

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА БІЗНЕСУ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ISSN 2218-5348

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Випуск 2(13)

Ужгород
2016

У Міжнародному науковому віснику представлено основні результати наукових досліджень науковців та студентів УжНУ щодо сучасних тенденцій розвитку країн Європи, визначено теоретичні та історичні аспекти розвитку міжнародних відносин, з'ясовано здобутки та втрати України на шляху до вступу до Європейського Союзу, а також проаналізовано білатеральні зв'язки України з сусідніми державами.

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Голова:

Студеняк І.П. – проректор з наукової роботи ДВНЗ «УжНУ»,
доктор фізико-математичних наук, професор (м. Ужгород, Україна)

Члени ради:

Лендшел М.О. – проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «УжНУ»,
доктор політичних наук, доцент (м. Ужгород, Україна)

Балу Д. – доктор філософії (Повітовий музей Сату Маре, Румунія)

Черленяк І.І. – доктор наук з державного управління,
професор ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, Україна)

Тодоров І.Я. – доктор історичних наук,
професор ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, Україна)

Устич С.І. – доктор соціологічних наук,
доцент ДВНЗ «УжНУ» (м. Ужгород, Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова:

Вовканич І.І. – доктор історичних наук, професор ДВНЗ «УжНУ»

Члени редколегії:

Мелеганич Г.І. – кандидат політичних наук, доцент ДВНЗ «УжНУ»
(відповідальна за випуск)

Андрейко В.І. – кандидат історичних наук, доцент ДВНЗ «УжНУ»

Свеженцева О.І. – кандидат історичних наук, доцент ДВНЗ «УжНУ»

Артьомов І.В. – директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень,
кандидат історичних наук, доцент ДВНЗ «УжНУ»

Бродич А.І. – начальник редакційно-видавничого відділу ДВНЗ «УжНУ»

*Рекомендовано до друку Науковою радою
НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 7 від 12 грудня 2016 р.)*

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
PUBLIC HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION
«UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»
FACULTY OF INTERNATIONAL POLITICS, MANAGEMENT AND BUSINESS
EDUCATIONAL AND RESEARCH INSTITUTE FOR EUROPEAN INTEGRATION STUDIES

ISSN 2218-5348

INTERNATIONAL SCIENTIFIC HERALD

Edition 2(13)

Uzhhorod
2016

The International Scientific Herald presents the main results of UzhNU scientists' and students' research of current trends in the European countries, covers theoretical and historical aspects of international relations, ascertains the gains and losses of Ukraine on its way to joining the European Union, as well as analyses bilateral connections of Ukraine with neighboring states.

EDITORIAL COUNCIL

Head:

Studeniyak I.P. – Vice-Rector PHEI «UzhNU», Doctor of Science, Professor (Uzhhorod, Ukraine)

Members of the Board:

Lendel M.O. – Vice Rector for research and education PHEI «UzhNU»
Doctor of Political Sciences, associate professor (Uzhhorod, Ukraine)

Balu D. – Doctor of Philosophy (County Museum of Satu Mare, Romania)

Cherlenyak I.I. – Doctor of Public Administration, Professor UzhNU
(Uzhhorod, Ukraine)

Todorov I.Ya. – Doctor of History, Professor, PHEI «UzhNU» (Uzhhorod, Ukraine)

Ustich S.I. – Doctor of Social Sciences, Associate Professor, PHEI «UzhNU»
(Uzhhorod, Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Head:

Vovkanych I.I. – Doctor of History, Professor, PHEI «UzhNU»
(Uzhhorod, Ukraine)

Members of the editorial board:

Melehanych G.I. – Ph.D., (Political Sciences), Associate Professor, PHEI «UzhNU»
(*responsible for the release*)

Andreiko V.I. – Ph.D., Associate Professor, PHEI «UzhNU»

Svezhetseva O.I. – Ph.D., Associate Professor PHEI «UzhNU»

Artiomov I.V. – Director of the Educational Research Institute for European Integration Studies, PHEI «UzhNU», Ph.D., Associate Professor

Brodych A.I. – Head of editorial and publishing department of PHEI «UzhNU»

*Recommended for publication by the Scientific Council of the Educational Research Institute for European Integration Studies, PHEI «UzhNU»
(Minutes No 7 as of December 12, 2016)*

ЗМІСТ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇН ЄВРОПИ	9
Андрейко Віталій, Колішак Жанна. Особливості політичного радикалізму в країнах Європейського Союзу: сучасні тенденції	10
Хохол Тетяна. Релігійно-політичні чинники сучасного розвитку Європейського Союзу	16
Зуб Світлана. Вплив країн Вишеградської групи на політику ЄС щодо східних сусідів	19
Буркуш Вікторія. Особливості електорального вибору Великої Британії під час референдуму щодо членства в ЄС	24
Рогач Марина. Зовнішньополітичні пріоритети Франції	29
Кокайко Олександра. Курдська національно-визвольна боротьба: позиція США та європейських країн	34
Осійська Христина. Розпад Югославської федерації у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: етнічний аспект	39
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	45
Гарбовська Деніса. «Концепція зіткнення цивілізацій» Самюеля Хантінгтона ...	46
Гоцуляк Христина. Політичний символ як спосіб вираження сучасної політичної свідомості: методологічні засади	53
Петрунь Василь. Транснаціональні компанії (ТНК) та права людини	59
Гапак Мальвіна. Сутність феномену та інструментарій інформаційної війни	61
Макар Роман. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни	66
Кофель Мар'ян. Версальська система договорів (1919-20-х рр.) та її наслідки для Європи після Першої світової війни	71
Русин Іван. Загострення політичного протистояння в Чехословаччині в 1946 - 1947 рр.	75
Куцина Іван. Причини та передумови «Празької весни» 1968 року у Чехословаччині	83
Крутько Катерина. Пошук механізмів управління ситуацією в Європі після закінчення «холодної війни»	91
УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	95
Сташишина Олеся. Міграційна політика ЄС та міграційне законодавство України в контексті євроінтеграції	96

Мальованець Оксана. Зовнішня трудова міграція в Україні та проблеми забезпечення трудовими ресурсами	100
Тітаренко Софія. Роль української діаспори у процесі розвитку України	106
Сокалош Олександр. Шляхи врегулювання українсько-російського конфлікту ..	111
Пекар Богдан. Стан імплементації економічної частини угоди про асоціацію України з ЄС	118
Моца Андрій, Качур Юлія. Економічний вимір українсько-грузинських відносин: характеристика інтеграційних процесів України та Грузії до ЄС в рамках Угоди про асоціацію	123
Мудренко Костянтин. Стан та перспективи розвитку транскордонного співробітництва України та Молдови в контексті європейської інтеграції	129
Романюк Марія. Транскордонне співробітництво України і Словацької Республіки як передумова євроінтеграції нашої держави	134
Стець Богдана. Сучасна модель розвитку українсько-білоруського транскордонного співробітництва в умовах імплементації угоди про асоціацію України з ЄС	141
Король Марина. Політичний фактор в реалізації транскордонних відносин України та Румунії	147
Густей Василь. Роль транскордонного співробітництва в системі зовнішньоекономічної діяльності України	153
Симчера Корнелія. Стан українсько-угорського транскордонного співробітництва: протягом 2011–2016 років, перспективи інтегрування до вимог ЄС	161
Чечур Еріка. Українсько-польська транскордонна співпраця в контексті європейської інтеграції України	167
Поп Мар'яна. Реалізація спільних українсько-польських транскордонних проєктів: переваги для євроінтеграційного курсу України	176
Мельник Максим. Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014–2020	181
Перило Інесса. Роль прикордонних регіонів України в транскордонному співробітництві	187
Катринець Богдана. Українсько-литовські відносини: проблеми і перспективи для європейської інтеграції України	195
Мелеганич Ганна, Дорошевич Руслан. Загальні риси політичної культури в Україні	202
Єдін Дмитро. Вплив соціально-політичних розмежувань на регіоналізацію політичних процесів в Україні	207
Леспух Ольга. Етапи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні	212

CONTENTS

CURRENT DEVELOPMENT TRENDS IN EUROPE	9
Andreyko Vitaliy, Kolischak Zhanna. The Features of Political Radicalism in the European Union Countries: Current Trends	10
Khokhol Tetyana. Religious and Political Factors of the European Union’s Modern Development	16
Zub Svitlana. Influence of the Visegrad Group Countries on the EU Policy Concerning its Eastern Neighbours	19
Burkush Victoria. The Main Features of Electoral Choice in Great Britain during the Referendum on the EU Membership.	24
Rogach Maryna. Foreign Policy Priorities of France.....	29
Kokayko Olexandra The Kurdish National Liberation Struggle: the Position of the USA and European Countries	34
Osiyska Kristina. The Collapse of Yugoslavia in the Late 20 th - Early 21 st Century: the Ethnical Dimension	39
THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS OF INTERNATIONAL RELATIONS	45
Harbovska Denisa. “The Clash of Civilizations” by Samuel P. Huntington	46
Hotsulyak Khrystyna. A Political Symbol as a Way of Expressing Modern Political Consciousness: Methodological Principles	53
Petrun Vasyl. Transnational Corporations and the Human Rights	59
Gapak Malvina. The Essence and Tools of the Information War	61
Makar Roman. Information Terrorism as One of the Methods of Information War	66
Kofel Marian. Versailles Agreements (1919-1920) and its Implications for Europe after the First World War	71
Rusyn Ivan. Aggravation of the Political Opposition in Czechoslovakia in 1946-1947	75
Kucyna Ivan. Reasons and Preconditions for “the Prague Spring” of 1968 in Czechoslovakia	83
Krut'ko Catheryna. Search Mechanisms of Management Situation in Europe after "the Cold War"	91
UKRAINE TOWARDS ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION	95
Stasyshyn Olesya. The EU Migration Policy and Migration Legislation of Ukraine in the Context of the European Integration.....	96

Malovanets Oksana. Trends of the External Labour Migration in Ukraine	100
Tytarenko Sofia. The Role of the Ukrainian Diaspora in the Development of Ukraine	106
Sokalosh Oleksandr. The Military Aggression of Russia against Ukraine (2014-2016)	111
Pekar Bohdan. Implementation of the Economic Part of the Association Agreement between the European Union and Ukraine	118
Motsa Andriy, Kachur Yuliya. Economic Cooperation between Ukraine and Georgia: Characteristics of the European Integration of Ukraine and Georgia within the Framework of the Association Agreement	123
Mudrenok Kostyantyn. Development and Perspectives of the Cross-Border Cooperation between Ukraine and Moldova in the Framework of the European Integration	129
Romanyuk Mariya. Cross-Border Cooperation between Ukraine and Slovakia as a Prerequisite for the European Integration of our Country	134
Stets' Bohdana. The Modern Pattern of the Ukrainian-Belurussian Cross-Border Cooperation Development during the Implementation of the Association Agreement between the EU and Ukraine	141
Korol' Maryna. The Political Factor in Ukrainian-Romanian Transborder Cooperation	147
Hustey Vasyl. The Role of Cross-Border Cooperation in the System of Foreign Economic Activity of Ukraine	153
Korneliya Symchera. Ukrainian-Hungarian Transborder Cooperation during the 2011-2016: Perspectives of the Accession to the EU	161
Chechur Erika. Cross-Border Cooperation between Ukraine and Poland in the Context of the European Integration of Ukraine	167
Pop Maryana. Implementation of the Joint Ukrainian-Polish Cross-Border Projects: Benefits for the European Integration of Ukraine	176
Melnyk Maksym. A Cross-Border Cooperation Programme Poland-Belarus-Ukraine	181
Perylo Inessa. The Role of the Ukrainian Border Regions in Cross- Border Cooperation	187
Katrynets Bohdana. Lithuanian Relations: Problems and Perspectives for the European Integration of Ukraine	195
Melehanych Hanna, Doroshevich Ruslan. General Features of Political Culture in Ukraine	202
Yedin Dmytro. Influence of Sociopolitical Divisions on Regionalization of Political Developments in Ukraine	207
Lespukh Olga. Stages of Reforming Administrative Divisions in Ukraine	212

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇН ЄВРОПИ

*Андрейко Віталій, Коліщак Жанна
Хохол Тетяна
Зуб Світлана
Буркуш Вікторія
Рогач Марина
Кокайко Олександра
Осійська Христина*

УДК 329.3 (1-61.1 ЄС)

Андрейко Віталій,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Коліщак Жанна,
студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО РАДИКАЛІЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Стаття присвячена вивченню основних принципів діяльності радикальних партій в країнах Європи, зростанню електоральної підтримки виборцями національно-демократичних ідей правих партій, збільшенню націоналістичних та євроскептичних настроїв у європейському суспільстві, що в свою чергу, може призвести до змін у партійно-політичних процесах як в європейських країнах, так і в політиці Євросоюзу в цілому. Маючи перед собою приклад успішно діючих різноманітних політичних партій та націонал-патріотичних об'єднань Старої Європи, порівняно молоді радикальні партії також прагнуть посісти своє місце в загальнодемократичному процесі європейської політики.

Ключові слова: радикальна партія, вибори, Європарламент, націонал-демократичні ідеї, праві та ліві партії, міграційні процеси, громадська підтримка, Європейський Союз.

Останнє десятиріччя позначилося згортанням політичної активності радикальних рухів – тих суспільно-політичних організацій, об'єднань, політичних партій, діяльність яких ґрунтувалася передусім на ідеологічному підґрунті неомарксизму, анархізму, троцькізму, екологічного соціалізму. Це було зумовлено, насамперед, загальною кризою соціалізму як політичної доктрини та соціалістичних (комуністичних) режимів. Втім, вже на початку ХХІ століття спостерігається оновлення теоретико-доктринальних засад й основ практичної діяльності радикальних рухів під впливом процесів становлення постіндустріального (інформаційного) суспільства. Тому зрозуміло, що необхідність дослідження адаптивних можливостей, здатності до модернізації радикальних ідеологій є актуальним завданням сучасної політичної науки.

У сучасному європейському суспільстві розгораються дискусії з приводу активізації участі радикально налаштованих партій в політичному житті Європи. Важливо відзначити, що в нашій публікації мова йде передусім про «помірні» радикальні партії традиційної спрямованості. Адже в Європі зростає вплив й інших радикальних політичних рухів, які ведуть активну пропаганду, приймають до своїх лав радикально налаштовану європейську молодь, вербують найманців до лав ПІЛ для участі в різноманітних терористичних акціях та військових діях на теренах Європейського Союзу.

Сучасні політичні реалії, в яких опинилися жителі Старої Європи, змушують європейських виборців голосувати за нових консерваторів та радикалів. Сьогодні виборці у ЄС, не домовляючись, віддають свої голоси правим та ультраправим політичним партіям. І якщо не так давно це були поодинокі випадки, то на сучасному етапі це вже стає доброю тенденцією. Як і чому країни Європейського Союзу здійснюють поворот «вправо» і що, все ж таки, штовхає електорат в обійми радикалів – спробуємо проаналізувати у цьому матеріалі.

Збільшення, як снігової лавини, міграційної проблеми, невдоволення волонтаристською політикою Брюсселя, економічні негаразди, безробіття, послаблення позицій євро, відсутність єдиного зовнішньо-політичного курсу, майбутнього бачення

інтеграційних процесів, сепаратистські настрої, слабкість національних урядів – ось кілька причин загальноєвропейських проблем, які ведуть до поступової зміни політичного тренду в Європі. Останні вибори до головного законодавчого органу ЄС продемонстрували, що протестні настрої збільшуються. Після виборів більшість місць у Європарламенті залишилися за трьома основними блоками – правоцентристським, лівим і ліберальним. До речі, схожа картина спостерігається і в національних парламентах. Всі вони підтримують ідею європейської інтеграції. Тому говорити, що Європа проголосувала проти ЄС, було б необачно, повідомляє Метью Прайс [1]. *Лідери Великобританії, Франції та Німеччини стурбовані успіхом партій, що не входять в політичний істеблішмент.*

Тим не менш, результати голосування у Великобританії і у Франції викликали найбільшу тривогу. У Данії і Греції радикальні партії також набрали значну кількість голосів. Але в таких великих країнах, як Німеччина, Польща та Італія, традиційні проєвропейські партії домінували на виборах. Однак результати виборів підштовхують Брюссель до реформ, необхідних для того, щоб задовольнити запити протестного електорату. Що являють собою ці порушники спокою – партії, що змусили європейських лідерів замислитися про необхідність змін у Європейському Союзі?

Австрія – привід замислитися. Друге місце на президентських виборах Норберта Хофера – це велика перемога правих сил, хоча його успіх і був очікуваним. У своїх передвиборчих заявах він висловлював бажання багатьох австрійців – обіцяв вирішити проблему незаконних біженців, відмінити економічні санкції проти Росії, проводити незалежну від Брюсселя національну політику, захищати інтереси сім'ї і т.д. Хофер йшов на вибори під прапорами Австрійської партії свободи, яка займає третину місць в парламенті й активно вносить на розгляд нижньої палати досить радикальні закони. Останній їхній законопроект про заборону хіджабів. Подібні ініціативи цілком підтримуються значною частиною австрійського електорату, як і остання, досить жорстка, заява Хофера: «Тим, хто не цінує життя в Австрії, хто йде боротися за «ісламську державу», вбиває дітей і гвалтує жінок, я кажу: «Це не ваш дім. Вам не місце в Австрії» [2]. Як відмічає професор економіки університету м. Лінц Фрідріх Шнайдер – політичний поворот направо зумовлений, з одного боку, міграційною кризою, а з іншого – кризою європейської валюти і невдоволенням суспільства діяльністю ЄС. – Ці три фактори створюють ситуацію невизначеності для багатьох австрійців, майбутнє не є таким безхмарним, зростає безробіття. Все це сприяє зростанню популярності консервативних партій, які пропонують прості, на перший погляд, вирішення проблем і набирають голоси виборців» [3].

Хоча і переможець, представник партії зелених, ван дер Беллен також розділяє низку правих постулатів, зокрема, він переконаний, що без участі Москви неможливий прогрес у врегулюванні будь-яких міжнародних конфліктів чи протиріч. Поразка правих сил з мінімальним розривом 0.6% – це привід замислитися іншим європейським країнам, де зростають політичне невдоволення та протести.

У Великобританії перемогу на європейських виборах здобула права Партія незалежності Сполученого Королівства (UKIP), яка виступає за вихід країни з Євросоюзу і більш жорсткий контроль над імміграцією. Партія заручилася підтримкою 27% виборців, які взяли участь у голосуванні [4].

Її лідер Найджел Фарадж назвав свою перемогу найбільшим політичним досягненням з часів появи в Сполученому Королівстві лейбористів. До речі, Найджел Фарадж, незважаючи на успіх своєї партії, в очах багатьох залишається маргінальним політиком. Дійсно, вперше в історії перемогу на загальних виборах у Великобританії не здобули консерватори, лейбористи, а партія, яка не має навіть представництва в парламенті.

Незважаючи на це, на Фарадж багато хто в Британії, як і раніше, дивиться як на маргінального політика, який не має реальної ваги. Інші вважають, що країна увійшла в епоху чотирьохпартійної політики, в якій UKIP буде здатна конкурувати з провідними партіями. Додайте до цих процесів результати Brexit і ми отримаємо сучасне ставлення британців до процесів зростання політичної ваги і ролі радикальних партій.

У Франції настільки ж гучного успіху домогся вкрай правий Національний фронт. Партія Марін Ле Пен набрала 25% голосів і отримала в Європарламенті 24 місця [5]. Незважаючи на своє становище партії у французькому політичному істеблшменті, Національний фронт є третьою за популярністю партією у Франції. Основи її політики – французький націоналізм і протекціонізм, жорсткий контроль над імміграцією і нетерпимість до порушень закону. Фронт все більш скептично налаштований до ідеї європейської інтеграції. З урахуванням того, що протестний рух у Франції є найсильнішим в ЄС, Марін Ле Пен має змогу поборотися за президентське крісло у 2017 році. Програмні заяви правої Жани д'Арк мало чим відрізняються від її європейських колег, хоча місцями вони більш радикальні. Вона відома своєю критикою політики Брюсселя і радикальними заявами у бік ЄС – навіть щодо можливого виходу з європейської спільноти, закликами кардинально змінити курс по відношенню до мігрантів зі Сходу і відміни економічних санкцій проти РФ, політики трансатлантичного партнерства всередині ЄС. На фоні посилення дезінтергаційних процесів та економічних негараздів – все це додає очок у політичну копилку Ле Пен [6]. Лідер Національного фронту Марін Ле Пен – дочка засновника цієї партії Жана-Марі Ле Пена, при якому Національний фронт займав більш радикальні, вкрай праві націоналістичні позиції. Марін Ле Пен зуміла пом'якшити неприйнятний для багатьох у Франції імідж партії свого батька.

У 2013 році у Німеччині на політичну арену виходить нова права партія – «Альтернатива для Німеччини». З першої спроби їй не вдалося перейти

5-відсотковий бар'єр і потрапити до парламенту Німеччини, хоча вже у 2014 році вона отримала реванш і потрапила до Європарламенту. Відповідно до прогнозів, на наступних парламентських виборах до Бундестагу ця політична сила набере 10–12 % голосів виборців. При цьому «Альтернативу для Німеччини» не можна назвати маргіналами. Це було «дитя німецької інтелектуальної еліти». Її засновниками були провідні німецькі економісти, юристи, бізнесмени, публіцисти та журналісти. Нинішній голова партії – підприємець Фрауке Петрі.

Основна теза нових німецьких правих – це вихід із єврозони. Їхня позиція знаходить все більшу підтримку німецьких євроскептиків та значної частини простих німців, які розчаровані економічною політикою ЄС та політикою мультикультуризму. Масла у вогонь додає і ситуація з нелегальною міграцією з країн Близького Сходу та Північної Африки, а також криваві сутички у німецьких містах (Кельні, Мюнхені та ін.) [7].

Міграційне питання розхитало навіть нейтральний швейцарський корабель. На виборах у федеральний парламент правоконсервативна Швейцарська народна партія отримала більшість голосів – майже 29%. При цьому посилили свої позиції і ліберали. А от центристи втратили частину місць в парламенті. І це вже цілком визначена політична тенденція у сучасному європейському естеблшменті [8].

У Греції схожого успіху – 26,6% – голосів домоглася ліворадикальна партія «Syriza» – "Коаліція радикальних лівих" [9]. Спочатку ця партія була коаліцією, яка складалася з 13 організацій лівого спрямування. На нинішніх виборах вона отримала місця в Європарламенті. *Ліва коаліція Алексіса Ціпраса здобула популярність на хвилі економічної кризи, що охопила Грецію.* Її лідер – Алексіс Ціпрас, колишній член молодіжної організації комуністів і великий шанувальник Ернесто Че Гевари. Серед рухів, які входили до коаліції, були – євроскептики, "зелені", соціал-демократи, троцькісти, маоїсти і єврокомуністи. Партія виступає проти ліберальних реформ – пенсійного та соціального сектора.

У 2012 році, на тлі складного економічного становища в країні, «Syriza» стала найбільшою парламентською і опозиційною партією Греції. На виборах в Європарламент вона отримала майже утричі більше голосів, ніж "Золотий світанок" – політична сила, яка вважається неонацистською партією, яка заручилася підтримкою 10% виборців і отримала два місця в Європарламенті [10].

У той час, як у Голландії ультраправа партія Герта Вилдерса несподівано поступилася своїми позиціями, перемістившись з другого місця на четверте, у Данії перемогла Народна

партія, що виступала під подібними гаслами. Данська Народна партія перемогла на виборах, отримавши 27% голосів. Вона дистанціюється від французького Національного фронту, однак так само виступає проти безконтрольної імміграції та політики мультикультуралізму. Данська Народна партія вважає, що мультикультурне суспільство стане для Данії катастрофою, і закликає повністю заборонити імміграцію в Данію з будь-яких країн, окрім країн Західної Європи.

У своїй економічній політиці вона близька до соціалістів і соціал-демократів, але виступає за збереження культурних традицій Данії, зміцнення ролі монархії і церкви. Її лідер Крістіан Тулусен Даль, член парламенту і лицар ордена Даннеброг, публічно заявляв, що в Данії більше немає місця мусульманам [11].

В Іспанії створеній у березні 2014 року лівій партії «Podemos» готували гучний провал на виборах в Європарламент. Її заснував молодий університетський професор з Мадрида Пабло Іглесіас, натхненний прикладом грецької лівої коаліції «Syryza» і її лідера Алексіса Ціпраса.

Іглесіас використовував в якості бази для своєї партії вуличний протестний рух Indignados, що вимагає радикальних змін у країні. Несподівано для всіх партія набрала майже 8 відсотків голосів і отримала п'ять місць в Європарламенті [12]. *Пабло Іглесіас з великим успіхом рекламував свою нову партію в соціальних мережах.* «Podemos», як і «Syryza», проповідує ліві погляди, хоча і більш помірковані. Особливою підтримкою партія користується у лавах безробітних. Вона незадоволена тим, що брюссельська бюрократія відірвана від реальних потреб іспанців, і виступає за реформи Європейського Союзу, в тому числі за реформу Конституції. Її основне завдання – наслідувати приклад «Syryza» і зруйнувати існуючу нині двопартійну політичну систему Іспанії, яку ця партія називає "кастовою" [13].

Незадоволення новими європейськими порядками зростає в більшості країн Східної Європи і не дивно, що їх потягнуло «вправо». Політика Брюсселя у розподілі мігрантів за європейськими квотами, драконівські санкції для «незгідних», а також руйнівний економічний диктат влади ЄС – все це переповнило чашу терпіння населення країн Східної Європи і змусило їх голосувати і підтримувати радикалів і націоналістів.

Одним з найяскравіших прикладів правого європейського політика є угорський прем'єр-міністр Віктор Орбан. Непримиренний критик Брюсселя, він послідовно виступає за закриття кордонів для мігрантів і проведення політики «відкриття на схід» – повороту у бік Росії. Очолована Орбаном партія «Фідес» має більшість місць у парламенті (45%), а у коаліції з ультраправими представниками партії «Йоббік» (20%), що стоїть на варті традиційних угорських цінностей та інтересів, здатна втілити у життя будь-які політичні рішення [14].

Так, партія «Фідес» ініціювала прийняття нової редакції Конституції, в якій з'явилися далекі від європейських цінностей статті. Відповідно до нового зводу законів країни, угорський народ об'єднує «Бог і християнство», а шлюб визначений як союз чоловіка і жінки. Також Орбан закликав в майбутньому відмовитися від ліберально-демократичної моделі державного устрою [15].

В інших країнах пострадянського простору маємо наступні цифри – Румунська народна партія набрала на виборах 14 % голосів, такого ж результату домоглась і коаліція болгарських правих сил, 16 % виборців підтримали праві націоналістичні партії у Словаччині. А у Чеській Республіці праві і радикальні партії набрали 13 % голосів і вперше в історії отримали депутатські мандати [16]. Що стосується Польщі – то тут ситуація є неоднозначною. Польська консервативна партія «Право і справедливість» займає досить радикальні позиції. Поляки категорично не сприймають політику ЄС щодо квот у міграційних питаннях і не збираються їх виконувати, що супроводжується неодинокими закликами виходу з Європейського Союзу. Однак, з іншого боку, партія підтримує ЄС у питанні економічних санкцій проти Росії і проводить антиросійську політику (враховуючі останні дані про трагедію у Смоленську). У польському парламенті партія «ПіС» займає 39% [17].

Сьогодні відбуваються процеси, які в майбутньому можуть розхитувати стабільність у Європі, посилювати євроскептицизм та сприяти розколу європейського суспільства. Будь-які міграційні проблеми, військові конфлікти чи теракти будуть сприяти відхиленню Європи «вправо». Однак цій політиці будуть протиставлятися «ліві» та «ліволіберальні» сили, тим самим посилюючи розкол у європейській політиці. Враховуючи викладений вище матеріал, можна зробити висновок: якщо негативні тенденції у європейській політичній дійсності збережуться, то кількість прихильників правих і лівих партій, на нашу думку, буде зростати і цим неодмінно скористаються радикально налаштовані партійні сили та одіозні політичні діячі.

Значення цих спостережень стане зрозумілішим у процесі парламентської діяльності політичних партій у Європарламенті. Якщо радикальні європейські партії й надалі керуватимуться ультранационалістичними мотивами, то багато виборців, поза сумнівом, каятимуться у своєму виборі. Але ці ж самі партії можуть також під тиском зростаючої уваги громадськості перетворитися на національно-демократичні сили й тим самим намагатися втримати свій нинішній електорат. Залишається сподіватися, що й інші лідери радикальних партій оберуть цей курс і перетворять свої парламентські партії на сили, які сприятимуть політичній консолідації та інтеграції, а не перешкоджатимуть цьому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Порушники спокою в Європі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <https://ukr.media/world/204204/>
2. В Австрії обирають Президента // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.volynnews.com/news/society/v-avstriyi-obyraiut-prezydenta/>
3. Нове обличчя Європи: як зміниться Євросоюз і чим це загрожує Україні? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/nove-oblichchya-eyevropi-yak-zminitsya-eyevrosoyuz-i-chim-tse-zagrozhuje-ukrayini_n757158
4. Що нам варто знати про вибори у Великій Британії? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/1431004211-shcho-nam-var-to-znati-pro-vibori-u-velikiy-britaniyi-.html>
5. Ламати – не будувати? Вибори до Європарламенту завершилися триумфом "деструктивних" сил // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3370918-lamaty-ne-buduvaty-vybory-do-eyevroparlamentu-zavershylysia-triumfom-destruktyvnykh-syl>
6. Врадій О. Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26813/29-Vrady.pdf?sequence=1>
7. Гуцал С. Роль Німеччини у формуванні стратегічних взаємозв'язків між провідними державами-членами ЄС: висновки для України. Аналітична записка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/700>
8. На виборах у Швейцарії перемогла правоконсервативна партія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/svit/na-vyborakh-u-shveitsarii-peremohla-pravokonservativna-partiia-265721.html>
9. Мечетна Н. Лівосторонній рух. Популісти, які приходять до влади в країнах ЄС, штовхають єврозону до краху // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/journal/1357482-korrespondent-livostoronnij-ruh-populisti-yaki-prihodyat-do-vladi-v-krayinah-es-shtovhayut-evrozonu>
10. Греція: «Золотой рассвет» и статус экстремистских партий. Пер. Роджерс Александр // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/politics/greysiya-zolotoy-rassvet-i-status-ekstremistskih-partiy.html>
11. Евроскептики встревожили лидеров Европы // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://news.rambler.ru/europe/25258006/?utm_content=news&utm_medium=read_more&utm_source=copylink

12. Мовчан А. Іспанія на порозі політичної кризи // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/ispaniya-na-porozi-politichnoyi-krizi/>
13. Матлай С. «Podemos» («Ми можемо»): нова партія “невдоволених” владою чи перехід до багатопартійної системи в Іспанії? // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fjournals.hnpu.edu.ua%2Fojs%2Fpolisoc%2Farticle%2Fview%2F3208%2F3499&name=3499&lang=uk&c=584d8cf3b2f4>
14. Право руля: новый политический курс Европы // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://russian.rt.com/article/304146-pravo-rulya-novyi-politicheskii-kurs-evropy>
15. В Угорщині голосуватимуть за зміни до Конституції, щоб не приймати мігрантів // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/11/8/7057086/>
16. Січко С. Особливості міграційної політики в країнах ЄС // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/125.pdf>
17. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

Andreyko Vitaliy, Kolischak Zhanna. THE FEATURES OF POLITICAL RADICALISM IN THE EUROPEAN UNION COUNTRIES: CURRENT TRENDS

The article is devoted to the study of the basic principles of radical parties in Europe, the growth of electoral support by the voters of the national-democratic ideas of right-wing parties, increasing nationalist and eurosceptic sentiment in European societies, in turn, can lead to changes in the party-political processes in European countries and in EU policy as a whole. Having the example of successful political parties and national-Patriotic associations of Old Europe, relatively young radical party also sought to take its place in the democratic process of European policy.

Keywords: *radical party, election, European Parliament, national democratic ideas, right-wing and left-wing parties, migration processes, public support, the European Union.*

*Хохол Тетяна,
студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу,
співробітник НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

РЕЛІГІЙНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті здійснюється спроба комплексно показати увесь спектр впливу політико-соціальних проблем на сучасний стан Європейського Союзу, а також з'ясувати роль і місце релігійно-конфесійних чинників у політиці організації, зокрема у плані євроінтеграції. Окрему увагу автор звертає на можливі наслідки кризи ЄС для України.

***Ключові слова:** Європейський Союз, мультикультуралізм, релігія, політична криза, ісламський чинник, Європа, міграційна криза, Україна.*

Постановка проблеми. Проблема взаємодії релігії та політики у сучасному світі – тема досить актуальна, особливо у світлі сучасних глобалізаційних процесів. Розвиток подій у Європейському Союзі на сьогодні яскраво демонструє тісне переплетення політичних та релігійно-цивілізаційних аспектів, які у комплексі формують загальну картину дійсності. Виклики та проблеми, з якими зіштовхується ЄС сьогодні, мають саме культурно-політичний та цивілізаційний характер і в значній мірі загрожують збереженню цілісності та єдності Союзу. Для України, яка заявила про свої наміри щодо вступу до ЄС, дуже важливим є врегулювання питань та вирішення проблем всередині організації як з політичної точки зору, так і з позиції загальноєвропейської безпеки.

Наукові дослідження. Дослідженням різних аспектів проблем і стану розвитку Європейського Союзу та Європи загалом займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, це О. Шпенглер, Г. Терборн, В. Ньюмен, А. Маррі Ж.-П. Віллем, С. Хантінгтон, С. Зінько, А. Колесніченко, Ю. Седляр, В. Афанасьєвський, В. Лєтова, В. Малахов та інші.

Вклад основного матеріалу. Упродовж ХХ століття в наукових колах переважала ідея ослаблення ролі релігії в суспільному житті. Підґрунтям для такого бачення стали модернізація та секуляризація держав. З іншого боку, останні роки стали періодом повернення релігії в публічну політику в багатьох частинах світу. Цьому, зокрема, сприяла поява таких яскравих і непрогнозованих феноменів, як «теологія визволення», «моральна більшість» у США, релігійно-політичні рухи в Польщі, на Філіппінах і в низці ісламських країн. Багато політичних проблем набувають соціальний резонанс тільки внаслідок наділення їх релігійними смислами. На сьогодні заяви релігійних лідерів сприймаються як критерій істини, наслідком чого є вибір певної політичної стратегії та вектори масових настроїв і домінуючих оцінок у масовій свідомості. Не випадково, саме ці дві сфери – релігія і політика, проникаючи в соціальну тканину, структурують поведінку, спосіб мислення і способи рефлексії [1].

Релігія була і продовжує залишатися основою формування тих цінностей, які на даному етапі сповідують країни Європи. Зокрема, саме християнська релігія заклала початки розвитку ліберально-демократичних першооснов для інтеграційних процесів на континенті, що, у кінцевому підсумку, сприяло утворенню добре відомої організації – Європейського Союзу – по суті, унікальної за своєю природою та принципами функціонування спільноти держав. Вступ до лав цієї організації для будь-якої держави Європи (і неєвропейської держави зокрема, слідуючи принципам Копенгагенських критеріїв членства) означає визнання її як такої, що досягла у своєму розвитку ідеалів демократичного суспільства, з розвинутою ринковою економікою чи такою, яка готова докласти багато зусиль для розбудови демократії в цілому.

Висока відзнака конфесійного чинника в житті європейської спільноти випливає з досвіду минулого і сучасного. Протягом усієї історії Старого Світу релігії безпосередньо долучалися до формування держав-націй, були задіяні при витворенні тотожностей різного виду. Нині релігійний фактор активно задіяний у євроінтеграційних процесах. При цьому релігійна спадщина нерідко виступає чинником, що сприяє або перешкоджає інтеграції окремих країн до загальноєвропейських структур [2].

Найвідчутніше релігійний чинник дається взнаки під час розгляду питання про входження до складу Євросоюзу Туреччини. Не секрет, що чимало європейських політиків та пересічних європейців саме у мусульманській спадщині Туреччини бачать головну перешкоду подальшої інтеграції цієї країни до загальноєвропейських структур. Сама належність Туреччини до мусульманського світу нерідко викликає підозри, пов'язані з проблемою ісламського екстремізму та болючим питанням дотримання спільних для країн ЄС демократичних цінностей [2].

Впродовж останніх років заяви про зіткнення на міжнаціональному та релігійному ґрунті стали звичайним явищем для країн ЄС. Іммігранти з мусульманських країн дедалі частіше заявляють про себе як про силу, яку слід враховувати, і тим самим викликають протести з боку європейців. Парламенти європейських країн різними способами та методами завзято прагнуть нав'язати мусульманському населенню традиційні цінності жителів Старого Світу, що, в кінцевому підсумку, дають зворотний ефект у бік появи різких незадовольень і протестів. Ще 30 років тому багато європейців вбачали в мультикультуралізмі – ідеї суспільства, заснованого на відкритості і багатоплановості – вирішення соціальних проблем Європи. На сьогодні вони все частіше вважають його основною причиною багатьох проблем. По всій Європі посилюються ультраправі партії та політичні популісти – від нідерландської Партії свободи до французького Національного фронту [4]. В деяких містах справа доходила до жаклих актів насильства – таких, як бійня, яку влаштував Андерс Берінг Брейвік на норвезькому острові Утейя в 2011 році. Лише за 2016 рік було здійснено низку жаклих терактів (в Брюсселі – березень, у французькій Ніцці – липень). А також теракт у Парижі – в листопаді 2015 року.

Сучасний стан справ у Європейському Союзі зачіпає зокрема інтереси України. Прагнення вступу до лав даної організації було заявлене ще в далекому 1994 році й наразі з підписанням Угоди про асоціацію (2014р.) триває процес адаптації українського законодавства до стандартів ЄС. Поширення євроскептицизму, мігранти, кризові явища в ЄС гальмують процес української інтеграції до складу цієї організації, незважаючи на низку спільних цінностей (зокрема, релігійних).

В умовах розвитку глобалізації важливе врегулювання низки проблем в Європі, оскільки більшість з них стосуються нашої держави безпосередньо. Особливо небезпечними є саме проблеми з біженцями та тероризмом. Україна розташована в Південно-Східній частині Європи, в зоні, де перетинаються три геополітичні масиви – Євроатлантичний, Євразійський та Ісламський. Тому, зі свого боку, сучасний конфлікт на Сході України і незаконна анексія Криму стали викликом не тільки для нашої держави, але і для всієї архітектури європейської безпеки.

Релігія та політика – фактори, що тісно переплітаються на сьогодні в житті країн Євросоюзу. Велика кількість проблем і викликів, які постали перед членами цієї організації на даному етапі, являють собою своєрідний краш - тест для подальшого існування ЄС, перевірку на міцність та цілісність. Рецесія, міграційна криза, конфлікт з Росією, теракти, вихід Великобританії зі складу ЄС (Brexit) – далеко не повний список проблем, які не дають європейцям можливості «перевести дух» [3].

Висновки. Європейський Союз на даному етапі стоїть перед низкою серйозних викликів, які, в значній мірі, загрожують його цілісності. Занепад (або згасання – decline) Європи – саме це слово для означення подій, які наразі відбуваються у ЄС, використовує газета Financial Times (FT) [5]. Про що б не йшла мова – тероризм, міграцію і біженців, внутрішній екстремізм, цілісність єврозони, рівень безробіття, слабкий ріст економіки чи

навіть про оборону, – національні уряди та євровичовники дедалі більше змушують сумніватись у їх здатності виконувати свої безпосередні функції. Але суть всієї проблеми набагато глибша, оскільки мова йде про глобальний занепад, частиною якого є Європа. Мова йде про культурні, економічні, політичні та технологічні зміни західного суспільства в цілому. Вони можуть проявлятися по-різному, але всі вони руйнують звичний спосіб життя, підривають довіру населення до влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коцюруба К.О. Ісламський виклик європейській системі безпеки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kumu.edu.ua/vmv/v/p07/kocuruba.pdf>
2. Релігія та створення нової Європи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/religiya_ta_stvorennya_novoyi_evropi.html
3. Brent F. Nelsen, James L. Guth, and Brian Highsmith. Does Religion Still Matter? Religion and Public Attitudes toward Integration in Europe. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.furman.edu/academics/politicalscience/meet-our-faculty/Documents/Guth-Papers/Religion%20and%20Public%20Attitudes%20Toward%20Integration%20in%20Europe.pdf>
4. Multiculturalism in Europe. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nation.com.pk/columns/20-Feb-2014/multiculturalism-in-europe>
5. Financial Times. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ft.com>

Khokhol Tetyana. RELIGIOUS AND POLITICAL FACTORS OF EUROPEAN UNION MODERN DEVELOPMENT

This article attempts to comprehensively show the full range of political and social impact of problems on the current state of the European Union and clarify the role and place of religious and confessional factors in EU policy, especially in terms of European integration. Special attention is drawn to the possible consequences of the EU crisis for Ukraine.

Keywords: *European Union, multiculturalism, religion, political crisis, the Islamic factor in Europe, migration crisis, Ukraine.*

УДК – 327(061.1ЄС)(477)

*Зуб Світлана,
співробітниця НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ВПЛИВ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ НА ПОЛІТИКУ ЄС ЩОДО СХІДНИХ СУСІДІВ

У статті визначено сучасні пріоритети відносин Вишеградської групи з Європейським Союзом щодо східних сусідів, зокрема з Україною, форми і потенціал впливу на формування європейської східної політики, враховуючи чинник сучасної кризи.

Ключові слова: Вишеградська група, Європейський Союз, східна політика, Україна.

Постановка проблеми. Для характеристики сучасного стану Європейського Союзу найчастіше використовують поняття «криза». У свою чергу, її умови впливають на потенціал Польщі, Чеської Республіки, Словаччини, Угорщини, об'єднаних у Вишеградській групі (В-4), здійснювати вплив на зміст європейської політики. За оцінками експертів, упродовж перших п'яти років перебування у складі ЄС країни В-4 не відігравали суттєвої ролі у формуванні його стратегії, більше того, навіть не прагнули цього, що пояснюється адаптацією до умов членства. Водночас у 2004 році, тобто напередодні приєднання до ЄС, центральноевропейським країнам вдалося шляхом просування спільної позиції поліпшити умови доступу до аграрних програм спільноти [3]. Найбільш візуалізованим прикладом впливу на європейські рішення стало лобіювання перегляду бюджету ЄС на 2007–2013 рр., в результаті чого була значно підвищена частка коштів структурних фондів, які спрямовувалися на потреби постсоціалістичних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив країн Вишеградської групи на політику Європейського Союзу щодо східних сусідів неодноразово ставав предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Доволі часто зазначена тема обговорюється на міжнародних форумах, що сприяє не тільки теоретичному осмисленню ролі центральноевропейських країн у сучасній системі міжнародних відносин, а й має важливе практичне значення для впровадження регіональних інтеграційних проектів, демократизації суспільних процесів та засвоєння механізмів реалізації національних інтересів в умовах глобалізації. Діяльність країн Вишеградської групи відображається в науково-теоретичних напрацюваннях багатьох дослідників, а саме: П. Вагнера, Є. Кіш, І. Артьомова, А. Кудряченка, М. Лендбел, Я. Логінова, Г. Месежнікова, С. Мітряєвої, Т. Стражая, В. Пулішової та інші.

Виклад основного матеріалу. У руслі політики Східного виміру ЄС, яка була запропонована Польщею у 2003 році, Вишеградською групою був запроваджений формат «В-4 +», який полягає у запрошенні представників України на робочі засідання «четвірки», зустрічі прем'єр-міністрів центральноевропейських країн. У другій половині 2000-х років, окрім визначення в якості пріоритету підписання асоціації між Європейським Союзом та східноевропейськими країнами, об'єднання надавало допомогу у реалізації Плану Україна – ЄС, розробці ідеї створення зони вільної торгівлі.

Водночас упродовж останніх років ініціативи країн В-4 вже стали об'єктом уваги європейських «важковаговиків» та наднаціональних інститутів, зокрема беручи до уваги їх прагнення поєднати євроатлантичні та європейські інтереси в умовах латентного геоекономічного та політичного конфлікту, що сформувався між США та Європою. Зокрема, мова йде про озвучені у 2011 р. наміри центральноевропейських країн створити бойову групу під командуванням Польщі, яка у 2016 р. повинна була стати повноцінним військово-політичним механізмом з окремими від НАТО повноваженнями.

Зазначимо, що в цілому центральноевропейські країни, навіть враховуючи економічні проблеми Угорщини, менше постраждали від фінансової кризи, аніж господарство та

соціальна сфера країн Південної Європи. При цьому економічний розвиток держав В-4 залишається вразливим, беручи до уваги залежність від європейських інвестицій та капіталу, а, як наслідок, орієнтованості економіки на експорт вироблених товарів [3]. Найбільш чутлива до зовнішньої кон'юнктури економіка Угорщини вже відчула і наслідки коригування бюджетно-фіскальної політики ЄС: країні, враховуючи надмірний дефіцит бюджету, було призупинено виплату ресурсів з Європейського фінансового стабілізаційного механізму, що було необхідною умовою для отримання кредиту МВФ.

Умови кризи спонукали країни Вишеградської групи до формування солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики. Зокрема, у 2011 р. у Братиславській декларації прем'єр-міністрів В-4, яка була прийнята з нагоди 20-річчя об'єднання, країни запропонували посилити політику згуртування ЄС та реформувати його Спільну аграрну політику, зокрема у контексті підготовки бюджету на 2014 – 2020 рр. Така вимога пояснюється зацікавленістю нових членів ЄС у спрямуванні європейської допомоги на збалансування розвитку регіонів, а також у диверсифікації джерел енергоносіїв та відповідної інфраструктури, що теж було декларовано. Водночас центральноєвропейські держави, зокрема Чеська Республіка, розкритикували політику поглиблення інтеграції на різномірній, з соціально-економічної точки зору, території Європи. Для України значення має заява лідерів «четвірки» про готовність передати свій досвід соціально-економічних та політико-інституційних трансформацій сусіднім державам, використовуючи важелі зовнішньої політики ЄС [9].

На даний момент уточнення пріоритетів економічної політики ЄС має наслідком формування нових ситуативних союзів країн, які поділяють спільні інтереси. Щодо впливу на формування Східної політики ЄС, такими партнерами В-4 стали, насамперед, Естонія, Литва і Латвія, які упродовж останніх двох років теж декларували безумовну підтримку європейським прагненням України. У 2012 році намітилася тенденція до ширшої взаємодії країн Балто-Чорноморської осі, свідченням чого є зустріч у лютому 2013 р. у Гданську міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи, Прибалтики, Скандинавських країн, взаємодія яких є вигідною з економічної точки зору і є певною протигагою зближенню Німеччини і Франції з Росією. На зустрічі В-4 упродовж 2012р. також запрошувалися очільники Словенії, Болгарії, Румунії, тобто інших постсоціалістичних країн-членів ЄС, що, у поєднанні із стратегічним союзом Польщі з Румунією, означає посилення претензій Варшави на регіональне лідерство серед постсоціалістичних країн, які є членами ЄС чи претендують на цей статус. Іншими пріоритетними питаннями взаємодії країн В-4 є забезпечення енергетичної безпеки регіону включно з модернізацією існуючої та будівництвом нової енергетичної інфраструктури, налагодження співробітництва у сферах оборони та безпеки і, зокрема, враховуючи фактор очікуваного скорочення військової присутності НАТО. Взаємодія з північними країнами, з точки зору національних інтересів, є важливою вже тому, що Швеція, Фінляндія разом із Данією та Нідерландами формують групу найбільших критиків політичної ситуації в Україні. Водночас міністри закордонних справ країн Вишеграду оприлюднили підтримку європейському вибору країн Східного партнерства, а також закликали Україну виконати умови підписання Угоди про асоціацію з ЄС, які були сформульовані у Висновках Ради ЄС (міністрів закордонних справ Європейського Союзу) у грудні 2012 р. [1].

Зауважимо, що формування ширшої за змістом та переліком учасників конфігурації співпраці належить до пріоритетів головування Польщі у В-4 (липень 2012 – червень 2013 рр.), яка визначила серед завдань діяльності у середовищі інститутів ЄС також:

- просування спільних інтересів щодо довгострокового фінансування на період 2014 – 2020 рр., враховуючи пріоритети Європейського інструмента сусідства і партнерства;
- налагодження співробітництва у сфері оборони та безпеки, зокрема створення у 2016 р. Вишеградської Бойової групи Європейського Союзу, до участі у функціонуванні якої запрошено також Україну;

- надання більшої ваги політиці вирівнювання всередині ЄС, збереження пропорцій фінансування Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування при одночасному запровадженні Спільних стратегічних рамок;
- розвиток різних видів інфраструктури на території ЄС, враховуючи потребу диверсифікації поставки енергоносіїв з Росії, обговорення можливостей видобутку сланцевого газу, поклади якого є на території Польщі, Угорщини, Литви, Румунії, Болгарії та України;
- просування ініціативи «Східного партнерства», зокрема залучення більших фінансових ресурсів в рамках бюджету ЄС на 2014 – 2020 рр.;
- залучення організацій громадянського суспільства, зокрема Форуму Східного партнерства, до формування та реалізації європейської політики;
- відкриття для партнерів можливостей агентств та програм, зокрема молодіжних та освітніх.

Водночас до східноєвропейських країн, включно з Україною, Вишеградською групою були спрямовані заяви щодо:

1. Дотримання принципів поваги до прав людини, верховенства права взагалі, інших демократичних стандартів.
2. Недопущення вибіркового правосуддя.
3. Налагодження співробітництва з громадянським суспільством.

Позаяк лобістського потенціалу центральноєвропейських країн очевидно не вистачає для просування власної позиції у середовищі решти членів ЄС, а кількість голосів, якими розпоряджаються в європейських інститутах країни Вишеграду та їх північні сусіди, не може скласти кваліфіковану більшість, то їх стратегічним завданням є отримання підтримки держав, які мають велику економічну, політичну та інституційну вагу, насамперед, Німеччини та Франції. Вже тепер завдяки новим форматам взаємодії з цими країнами, що почали формуватися у контексті підготовки та прийняття фінансової перспективи на 2014 – 2020 рр., країнам В-4 вдалося досягти згоди про укладення вигідних для них контрактів конкурентоздатності і зростання. Водночас для європейських важковаговиків на початку 2013 р. була важливою підтримка центральноєвропейських країн у питанні зміцнення обороноздатності Європи, зокрема об'єднання їх військових потенціалів та Веймарського трикутника.

Зауважимо, що, незважаючи на зближення європейських пріоритетів країн В-4, їх інтереси відзначаються і відмінностями, існування яких слід брати до уваги. Так, Угорщина найбільше постраждала від кризи, однак вже зуміла за результатами 2012 року зменшити дефіцит бюджету. Водночас євроскептицизм, який доповнюється авторитарними тенденціями в управлінні, змушує європейські інститути приділяти цій країні особливу увагу. При цьому, падіння рейтингу правлячої партії ФІДЕС за рік до запланованих на весну 2014 р. парламентських виборів спонукав прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана шукати підтримку угорців, які перебувають за кордоном, надаючи їм можливість скористатися виборчим правом через здобуття угорського громадянства. Однак політика подвійного громадянства вже сформувала протистояння із Словаччиною, та, враховуючи латентний конфлікт з Україною з приводу регулювання цього статусу для угорців, що проживають на території Закарпатської області, може ускладнити вироблення спільної позиції В-4 з приводу пріоритетів співробітництва зі східноєвропейськими партнерами [6]. Водночас нейтралізує ці розбіжності, насамперед, Дунайська стратегія розвитку, яка була схвалена ЄС з ініціативи Будапешту, а також роль «мосту», яку відіграє ця країна між центральноєвропейськими та балканськими країнами.

Словацька Республіка, незважаючи на повторне формування лівоцентристського уряду Р. Фіцо весною 2012 р., не лише не відмовилася від зовнішньополітичної місії поширення демократичних цінностей у країнах Західних Балкан та Східної Європи, яка була започаткована у 1998 – 2006 рр. правоцентристськими коаліціями, але й додала до своєї проєвропейської політики реалізму технократичного характеру, припинивши ескалацію

більшості конфліктів європейського масштабу. Мова йде про безболісне виділення внеску в Європейський стабілізаційний механізм, на відміну від демаршу 2011 року, уникнення критики Угорщини за її політику підтримки закордонних угорців, відчутна лібералізація візового режиму, зокрема з Україною, яка має сприяти поживленню торгівлі та інвестування у словацьку економіку [8]. Позаяк Словаччина є єдиною державою Вишеграду, яка входить до складу єврозони, то вона вимушена найтісніше координувати свою економічну політику з країнами ядра ЄС.

Польща зазнала найменших втрат від дії кризи, продемонструвавши упродовж останніх років навіть зростання, що вивело її до переліку шести найбільших європейських економік. Відповідно до проекту бюджету на 2014 - 2020 рр., Варшава набуває статусу найбільшого отримувача допомоги ЄС серед усіх країн-членів (майже 106 млрд євро) [2], а у регіоні Центральної і Східної Європи відіграє роль своєрідного інтеграційного центру для колишніх постсоціалістичних країн, про що вже було вказано вище. Водночас, беручи до уваги, що Варшаві у другій половині 2011 р., тобто у період головування в ЄС, не вдалося реанімувати ініціативу «Східне партнерство» як пріоритетний інструмент східної політики, то Польщі упродовж наступних років доводиться це робити за рахунок союзництва з сусідніми малими державами та дипломатичним шляхом з Німеччиною.

Чеська Республіка залишається, за оцінками інвесторів, найбільш привабливою для вкладення капіталу, зокрема беручи до уваги прозору податкову систему, розвинуту інфраструктуру та близькість до європейського центру [5]. Президент Мілош Земан, на відміну від свого попередника, євроскептика В. Клауса, є «єврофедералістом» і прихильником введення єдиної європейської валюти – євро [4]. При цьому, основні пріоритети зовнішньої політики ЧР, які були сформульовані у липні 2011 року, передбачають, що окрім орієнтації на НАТО і США у сфері безпеки, основними економічними партнерами Праги будуть залишатися Німеччина і Польща, що означає формування так званої «центральноєвропейської вертикалі». Чеська Республіка також, подібно до Угорщини, відмовилася від регіонального лідерства у Центральній і Східній Європі на користь Польщі, нарощуючи активність у середовищі інших країн ЄС.

Зауважимо, що оскільки Європейський Союз не отримав від США очікуваної допомоги у подоланні фінансової кризи, що сприяє формуванню конфлікту між цими центрами сили, країни «Нової Європи», які дотримуються атлантичної геополітичної орієнтації, вимушені балансувати між європейськими та іншими зовнішньополітичними пріоритетами [7]. Водночас, з їх інтересами, враховуючи узгодженість позицій «четвірки», вимушені рахуватися інші члени ЄС, зокрема пам'ятаючи про перешкоди, які створювали Чеська Республіка та Польща у 2008 – 2009 рр. у процесі ратифікації Лісабонського договору. Таким чином, можна вважати що країни В-4 знаходяться на стадії облаштування певної ніші у європейській політиці, яка дозволить підвищити їх колективну роль та легше захищати національні інтереси.

Висновки. Аналізуючи вплив країн Вишеградської групи на політику Європейського Союзу щодо східних сусідів, варто зауважити, що Польща залишається прибічником євроінтеграційних прагнень України, оскільки саме цей формат допоможе вирішити, на думку її посадовців, проблему дотримання демократичних стандартів і вибіркового правосуддя.

Водночас, навіть узгодження політики центральноєвропейських країн в рамках Вишеградської групи, зростання її ефективності та технократичності шляхом уникнення конфліктних ситуацій в умовах кризи, входження у склад тимчасових внутрішньоевропейських альянсів не гарантує просування спільних інтересів в рамках інститутів ЄС. Узгоджені позиції з урядами європейських країн можуть бути нівельованими після зміни парламентських коаліцій у країнах-партнерах [3]. Окрім того, слід брати до уваги наростання розбіжностей між Францією та Німеччиною, які мають різні погляди на подолання кризи та соціальні пріоритети в її умовах, а також відвертий скептицизм щодо можливостей поглиблення інтеграції чи, принаймні, збереження її сучасного стану. Окрім

того, виборчі цикли у країнах В-4 не є гармонізованими, що означає залежність результатів діалогу «четвірки» від характеру європейських програм урядів та президентів, які переобираються у Варшаві, Будапешті, Празі та Братіславі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Висновки Ради ЄС по Україні (11/12/2012) 3209-е засідання Ради міністрів закордонних справ Європейського Союзу, Брюссель, 10 грудня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2012/2012_12_11_1_uk.htm.
2. ЕС может увеличить помощь Польше в следующем семилетнем бюджете до 106 млрд евро [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.unian.net/rus/news/156865-es-mojet-velichit-pomosch-polshe-v-sleduyuschem-semiletнем-byudjete-do-106-mlrd-evro.html>.
3. Лендьел М.О. Сучасний потенціал впливу Вишеградської групи на формування політики Європейського Союзу щодо України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М.О. Лендьел. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1127/>.
4. Новый президент Чехии обещает приеднания країни до еврозони через 5 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/558150-noviy-prezident-chehiji-obitsyaе-priednannya-krajini-do-evrozoni-cherez-5-rokiv.html>.
5. Перші прямі президентські вибори в Чеській Республіці. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1092/>.
6. A blow for Viktor Orban Support for the prime minister seems to be fading fast [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/europe/21569456-support-prime-minister-seems-be-fading-fast-blow-viktor-orban>.
7. Press statement following the meeting of Prime Ministers of the Visegrad Group (V4) countries, President of the French Republic and the German Chancellor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2013/presstatement-of-the>.
8. Slovakia's foreign policy року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/01/slovakia-0>
9. The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava>.

Zub Svitlana. INFLUENCE OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES ON THE EU POLICY CONCERNING ITS EASTERN NEIGHBOURS.

The article deals with the current priorities of the Visegrad Group relations with the European Union's eastern neighbours including Ukraine, shape and potential of impact on the formation of European eastern policy, taking into account the factor of the present crisis.

Keywords: *Visegrad Group, European Union, Eastern policy, Ukraine.*

УДК 324(410) : 061.1 ЄС-054.72

Буркуш Вікторія,
*студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*
Науковий керівник: канд.політ.наук, ст.викл. М.М. Шелемба

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ПІД ЧАС РЕФЕРЕНДУМУ ЩОДО ЧЛЕНСТВА В ЄС

Криза європейської інтеграційної політики в 2016 році набула свого вираження у референдумі, присвяченому виходу Великобританії з Європейського Союзу. Для багатьох політичних акторів стало цілковитою несподіванкою позитивне рішення результатів референдуму. На результат такого рішення впливає велика кількість важливих причин, які сильно вплинули на зміну статусу Великобританії. Референдум призвів до несподіваних наслідків та відзначився буйною реакцією світового співтовариства.

Ключові слова: Брексіт, Європейський Союз, референдум, міграція, Шенгенська зона, міграційна криза.

Протягом останніх 70 років кооперація між країнами Європи тільки росла – Європа ставала все більш єдиною ідеологічно, економічно і навіть політично. Відмова Великобританії від євроінтеграції – перший крок назад. Чи означає він перелом тенденції і початок кінця власне Євросоюзу, невідомо; але вихід такої країни, як Великобританія, точно стане прецедентом.

Великобританія, звичайно, завжди була в Європі на особливому положенні: острівне розташування – ідеальна метафора її традиційного ізоляціонізму. Участь в Євросоюзі було найсерйознішою спробою подолати цей ізоляціонізм за багато століть. Не склалось [4].

Членство в Європейському Союзі було спірним питанням у Великобританії з моменту приєднання країни до тодішньої Європейської економічної спільноти (ЄЕС) в 1973 році. 5 червня 1975 року в Великобританії було проведено референдум про членство цієї країни в ЄЕС, в бюлетенях для голосування було єдине питання: «Як ви думаєте, чи повинна Британія залишатися в Європейському співтоваристві (Спільному ринку)?» (Англ. Do you think that the United Kingdom should stay in the European Community (the Common Market)?). Брало участь 64,5% електорату, з них вибрали варіант «так» 67,2% [7]

У січні 2013 року Девід Кемерон пообіцяв, що, якщо консерватори переможуть на парламентських виборах 2015, уряд Великобританії проведе переговори про більш вигідні умови продовження британського членства в ЄС, а потім проведе референдум про членство Великобританії у ЄС, причому позиція уряду з питання членства залежатиме від результату переговорів з ЄС [20]. Після перемоги на виборах у травні 2015 року Девід Кемерон підтвердив рішення про проведення переговорів і згодом референдуму. Питання про референдум було включене у промову королеви на церемонії відкриття нового складу парламенту 27 травня 2015 року. 28 травня 2015 року пропозицію щодо проведення референдуму було внесено до Палати громад [8] [6].

Що стосується позиції інших партій з питання проведення референдуму, «Лейбористська партія Великобританії» під керівництвом Еда Мілібенда (2010–2015) виступала проти проведення референдуму доти, поки не відбудеться передача нових повноважень від Великобританії до ЄС. «Ліберальні демократи» вимагали провести референдум виключно в разі прийняття нових змін до договорів ЄС. «Партія незалежності Великобританії», «Британська національна партія», «Зелена партія Англії та Уельсу», «Демократична юніоністська партія» і партія «Respect» підтримали принцип проведення референдуму.

Відразу після травневих виборів 2015 року прем'єр-міністр Великобританії оголосив про початок переговорів з ЄС про перегляд правил членства Великобританії в Європейському Союзі. Початок кампанії переговорів було покладено на саміті Східного партнерства в Ризі 22 травня 2015 року.

26 травня 2015 року Девід Кемерон провів зустріч з головою Європейської комісії Жан-Клодом Юнкером, на якій обговорювалися зміни міграційного законодавства та відмова від подальшого політичного зближення Великобританії і ЄС як вимоги Великобританії для збереження її членства. 26 червня 2015 року на засіданні Європейської ради Девід Кемерон вперше виклав свій план реформ на рівні офіційного органу ЄС, виступивши перед усіма 27 керівниками країн-членів ЄС. Це ознаменувало початок офіційних переговорів за вимогами Великобританії [3]. У листопаді 2015 року уряд Великобританії у відкритому листі, направленому голові Європейської ради Дональду Туску, виклав основні цілі, які він хоче досягти за результатами переговорів. Ці цілі включали чотири блоки:

- захист країн, що не входять в зону євро, від дискримінації на основі відмінності валюти. Забезпечення єдності спільного ринку для всіх країн ЄС, а не лише для країн Єврозони. Гарантії фінансової неучасті країн, що не входять в Єврозону, в діяльності, спрямованій на підтримку євро;

- підвищення конкурентоспроможності ЄС і зниження рівня бюрократії і регулювання бізнесу;

- відмова від зобов'язання Великобританії брати участь в побудові все більш тісного політичного союзу. Повага до суверенітету країни;

- емігранти, які приїжджають до Великобританії з інших країн ЄС, повинні пропрацювати в країні не менше 4 років для отримання допомоги і соціального житла. Припинення практики відправлення допомоги на дітей за кордон [3] [4].

17-18 грудня 2015 року на засіданні Європейської ради, керівники всіх держав ЄС обговорювали вимоги Великобританії. Переговори продовжилися на засіданні Європейської ради 19-20 лютого 2016 року. 20 лютого керівникам країн ЄС вдалося досягти угоди за вимогами Великобританії. У той же день Девід Кемерон оголосив, що він підтримує збереження членства Великобританії в ЄС і що референдум пройде 23 червня [5].

Історичне голосування 24 червня вирішило долю Великобританії – країна виходить з ЄС. За вихід проголосували 51,9% (17 410 742 особи), тоді як за збереження членства – 48,1%. (16 141 241 особа). Голосування проходило в 41000 виборчих дільницях. Референдум був проведений у всіх чотирьох країнах Сполученого Королівства, а також на Гібралтарі. Уряд Девіда Кемерона вже оголосив, що в разі перемоги прихильників Brexit навіть з найменшим розривом Британія вийде зі складу Євросоюзу.

Такий результат вже глибоко шокував багатьох в Україні. Адже у нас Євросоюз досі багато хто сприймає мало не як "царство Боже на землі" і в голові не вкладається, що хтось хоче з цього раю втекти. Тим часом, у противників ЄС є своя аргументація і свої мотиви, які їй забезпечили підсумок референдуму.

Основні з них такі:

- Одним з головних аргументів для британців за вихід з Євросоюзу стала проблема мігрантів. Питання пролунало особливо гостро, коли Європа, головним чином з ініціативи Німеччини, вирішила поселити біженців із захопленої Сирії. Але британців бентежать не тільки вони, а й мігранти з країн Східної Європи, які лише недавно стали членами ЄС. Суспільне невдоволення підігрівав лідер Партії Незалежності Сполученого Королівства Найджел Фарадж, який наполягав на тому, що контролювати міграцію, будучи членом ЄС, неможливо, а потік мігрантів позбавляє британців робочих місць, знижує їх зарплати, підвищує рівень злочинності і загрозу тероризму. Вихід з ЄС, на думку прихильників Brexit, сприяв би поверненню контролю над трудовим правом, охороною здоров'я та сферою безпеки.

- За членство в «елітному клубі» під назвою «ЄС» багаті країни змушені платити. Перебуваючи в складі співтовариства, Британія платить 1,5 мільярда фунтів на місяць або ж

18 млрд євро в загальний бюджет на рік. «Ми щодня відправляємо в Брюссель 50 мільйонів фунтів стерлінгів», – цитує euronews.com одного з головних євроскептиків – экс-мера Лондона Бориса Джонсона. Тоді як надходження від ЄС становлять 7 мільярдів євро на рік. Заощаджені на відмові від членства в ЄС кошти повинні піти на охорону здоров'я та освіту.

➤ Конкурентоспроможність британських компаній на європейському ринку знижується, впевнені прихильники Brexit. Там все більше зростає роль німецького бізнесу, який підминає під себе цілі галузі. У стратегічному сенсі британцям вигідніше захистити свій ринок навіть ціною втрати позицій на ринках Європи. Вихід з-під загального законодавства, на думку євроскептиків, посприє торгівлі з Китаєм, Індією та Америкою, а не тільки з Європою.

➤ Великобританія, хоч і трималася в ЄС відокремлено, підпорядковується законодавству Союзу. Вихід з організації дасть можливість повернути контроль над економічною і соціальною політикою в інтересах британців.

➤ Великобританія недостатньо впливає на процеси всередині ЄС і повинна повернути колишню велич. Британці мають самі вирішувати свою долю, а не довіряти їй незрозуміло ким обраним євробюрократам, на яких все більший вплив робить та сама Німеччина[1].

Ну, з цим завданням британці вже впоралися – розчерком пера 16,7 мільйонів британців змінили європейський і світовий устрій.

Першим результатом референдуму стала відставка британського єврокомісара барона Хілла 25 червня 2016 року. Увечері у вівторок 28 червня в рамках саміту Європейської ради в Брюсселі відбувся символічний спуск прапора Великобританії перед будівлею Європейської комісії.

Збентежений підсумками референдуму Девід Кемерон прийняв рішення залишити посаду лідера правлячої партії і глави кабінету міністрів. У ході парламентської дискусії, яка стартувала за цим, п'ять провідних депутатів зі складу Консервативної партії виставили свої кандидатури для заміщення Кемерона на посаді прем'єр-міністра. 11 липня перемогу здобула міністр внутрішніх справ Тереза Мей, яка вже вранці 13 липня розпочала формування нового уряду. Нею відразу ж були створені два особливих міністерства – з виходу з ЄС (на чолі з давнім опонентом Кемерона Д.Девісом) і міжнародної торгівлі (під керівництвом уродженця Шотландії колишнього міністра оборони Сполученого королівства Л.Фокса). Міністром закордонних справ несподівано для багатьох став головний прихильник Брексита у лавах партії Борис Джонсон[9].

Консерватори залишилися при владі з тим, щоб до грудня 2018 року остаточно оформити розлучення з «Єдиною Європою». Розглядаючи судовий позов, поданий громадськими активістами, 3 листопада 2016 року Високий суд Лондона постановив, що уряд Великобританії не може починати процедуру виходу країни з Євросоюзу без схвалення парламенту. Уряд Великобританії має намір подати апеляцію до Верховного суду Великобританії, яку мали розглянути 5–8 грудня 2016 року[8].

Найбільше побоювання світової спільноти викликають фінансові наслідки. Лондон – найбільший фінансовий центр Європи, і один з найбільших у світі. Британський Мінфін вже попереджав, що в разі, якщо британці на Brexit вирішать покинути ЄС, років через 15 Великобританія недорахується від 3,4 до 9,5% ВВП. Бюджет країни, своєю чергою, недоотримає від 20 млрд до 45 млрд фунтів стерлінгів у вигляді податків.

Референдум вже дав про себе знати. Фунт стрімко опустився до свого 30-річного мінімуму, впавши на 10% і встановивши рекорд – найбільше падіння за один день. Що ж далі? Подібні дії потягнуть за собою відчутний обвал біржового індексу країни (FTSE). За ним покотиться вниз і курс валюти – фунта стерлінгів. Від цього у збиток підуть фінансові та інвестиційні компанії, деякі банки можуть збанкрутувати.

Фінансова криза в країні може відбутися на нерухомості істотним знеціненням, від чого всі вкладення стануть не вигідними і непрестижними [5].

Залишаючи Євросоюз, Британія позбавляється найбільшого ринку міжнародної торгівлі. Це означає, що на проведення торговельних операцій з країнами ЄС Британії доведеться сплачувати мита. Все це – додаткові фінансові втрати для підприємців.

Шотландія, мешканці якої переважно виступають за Євросоюз, вже заявила, що у випадку, якщо Великобританія таки вирішить відокремитися від Європи, вони подумують про те, щоб, своєю чергою, відокремитися від Великобританії.

Таким чином, у Сполученому Королівстві в майбутньому можливий ще один референдум за незалежність Шотландії. Країна вже намагалася відокремитися в 2014-му, але тоді трохи більше половини її жителів, 55,3%, проголосували проти від'єднання. Тоді саме Євросоюз виявився головним аргументом на користь Британії. Зараз же, якщо країна все-таки покине ЄС, новий референдум називають неминучим кроком, результати якого виглядають цілком передбачуваними. Переглянути свій статус усередині Британії, можливо, захоче і Північна Ірландія [3].

Для Євросоюзу вихід Великобританії, перш за все, означатиме послаблення позицій. ЄС, як найпотужніше політичне об'єднання у світі, втратить важливого гравця за столом переговорів, так необхідного для прийняття світових рішень. Голос Британії сьогодні важливий для розв'язання таких проблем, як, наприклад, міграційна криза і російська агресія[1].

Що ж до нашої країни, то наслідки британського референдуму головню політичні:

- негативний результат референдуму призведе до того, що ЄС буде змушений більше займатися внутрішніми питаннями, що послабить увагу до проблем України;
- для нас важливо збереження сильного ЄС, а його всіляке ослаблення – на руку пугінській Росії;
- Великобританія стабільно і однозначно підтримує українську євроінтеграцію, вона також належить до країн – розширювачів, тобто тих, хто прихильно ставиться до ідеї розширення Євросоюзу. Її вихід з ЄС послабить євронадії України.

На економіку ж нашої країни рішення про вихід Великобританії з ЄС справить мінімальний вплив. Зовнішні ринки капіталів (до яких належить і Лондонська біржа) сьогодні і так закриті для вітчизняних компаній. Хіба що певною мірою позначиться коливання цін на товарних ринках. Обсяги ж зовнішньої торгівлі між нашими країнами практично не залежать від того, перебуває Великобританія в ЄС чи ні [2].

Як висновок можна відмітити, що на референдумі 23 липня Великобританія проголосувала не тільки проти процесу інтеграції в Європейський Союз, але і проти широкого кола принципів, на яких будується це інтеграційне об'єднання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шапар А.Є. Імміграційна політика Великобританії: спадщина минулого - проблеми для майбутнього / А.Є. Шапар // Проблемний аналіз та державно-управлінське проектування. – 2010. – № 6.
2. Шемятенков В.Г. Європейська інтеграція / В.Г. Шемятенков. – М., 2003.
3. Шемятенков В.Г. Quo vadis Europa: Європейський союз перед історичним вибором / В.Г. Шемятенков Европа. – М, 2002.
4. Побег из рая. 5 причин, почему британцы проголосовали за выход из ЕС. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://strana.ua/articles/analysis/19661-5-prichin-pokotorym-velikobritaniya-vyehodit-iz-es.html>
5. По результатам референдума Великобритания выходит из ЕС - официальные данные. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: http://zn.ua/WORLD/po-rezultatam-referenduma-velikobritaniya-vyehodit-iz-es-oficialnye-dannye-217160_.html
6. Референдум в Великобритании: все, что надо знать о важном голосовании. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.ntv.ru/cards/1101/>

7. “European Union Referendum Act 2015” legislation.gov.uk. Retrieved 14 May 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/36/section/>
8. Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>
9. Brexit: все, что нужно знать о референдуме в Великобритании и его последствиях. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://business.vesti-ukr.com/154570-brexit-vse-chno-nuzhno-znat-o-referendume-v-velikobritanii-i-ego-posledstvijah>
10. Brexit after EU referendum: UK to leave EU and David Cameron quits. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.bbc.com/news/live/uk-politics-36570120>
11. The case for Brexit: lessons from the 1960s and 1970s. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/the-case-for-brexit-lessons-from-1960s-and-1970s>
12. Rowena Mason; Nicholas Watt; Ian Traynor; Jennifer Rankin (20 February 2016). EU referendum to take place on 23 June, David Cameron confirms The Guardian. Retrieved 2 February 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/20/cameron-set-to-name-eu-referendum-date-after-cabinet-meeting>

Burkush Victoria. THE MAIN FEATURES OF ELECTORAL CHOICE IN GREAT BRITAIN DURING THE REFERENDUM ON EU MEMBERSHIP

The crisis of European integration policy in 2016 received its expression in the referendum, dedicated to the UK from the European Union. For many political actors was a complete surprise positive decision results referendum. On results of this decision affects a large number of important reasons that strongly influenced the change of status of GB. Referendum led to unexpected consequences and scored violent reaction of the international community.

Keywords: *Brexit, European Union, referendum, migration, Schengen, migration crisis.*

Рогач Марина,
*студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.політ.наук, ст.викл. М.М. Шелемба*

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ФРАНЦІЇ

У статті аналізуються основні напрями зовнішньої політики Франції. Характеризуються фактори, які матимуть місце при побудові векторів зовнішньополітичної діяльності Франції.

Ключові слова: зовнішня політика, Європейський Союз республіка, Франція.

Зовнішня політика Франції на сучасному етапі відіграє одну з ключових ролей у багатополлярному світі, що глобалізується. Це зумовлено багатьма факторами. У першу чергу тим, що Франція володіє вмінням незмінно відстоювати свої інтереси і могла б стати зразковим прикладом для багатьох країн, в тому числі і для таких як Казахстан, якому властиво запозичувати і засвоювати корисний досвід, розвиваючи разом з тим і зберігаючи свою унікальність. По-друге, посилення впливу Франції у світовій політиці провокує загальний інтерес до неї з метою прогнозування власного статусу на світовій арені й можливої оцінки «геополітичної рівноваги».

З історичної точки зору Франція є важливою європейською державою, яка зробила значний внесок у розвиток континенту та відіграла суттєву роль у формуванні балансу сил у цьому регіоні. Французи, намагаючись зберегти свою важливу роль на континенті, з періоду початку холодної війни зробили євроцентризмом одним із головних напрямів своєї зовнішньої політики [8].

Мета ж політичного режиму сучасної Франції у поєднанні сили та ефективності державної влади з демократичними інститутами. Серед пріоритетів зовнішньої політики Франції на сучасному етапі – взаємовідносини із США, нове бачення ролі НАТО (у 1966р. Франція вийшла із воєнної структури НАТО і повернулася лише під час президентства Н.Саркозі). Відносини з ЄС залишаються фундаментом французької політики [8].

Франція є однією з провідних західних держав. Вона належить до числа найбільш великих країн Європи.

Франція входить у «велику вісімку» (спочатку «велику сімку»), створену з ініціативи французького президента в 1975 р), що є клубом найбільш впливових держав для узгодження позицій з найактуальніших проблем сучасності. Місце у неформальній структурі «сильних світу» гарантовано Франції її лідируючими позиціями в світовій економіці. За економічною потужністю вона займає четверте місце на планеті. Франція є однією з п'яти ядерних держав світу (з 1960 р). Поряд з третім у світі ядерним потенціалом вона володіє потужними звичайними збройними силами. Заперечуючи домінування США, Франція є головним ініціатором і натхненником створення «європейської автономної системи оборони» [5, с. 25].

Франція відіграє активну роль в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка замінила Організацію Європейського економічного співробітництва, створену свого часу для реалізації плану Маршалла. Штаб-квартира ОЕСР знаходиться в Парижі, а завданням її членів є забезпечення сталого світового соціально-економічного розвитку.

Не претендуючи на світове лідерство, Франція, як і раніше, є провідною державою планети, що здійснює активну зовнішню політику. Вага країни в світовій політиці забезпечується не тільки традиціями та історичною пам'яттю, але і її значним економічним, військово-політичним і культурним потенціалом. Авторитет Франції у світовій політиці висуває її в розряд одного з пріоритетних і надійних партнерів Казахстану в Європі як на даному етапі історичного розвитку країни, так і в перспективі.

Франція, залишаючись вірною принципам євроатлантичної солідарності, разом з тим,

проводить самостійний зовнішньополітичний курс, спрямований на посилення ролі країни в міжнародних справах і зміцнення її авторитету в світі.

Зовнішньополітичний курс сучасної Франції будується навколо кількох ключових ідей. Вона традиційно позиціонує себе як члена "західної демократичної сім'ї", прихильна до ідеалів демократії та захисту прав людини. Поряд з цим в Парижі вважають, що в умовах постбіполярного світу роль окремих держав зросла, а колишні багатосторонні механізми, які забезпечували узгодження позицій різних країн, стають все менш ефективними. Франція, будучи однією з провідних у світі ядерних держав, послідовно нарощує свій ядерний потенціал, забезпечує утримання та адаптацію своїх сил стримування до нових стратегічних реалій. Країна планує взяти до уваги європейський масштаб своєї оборони, продовжуючи домагатися повної заборони ядерних випробувань і беручи на себе зобов'язання на користь приборкання гонки озброєнь і роззброєння [5, с. 34].

Франція разом з Німеччиною стояла біля витоків створення Євросоюзу і в даний час є одним з головних архітекторів об'єднаної Європи.

Будучи однією з провідних у світі ядерних держав, вона послідовно нарощує свій ядерний потенціал, забезпечує утримання та адаптацію своїх сил стримування до нових стратегічних реалій. Країна планує взяти до уваги європейський масштаб своєї оборони, продовжуючи домагатися повної заборони ядерних випробувань і беручи на себе зобов'язання на користь приборкання гонки озброєнь і роззброєння.

Незважаючи на тисну і багатосторонню співпрацю з Великобританією і Німеччиною, в сучасних умовах Франція продовжує претендувати на лідерство в Європі, хоча її економічний потенціал поступається, наприклад, німецькому. З іншого боку, Франція в останні роки проявляє все більше занепокоєння з приводу посилення впливу США в Європі. Разом з Росією і Китаєм Франція виступає проти перетворення США в єдину світову наддержаву, проти американської гегемоністської політики в різних регіонах світу [5, с.40].

Увага, що приділяється Францією європейській інтеграції, свідчить про те, що саме європейський напрям (європеїзм) в широкому сенсі є основним вектором зовнішньої політики Парижа в сучасному світі. У першу чергу, це пов'язано з тим, що розпад біполярної системи дозволив ЄС висунутися в число провідних світових акторів, і тому підключення потенціалу Євросоюзу дозволяє Франції примножити свої сили і зберігати вплив як у Європі, так і за її межами [13].

На сьогоднішні інтеграційні процеси на європейському континенті продовжують поглиблюватись у різних напрямках. Французьке бачення щодо майбутнього ЄС відрізняється від поглядів інших держав, а детальне дослідження європейського вектора зовнішньої політики Франції дозволяє краще пізнати геополітичні реалії на європейському континенті. Будучи одним із лідерів євроінтеграції, держава веде активну політику у сфері реформування та поглиблення взаємозв'язків між країнами-учасниками, а також підтримує розширення ЄС [13].

В історії євроінтеграції Франції належить особливе місце: саме вона спільно з ФРН стала ініціатором створення в 1951 р Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), в 1957 р – Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом), а в 1992 р., на основі зазначених Європейських співтовариств – Європейського Союзу. Будучи протягом більше 50 років одним з лідерів ЄЕС / ЄС – унікального наднаціонального об'єднання, членами якого з 2007 р. є 27 держав, Франція сьогодні діє на світовій арені не тільки як окрема країна, але і як один з лідерів Євросоюзу.

Практично на всіх етапах розширення Європейського Союзу Франція незмінно підтримувала цей процес, вважаючи, що він повинен охопити всі країни Європи. Винятком була її позиція відносно Великобританії, яка в результаті змогла стати членом ЄЕС тільки в середині 70-х років, і щодо Туреччини, яку Франція, як й інші члени Євросоюзу, вважала протягом років не готовою до вступу в ЄС унаслідок серйозних порушень прав людини, надто великої ролі армії в політиці цієї країни і не цілком європейського географічного положення [13].

На даному етапі зовнішня політика Французької Республіки спрямована перш за все на розбудову єдиної Європи в рамках Європейського Союзу. Вона виступає за збереження державної ідентичності в майбутньому устрої ЄС за умов поглиблення федералізму; захист стратегічних інтересів країни (під цим слід розуміти підтримання миру в Європі, Середземномор'ї, в низці регіонів, економічно та політично пов'язаних з Францією). Виступаючи одним із найактивніших прихильників і провідників європейської інтеграції в рамках Європейського Союзу, Франція у своїй боротьбі за посилення впливу Європи на світові події надає явний пріоритет відносинам з Федеративною Республікою Німеччини. У той же час, коли обидві держави реалізують разом політику європейської безпеки, їхні позиції щодо її ролі дещо різняться. Якщо Франція впевнена в тому, що ця система має бути повністю автономною, то Німеччина відкидає думки, що система європейської безпеки є доповненням до НАТО. Проте незважаючи на розбіжності у поглядах на роль системи безпеки, ці дві країни здійснюють найбільший внесок у розвиток ЄС та Європейської політики безпеки й оборони [5, с. 89].

На сьогоднішній день Франція повноцінно бере участь в усіх військових структурах Альянсу, та майже в усіх програмах, операціях, місіях і навчаннях, які проводяться під егідою НАТО, окрім Групи ядерного планування НАТО, відстоюючи незалежність французьких ядерних сил, що закріплена у «Білій книзі з питань оборони і національної безпеки», а також продовжуючи політику незалежності, започатковану президентом де Голлем.

У геополітичному плані Франція числить себе не тільки континентальною і морською державою одночасно, але і уточнює, що є єдиною (за винятком Іспанії) європейською країною, яка одночасно виходить до Атлантики і Середземного моря.

Аналіз зовнішньополітичної стратегії Франції дозволяє виділити такі пріоритети у французькій зовнішній політиці:

1) формування позитивного образу Франції на міжнародній арені (як «незалежного союзника і вільного партнера»);

2) активна участь у будівництві «конструктивного багатопольярного світу»;

3) посилення ролі Євросоюзу;

4) модернізація африканської політики;

5) посилення економічної діяльності зарубіжних представництв;

6) вирішення глобальних проблем людства, захист прав людини.

Виробляючи зовнішньополітичні пріоритети, Франція констатує, що тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, організована злочинність є основними факторами, що загрожують стабільності в сучасному світі.

Серед основних напрямів зовнішньої політики Франції можна виділити:

1. діяльність в рамках Європейського Союзу;

2. політику в регіоні Середземномор'я (Північна Африка і Близький Схід);

3. налагодження двосторонніх відносин з окремими країнами;

4. проведення політики в рамках організації Франкофонії;

5. діяльність в НАТО.

Найбільш важливими принципами, якими Франція керується у взаєминах зі світовим співтовариством, за заявою її офіційних представників, є солідарність і колективна безпека. Принцип колективної безпеки означає взаємну відповідальність, усунення суперництва між провідними державами [1, с. 45].

Є всі підстави наголошувати на глобальному характері політики Франції, про що свідчать такі фактори:

- Належність до ЄС.

- Належність до НАТО.

- Особливе значення для зовнішньої політики Франції має її географічне розташування, присутність її в трьох морях.

- Свій світовий статус Франція підтримує завдяки активній участі в міжнародних

утвореннях і регіональних організаціях. Країна є постійним членом Ради Безпеки ООН.

- Франція є однією із натхненників та організаторів Європейського будівництва: від Європейського об'єднання вугілля та сталі (1951р.) до ЄС (1993р.).
- Франція також входить до «великої двадцятки», що є форумом для співробітництва і консультацій з питань міжнародної фінансової системи.
- Франція є однією з ядерних держав світу (з 1960 р.) та головним ініціатором створення «європейської автономної системи оборони».
- Франція активно бере участь в реалізації космічних програм. Французька космічна програма стала основою для діяльності Європейської космічної агенції.
- Міжнародне значення має культурна спадщина французького народу. Французька мова посідає дев'яте місце за кількістю тих, хто нею володіє. Протягом століть, виконуючи функцію мови дипломатії, вона є однією з шести офіційних мов ООН. У Парижі перебуває штаб-квартира ЮНЕСКО.

Проте ефективність французької дипломатії у міжнародних організаціях залежить від її здатності впливати на формування глобального порядку денного і для ухвалення сприятливих для неї рішень. Могутність США за збігу зовнішньополітичних інтересів здатна збільшити зовнішньополітичну вагу Франції. Водночас курс останніх років може поставити під питання роль Франції як самостійного міжнародного гравця, здатного до привілейованого партнерства та діалогу з Росією, Китаєм та іншими країнами «Великої двадцятки», які з недовірою ставляться до євроатлантичної політики, зокрема, до практики односторонніх силових дій, яка порушує принцип суверенності дій держави всередині кордонів.

Франція продовжує зберігати за собою статус великої держави де-юре й відповідно має формальне визнання такого статусу з боку світової спільноти. Не менш важливим є той фактор, що французька дипломатія виходить з усвідомлення своєї величі та високої місії, відповідно можна зробити висновок, що Франція і на далі головною стратегічною метою своєї зовнішньої політики буде вважати збереження свого статусу великої або планетарної держави [5, 105].

Отже, Франція залишається провідною державою планети, яка здійснює активну зовнішню політику, ефективність котрої залежить від здатності впливати на формування глобального порядку денного і на ухвалення сприятливих для неї рішень. Вагоме місце в світовій політиці забезпечується не лише традиціями й історичною пам'яттю, а й значним економічним, воєнно-політичним, культурним потенціалом [9].

Не претендуючи на світове лідерство, Франція як і раніше, є провідною державою планети, яка здійснює активну зовнішню політику. Вагоме місце у світовій політиці забезпечується не лише традиціями та історичною пам'яттю, а й її значним економічним, воєнно-політичним, культурним потенціалом.

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що зовнішня політика Франції, як і раніше, залишається активною, як і раніше, вона розглядається в якості головного механізму розширення світового впливу країни. Важливий той факт, що французька зовнішня політика перебуває в постійному розвитку. Навіть на прикладі короткого відрізка часу можна простежити, як відбувається корекція зовнішньополітичного курсу країни, поступова і послідовна зміна акцентів при збереженні основної лінії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Броневський В.Ю. Повернення Франції до військових структур НАТО / В.Ю. Броневський // Плея. Науковий вісник. – 2012. – Вип.59. – С. 78 – 83.
2. Долло Л. Франция в современном мире. / Л. Долло – М.: Интратек, 2011. – 230 с.
3. Нарочницька С.А. Франция в системе Европы. / С.А. Нарочницька – М.: 1993. – 295 с.
4. Рубинский Ю.И. Франция. Время Саркози. / Ю.И. Рубинский. – М.: Наука, 2011. – 380 с.

5. Крапівін О.В. Зовнішня політика країн Центральної та Східної Європи / Навч. пос. для студентів / О.В. Крапівін – Донецьк. – 2012. – 274 с.
6. Черников Г.П. Экономика Франции: Традиции и новейшие тенденции. / Г.П. Черников – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. – 416 с.
7. Виторино А. Стойкость европейской внешней политики [Электронный ресурс]. – А. Виторино // День – №30 – 2012 – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/mirovye-diskussii/stoykost-evropeyskoj-vneshney-politiki>.
8. Ольхова Ю. Нові аспекти зовнішньої політики Французької Республіки в рамках НАТО та Євросоюзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Znrviknu/2009_19/vip19-48.pdf.
9. Франція / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/167/5155.html>.
10. Франція [Електронний ресурс] / из страницы «Франция» Гео-2000 . – Режим доступа: <http://africana.ru/biblio/world/France.htm>.
11. Центр стратегических оценок и прогнозов об оборноспособности стран Евросоюза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.csef.ru/studies/defence/projects/military_strategy_review/articles/1103.
12. Шадурський В. Внешняя политика Франции (1945-2002гг.): учеб. пособие/ В. Шадурський [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.fir.bsu.by/chairs/ir/shadursky/shadursky_2004_France.shtml.
13. Шаповалова О. Модель Диференційованої інтеграції в євро інтеграційній політиці Франції [Електронний ресурс] / О. Шаповалова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_36/Gileya36/P24.

Rogach Maryna. FOREIGN-POLICY PRIORITIES OF FRANCE

This article analyses the main trends of French foreign policy of France. Characterized by the factors that can place when constructing vectors of foreign political activity of France.

Keywords: foreign policy, European Union, Republic, France.

Кокайко Александра,
*студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. С.В. Віднянський*

КУРДСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА: ПОЗИЦІЯ США ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Стаття присвячена вивченню складного і неоднозначного питання у міжнародних відносинах країн Близького Сходу, а саме національно-визвольній боротьбі курдського народу. Під час дослідження аналізуються позиції провідних держав світу – США та країн Європейського Союзу щодо питання відокремлення курдів у національне державне утворення. Також висвітлюється правове становище курдського народу в кожній окремій країні їх проживання та проблема курдського етносу на сучасному етапі.

Ключові слова: курди, курдська проблема, незалежність, національна безпека, Близький Схід, національно-визвольна боротьба, США, ЄС.

Курдське національне питання було і залишається однією з найгостріших і актуальних проблем сучасних міжнародних відносин, а сьогоднішні події на Близькому Сході свідчать про нове загострення цієї проблеми в контексті сирійсько-турецьких та російсько-турецьких відносин, а також політики США та європейських союзників у цьому регіоні. Курдський народ, який сьогодні компактно проживає у чотирьох країнах Близького Сходу (Туреччині, Ірані, Іраку, Сирії) вже більше, ніж півтора століття, веде боротьбу за національну незалежність. В контексті сучасних політичних реалій курдська проблема може являти собою загрозу безпеці не тільки держав Малої Азії та Середнього Сходу, але й перерости у конфлікт глобального характеру, якщо регіональні держави та потужні геополітичні гравці, що їх підтримують, знову намагатимуться розіграти «курдську карту», як це було в минулому.

Однією з особливостей розвитку сучасних міжнародних відносин є зміна характеру загроз у сфері безпеки, а саме зміщення загальних загроз і викликів із глобального на регіональний і субрегіональний рівні. В цьому контексті збереження міжнародної стабільності й формування в постбіполярний період нової моделі міжнародних відносин на глобальному рівні в значній мірі залежить від створення ефективної системи безпеки. Близький Схід завжди був ареною суперництва великих країн і, в результаті, став сьогодні однією з найгарячіших точок світу. Особливо нестабільною є територія, населена курдами, де склався цілий комплекс гострих проблем – геополітичних, національних, економічних, соціальних. Без вирішення курдської проблеми важко уявити залагодження конфліктів на Близькому Сході.

Курди – один із найдавніших народів Близького Сходу, з 2500-літньою історією [1]. Курдистан – регіон компактного проживання курдів на південному заході азійського материка – був розділений між чотирма країнами Близького й Середнього Сходу. На сьогодні, курди є одним із найчисельніших етносів світу (понад 30 млн), який позбавлений права на самовизначення й державний суверенітет. У цьому контексті національно-визвольний рух курдів набув значення фактора, який дозволяє впливати не тільки на політичне життя держав західної Азії, де проживають курди, але й на динаміку міжнародних відносин в регіоні Близького й Середнього Сходу загалом. Курдське питання до певної міри є фактором міжнародної політики, враховуючи тісне переплетіння в цьому геополітично ключовому регіоні інтересів провідних держав та їх намагання використати цей чинник для досягнення своєї мети.

Таким чином, актуальність зазначеної проблеми зумовлена збільшенням впливу курдського питання на систему міжнародних відносин на Близькому й Середньому Сході; неоднозначною політикою та позицією провідних держав світу; гострою необхідністю пошуку збалансованих підходів у вирішенні курдської проблеми у всіх її аспектах.

Курди – основне й притому автохтонне населення сучасного Курдистану, один з найдавніших народів Передньої (Західної) Азії. Хоча, як стверджує знаний дослідник курдознавства В. Нікітін, «якщо хочуть знати країну, що населена курдами, то не можна мотивуватися лише назвою Курдистан, терміну умовного, що змінюється з часом та простором, а тому необхідно шукати інший термін» [2, 14]. Більш доречним вважається використання терміну «курдський регіон» [3, 53]. Один із перших поділів курдського регіону відбувся у 1555 р. згідно з лінією турецько-іранського кордону, яка з тих пір стала лінією війни [4, 25]. Провідні країни світу (Росія, США, Англія, Франція) мали власні інтереси в районі проживання курдів. Під приводом допомоги курдським повстанцям вони мали на меті захопити регіони, багаті на поклади корисних копалин, зокрема нафти (Мосульський район, Кіркук).

Таким чином, наявність нафти відіграла велику роль у політиці західних держав. Впродовж не одного століття будь-які прояви курдського національно-визвольного руху мали стихійний характер, була відсутня єдина ідея та стратегія боротьби. Курдський народ втратив свій шанс на отримання автономії під час Паризької мирної конференції, де курдська інтелігенція не змогла чітко сформулювати свої вимоги щодо подальшої долі Курдистану. До кінця 20-х рр. XX ст. Курдистан був вже остаточно поділений між Туреччиною, Іраком, Іраном та Сирією.

Міжнародного значення курдське національне питання набуло більше ніж 100 років тому і впродовж всього цього періоду воно постійно присутнє у відносинах країн Близького Сходу та політиці західних країн. З міжнародно-правової точки зору суть курдського питання полягає у відмові правлячих кіл держав, що поділили між собою Курдистан, надати курдському народу можливість реалізації прав на самовизначення, а замість цього час від часу здійснюється політика геноциду та дискримінації.

Курди ніколи не мали своєї власної національної держави. За ними ніколи не визнавалися будь-які національні права в країнах, до складу яких на різних етапах історії входила територія етнічного Курдистану [4, 24-25]. Найтрагічнішим є те, що багатомільйонний народ не має власної держави: близько 20 млн чол. – у Туреччині, 6–8 млн чол. – в Іраку, 3–5 млн чол. – в Ірані, близько 1 млн чол. – у Сирії, останні – в країнах Закавказзя, Середньої Азії та у Європі.

Наприклад, курди – найбільша етнічна група в Сирії, вона становить 10 % загального населення. Вони страждають від дискримінації, адже близько 300 тис. чоловік не мають громадянства [5], хоча проживають на території Сирії все життя. Їх називають «іноземцями», «некорінним населенням», вони не мають елементарних прав на вищу освіту, проходження служби в державних органах та армії, а головне – не мають виборчого права [6].

Курдська проблема на початку третього тисячоліття набуває характеру найбільшої гуманітарної катастрофи планетарного масштабу. Мова йде про утиски та дискримінацію, що ведуть до знищення одного з найдавніших етносів, носіїв вагомої культурної спадщини. Вирішення цієї проблеми дає широке поле діяльності для численних правозахисних організацій.

Як відомо, право будь-якого народу – вільно здійснювати свій економічний, соціальний, культурний і політичний розвиток, що декларується резолюціями ООН. Та, на жаль, ООН не дуже наполягала на їх реалізації ні тоді, коли в Туреччині заборонялася курдська мова, ні тоді, коли Саддам Хусейн трів курдів хімічною зброєю. У 1988 р. в результаті газової атаки Саддама Хусейна в Іраку загинуло 5 тис. курдського населення. До кінця 1990 р. війська Хусейна зрівняли із землею 4 тис. курдських сіл. Адміністрація президента США закрила очі на ці трагічні події [7, 31-32]. Першою вагомою спробою розв'язання цієї проблеми можна вважати створення достатньо життєздатного осередку в Південному (Іракському) Курдистані – автономії Іракського Курдистану. З 1991 р., коли згідно з рішенням ООН, у Північному Іраку американцями та їх союзниками було здійснено операцію «Забезпечення спокою», на північ від 36-ї паралелі, в районах компактного проживання курдів створено «вільний район», тобто фактично виник автономний Іракський Курдистан – перше курдське національно-територіальне утворення на Близькому Сході. Його існування залежить, передусім, від щорічної гуманітарної допомоги США й Заходу, яка оцінюється приблизно в 150 млн. доларів [8, 48]. «Вільний Курдистан» володіє реальною автономією, котра після повалення режиму Саддама Хусейна зміцнилася. Іракський

Курдистан сьогодні має власну законодавчу й виконавчу владу, адміністрацію, прапор, гімн, армію, навіть валюту, і може стати моделлю створення курдської автономії й в інших країнах.

У грудні 1997 р. Туреччині відмовили в прийомі у Європейський Союз. Головними причинами стали масові порушення прав людини, особливо представників національної меншини – курдів, застосування тортур до політичних ув'язнених й інші невідповідності Загальній декларації прав людини, прийнятої ООН. Разом із тим, Парламент Курдистану у вигнанні встановив контакти з парламентами Голландії, Бельгії, Скандинавськими країнами, Іспанії, Італії, Греції, Росії, Болгарії, Югославії і ПАР.

Постійні порушення прав людини в Туреччині викликали критику її союзників по блоку НАТО, особливо європейських держав. У 90-ті роки курдська проблема перестала розглядатися як внутрішнє питання Туреччини, приблизно з цього час посилюється зовнішній тиск на уряд країни. Спроби Туреччини вступити до Європейського співтовариства і переговори про прийняття її в члени Митного союзу в рамках ЄЕС були багато в чому ускладнені проблемами із забезпеченням прав курдів.

Великий інтерес в Європі до курдського питання почав проявлятися з початку 90-х років, тому що саме Європа стала ареною політичного і культурного життя курдів. Значна частина курдської інтелігенції і курдських політичних активістів покинула Туреччину в той період. Складна внутрішньополітична ситуація, постійні репресії, а також економічні причини змушували їх виїжджати до країн Західної Європи – в Німеччину, Францію, Швецію, Бельгію тощо.

Починаючи з кінця 80-х років ХХ-го століття, курдські представники активно діють на міжнародній арені. Обговорення курдського питання на різного роду міжнародних форумах стає звичайною справою: Паризька конференція (1989 рік), конференції в Брюсселі (1994 рік), в Москві (1994 рік), в Бонні (1996 рік). У Європі діють кілька десятків різного роду партій, громадських та культурно-просвітницьких організацій та об'єднань. З цього часу події в Курдистані опинилися в постійному полі зору світової громадськості та засобів масової інформації, викликаючи співчуття і підтримку ліберально-демократичних кіл у всьому світі, які мають велику політичну вагу та впливають на політику не тільки урядів, а й міжнародних організацій.

Дуже складними є відносини Туреччини та Іраку, оскільки турецька армія у 1999 р. здійснювала широкомасштабні заходи з вторгнення у Північний Ірак. Таким чином, лінія кордону Туреччина – Ірак залишається зоною постійної нестабільності та напруженості. Згадаємо лише події осені 2007 р., коли Туреччина ввела свої війська на територію Іраку. За деякими показниками чисельність армії, що зосереджувалась на кордоні, досягала 100 тис. [9].

Скоріше за все, головною метою цих військових дій був регіон Кіркука, багатий на «чорне золото». В Ірані курди позбавлені права національного самовизначення. Лідери і активісти курдських опозиційних організацій переслідуються не тільки на території країни, але і за її кордонами. Наприклад, були здійснені вбивства лідера Демократичної партії іранського Курдистану Абдурахмана Касемлос, що прибув для офіційних переговорів у Відні в 1989 р. і Шарафа Канді, що змінив його, в Берліні в 1994 р. Згідно з догматичними ісламськими концепціями, у мусульманському суспільстві не може бути національних відмінностей, тому політичні права курдів при ситуації, що склалася в Ірані, не можуть бути реалізовані [6]. На початку 2007 р. в Ірані офіційно виникла альтернативна курдським політичним організаціям структура, активісти якої розраховують шляхом співпраці з офіційною владою позбавити курдський ареал Ірану соціально-політичної напруженості й поступово почати конструктивний діалог із керівництвом країни. Сьогодні ситуація в Іранському Курдистані неоднозначна. Тут проводяться значні національно-культурні заходи. Водночас курдський національно-демократичний рух, бази якого знаходяться на іранській території, працює в підпіллі. Говорячи про стан і перспективи курдської проблеми в контексті сучасної геополітичної ситуації, необхідно відзначити зацікавленість більшості політичних сил світу в найшвидшому її розв'язанні. Це пов'язано як з проектами створення мережі транскаспійських нафтопроводів, так і з побоюваннями з приводу подальшої долі

великого району нестабільності, розташованого в безпосередній близькості від Середземномор'я і Персидської затоки – нового позаєвропейського ядра консолідації.

Курдська проблема – це не тільки проблема близькосхідного регіону, це вже проблема глобальна. Для її вирішення повинен бути задіяний потенціал світової спільноти. Можливим варіантом є скликання мирної конференції за участі представників Курдистану, Туреччини, Ірану, Іраку і Сирії, із запрошенням як спостерігачів офіційних представників ЄС і США. Важливу роль можуть зіграти в цьому процесі ООН, її Рада Безпеки. Курдська проблема належить до числа найскладніших міжнародних проблем, які мають національний, регіональний та міжнародний характер, вирішення її не може бути забезпечене в рамках однієї держави. На сучасному етапі суть курдського питання зводиться до протиріччя між високим рівнем самоусвідомлення курдського народу та небажанням правлячих кіл країн визнати за ними це право.

Провідні країни Заходу використовують курдську проблему як засіб політичного тиску на держави, що розділили між собою Курдистан. Як свідчать останні події, зокрема, посередницька роль США в нормалізації стосунків між різними загонами курдського національно-визвольного руху, західні держави готові підтримати визвольний рух курдського народу, проте в досить вузьких рамках, виступаючи проти реалізації права курдського народу на самовизначення шляхом створення незалежної держави. Військова операція Туреччини у Північному Іраку в 2007 р. посилила позиції США на Близькому Сході. Війна відвернула увагу населення Іраку від протидії окупації та послабила Туреччину. Останнім часом Туреччина стала лояльнішою до проблем курдів. Турецькі правлячі кола, в тому числі й військові, заявляють про намір мирного вирішення всіх протиріч у Турецькому Курдистані і навіть внесення деяких поправок до Конституції країни. Ці передумови зміни «курдської» політики Туреччини, очевидно, обумовлені обіцянками Б. Обама підтримати її вступ до ЄС. Зацікавленість Туреччини у зв'язках з іракськими курдами також обумовлена її роллю як транзитера кіркукської та мосульської нафти, торговельними відносинами з Іракським Курдистаном, суперництвом з Іраном у політичному впливі.

Незважаючи на заяви президента США Б. Обама про перенесення політичних інтересів Вашингтону в Центральну Азію, зокрема, до Афганістану, США аж ніяк не відмовляється від своїх планів у Західній Азії, в яких Туреччині відводиться особлива роль. США успішно використовують «курдську карту» у своїй близькосхідній політиці. Тому теперішня зовнішня політика США у курдському питанні прагматична [10]. 17 листопада 2008 р. держсекретар Сполучених Штатів К. Райз і міністр зовнішніх справ Іраку Х. Зібарі підписали документ про намір США вивести свої війська з Іраку до грудня 2011 року.

Ця подія викликала серйозну стурбованість курдського населення, яке побоюється повернення політики геноциду і насильницької арабізації. За час присутності коаліційних військ іракським курдам вдалося стабілізувати ситуацію в Курдському автономному регіоні. Нафтові запаси Іракського Курдистану вельми привабливі для США. Тому Вашингтон наврод чи зважиться залишити свої позиції в північному Іраку.

У січні 2009 р. нафтова компанія «Heritage Oil Limited» розпочала розвідувальне буріння на родовищах. Крім того, американці вже контролюють нафтовидобуток і транспортування нафти на турецьку територію з Кіркука, на що претендують іракські автономісти. Стосовно Кіркуку курди мають протиріччя не тільки з арабами і туркменами, але і з центральним урядом у зв'язку з проблемою розподілу доходів від нафти. Але курдам нібито не варто особливо хвилюватися з питання Кіркука. Відвідавши в січні 2009 р. Ірак і Кіркук новообраний віцепрезидент США Джо Байден запевнив курдів, що після інавгурації президента Б. Обама американська адміністрація оприлюднить програму вирішення проблеми Кіркука. В Багдаді він запевнив іракський уряд, що США не буде виводити війська [11].

У даний час існують реальні можливості для поетапного вирішення курдської проблеми. Проте необхідною умовою цього є підтримка зусиль курдського народу з боку світової спільноти. Іран, Ірак, Туреччина, Сирія намагаються, з одного боку, використати курдський національно-визвольний рух для послаблення один одного та закріплення власних

позицій у регіональних міжнародних відносинах. Одночасно вони тісно співпрацюють у придушенні визвольного руху. Зазначені вище фактори відіграють значну роль у розмежуванні курдського руху в країнах їх компактного проживання за змістом, масштабами, цілями та рівнем свідомості активної в політичному сенсі курдської громади. А це, зокрема, дає підстави вважати, що курдська проблема ще тривалий час буде складною, спричинятиме періодичні спалахи різновекторної політичної активності [8, 48]. Необхідно зазначити, що досвід Іракського Курдистану сьогодні поки що єдиний в регіоні та має велике значення як реальний приклад вирішення курдської проблеми в межах однієї країни.

Швидше за все, така автономія не буде довговічною, а в якійсь мірі транзитною формою, що може призвести до радикального переділу існуючих кордонів на стику Туреччини – Іраку – Сирії та Ірану. Тому курдська проблема повинна вирішуватися неухильно і послідовно, без уповільнення і зупинок, з орієнтуванням на розвиток курдського визвольного руху, під суворим міжнародним контролем як з боку урядових організацій, так і з боку світової громадської думки. Сьогодні ми можемо спостерігати, як реалізується проект створення «Великого Курдистану», що є найважливішою частиною американської доктрини «Великого Близького Сходу», зацікавлені в цьому і Саудівська Аравія, й інші монархії Перської затоки, які хочуть якнайшвидшого розчленування Іраку, Сирії, Ірану та Туреччини. Вашингтон не вперше намагається активно розігрувати «курдську карту» в регіоні та має намір використовувати курдів як «п'яту колону» для посилення тиску на владні режими, насамперед в Сирії та Ірані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазарев М.С. Курды и курдский вопрос [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.edu-zone.net>.
2. Никитин В. Курды. – М.: Прогресс, 1994. – 432 с.
3. Лазарев М.С. Курдистан в геополитическом аспекте // Восток. – 1998. – № 6. – С.53–62.
4. Блищенко И.П. Ближний Восток и международное право. – М.: Наука, 2002. – 264 с.
5. Montgomery H. The Kurds in Syria: an existence denied. Book reviews // International Affairs. – 2006. – Vol. 82. Num. 64 (July). – P. 819-820.
6. Кава Д. Регионально-международный аспект курдской проблемы // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elib.org.ua>.
7. Кафтан А. Пороховая бочка Востока: Курды – реальная сила внутри Ирака // Корреспондент. – 2003. – № 2. – С. 30 – 32.
8. Ксьондзик Н. З батьківщиною, але без держави: курдське питання на межі тисячоліть // Політика і час. – 2002. – № 3. – С. 47 – 57.
9. Райхель Ю. Курдская карта // День. – 2007. – № 186. – С. 3.
10. Жигалина О. Турецкие курды и геополитические изменения в Западной Азии Ирака // Институт Ближнего Востока. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus>.
11. Жигалина О. Курды и перспектива вывода американских войск из Ирака // Институт Ближнего Востока. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru>.

Kokayko Olexandra. THE KURDISH NATIONAL LIBERATION STRUGGLE: THE POSITION OF THE USA AND EUROPEAN COUNTRIES

The article examines the complex and controversial question in international relations of the Middle East countries, namely the national liberation struggle of the Kurdish people. During the study, analyzed the positions of leading countries in the world – the USA and the countries of the European Union on the issue of secession of the Kurds in national public education. Also highlights the legal status of the Kurdish people in every country in which they reside and the problem of Kurdish ethnicity on the contemporary stage.

Keywords: *the Kurds, the Kurdish problem, the independence, national security, Middle East region, national liberation struggle, USA, EU.*

УДК – 323.15(497.1)

*Осійська Христина,
студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.соц.наук, доц. С.І. Устич*

РОЗПАД ЮГОСЛАВСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.: ЕТНІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується роль етнічного чинника в процесі розпаду Югославської Федерації. Також аналізуються особливості міжетнічної взаємодії в державі. Особлива увага приділяється питанню етнічного фактора в процесі створення єдиної держави.

Ключові слова: *етнос, етнічний чинник, Югославська Федерація, дезінтеграційні процеси, міжетнічні конфлікти.*

Глобальні соціально-економічні та етнополітичні зміни, що сталися у країнах Центральної Європи в другій половині 80-х – першій половині 90-х років ХХ століття, привели до трансформації державних систем у постсоціалістичних країнах, зокрема в Угорщині, Чехії, Словаччині, Польщі та інших. Осмислюючи передумови змін у цих країнах та перспективи їх розвитку, визнаючи причинно-наслідкові зв'язки радикальних явищ, що сталися у країнах цього регіону, науковці відзначають, що революції кінця 80-х – початку 90-х років ХХ ст., без сумніву, за своїми наслідками можна порівняти хіба що з результатами Другої світової війни.

Національні, міжетнічні відносини, проблема надійного захисту прав національних меншин – найбільш гострі й драматичні проблеми сучасності. Від їх розв'язання значною мірою залежить збереження миру в світі, охорона прав і свобод людини та народів. Міжетнічні конфлікти, як свідчить досвід історії, руйнують державність, несуть незчисленні біди всім народам.

Головним фактором виникнення меншин, особливо на теренах сучасної Центральної та Східної Європи, були численні війни, які супроводжувалися зміною державних кордонів. Протягом століть відбувалося формування, розширення, потім дезінтеграція імперій. Європейські меншини виникли, передусім, не в результаті іміграційних процесів чи переселення на нові території, а як наслідок внутрішніх міграцій у межах імперій та федерацій, що розпадалися, а також неодноразових змін політичних режимів, під владою яких опинялися певні групи населення, навіть якщо вони постійно проживали на певній території.

Сучасний розвиток держав заснований на принципах поліетнічності, полікультурності та поліконфесійності. А тому держава є визначальним інтегруючим фактором, вона повинна позитивно вирішувати розвиток національних меншин, етнічних груп, щоб уберегти суспільство від конфліктів. Тому кожна держава повинна створювати концепцію міжетнічної консолідації, забезпечити вільний розвиток представникам національних меншин. Все це має базуватися на міжнародних та власних нормативно-правових документах. Від того, які пріоритети вибере та чи інша держава для себе, наскільки її законодавство органічно впливатиме і буде базуватися на канві міжнародних прав і свобод людини залежатиме і її стабільність, подальший розвиток, авторитет, безпека, інтеграція країни в міжнародне співтовариство.

Міжетнічні стосунки є однією з найбільш складних проблем, яка зачіпає як організацію державного і суспільного життя всередині кожної полінаціональної країни, так і міждержавні та міжнародні стосунки. У будь-якій країні мирне співіснування різних національних, етнічних, мовних або релігійних меншин є позитивним фактором, джерелом соціального та

культурного збагачення. Особливо це актуально для країн постсоціалістичного табору у зв'язку із зміною політичної тоталітарної системи на систему демократичної орієнтації.

Для досягнення виходу із соціально-політичної кризи країнам необхідна стабільність та злагода в самому суспільстві (міжконфесійна, міжнаціональна тощо). А відмова від будь-якої дискримінації поряд із позитивними результатами у зовнішній політиці сприяють внутрішній політичній та соціальній стабільності, які, у свою чергу, сприяють економічній стабільності. Світовий досвід довів, що відмова від усяких форм дискримінації, зокрема, відмова від негативного ставлення до меншин у політичній, соціальній, культурній та економічній сферах, сприяє політичній і соціальній стабільності держав.

Наприкінці «холодної війни» процеси демократизації, які розпочалися в деяких країнах регіону, розкрили етнічні, релігійні та культурні розбіжності, які призвели до насилля та конфліктів. Адміністративні органи й політичні інститути колишніх соціалістичних держав, звільнені від авторитаризму та домінування однопартійної системи, виявилися неспроможними задовольнити різноманітні вимоги етнічних груп, які входили до складу держави [2]. Це стало однією з причин дезінтеграції країн соціалістичного табору – СРСР, Югославії та Чехословаччини. До складу держав входили різні етнічні групи зі своєю історією та економічними особливостями, які не враховувались у процесі державотворення, що, безперечно, ускладнило проблему. Найдраматичніші події відбувалися під час розпаду Югославії, де протистояння етнічних груп набуло жорстокого характеру й призвело до збройних зіткнень і військової інтервенції держав НАТО в 1999 році.

Актуальність теми дослідження пояснюється тим, що перед державою як політичним інститутом і суб'єктом міжнародних відносин постає проблема знаходження оптимального механізму взаємодії між різними етнічними спільнотами, що є необхідною умовою територіальної цілісності та національного суверенітету. На сучасному етапі більшість держав, включаючи Україну, є поліетнічними, і перед ними може постати проблема збереження власної суверенності у випадку міжетнічного протистояння. Події, які відбувались під час дезінтеграції Югославії, були найдраматичнішими та сприяли появі цілого комплексу таких проблем, як, до прикладу, визнання Косова, що є до кінця нерозв'язаним.

Мета статті: проаналізувати роль етнічного фактора у процесі розпаду СФРЮ.

Процеси державного будівництва є досить складними і потребують врахування багатьох чинників з метою унеможливлення негативних тенденцій. Головним системним чинником під час становлення держави є нація, тому що в такий спосіб проходить її політичне самоствердження.

Особливу увагу завжди привертала мультиетнічні держави, оскільки більшість з них намагалися систематизувати та регламентувати взаємодію різноманітних етнічних груп. На сучасному етапі багато держав використовують концепцію мультикультуралізму для мінімізації можливих суперечностей, проте були випадки формування спільних ідентичностей серед етнічних груп, приклад – Югославія.

Югославія являла собою багатонаціональну державу, яка складалась із 6 республік і двох автономних країв у складі Сербії. Єдність держави забезпечувалась продуманою національною політикою, перебільшеною увагою до народів, які населяли федерацію, владою та силою її лідера – Й. Броз Тіто, однопартійною системою та багаторівневою системою самоврядування [10. С. 74]. Після смерті Й. Броз Тіто 1980 року в державі розпочалася системна криза, яка охопила всі сфери життєдіяльності суспільства та призвела до розпаду держави. На той момент в країні бурхливо розвивався націоналізм у республіках, який спирався на історичні чинники та етнічні передумови. Слід зазначити, що передумови, які спонукали розвиток націоналістичних ідей, не були враховані та вирішені під час створення держави, що суттєво ускладнило ситуацію.

Якщо проаналізувати етнічний склад Югославії, слід звернути увагу на те, що в дійсності народи, які населяли державу, належали до категорії південних слов'ян і мали

мовну спільність. З іншого боку, особливості історичного розвитку цих народів вплинули на процес їх ідентифікації, який не був врахований. Також важливим моментом є те, що в Югославії не було численного домінування однієї групи над іншою. За даними перепису 1981 року, серби становили 36% населення, хорвати 20%, словенці 8%, боснійські мусульмани 8%, албанці 8%, македонці 6%, чорногорці 3%, угорці 2% [1]. Загалом Югославія була спробою формування державності на етнічній основі. З цього приводу російський дослідник В.О. Тишков зазначив, що етнічний принцип побудови держави веде до послаблення державної єдності, тому що з етнонацій не народжується політична (громадянська) нація, бо вона є багатоетнічною спільнотою людей на основі єдиної державності, території, історико-культурної традиції та спільної самосвідомості [3, с. 65].

Історично серби, хорвати, словенці та македонці були частиною великого переселення слов'янських племен з південно-східних територій на Балкани впродовж VI, VII та VIII ст. ст. До цього часу західні Балкани були заселені іллірійцями – предками сучасних албанців. Хорватські й словенські племена на заході зазнали впливу Риму та католицизму, водночас серби й македонці на сході – з боку Візантії та православ'я. Спочатку поселення мали племінний характер, поступово перетворюючись на князівства, які, у свою чергу, були захоплені в достатньо короткий термін. Зрештою дві імперії – Османська та Габсбурзька – почали поширювати свою гегемонію над різноманітними етнічними групами південних слов'ян, утримуючи контроль до початку XX ст. 1102 року Угорщина почала контролювати Хорватію, починаючи своє правління, яке закінчилось у 1918 році, тоді ж Хорватія була королівством у складі Австро-Угорської імперії, яка еволюціонувала з Габсбурзької династії. Турки почали свою експансію на Балканах в XIV ст. та підкорили сербів у середині XV ст. після серії жорстоких битв. Боснія була завойована пізніше і кордон між Хорватією та Боснією розмежував дві ворогуючі імперії [3]. Така ситуація збереглася до XIX ст., у цей період ослаблення Австро-Угорської імперії та Османської імперії сприяли розвитку національно-визвольних рухів серед підкорених народів. Можна стверджувати, що першим етапом становлення Югославії стала повна суверенність Чорногорії та Сербії, передбачена положеннями Сан-Стефанського мирного договору 3 березня 1878 року та підтверджена Берлінським конгресом.

У цей період починає поступово концептуально оформлятися ідея створення єдиної держави південних слов'ян. Югославізм формується як ідея, провідними захисниками якої були Янко Драшкович (1770 – 1856 рр.), Людевіт Гай (1809 – 1872 рр.) та Іван Канкар (1876 – 1918 рр.) та інші інтелектуали й активісти XIX ст. [8]. Ця ідея полягала в об'єднанні словенців, сербів, хорватів і боснійців, але не бралися до уваги історичні чинники. Ідеологи цієї концепції наполягали на тому, що такі об'єднальні елементи, як мова, можливість розвиватись і прагнення створити єдину державу, зможуть мінімізувати роль деструктивних чинників.

Югославія почала своє існування після Першої світової війни в 1918 році як Королівство Сербів, Хорватів і Словенців. Формування нової держави було започатковано на основі етнічного складника, тобто південні слов'яни розглядалися як єдина етнічна група, що повинна жити в одній державі. Термін етнічність у той час використовувався для розкриття специфіки раси та його зміст був більшою мірою біологічним. З іншого боку, сутністю етнічності була мова.

Таким чином, це означало, що люди, які розмовляють однією мовою, є членами однієї нації та повинні жити в одній державі. Такі проекти соціальної інженерії були поширені в XIX ст. Однак особлива увага на мовному аспекті як основному елементі державотворення означала, що інші такі ключові елементи ідентичності, як історичний розвиток південних слов'ян і минулий досвід, їх очікування та вимоги, релігійні вподобання, ігнорувались.

Серйозний недолік у створенні держави полягав у тому, що не бралася до уваги відмінність в етнічній ідентифікації цих спільнот і не робилися спроби створити систему, яка

б асимілювала їх [5]. У дійсності етнічний складник, як фундамент створення Югославії був насправді чи не єдиним об'єднувальним елементом. Релігійні вподобання південних слов'ян були поділені між трьома релігіями – католицизмом, православ'ям та ісламом. Історичний розвиток проходив по-різному, що безпосередньо вплинуло на специфіку взаємодії між спільнотами, які населяли Югославію.

Після Другої світової війни починається новий період в історії Югославії, який пов'язаний із владою Й. Броз Тіто та встановленням комуністичного режиму. Югославія була визволена 15 травня 1945 року [7]. Новий комуністичний лідер Югославії намагався інтегрувати державу, капітал і народ, а також покласти кінець суперечностям між етнічними групами. Федеральна структура була сформована з 6 республік і двох автономних країв. У намаганні збалансувати вимоги різноманітних етнічних груп внутрішні кордони були переглянуті на користь хорватів і словенців. Іншою ініціативою Тіто, спрямованою на формування етнічного балансу, був розвиток Македонії з метою зменшення впливу сербів і хорватів у Югославії [8].

Це були не єдині ініціативи Й. Броз Тіто в намаганні створити баланс між націями. Олександр Маначинський зазначив: «Намагаючись дати всім югославським націям рівні права та можливості, влада досягла успіху в розпалюванні відкритого націоналізму. Тим самим закладались передумови для подальшої дезінтеграції Югославії» [1, С. 84]. Справа в тому, що Югославія серед усіх комуністичних країн була найдецентралізованішою державою, що відображалось у багатьох речах. З іншого боку, у 40–50 рр. ХХ ст. насправді формується косовський вузол, що було зумовлено демографічною політикою Югославії.

Слід зазначити, що політика, спрямована на формування балансу між етнічними групами, у період Й. Броз Тіто пояснюється намаганням пошуку іншої основи державотворення. У принципі, комуністична влада спиралася не на етнічність як основу державності, а на клас, тим більше, що існували серйозні суперечності між етнічними групами.

Комуністи не вважали доцільним формування держави на основі етнічності та мовної спільності. Вони заснували парадигму солідарності серед усіх етнічних груп Югославії, яка спиралася на два елементи. Перший був пов'язаний з наявністю певного історичного досвіду та спільної боротьби впродовж Другої світової війни. З іншого боку, другим моментом були ідеологічні цінності самоврядного соціалізму як домінуючої ідеології Югославії. У такий спосіб режим намагався акцентувати увагу на схожості та боротися з характеристиками, які роз'єднують етнічні групи [2].

Політика Й. Броз Тіто щодо етнічних спільнот була повністю спрямована на те, щоб мінімізувати суперечності між ними. Майже всі ініціативи були пов'язані з цим. Наприклад, процес рекрутування політичної еліти яскраво відображав цю тенденцію, тому що він був децентралізований на відміну від СРСР. У конституції 1974 року, яка була сформована старіючим Тіто, з метою уникнення можливих суперечностей вводився інститут колективного президентства, де існувала ротація між етнічними групами [4].

Загалом слід зазначити, що Югославія в цей період сприймається як держава, яка успішно досягла мети в створенні єдиної нації. Дослідник Міша Гленні зазначає: «Коли інші зазнали краху, Тіто зумів сформувати мультинаціональну державу на Балканах» [7, С. 118]. Успішність формування подібної держави можна пояснити особистістю Й. Броз Тіто та його намаганнями в цьому напрямі. З іншого боку СРСР був зацікавлений у появі комуністичної держави на території важливого регіону Балкан.

Інший дослідник процесів державної дезінтеграції та сепаратизму – Йосі Шейн стверджував, що треба розрізнити відмову від спільної ідентичності та її дезінтеграцією, яка призводить до відродження минулих призупинених етнонаціональних настроїв. Тіто успішно ввів югославську ідентичність, яка була нівельована інтенсивністю намірів етнічних груп до самоідентифікації [6]. Однак Слободан Мілошевич, прийшовши до влади 1987 року, використовував націоналістичні ідеї і це виявилось переломним моментом у контексті

балканського націоналізму. Це розв'язало міжетнічний конфлікт з метою деяких груп до сецесії [3, С. 338].

Сильним потрясінням для Югославії стала смерть у травні 1980 року югославського лідера – Й. Броз Тіто, і для багатьох стало зрозумілим, що федерація довго існувати не буде. Політик, який своєю волею, владою та авторитетом міг утримувати всі республіки разом, у країні не знайшлося [1, с. 95]. Зі смертю Тіто комуністичний режим почав слабнути та з'явилися суперечності між етнічними групами Югославії. Це сталося тому, що комуністичний режим ніколи не намагався сформуванати життєздатні політичні інститути, щоб систематизувати та врегулювати відносини між групами. Зрештою, процес трансформації в багатопартійну демократію відкрив слабкість центральної влади та люди почали організовуватись у політичні партії за етнічним принципом [2].

Після смерті Тіто влада перейшла до республік, що прискорило процес відцентрування. Зростання націоналістичних тенденцій у республіках лише прискорювало процес дезінтеграції, яка розпочалась у 1990-х рр. Першою відділилась від Югославії найрозвиненіша її частина – Словенія. Уже через кілька місяців після виборів 2 липня 1990 року її скупщина прийняла декларацію про повний державний суверенітет [3, с. 97]. Ця подія стала прецедентом для інших республік, які також виявили намагання створити незалежну державу. Події, які розвивались у 1990 – 1995 рр., були драматичними, оскільки це був період міжетнічної війни в Югославії, яка стала віддзеркаленням багаторічної політики з метою створення єдиної держави.

Отже, можна узагальнити, що Югославія була спробою створити державу за етнічним принципом. Ця спроба була невдалою, оскільки не були враховані історичні, культурно-традиційні чинники, що розрізняли етнічні групи. З іншого боку, політика часів Й. Броз Тіто була спрямована на балансування між етнічними групами та їх рівними правами й обов'язками, зрештою це сприяло розвитку націоналістичних тенденцій і подальшій дезінтеграції Югославії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба Т.З. Внутрішні та зовнішні фактори розпаду Югославії / Т.З. Дзюба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_59_dod/Gileya59/P9_doC.pdf
2. Гуськова Е.О. Югокризис начал разрастаться с момента его интернационализации / Е.О. Гуськова // *Международная жизнь*. – 2006. – № 5. – С. 73–85.
3. Маначинський А.Я. Югославия: приговор вынесен / А.Я. Маначинський. – К. : Изд. дом „Румб”, 2005. – 288 С. – С. 72.
4. Тишков В.А. Этнополитология: политические функции этничности : учебник для вузов / [В.А. Тишков, Ю.П. Шабаев]. – М. : Издательство Московского университета, 2011. – 376 С.
5. Carol S. Leff Democratization and Disintegration in Multinational States: The Breakup of the Communist Federations / Leff S. Carol // *World Politics*. – 1999. – Volume 51, №1. – P. 205–235.
6. Glenny M. The Rebirth of History: Eastern Europe in the Age of Democracy / M. Glenny. – London : Penguin, 1990. – 380 p.
7. The collapse of Yugoslavia background and summary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/rp/1995-96/96rp14.pdf>
8. Ramet S. The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment & Blame / S.Ramet [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prio.no/Publications/Publication/?x=3681>
9. Shain Y. Dynamics of disintegration: Diaspora, secession, and the paradox of nation – state / [Yossi Shain, Martin Sherman] // *Nations and Nationalism* – 1998. № 4. – P. 322–346. – 338 p.

10. Sotiropoulou A. The role of ethnicity in ethnic conflicts: The case of Yugoslavia /A.Sotiropoulou [Електронний ресурс]. – режим доступа:<http://www.isn.ethz.ch/DigitalPublications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=26506>

Osiyska Kristina. THE COLLAPSE OF YUGOSLAVIA IN THE LATE 20 EARLY 21TH CENTURY: THE ETHNICAL DIMENSION

This article examines the role of the ethnic factor in the collapse of the Yugoslav Federation. Also analyzed the features of interethnic interaction in the state. Special attention is given to the ethnic factor in the creation of a single state.

Keywords: *ethnicity, the ethnic factor, Yugoslav Federation, disintegration processes, ethnic conflicts.*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Гарбовська Дениса
Гоцуляк Христина
Петрунь Василь
Гапак Мальвіна
Макар Роман
Кофель Мар'ян
Русин Іван
Куцина Іван
Крутько Катерина*

УДК327.51.01Хантінгтон:330.88

*Гарбовська Дениса,
студентка 3 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.іст.наук, доц. О.І. Свєженцева*

«КОНЦЕПЦІЯ ЗІТКНЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ» САМЮЕЛЯ ХАНТІНГТОНА

У статті розглядається гіпотеза Самюеля Хантінгтона, яка отримала назву «Зіткнення цивілізацій». У ній подається глобальна політика після «холодної війни». Хантінгтон вважає, що основним періоджерелом конфліктів у світі після «холодної війни» не будуть ідеологічні, політичні чи економічні причини. Великі розбіжності серед людства і домінуючим джерелом конфліктів стане культура. У глобальній політиці домінуватимуть цивілізації, а лінії розлому між ними стануть фронтом у майбутньому. Метою статті є розглянути основні ідеї цієї концепції.

***Ключові слова:** цивілізація, глобальна політика, холодна війна, нації-держави, лінії розлому, розірвані країни, розколоті країни.*

Актуальність. Питання цивілізацій та їх зіткнення стало особливо актуальним у наш час. По-перше, через необхідність для людей самоідентифікації та їх приналежності до певної цивілізації. По-друге, через протистояння, яке виникає між цивілізаціями під впливом різних факторів. Постає важливе питання поділу цих цивілізацій та його основи. Тобто, перед людьми постає вибір: до якої групи себе відносити і які саме аспекти брати до уваги. У роки перед «холодною війною», як правило, люди відносили себе до певної групи враховуючи політичні погляди, соціальний статус чи фінансові можливості. Світова політика вперше стала багатополусною і поліцивілізаційною, що змінило пріоритети і самовизначеність людей. Виникає проблема взаємодії цих цивілізацій та необхідність у визначенні нових напрямів співпраці між ними для мінімізації виникнення конфліктів.

Стан дослідження. Дослідженням поняття «цивілізація» та проблемою їх зіткнення займалося широке коло фахівців. Створено чимало концепцій та написано чимало праць, серед яких помітно вирізняються: «Осягнення історії» А.Дж. Тойнбі [3], «Ритми Євразії: епохи й цивілізації» Л.Н. Гумільов [2], «Самюель Хантінгтон. Зіткнення цивілізацій» М. Ютанова [5], «Теорія конфлікту цивілізацій Хантінгтона» В. Гайсенюк [1], «Повернення до Зіткнення цивілізацій Хантінгтона» Д. Брукса [7], «Зіткнення цивілізацій Самюеля Хантінгтона» Дж. Грехема [9].

Мета статті: розглянути основні положення концепції Хантінгтона, його бачення поняття «цивілізація», їх класифікацію, структуру та взаємодію.

Виклад основного матеріалу. Термін «цивілізація» запроваджений у науковий вжиток з XVII ст. у процесі виокремлення соціогуманітарного знання із загальної системи знань, набуття ним власної ідентичності. Цим поняттям означували більш високий ступінь суспільного розвитку, пов'язаний із стрімкою ходою капіталістичних, ринкових відносин, насамперед у Європі.

Із плином часу розуміння цивілізації збагачувалось новими визначеннями і у кінці XX ст. перетворилось на змістовне комплексне поняття. Цивілізація являє собою культурну спільність високого рангу і визначається комплексом загальних рис об'єктивного характеру, таких, як мова, історія, релігія, звичаї, інститути, а також суб'єктивна самоідентифікація людей [12].

Спробу перетворити цивілізаційну проблематику на інструментарій актуальної політології зробив Самюель Хантінгтон у своїй праці «Зіткнення цивілізацій». Хантінгтон надає поняттю «цивілізація» два значення:

1) цивілізація як єдина така, тобто стан, протилежний примітивному, первісному, «варварському»;

2) цивілізація як одна з багатьох – вчений писав, що це найвища культурна спільність людей і найширший рівень культурної ідентифікації, крім того, що відрізняє людину від інших біологічних видів. Вона визначається як загальними об'єктивними елементами, такими, як мова, історія, релігія, звичаї, соціальні інститути, так і суб'єктивною самоідентифікацією людей. Саме цивілізації як найвищі культурні спільності і є предметом розгляду концепції вченого [4].

Хантінгтон надає цивілізаціям певних особливостей: рівність між цивілізаціями і расами (люди однієї і тієї ж раси можуть бути розділені на різні цивілізації, людей різних рас може об'єднувати одна цивілізація); у цивілізацій немає чітко визначених меж і точного початку та кінця; цивілізації, хоча і смертні, але живуть вони дуже довго; в сучасному світі більшість цивілізацій включають у себе по дві й більше держав. Дуже рідко цивілізація і політична цілісність збігаються (Японія) [5].

Всього в світі після «холодної війни» Хантінгтон налічує сім чи вісім головних цивілізацій: синська, японська, індуїстська, ісламська, православна, західна, латиноамериканська та африканська (визначається, як можлива).

Синська (китайська) цивілізація, яку ще називають буддистською чи конфуціанською. Хантінгтон зазначає, що більш точною назвою все ж таки буде «синська цивілізація». Незважаючи на те, що конфуціанство є основною складовою китайської цивілізації, китайська цивілізація являє собою щось більше, ніж вчення Конфуція і не обмежується Китаєм як політичною цілісністю. Структура сучасної синської цивілізації: центральне ядро – ханський Китай; віддалені провінції, які володіють значною автономією; провінції, які офіційно є частиною Китаю, але мають значну частину некитайського населення з інших цивілізацій (Тибет, Сінцзян); китайські суспільства, які стануть або можуть стати частиною Китаю з центром в Пекіні на певних умовах (Гонконг, Тайвань); одна переважно китайська держава, що все більше орієнтується на Пекін (Сінгапур); вкрай впливове китайське населення в Таїланді, В'єтнамі, Малайзії, Індонезії та на Філіппінах, а також некитайські країни (Північна і Південна Кореї, В'єтнам), які, тим не менш, поділяють багато складових китайської конфуціанської культури [7].

Японську цивілізацію деякі вчені об'єднують з китайською культурою під єдиною вивіскою далекосхідної цивілізації. Більшість вчених, однак, не роблять цього, вважаючи Японію окремою цивілізацією, яка відділилася від китайської в період між 100 і 400 роками н.е. [2].

Індуїстська – сучасна цивілізація, що виникла в Індостані як мінімум 1500 років до нашої ери (їй передувала більш давня, яка різними вченими називається по-різному – індська, індійська, індуська). За словами Хантінгтона, сучасну цивілізацію найкраще відображає термін «індуїстська». В тій чи іншій формі індуїзм перебував у центрі формування культури Індостану. Індуїзм зберіг своє значення до наших днів, незважаючи на те, що у самій Індії знаходиться велика мусульманська община та інші культурні меншини. Як і у випадку із синською цивілізацією, визначення «індуїстська» відображає відмінності між цивілізацією і назвою стрижневої держави, що є необхідним, коли цивілізація не обмежується кордонами однієї держави [3].

Ісламська цивілізація – об'єднана ісламом, що виник на Аравійському півострові в VII столітті нашої ери, а потім поширився на Північну Африку, Середню Азію, Індостан, Південно-Східну Азію. У результаті цього всередині ісламу існує безліч окремих культур і субцивілізацій, включаючи арабську, тюркську, перську і малайську.

Латиноамериканська цивілізація, хоча і є нащадком європейської цивілізації, але еволюціонувала абсолютно іншим шляхом: вона асимілювала місцеві культури, що були повністю знищені в Північній Америці. Політичний, економічний і культурний розвиток Латинської Америки різко відрізняється від моделей, що превалюють в північноамериканських країнах. Латинську Америку можна розглядати або як

субцивілізацію всередині західної, або як окрему цивілізацію, близько пов'язану із Заходом і яка не визначилася, чи належить вона до Заходу чи ні. Для аналізу міжнародної політики остання точка зору більш прийнятна.

Африканська цивілізація (можлива) – більшість провідних вчених, що вивчають цивілізації, не визнають окремої африканської цивілізації. Північ Африканського континенту і його східне узбережжя відносяться до ісламської цивілізації. Ефіопія історично сама по собі становила цивілізацію. Європейський імперіалізм приніс християнство на більшу частину континенту на південь від Сахари. По всій Африці ще сильна племінна ідентифікація, але серед африканців швидко зростає почуття африканської ідентифікації, і, мабуть, Африка «нижче» Сахари може стати окремою цивілізацією, ймовірно, з ПАР в ролі стрижневої держави [5].

Православну цивілізацію деякі вчені виділяють як окрему цивілізацію з центром у Росії, відмінну від західного християнства з причини своїх візантійських коренів, двохсот років татарського ярма, бюрократичного деспотизму і обмеженого впливу на неї Відродження, Реформації, Просвітництва та інших значних подій, що мали місце на Заході. Якщо СРСР був наддержавою із глобальними інтересами, то Росія – це велика держава з регіональними та цивілізаційними інтересами. Росія, будучи ядром православної цивілізації, тісно пов'язана з внутрішнім кільцем, в яке входять переважно слов'янські православні республіки – Білорусь і Молдова, Казахстан (40% населення – росіяни) та Вірменія – історично відданий союзник Росії [9].

Україна є другою серед колишніх радянських республік після Росії за населенням і важливістю, яку Хантінгтон відносить до православної цивілізації. Вчений називає її розколотою країною з двома різними культурами: уніатський україномовний націоналістично налаштований захід і православний російськомовний схід.

Західна цивілізація (її зародження зазвичай відносять до 700 – 800 років нашої ери). Вчені поділяють її на три основних складових: Європа, Північна Америка і Латинська Америка. Однак за Хантінгтоном, Захід включає в себе Європу, Північну Америку і країни, населені вихідцями з Європи – Австралію і Нову Зеландію. Ключові характеристики західного суспільства: антична спадщина, католицизм і протестантизм, Відродження, Реформація і Контрреформація, європейські мови, поділ духовної та світської влади, панування закону, соціальний плюралізм, станові представницькі органи, індивідуалізм. Хантінгтон визначає східний кордон західної цивілізації, який проходить уздовж кордонів Росії з Фінляндією та Прибалтикою, по західній Білорусі, проходить по Україні, відокремлюючи уніатський захід від православного російськомовного сходу, через Румунію, між Трансільванією, населеною угорцями-католиками й іншою частиною країни, відокремлює Словенію і Хорватію. Європа закінчується там, де закінчується західне християнство і починаються іслам і православ'я [10].

Хантінгтон стверджує, що подібно племенам і націям цивілізації мають певну структуру:

1. Країна-учасниця – це країна, яка в культурному плані повністю ототожнює себе з однією цивілізацією, як Єгипет з арабсько-ісламською цивілізацією, а Італія – з європейсько-західною.

2. Стрижнева держава – в цивілізаціях зазвичай є одне або більше місць, які розглядаються її членами як основне джерело (джерела) культури цієї цивілізації. Такі джерела зазвичай розташовані в одній стрижневій країні, тобто в найбільш могутній і центральній в культурному відношенні країні (країнах). Кількість і роль стрижневих держав у різних цивілізаціях відрізняються і можуть змінюватися з часом:

- Японська цивілізація збігається з єдиною стрижневою державою – Японією.
- Синьсяка, православна та індуїстська цивілізації мають абсолютно домінуючі стрижневі країни (Китай, Росія, Індія).

- Захід історично мав кілька стрижневих країн, тепер у нього два стрижні: США і франко-німецький стрижень у Європі плюс дрейфуючий між ними додатковий центр влади – Великобританія. Іслам, Латинська Америка і Африка не мають стрижневих країн [4].

- Ісламська цивілізація не має стрижневої держави. Відсутність такого центру являє собою серйозну проблему як для мусульманських, так і для немусульманських товариств.

- Що стосується Латинської Америки, то ресурси говорять на користь Бразилії, але субцивілізаційні відмінності (релігійні для Ірану, лінгвістичні для Бразилії) ускладнюють прийняття ролі лідера цими державами.

- Здатність будь-якої держави стати лідером Африки нижче Сахари обмежена поділом цього континенту на французько і англомовні країни. Країна, яка найбільше підходить на роль стрижневої держави, є англомовною: промисловий потенціал ПАР, високий рівень економічного розвитку в порівнянні з іншими африканськими країнами, її військова міць, природні ресурси і система політичного управління за участі білих і чорношкірих – все це робить ПАР явним лідером Південної Африки, вірогідним лідером англомовної Африки і можливим лідером усієї Африки нижче Сахари [8].

3. Країна-одинак – не має культурної спільності з іншими товариствами. Так, Ефіопія ізольована в культурному плані через свою домінуючу мову – амхарську, в якій використовується ефіопський алфавіт, через свою домінуючу релігію – коптське православ'я, свою імперську історію, а також релігійну відокремленість на тлі навколишніх, переважно ісламських народів. Гаїті теж є країною-одинаком: еліта Гаїті традиційно схвалює культурні зв'язки цієї країни з Францією, додамо до цього рідкісний духовний сплав креольської мови, релігії вуду, революційні традиції рабів і криваве історичне минуле. У Латинській Америці Гаїті не сприймається як латиноамериканська країна, мешканці говорять іншою мовою, у них інші етнічні корені та інша культура. У такій же мірі Гаїті відрізняється від англомовних країн Карибського басейну. Найбільш значуща країна-одинак – це Японія. Жодна інша країна не поділяє її самобутню культуру, а японські мігранти в жодній країні не становлять значної частки населення і відносно культури не асимілювалися в цих країнах [4].

4. Розколота країна – майже всі країни різномірні і складаються з двох або більше етнічних, расових чи релігійних груп. Країни з чіткими культурними групами, що належать до однієї і тієї ж цивілізації, можуть дійти до поділу (Чехословаччина) або можливості поділу (Канада). Однак глибокий поділ швидше за все виникне в розколотій країні, де великі групи належать до різних цивілізацій і це призводить до серйозних проблем з підтримки цілісності. Основна група, що належить до однієї цивілізації, намагається визначити країну як свій політичний інструмент і зробити свою мову, релігію і символи державними [9].

До розколотих країн належать: Індія (мусульмани та індуїсти), Шрі-Ланка (буддисти-сингальці та індуїсти-таміли), Малайзія і Сінгапур (мусульмани-малайці та китайці), Китай (хани, тибетські буддисти, тюрки-мусульмани), Філіппіни (християни і мусульмани), Індонезія (мусульмани і тиморські християни), Судан (мусульманський північ і переважно християнський південь), Нігерія (мусульмани і християни), Кенія (християни і мусульмани), розкол на дві окремі держави християнської Ефіопії і переважно мусульманської Еритреї, Танзанії (християнська материкова частина) і арабського мусульманського Занзібару.

5. Розірвана країна – містить в собі одну панівну культуру (а не кілька протиборчих, як в розколотій країні), і ця культура співвідносить країну з однією цивілізацією, але її лідери прагнуть до іншої цивілізації. Розірвана країна прагне змінити свою цивілізаційну ідентичність. Для успішного перевизначення повинні бути виконані як мінімум три умови: політична та економічна еліта країни повинна з ентузіазмом сприймати і підтримувати це прагнення; суспільство має, як мінімум, мовчки погоджуватися з перевизначенням ідентичності; переважаючі елементи в приймаючій цивілізації (у більшості випадків в цій ролі виступає Захід) повинні хоча б бажати прийняти новонаверненого. На даний момент процес перевизначення ідентичності ніде не увінчався успіхом. До цих країн належать Росія, Туреччина, Мексика, Австралія [6].

У своїй праці Хантінгтон описує таке явище, як зміщення балансу цивілізацій. На думку науковця, зараз знижується і знижуватиметься далі могутність Заходу порівняно з потугою інших цивілізацій. Найбільш значне посилення могутності припадає на частку азійських цивілізацій, а Китай визначається ним як суспільство, яке, швидше за все, кине виклик Заходу в боротьбі за глобальне панування.

Занепад Заходу вчений охарактеризував такими аспектами:

1) це повільний процес, і хоча в якийсь момент він може прискоритися, зараз він все ще перебуває на повільній фазі;

2) занепад йде не по прямій, він нерівномірний, за проявами слабкості Заходу йдуть повторні підтвердження західної могутності;

3) влада країни або групи безпосередньо залежить від наявних у її розпорядженні економічних, військових, інституційних, демографічних, політичних, технологічних, соціальних та інших ресурсів. Обсяг всіх необхідних для підтримки могутності ресурсів, якими володів Захід, досяг свого піку на початку ХХ століття, а потім його частка почала знижуватися порівняно з часткою інших цивілізацій;

4) посилення могутності незахідних товариств, викликане їх модернізацією, приводить до відродження незахідних культур в усьому світі. Культура стає привабливою, коли в ній бачать корінь матеріального успіху і впливу. У минулому бажання перейняти західну культуру було викликане саме західною могутністю. Сьогодні зростання культурної впевненості в собі незахідних суспільств викликає відторгнення західної культури [1].

Хантінгтон звертає увагу також на такі важливі процеси, як азійське самоствердження та Ісламське відродження. Азійське самоствердження – це економічне зростання Східної Азії, яке почалося в Японії у 1950-х роках, потім поширилося на «Чотирьох Тигрів» – Гонконг, Тайвань, Південну Корею, Сінгапур, а потім і на Китай, Малайзію, Таїланд, Індонезію, зараз воно приходить в Індію, Філіппіни і В'єтнам. Економічний успіх пояснюється азійською культурою, яка перевершує культуру Заходу, де має місце культурний і соціальний занепад. Благополуччя починає ототожнюватися з азійською культурою та азійськими цінностями. У Східній Азії вважають, що англосаксонська модель розвитку, перед якою всі схилилися останні чотири століття як перед кращим способом модернізації економіки країн, що розвиваються та будівництва життєздатної політичної системи, сьогодні не працює. На її місце приходить східноазійська модель, і країни від Мексики і Чилі до Ірану та Туреччини [7].

Словосполучення «Ісламське відродження», Хантінгтон пише з великої літери оскільки цей термін позначає історичні події, на його переконання, не менш важливі, ніж Американська революція, Французька революція, Російська революція, протестантська Реформація. У той час, як духовний підйом Східної Азії був забезпечений вражаючими темпами економічного росту, Ісламське відродження було забезпечене вражаючими темпами зростання населення, а також нафтовим бумом 1970-х років, який підвищив добробут і могутність багатьох мусульманських народів і дозволив їм перевернути взаємини панування і підпорядкування, які існували у них із Заходом. Ісламське відродження складається з прийняття сучасності (тобто модернізації), відкидання західної культури та повернення до ісламу як провідника в житті та в сучасному світі. Ісламський «фундаменталізм», який часто сприймається як політичний іслам, є всього лише однією зі складових у більш всебічному процесі відродження ісламських ідей. Це широкий інтелектуальний, культурний, соціальний і політичний рух, що поширився на весь мусульманський світ від Марокко до Індонезії і від Нігерії до Казахстану. З приводу Ісламського відродження Хантінгтон висловив думку про те, що воно покаже іслам як вирішення проблем з мораллю, ідентичністю, сенсом і вірою, але не проблем соціальної несправедливості, політичних репресій, економічної відсталості і військової слабкості. Ці невдачі можуть викликати загальне розчарування в політичному ісламі. На думку вченого, є й інша можливість: якщо в Малайзії та Індонезії продовжиться економічний прогрес, вони зможуть запропонувати «ісламську модель» розвитку, яка буде конкурувати з західною та азійською моделями [9].

Хантінгтон наголошує, що у світі не постане одна «універсальна цивілізація», окремі цивілізації будуть існувати й надалі, і успіх міжнародних відносин буде залежати від того, як ці цивілізації співіснують одна з одною. На думку дослідника, бути «сучасною» цивілізацією не означає бути «західною» цивілізацією, а тому Захід має враховувати наполегливі спроби незахідних суспільств модернізуватися і при цьому не «вестернізуватися».

Була висунута ідея про те, що зростання західних моделей споживання і популярної культури по всьому світу створює універсальну цивілізацію. Цей аргумент не істотний, адже культурні захоплення завжди передавалися від однієї цивілізації до іншої. Нововведення в одній цивілізації часто приймаються іншими. Але це, як правило, або технології, або швидкоплинні примхи, які приходять і йдуть, не змінюючи базової культури цивілізації [1].

Хантінгтон пояснює, чому західна цивілізація не є універсальною і визначає три помилкові передумови:

1) припущення, що падіння радянського комунізму означає загальну перемогу ліберальної демократії в усьому світі. Проте дві ці ідеології зовсім не являють собою єдиної альтернативи подальшого розвитку людства, як вважалося в часи холодної війни. Більше того, основні політичні ідеології ХХ століття є породженням західної цивілізації і в міру того, як світ йде від панування Заходу, сходять нанівець ці ідеології, а на їх місце приходять релігійні та інші культурні форми ідентифікації;

2) друге припущення засноване на тому, що посилюється взаємодія між народами – торгівля, інвестиції, туризм, ЗМІ, електронні засоби зв'язку – породжують світову культуру. У тому, що інформаційний потік між народами збільшується, сумнівів немає, але факти не підтверджують ліберальне, інтернаціональне припущення про те, що комерція несе з собою мир. А відповіддю на глобалізацію є глобальне релігійне відродження;

3) третій аргумент на користь виникнення універсальної цивілізації розглядає її як результат широких процесів модернізації, яка йде з ХVІІІ століття. Модернізація включає в себе: індустріалізацію, урбанізацію, зростаючий рівень грамотності, освіченість, добробут та соціальну турботу, а також більш складні та багатосторонні професійні структури. Тому модернізація і є те, що робить суспільство сучасним. На думку вченого, було б помилкою думати, що сучасне суспільство повинно відповідати єдиному типу – західному. Захід був Заходом задовго до того, як він став сучасним. Ключові характеристики, які відрізняють його від інших цивілізацій, виникли раніше його модернізації. Модернізація незахідних суспільств не тільки не означає їх культурну вестернізацію, успішна модернізація, навпаки, тільки підсилює місцеві культури [4].

Висновки. Отже, ми бачимо, що структура цивілізацій та їх взаємодія поступово змінюються. Особливо це стало помітним після «холодної війни», коли світова політика вперше стала багатополусною і поліцивілізаційною. Важливими стали такі аспекти, як менталітет народу, самобутня культура, самоідентифікація народу. Суспільство стало відносити себе до тієї чи іншої цивілізації на основі культурного фактора. Самюель Хантінгтон зазначає, що його теорія не переконує у виключній важливості цивілізаційної ідентичності у майбутньому, навпаки, автор наголошує на гіпотетичності своїх думок. Він намагався звернути увагу світової громадськості, яка бачить проблеми міжнародних конфліктів тільки у економіко-політичній площині, на ті, що стали більш значущими сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайсенюк В. Теорія конфлікту цивілізацій Хантінгтона / Гайсенюк Віталій. – Academia, 2014. – 12 с.
2. Гумилев Л. Н. Ритмы Евразии: Эпохи и цивилизации / Гумилев Лев Николаевич. – М.: АСТ, 2008. – 608 с.
3. Тойнби Дж. Постыжение истории: сборник; пер. с англ. / Тойнби Арнольд. – М.: Прогресс, 1991. – 736 с.

4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций; пер. с англ. / Хантингтон Самюэль. – М.: АСТ, 2014. – 571 с.
5. Ютанов Н. Самюэль Хантингтон. Столкновение цивилизаций / Ютанов Николай. – Гуманитарные технологи, 2010. – 17 с.
6. Alam S. Peddling Civilizational Wars / Alam Shahid. – The New York Times, 2002. – 5 p.
7. Brooks D. Huntington's Clash Revisited / Brooks David. – The New York Times, 2011. – 8 p.
8. Swan D. A Criticism of Huntington's "Clash of Civilizations" / Swan Darin. – Academia, 2010. – 20 p.
9. Graham J. Samuel P. Huntington's Clash of Civilizations / Graham James. – On This Day, 2004. – 18 p.
10. Huntington S. Essay: The Clash of Civilizations? / Huntington Samuel. –Foreign Affairs, 1993. – 15 p.
11. Oldberg I. Huntington's clash of civilizations in russian discourse/ Oldberg Ingmar. – Baltic Worlds, 2014. – 30 p.
12. Савельев А.Н. Гипотеза глобальной цивилизационной войны Хантингтона [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ua-referat.com/>

Harbovska Denisa. THE CLASH OF CIVILIZATIONS» BY SAMUEL P. HUNTINGTON

The article deals hypothesis of Samuel P. Huntington that called «The Clash of Civilizations». It tells us about the global politics after the «cold war». Huntington believed that the fundamental source of conflict in the world after «cold war» will not be primarily ideological, political or economic. The great divisions among humankind and the dominating source of conflict will be cultural. The civilizations will dominate global politics and the fault lines between civilizations will be the battle lines of the future. The purpose of the article is to review the basic ideas of this hypothesis.

Keywords: *civilization, global politics, cold war, nation-states, the fault lines, torn countries, split countries.*

Гоцуляк Христина,
студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. І.І. Вовканич

ПОЛІТИЧНИЙ СИМВОЛ ЯК СПОСІБ ВИРАЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті розкривається питання політичного символу як результату символізації політики, і, зокрема, аналізу теоретико-методологічних підходів до розуміння цього значення, символу, яке сформувалося в історії світової політичної і філософської думки. Розглядається визначення політичного символу, що характеризує його як безпосередній результат символізації політики і один з основних факторів впливу на свідомість та поведінку політичного суб'єкта.

Ключові слова: політичний символ, політична культура, політика, політичний капітал.

Символічна сфера, функціонування будь-якого символу неможливі без процесу символізації. Серед усіх властивих людині потреб є одна, що відрізняє її від тварини, – потреба у символізації. Символізація в широкому розумінні це засіб прояву в людині її соціальної суті й одночасно засіб контролю над біологічними аспектами життєдіяльності [3, с.26]. Варто зауважити, що символізація є не тільки могутнім інструментом образного осягнення дійсності, засобом пізнавальної активності, але й узагальнюючою діяльністю відображення, формою означення оточуючого світу. Ця діяльність є своєрідним кодуванням певної інформації у визначеній формі, переходом реальності із однієї форми в іншу, заміщенням одного через інше.

Сутність цього процесу полягає у віднаходженні такого чуттєвого аналогу, зміст якого здатний передати більш значущий зміст абстрактної ідеї (певного обсягу інформації). Таким чуттєвим аналогом виступає символ. Власне, результатом символізації і є символ (символіжести, символи-слова, зображувальні символи, символічні дії тощо), який складається із абстрактної ідеї та чуттєвої форми, що отримується завдяки аналогії. Форма символу виконує функцію образної багатозначності та знакову функцію заміщення (репрезентує ідею в чуттєвій формі), зв'язуючи в політиці раціональне з ірраціональним, колективне з індивідуальним, масу з вождем [20].

Метою статті є проаналізувати теоретико-методологічні підходи до розуміння символу, і політичного символу також, що сформувалися в історії світової філософської та політичної думки, дати визначення політичному символу, яке найбільшою мірою характеризує його як безпосередній результат символізації політики й один із визначальних чинників впливу на свідомість та поведінку політичного суб'єкта.

Необхідно відзначити, що дослідження політичних символів, їх ролі та значення в суспільних процесах, впливу на характер протікання політичного процесу є одним з найбільш перспективних напрямів сучасної політичної науки. У багатьох працях, написаних в межах загальної теорії політики, теорії політичних систем, виборів та виборчих систем науковцями розглядаються питання політичних символів, символічного капіталу, ресурсів, ступеня їх впливу на функціонування суб'єктів політичних відносин та на перебіг політичного процесу загалом, їх роль в процесі політичної інституціоналізації. Зокрема, можна відзначити таких українських дослідників, як: Ю. Левенець, П. Олещук, В. Полянська, Г. Почепцов, Т. Бикова, А. Багінський та інші.

Джерельну базу дослідження становлять праці І. Канта [11], К. Юнга, Е. Сепіра, Ч. Гірса, У. Морріса, Ф. де Соссюра, Е. Кассіра [12], К. Гірца [7], Дж. Р. Міда, Г. Блумера, Ж. Лакана, Ж. Дельоза, Ж. Бодрійяра, П. Бурдь'є [4], О. Лосева [13; 14], Р. Димереца [10], Д. Ніцке [15], Т. Викової [5], Д. Роговцова [17]. Зокрема, Діана Ніцке, спираючись на хвильову концепцію розвитку суспільства Олвіна Тофлера, зазначає, що на зміну третій,

«інформаційній» хвилі, яка характеризується не лише всезростаючою роллю інформації, знань у життєдіяльності суспільства, перетворюючись, таким чином, на головний засіб виробництва, але й всезростаючим значенням символів у цьому різнобічному потоці інформації, може прийти четверта символічна хвиля [15].

Власне, історія людства, людський розвиток нерозривно пов'язані із символами. Людина існує в світі власноруч створених значущих форм, символ відіграє важливу роль в процесі пізнання навколишньої дійсності. Функціонування символів охоплює практично всі сфери суспільної діяльності: релігію, політику, науку, мистецтво, техніку. Символ концентрує у собі побутові, духовно-практичні і теоретичні надбання життєдіяльності людини. Як зазначає Е. Сепір, який розглядає сфери людської діяльності як символічні сфери поведінки індивідів, «індивід і суспільство у безкінечному взаємному обміні символічними жестами будують піраміду, що називається цивілізацією» [18, с.208].

У перекладі з латини «символ» означає «об'єднання», «з'єднання», «злиття», а етимологія даного поняття походить від грецького «symbolon» речовий або умовний код, який означає або нагадує якоесь поняття; образ, що втілює якусь ідею, будучи представником інших образів, відношень, змістовних понять; умовний матеріальний розпізнавальний знак для членів певної групи людей, таємного товариства [19].

З архаїчних часів символ був засобом як раціонального пізнання світу, так і містичного сприйняття дійсності, способом маніпуляції свідомістю. Отже, символ служить основою для ідентифікації певної спільності, є засобом регуляції соціальної поведінки і має суспільно-політичний характер.

Вивченням природи символу, його ролі та значення в житті людини займалися мислителі різних епох. Теорії символу беруть початок з античних традицій. Так, якщо міфологічному світогляду властива нероздільна тотожність символічної форми і її значення, що виключало будь-яку рефлексію над символом, то вже Платон у трактаті «Про державу» розглядає символ як певне знакове вираження вищої сутності, зміст якої неможливо зафіксувати. Природа символу у мислителя переходила з раціональної в ірраціональну сферу, на рівні якої сутність можна зрозуміти лише інтуїтивно. Платон, розглядаючи ідеї, незалежно від їх співвідношення з певними предметами, вважав, що людей, які володіють такою здатністю осягати ідеї, й необхідно ставити на чолі держави [16]. В той же час Аристотель розглядає символ як знак, сутністю якого є певний знак іншого роду, а значення є зрозумілим та безпосередньо визначеним, це засіб адекватного чи метафоричного переведення плану вираження у план змісту, значення [9]. Символи, самі ж уявлення і образи, на думку Аристотеля, це копії, зображення речей такими, якими вони є або мають бути.

В епоху Середньовіччя, разом із поширенням християнства, зростанням впливу інституту церкви та популяризацією ідеї спасіння, розуміння символу як принципу сходження від явища до сутності, починає сприйматися крізь призму божественного походження та волі Божої. За великим рахунком, весь світ трактується як свого роду символ божественної величі, сокровенної сутності Бога. Біблія як основоположний твір християнства перетворює саме слово на символ. Символи ж слугували як підставою та шляхом до пізнання істини, що ставало можливим лише за умови пізнання слова Божого та життя згідно з його приписами, так і засобом її приховування.

І. Кант розглядав символ як «ідею розуму», дану у спогляданні. Для мислителя символ є свого роду чуттєвим способом представлення ідей розуму, а осягнення символу – це інтуїтивне осягнення цієї ідеї [11, с.160]. Крізь призму ідеї розглядав символ і Й. Гете: «Символіка перетворює явище на ідею, ідею на образ і при цьому так, що ідея завжди залишається в образі безкінечно діючою і недосяжною» [6, с.352].

Трактування символу крізь призму образу чи знаку є надзвичайно поширеним. Зокрема, Г. Гегель обумовлював, що символ є сенс і вираження сенсу, але, набуваючи сенсу, він перетворюється на образ. З точки зору

Ф. Шеллінга, символ є синтезом мислення і діяння, поняття та образу, схеми та алегорії, тобто не що інше, як осмислений образ [5].

Відповідно, виступаючи певною мірою як образи, що спонукають людину до дії і здійснюють значний вплив на емоції, політичні символи постають засобом сильного психологічного впливу. Власне, в рамках психоаналізу символ розглядається не як атрибут свідомої діяльності людини, а як прояв несвідомого в культурі та психіці окремого індивіда. В цілому, розуміння символу як прояву, вираження несвідомого, що проявляється у матеріальних формах, є особливо цінним для нашого дослідження, оскільки характеризує символ як виразника ірраціонального аспекту політики.

У рамках семіотичного підходу, до якого можна віднести таких теоретиків, як Ч. Пірс, У Морріс, Ф. де Соссюр, символ трактується як різновид речового, графічного або звукового умовного знаку чи умовної дії, що позначає будь-яке явище, поняття, ідею. Політичний символ визначається крізь призму знаку, зокрема слова, яке безпосередньо не вказує на того чи іншого політичного суб'єкта, певне політичне явище чи процес, однак, знаючи та розуміючи, що мається на увазі, ми наділяємо його визначеним змістом, ідентифікуємо та вирізняємо від інших. Значення символу походить не із його фізичної природи, а є результатом взаємозв'язку знаку і значення, що встановлюється і приймається соціумом. Відповідно, символ – це специфічний знак, що в межах визначеної соціальної системи набуває загальнозрозумілого значення і в такому розумінні виступає основою для здійснення комунікації.

У першій половині ХХ ст. з'являються дослідження, що намагаються пояснити вплив символів на сприйняття світу в свідомості людини. Формується культурологічний підхід, згідно з яким символ, його значення, є результатом та наслідком культури. Е. Кассіерер дійшов висновку, що основним засобом людської розумової і ширше – культурної діяльності є символ. Символу теоретик надавав таку універсальну роль у житті людини, що пропонував замість визначення останньої як «людини розумної» називати її «людиною символотворчою», оскільки вона конструює світ у символічних образах.

У філософії Е. Кассієра символ розуміється як семіотичний феномен, що служить цілям пізнання і є результатом діяльності творчого людського духу. Навколишній світ не даний, а заданий; свідомість не відображає, а конструює реальність. І знаряддям цієї конструкції, цього перетворення можливого в дійсне служать знаково-символічні форми [12]. Суто людськими формами діяльності Е. Кассієрер вважає міф, мову, науку, релігію, мистецтво. Кожна з цих форм є автономною, але всі вони походять з внутрішньо властивої людині здатності до символотворчості й беруть участь у пізнанні навколишньої дійсності, яка, на думку мислителя, є завжди символічною.

Символічну концепцію культури висунув й К. Гірц, в розумінні якого культура являє собою свого роду символічну мережу. Символи структурують події, які переживає людина. В протилежному випадку вона б поводи́ла себе абсолютно некеровано, її поведінка представляла б собою хаос беззмістовних дій та спонтанних емоцій, її досвід був би абсолютно неоформленим [7, с.57].

На думку О. Лосеєва, символ є засобом для інтерпретації реальності в людській свідомості. Реальність відображається і знаходить свій зміст в символах «ідейних, образних або ідейно-образних конструкціях, що містять в собі вказівки на ті чи інші відмінні від неї предмети, для яких вони є узагальненням і згорнутим знаком» [13, с.443]. Смысл символу невід'ємний від реального існування. Смысл, перенесений з одного предмета на інший, настільки глибоко і всебічно зливається з цим іншим предметом, що їх вже неможливо від'єднати один від одного. Символ в цьому сенсі є повним взаємопроникненням ідейної образності речі із самою річчю [14, с.56].

Р. Димерец, порівнюючи символ і поняття (термін), зазначає: «Наша думка поневолена символами, які володіють нашими поняттями. Символи формують наші поняття, а, отже, наші рішення. Символи володіють владою над людиною. Владою не символічною, а цілком

реальною. Людина живе, творячи символи, і тому світ, створений людиною, світ людської культури є світом символів, який, у свою чергу, визначає мислення і життя людини» [10, с.123].

Символічний інтеракціонізм (Дж. Р Мід, Г. Блумер) розглядає світ не стільки як онтологічну реальність, скільки як світ символів і знаків, що закладають основи соціальної організації, культури, самовизначення та самоідентифікації людини, й основну увагу зосередив на аналізі символічних аспектів соціальної взаємодії. Відповідно, соціальна дійсність постає у якості поєднання символізації та інтерпретації самих символів.

Політичні символи, конструюючись людиною, як безпосереднім та головним учасником політичного процесу, не лише впливають на поведінку політичного суб'єкта, але й безпосереднім чином впливають на функціонування політичних інститутів. Окрім того, аналіз соціальної взаємодії крізь призму рольової теорії особистості Дж. Р Міда, згідно з якою поведінка та дії людини здійснюються відповідно до ролей, які вона «грає» в суспільстві в процесі своєї життєдіяльності, а також театральності соціальної дійсності, акцентує на значній маніпулятивній складовій політичних символів у процесі політичної боротьби, в першу чергу, боротьби за владу. Представники школи постмодерну (Ф. Джеймсон, П. Клоссовскі, Ж. Лакан, Ж. Дельоз, Ж. Бодрійяр та ін) підкреслюють симулятивний характер наявних в усіх сферах сучасної культури і суспільства процесів, спрямованих на витіснення реальності та її заміну знаками реальності, які є порожньою, не пов'язаною з об'єктивними смислами формою симулякрів. На зміну символу приходять симулякр, який також може виконувати функцію організації життя людини, оскільки він зберігає всі властивості символу, але підміняє реальність її відсутністю або симуляцією реальності гіперреальністю, набуваючи ігрового характеру. Відповідно, символи здатні підміняти собою дійсність, формувати у свідомості людей асоціації та стереотипні образи того, що не існує в реальності: передвиборчі дебати як символ плюралізму думок чи святкові демонстрації в країнах колишнього соціалістичного табору як символ єдності трудящих.

Таким чином, узагальнюючи основні підходи до розуміння символу, можна визначити символ як деяку соціально обумовлену мисленеву конструкцію, що має суб'єктивно-об'єктивний характер, поєднуючи в собі моменти об'єктивного відображення дійсності та раціонально-емоційної обробки цього відображення в свідомості особистості. Структура символу являє собою єдність сигніфікату (означуване) і сигніфікату (що означає), єднаючи знак (знаково-звуковий рівень), образ (рівень просторово-візуальних уявлень) та емоційну складову (рівень чуттєво-сенсорних вражень). Як духовний феномен символ має світоглядно-ціннісне забарвлення і є прямим засобом формування культурного простору, зрештою засобом перетворення оточуючої дійсності, її пізнання та творення реальності як такої.

Власний символічний світ породжує і політика. Як зауважував П. Бурдь'є, «політика є виключно зручним місцем для ефективної символічної діяльності, яка розглядається як дії, здійснювані за допомогою знаків, здатних виробляти соціальне» [4, с.90]. Більше того, існування сфери політики без символів неможливе. Символи, будучи одними із базових елементів побудови та осмислення політичної реальності, виступають значущими феноменами політичної системи. Їх виникнення може відбуватися як хаотично, в процесі життєдіяльності соціуму, так і цілеспрямовано формуватися політичними суб'єктами. Політичними символами в залежності від обставин та мети, яку переслідують політичні актори, постають держави, інші політичні інститути, політичні лідери, партії, їх програми, інші суб'єкти політичних відносин, певні якості, властивості чи характеристики цих відносин. Д. Роговцов вважає, що «політична та соціальна організація суспільства є продуктом появи, розвитку та становлення символічної ієрархії, що підкреслює статус і виділяє із загальної маси окремі владні інститути та індивідів, що їх очолюють... Політичні символи творять нові

суспільні зв'язки, які створюють ілюзію руху до ідеалу в поєднанні з реальним соціально-політичним процесом, що протікає в даному суспільстві» [17, с.36].

Політичні символи постають у суспільному житті певними образами найбільш важливих політичних ідей, ідеалів, важливими засобами їх пропаганди та реалізації, свідчать про ставлення до певної політичної позиції, несуть надзвичайно велике смислове навантаження, будучи орієнтованими на емоційне сприйняття, психологічну мобілізацію індивіда. Вони є невід'ємною частиною політичної культури, виступають одним із засобів соціалізації особистості, сприяють об'єднанню великих мас людей, впливають на їх свідомість, політичні орієнтації, визначають їх політичну поведінку.

Відповідно, політичний символ трактується як образна знакова структура, що несе в собі інформацію, яка змінює думки, емоції, поведінку людини стосовно політики. Політична символіка є засобом політики, оскільки за структурою інтегрує різноманітні знакові системи та формує нормативно-комунікативну сферу значень політичної взаємодії. В більш загальному значенні символи формують політику, тобто є чинниками політичних відносин, оскільки поєднують здійснення влади з культурним контекстом, в якому живе суспільство [2, с.118-119].

Політичні символи безпосередньо пов'язані з політичною владою, є засобом її завоювання та утримання. З їх допомогою реалізується мова влади, здійснюється політична комунікація, політичне управління суспільством, вони є свого роду «посередниками» між людиною та політичними інститутами. На думку Г. Ласуелла, використання політичних символів розраховане на емоційне сприйняття, на пробудження почуттів лояльності індивіда до влади [8, с.16].

В сучасному інформаційному суспільстві значення використання політичних символів у політичному процесі значно зросло. Політичні символи спрощують відображення політичних реалій, роблять політичну сферу доступнішою для сприйняття пересічним громадянином, мобілізують громадську думку. Однак одночасно вони спрощують дійсність, нівелюють багатоманіття та багатоаспектність тих чи інших проблем й процесів в політиці, а отже все частіше стають інструментами маніпуляції, навіювання масам різного роду ілюзорних ідей, що здатні приносити вигоду владі чи певному політичному суб'єкту.

Символізація політики як процес цілеспрямованого конструювання, свідомого надання політичним акторам, їх діяльності та мові визначеного значення за допомогою спеціальних технологій та поширення політичними суб'єктами певних образів, ідей та смислів, їх заміщення іншими із подальшим закріпленням у суспільній свідомості з метою здобуття влади, підтримання легітимності чи трансформації нормативно-інституційної системи, продукує символи. Власне, символ є наслідком, результатом символізації й водночас вже існуючі символи часто-густо стають основою для подальшої символізації та творення нових символів. Головне завдання політичного символу – підвищити значущість того, що символізується.

Відповідно, політичний символ можна розуміти як значимий об'єкт матеріального світу, який функціонує у межах певного цілісного культурного простору, образ-знак, що, виражаючи певну ідею, річ, характеризує політичного суб'єкта, набуває в процесі соціальної взаємодії лише йому властивого значення й однозначно розуміється всіма членами суспільства.

Діючи через психічну сферу на свідомість політичного суб'єкта, політичний символ безпосереднім чином впливає й на інтерпретацію ним політичної дійсності, бере участь у формуванні комплексу знань, переконань та оцінок щодо перебігу політичного процесу та політичних акторів, які конкурують на політичному полі, й прагне обумовити вибір, який здійснює політичний суб'єкт, що базуватиметься вже не на раціональному, а на емоційному сприйнятті. Здійснюючи вибір, політичний суб'єкт не лише обирає одну альтернативу з-поміж інших в умовах політичної конкуренції, легітимізує її, але й визнає пріоритетне право на облаштування інституційної системи відповідно до норм та принципів, що нею

сповідуються. Відповідно до цих впливів зміцнюються, трансформуються й інституції, змінюючи при цьому інституціональну структуру загалом, роль та значення окремих інституцій зокрема.

Hotsulyak Khrystyna. POLITICAL SYMBOL AS A WAY OF EXPRESSING MODERN POLITICAL CONSCIOUSNESS: METHODOLOGICAL PRINCIPLES

This article concerns the question of opening a political symbol as a result of symbolization policy. And, in particular, analysis of theoretical and methodological approaches to understanding the character and political character also formed in the history of world political and philosophical thought, datyetsya determine the political character that most characterizes him as a direct result of symbolization policy and one of the main factors influencing the consciousness and behavior of political entity.

Keywords: *political symbol, political culture, politics, political capital.*

Петрунь Василь,
*студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф І.Я. Тодоров*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

У статті досліджується розвиток Транснаціональних компаній та їхній вплив на міжнародні відносини. Історична еволюція ТНК з важливими етапами в їх розвитку, визначення, поняття, концепція і зміна їх сфер потужності та впливу на країни, міжнародні організації та міжнародні відносини. Також розглядається значення ТНК в контексті прав людини.

Ключові слова: глобалізація, права людини, транснаціональні корпорації (ТНК), впливи ТНК, міжнародні відносини.

Постановка проблеми. Вплив міжнародних корпорацій на міжнародні відносини та права людини – тема актуальна, зокрема у світлі сучасних глобалізаційних процесів. Основними чинниками, що обумовили дослідження впливу ТНК на міжнародні відносини, є: суверенні первинні суб'єкти міжнародних відносин фактично не можуть не рахуватися з ТНК; сучасні міжнародні відносини вимагають чіткого розуміння ролі окремих акторів на міжнародній арені; взаємний вплив держав та міжнародних компаній обумовлює стан прав людини, міжнародного бізнесу і міжнародної політики.

Наукові дослідження. Дослідженням різних аспектів діяльності ТНК в системі міжнародних відносин, зокрема їхнім впливом на права людини займалися багато науковців. Серед них Е. Коксал, С. Дутка, С. Ратнер, С. Якубовський, А. Чендлер, Дж. Моделскі, Я. Дуннінг, І. Гайдуцький, В. Рокочучи, О. Рогач, О. Шкурупій, Н. Безрукова, О. Адинцев, С. Гимер, В. Самофалов, М. Кочетков та інші.

Виклад основного матеріалу. Транснаціональна корпорація — це корпорація, що здійснює виробництво та надання послуг на основі прямих іноземних інвестицій, має прямий контроль над своїми закордонними філіями. ТНК тотожне поняттю міжнародної компанії. Вони здійснюють або контролюють виробництво товарів та послуг поза межами країни базування, створюючи в різних країнах свої філії, які функціонують відповідно до глобальної стратегії материнської компанії. Отже, «міжнародний вимір» ТНК визначається тією роллю, яку займають зарубіжні операції у всіх аспектах економічного життя цих компаній [5].

Міжнародні компанії стають досить активними гравцями в міжнародних відносинах, зокрема стосовно прав людини. В ХХ ст. ТНК вирости і розвинулись у великому масштабі, вони становлять частину нашого повсякденного життя. Від мобільних телефонів до косметичної продукції, яку ми використовуємо, від машин до пального, яке підтримує їх на ходу, від персональних комп'ютерів до програм, які містяться на жорсткому диску, навіть від кофе, яке ми п'ємо, до їжі швидкого харчування тощо. Отже, більшість товарів, які ми використовуємо, є продукцією ТНК. Їхня присутність і важливість в нашому житті є незаперечним фактом, але вони також мають суттєвий вплив і на макрорівні.

Сьогодні ТНК діють як потужні економічні та політичні міжнародні актори. Їхня важливість продовжує інтенсивно зростати[4].

Історично склалося так, що ТНК мають чинити вплив на політичні і економічні відносини між країнами. Розміри їхньої комерційної діяльності вимагають не тільки економічної потужності, але й впливу на політику, маніпуляції державними справами і відносинами. ТНК становляться центрами, які можуть реально впливати на міжнародні організації, країни, відносини між ними і внутрішню політику своїх власних країн [2].

Протягом тривалого часу правозахисний рух зосереджувався на порушеннях прав людини з боку держави. І, дійсно, саме держава була і залишається найбільшим порушником прав людини. Проте в останні два-три десятиліття відбувається переорієнтація правозахисного руху з уваги виключно до держав на увагу до транснаціональних корпорацій [3].

Висновки. Отже, серед критичних зауважень до міжнародних корпорацій є питання щодо прав людини. Корпорації, що працюють в країнах з більш високими рівнями мінімальної заробітної плати та більш ефективним державним і громадським моніторингом питань прав людини, переносять власне виробництво за кордон. Бідні держави зацікавлені в надходженні іноземних інвестицій. Для цього вони можуть давати обіцянки щодо гарантій менш суворих правил, що стосуються практики діяльності ТНК. Крім того, шляхом переміщення виробництва в місця з низькою вартістю робочої сили ТНК збільшують власні прибутки.

Таким чином, деякі держави реально конкурують щодо забезпечення більш сприятливих умов для діяльності ТНК. На жаль, це відбувається за рахунок прав людини і навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Globalization, Transnational Corporations and Human Rights – A New Paradigm. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ilr/article/view/21661>
2. Multinational Corporations – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internationalrelations.org/multinational-corporations/>
3. Ratner, S.R. (2001). Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility. The Yale Law Journal, Том 111, 446с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yalelawjournal.org/article/corporations-and-human-rights-a-theory-of-legal-responsibility>
4. The impact of multination corporations on international relation by Evren K?KSAL – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=AF50951F32E856AF9B5DF084360711DA?doi=10.1.1.633.5124&rep=rep1&type=pdf>
5. Транснаціональна корпорація – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Транснаціональна_корпорації

Petrun Vasyl. TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND HUMAN RIGHTS

This article analyzes the development of Multinational Corporations and their changing position and effects on International Relations. The historical evolution of multinationals with important historical milestones in their development, the definition, the concepts and their changing power capabilities and effects on nation states, international organizations and international relations. This article addresses the significance of the transnational corporation, the role of the transnational corporation in the context of human rights.

Keywords: *globalization, human rights, Multinational Corporations (MNCs) or Transnational Corporations (TNCs), impact on a nation's foreign policy, international relation.*

Гапак Мальвіна,
студентка 5 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.політ.наук, доц. Г.І. Мелеганіч

СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті аналізується сутність поняття «інформаційна війна» та його вплив на розвиток міжнародних відносин, а також роль інформаційної війни в неоголошеній війні Російської Федерації проти України. Досліджується феномен інформаційної війни, процес її зародження та розвиток, форми прояву та методи реалізації. Знання про потужність, методи, засоби інформаційної війни, яка реалізується як форма інформаційного протистояння, стає основним інструментом досягнення геополітичного домінування на міжнародній арені, а водночас є певним гарантом побудови ефективної системи інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформація, інформаційна війна, безпека, загроза, засоби інформаційної війни, система інформаційної безпеки, Антитерористична операція (АТО), Україна, Російська Федерація, Донецька та Луганська республіки (ДНР та ЛНР), неоголошена війна.

Постановка проблеми. Інформаційна війна є найбільшим викликом на шляху розвитку сучасного суспільства. Головною метою інформаційної війни, є інформаційне проникнення будь-куди з метою заволодіння “суспільним” плацдармом — психікою, свідомістю певної кількості людей. Інформаційна війна завжди має конкретну мету — від дискредитації конкретної людини до дискредитації країни. Сучасні події доводять, що суспільство в інформаційному просторі є незахищеним перед зловмисниками (кіберзлочинці, терористи).

Мета статті. Проаналізувати вплив інформаційної війни на розвиток міжнародних відносин, виділивши основну суть інформаційної війни, дати оцінку органам, які забезпечують мир і безпеку на міжнародній арені. Визначити як саме ведеться інформаційна війна і на що вона спрямована.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням інформаційної війни працювали такі науковці: П. Друкер, М. Кастельс, М. Лібікі, М. Маклюєн, Е. Тофлер, Шень Вейгуан, Г. Почепцов С. Расторгуєв, М. Сенченко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан розвитку людства перебуває на порозі формування глобального інформаційного суспільства, революційною ознакою якого є використання інформації як засобу для досягнення бажаної мети. На сьогоднішній день до сфер ведення протистояння, крім землі, води, повітря та Космосу, можна зарахувати інформаційний простір як вимір протистояння, де зброєю виступає інформація та боротьба ведеться за цілеспрямовану зміну індивідуальної та суспільної свідомості. Ця обставина виводить у число пріоритетних наукових питань вивчення процесів та механізмів, пов'язаних з інформаційним протистоянням, їх наслідків та загроз [9, с.1].

На сьогодні дослідження феномену інформаційних війн, процесу їх зародження та розвитку, форм прояву та методів реалізації є максимально актуальним. Крім того, дедалі більша роль інформації у світі зумовлює актуальність інформаційної безпеки як невід'ємного складника національної безпеки будь-якої високорозвиненої держави. Актуальність також викликана загрозою появи та відчутного поширення нових форм політичного екстремізму, заснованих на використанні сучасних видів інформаційної війни [10, с.43]. Вперше термін «інформаційна війна» був використаний в 1985 р. у Китаї Шень Вейгуаном [9, с.1]. Інформаційна війна виникла як форма ескалації інформаційних конфліктів, це продукт розвитку суспільства, що увібрав весь нагромаджений людством досвід. Інформаційний конфлікт – зіткнення інтересів двох чи кількох суб'єктів інформаційно-політичних відносин з метою загострення або вирішення суперечностей із приводу влади та здійснення політичного керівництва в інформаційно-політичному просторі, а також із приводу перерозподілу їхньої

ролі, місця та функцій у соціально-політичній системі інформаційного суспільства [10, с. 44]. Інформаційна війна — це передусім великомасштабний інформаційний терор, що набув величезного значення і загроз відносно цілих суспільств, зважаючи на такі основні об'єктивні обставини. По-перше, це небувалий розвиток і поширення інформації загалом, незалежно від кордонів і заборон. По-друге, людина нині має у багатьох випадках абсолютно вільний, неконтрольований доступ до величезного обсягу джерел інформації. По-третє, надзвичайно швидко вдосконалюються різноманітні інформаційні технології, особливо в частині маніпулювання інформацією як такою [3, с. 58].

Одним із перших у відкритому друці, хто написав про феномен інформаційних воєн, був М. Маклюєн у 1960 роках. Уже тоді було відомо, що «холодна війна» ведеться за допомогою інформаційних технологій, оскільки у всі часи війни велися з допомогою передових технологій. Дослідник відмітив, що якщо «гарячі» війни минулого використовували зброю, знищуючи ворогів одного за одним, то інформаційна зброя за допомогою телебачення та кіно, навпаки, занурює все населення у певний світ уяви: «земна куля тепер – не більше, ніж село». Інформаційна війна є тотальним явищем, де неможливим є визначення його початку та кінця. Зокрема, на думку С. Расторгуєва, інформаційна війна – це наявність боротьби між державами за допомогою інформаційної зброї, тобто це відкриті та приховані цілеспрямовані інформаційні впливи систем (держав) одна на одну з метою отримання переваги в матеріальній сфері, де інформаційні впливи – це впливи за допомогою таких засобів, використання яких дозволяє досягати задуманих цілей [7, с.19].

За своїм характером, особливостями інформаційна війна може бути різноваріантною, різночасовою (за своєю тривалістю), багатоетапною. Головною ж метою, як і першочерговим етапом інформаційної війни, є інформаційне проникнення будь-куди з метою заволодіння “суспільним” плацдармом — психікою, свідомістю певної, часто надто великої, кількості людей. Так чи інакше, але інформаційна війна завжди має конкретну мету — від дискредитації конкретної людини до дискредитації країни, у тому числі суспільства. Так, однією з наймасштабніших і класичних за всіма ознаками була “холодна війна” ХХ ст., у якій було задіяно величезні сили і ресурси передусім двох супердержав світу — СРСР та США, а полем, де відбувалася ця війна, виявився, фактично, весь світ. Розмірковуючи нині над феноменом «інформаційна війна», відомий український фахівець у галузі ЗМІ та піару Г. Почепцов зазначає, що інформаційні війни «будуються на стратегії резонансу, коли одна комунікативна складова починає функціонувати у такий спосіб, щоб замінити собою усі інші, коли одне повідомлення може викликати збудження усього суспільства». В умовах інформаційного протистояння інформаційних війн виникає проблема інформаційної безпеки. Йдеться про таку безпеку, коли інформаційна війна проти суспільства є малоефективною, недійовою, коли суспільство, як пише український вчений М.І. Сенченко, на свідомому рівні матиме інформаційну перевагу над ким завгодно. В інформаційних війнах нині використовується також багато засобів, форм ведення такої війни. Це – спеціальна пропаганда, психологічний тиск, дезінформування, диверсифікація суспільної свідомості, поширення чуток, спеціальні інформаційні операції тощо. Завдяки таким засобам досягається основне завдання інформаційних війн – це здійснення безпосереднього, негативного, руйнівного впливу на політичну могутність окремо взятої держави шляхом відповідного послаблення її безпеки у будь-якій сфері життєдіяльності. Об'єктів безпосереднього посягання інформаційної війни є багато, вони мають свою специфіку, особливості тощо [3, с. 59]. Ведучи розмову про філософське осягнення феномену «інформаційна війна», звичайно ми знову звертаємося до Е. Тофлера. На думку американського філософа, людство переходить до нової технологічної революції – надіндустріальної, яка знаменує собою виключне значення інформації в суспільстві. У своїй праці «Метаморфози влади» вчений навіть назвав одну з частин «Інформаційні війни», де докладно описав, яке місце займає інформація в «надіндустріальному світі». Проте для нашої роботи його концепцію навряд чи можна назвати надзвичайно корисною. Е. Тофлер

зосередив свою увагу на інформаційних війнах в економіці, яка має із часом набути ознак «суперсимволічної». Тим не менш, одне з його тверджень можна назвати «першим правилом інформаційної війни»: «Питання не в тому, чи буде колись існувати одна гігантська монополія контролю за всією інформацією (це здається малоімовірним), а в тому, хто буде контролювати безкінечні перетворення». Питання інформаційної революції досліджував у своїх працях П. Друкер. Він дійшов до дещо парадоксальних висновків – на його думку, інформаційна революція не призвела до якихось революційних змін, а лише «трансформувала ті процеси, які існували завжди». Більш високо оцінює результати інформаційної революції М. Кастельс. Американський соціолог вважає, що інформаційна революція є шляхом до формування інформаційного суспільства – тобто «суспільства, в якому конкурентоздатність можлива на основі корпорації, взаємодії високо автономних одиниць»[4, с 43].

Інформаційна війна як збройна форма інформаційного конфлікту є крайньою формою вирішення суперечностей в інформаційному суспільстві. На сьогодні термін «інформаційна війна» має дискусійний та неоднозначний характер. Різні автори трактують його по-різному – залежно від того, які аспекти проявів та змісту вони досліджують. Поняття інформаційної війни є багатограним, тому і дати йому повне та вичерпне визначення важко, про що пише М. Лібікі: «...спроби повною мірою усвідомити всі грані поняття інформаційної війни схожі на зусилля сліпих...». Зважаючи на різноманітні підходи до розуміння інформаційної війни та її сутності, можна за допомогою комплексного підходу вивести синтетичне поняття: Інформаційна війна – це комплексний відкритий чи прихований цілеспрямований інформаційний вплив однієї сторони, чи взаємний вплив сторін одна на одну, який охоплює систему методів та засобів впливу на людей, їхню психіку та поведінку, на інформаційні ресурси та інформаційні системи з метою досягнення інформаційної переваги в забезпеченні національної стратегії, здатної привести до прийняття сприятливих для ініціатора впливу рішень або паралізувати інформаційну інфраструктуру супротивника з одночасним зміцненням і захистом власної інформації та інформаційних систем [10, с. 46].

Проблема логічної коректності дефініції «інформаційна війна» залишається досить гострою і на сьогодні. У США, наприклад, існують кілька підходів до тлумачення цього явища. Так, визначення інформаційної війни, авторство якого приписують командувачу інформаційних військ США, звучить так: «Інформаційна війна складається з дій, що розпочинаються для досягнення інформаційної переваги в забезпеченні національної військової стратегії шляхом впливу на інформацію та інформаційні системи супротивника з одночасним зміцненням і захистом нашої власної інформації та інформаційних систем. Інформаційна війна являє собою всеосяжну, цілісну стратегію, спрямовану віддати належне значущості і цінності інформації в питаннях командування, управління і виконання наказів збройними силами в реалізації національної політики. Інформаційна війна використовує всі можливості й націлена на чинники вразливості, які неминуче виникають в умовах зростаючої залежності від інформації. Об'єктом уваги стають інформаційні системи (включаючи відповідні лінії передач, центри, що обробляють інформацію, і людський чинник цих систем), а також інформаційні технології, що використовуються в системах озброєнь. Інформаційна війна має наступальні та оборонні складові, але починається з цільового проектування і розроблення своєї “архітектури” командування, управління, комунікацій, комп'ютерів і розвідки, що забезпечує особам, які ухвалюють рішення, відчутну інформаційну перевагу в будь-яких конфліктах» [8, с. 190].

В інформаційних війнах на сьогодні використовуються такі засоби та форми ведення війни, як: спеціальна пропаганда, психологічний тиск, дезінформація, диверсифікація суспільної свідомості, поширення чуток, спеціальні інформаційні операції тощо. Завдяки таким засобам досягається основне завдання інформаційних війн – це здійснення безпосереднього, негативного, руйнівного впливу на політичну могутність окремо взятої держави шляхом відповідного послаблення її безпеки у будь-якій сфері життєдіяльності. Об'єктів безпосереднього посягання інформаційної війни є багато, вони мають свою

специфіку, особливості тощо. В інформаційному середовищі з кожним роком все більш популярною і поширеною стає комп'ютерна злочинність, так званий комп'ютерний тероризм, що набуває транснаціонального, світового характеру. Тож природно, що членами Ради Європи була розроблена, прийнята і ратифікована спеціальна Конвенція про кіберзлочинність (23 листопада 2001 р.). Українське законодавство, зокрема окремі статті Кримінального кодексу України, приведені у відповідність до цього документа (розділ XIV Кримінального кодексу України «Злочини у сфері державної таємниці, недоторканність державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»).

Протидія інформаційній агресії, інформаційному терору постає можливою і результативною у разі використання, насамперед, таких важелів:

а) посилення інформаційного суверенітету України та забезпечення належного захисту національного інформаційного простору;

б) удосконалення державного регулювання та встановлення цивілізованого контролю за діяльністю інформаційної сфери шляхом поліпшення політико-правових, фінансово-економічних та організаційних засад її функціонування;

в) більш широке залучення усіх засобів масової інформації до боротьби з негативними проявами в суспільстві, особливо тими, що спричиняють загрози національній безпеці;

г) неухильне забезпечення прав громадян на свободу слова, доступ до інформації;

д) попередження будь-якого, не передбаченого правом втручання державних органів влади, органів місцевого самоврядування у діяльність засобів масової інформації, застереження від можливих дискримінацій в інформаційній сфері [3, с. 60].

Найбільш яскравим прикладом ведення інформаційної війни на сучасному етапі можна назвати російську агресію проти України, наслідками якої стали анексія Криму та неоголошена війна на Сході України (АТО). Російська інформаційна війна проти України ґрунтувалась на захопленні влади в Україні фашистами-бандерівцями, які шляхом державного перевороту (Революції гідності) прийшли до влади в Україні і почали утискати права російськомовних громадян України. Війна Російської Федерації проти України має свої особливості, але з огляду міжнародного права її слід однозначно кваліфікувати як збройну агресію, оскільки наша країна зазнала нападу підрозділів ЗС РФ та (або) контрольованих нею найманців, які діяли як приховано, так і відкрито. Те, що в певний період Російська Федерація використовувала свої ЗС приховано, не має юридичного значення, не може і не повинно заважати кваліфікації її неспровокованого збройного нападу на Україну як акту агресії відповідно до загальноновизнаних положень сучасного міжнародного права. Ті підступні методи, до яких вдалося путінське керівництво для маскування початку збройного нападу на Україну (задіяння спецназу та особового складу підрозділів і військової техніки регулярних Збройних сил РФ без розпізнавальних знаків; використання цивільного населення, зокрема жінок і дітей, як живого щита для наступу на військові об'єкти; фінансування та озброєння найманців; підривна діяльність російських спецслужб; використання механізмів пропагандистської війни тощо), свідчать про його низький рівень моралі, а не про відсутність факту агресії і є обставиною, яка обтяжує вину Російської Федерації як держави-агресора. Росія першою застосувала свої ЗС проти України, коли 27 лютого 2014 року підрозділи спецназу Головного розвідувального управління Генштабу та 45-го окремого повітряно-десантного полку Збройних сил РФ захопили приміщення Верховної Ради та Ради Міністрів АРК, а військові частини кримського угруповання Збройних сил України стали об'єктом провокаційних нападів із дислокованих на півострові російських військових баз [6, с. 31].

Висновок. Отже, інформаційна війна є не тільки своєрідним інструментом геополітичного протистояння, а й продуктом діяльності різних злочинних і терористичних організацій. Сучасні події в Україні підтверджують той факт, що нинішня система міжнародних відносин та міжнародного права є недосконалою, бо її можна не дотримуватись. Це стосується як різних злочинних угруповань так і окремих держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вусатюк О.А. Сучасний інструментарій глобальної інформаційної війни і західний вектор тиску на Україну [Електронний ресурс] О.А. Вусатюк. – Режим доступу: http://ijimv.knukim.edu.ua/zbirnyk/1_2/3-vusatyuk.pdf;
2. Закусило Т.М. Інформаційна війна як складова політичної комунікації [Електронний ресурс] Т.М. закусило. – Режим доступу: [file:///C:/Users/ Мальвінка/Downloads/394-1114-1-PB%20.pdf](file:///C:/Users/Мальвінка/Downloads/394-1114-1-PB%20.pdf);
3. Кирильчук Є.О. Проблеми національної інформаційної безпеки України в контексті сучасних національних державотворчих процесів та світової інтеграції [Електронний ресурс] / Є.О. Кирильчук // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 1. – С. 60 – 63.
4. Радчич С.О. Філософське осмислення феномену сучасної інформаційної війни [Електронний ресурс] С.О. Радчич. – Режим доступу: <http://novyn.kpi.ua/2014-3/Radchich.pdf>;
5. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. Український тиждень № 42. – 23.10.2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2014/10_2014/17/26-42.pdf;
6. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. // Національна безпека і оборона. – 2014. – №5-6.
7. Сасин Г.В. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). Ужгород. 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_3_5;
8. Требін М.П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується [Електронний ресурс] М.П. Требін. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_24;
9. Фісун А.О. Генеза поняття «інформаційна війна» [Електронний ресурс] А.О. Требін. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2011_49/Gileya49/P3_doc.pdf;
10. Фісун А.О. Теоретично-категоріальне осмислення поняття «інформаційна війна» в структурі інформаційно-політичного простору [Електронний ресурс] А.О. Фісун. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/is/2011_13/Fisun.pdf;

Gapak Malvina. THE ESSENCE OF THE PHENOMENON AND TOOLS OF THE INFORMATION WAR

The article explores the essence of the concept of "information warfare" and its influence on the development of international relations and the role of information warfare in an undeclared war against the Russian Federation, Ukraine. The study of the phenomenon of information warfare, the process of its origin and development, manifestations and methods of implementation. Knowledge of power, methods, means of information warfare, which is implemented as a form of information confrontation, is the main tool for achieving geopolitical dominance in the international arena, and at the same time is a certain guarantee of an effective system of information security.

Keywords: *information, information warfare, security, threat, tools, information warfare, information security system, anti-terrorist operation (ATO), Ukraine, Russian Federation, Donetsk and Lugansk republics (DND and LNB), the undeclared war.*

Макар Роман,
*студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.політ.наук, доц. Г.І. Мелеганіч*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена проблемі кібертероризму як інструменту впливу на національну політику країн. Розглянуто концепції інформаційної боротьби в розвинених країнах та методи ведення інформаційної війни в країнах Європи та США. Висвітлено історію розвитку тероризму та його прояви в сучасному світі. Робиться спроба аналізу розвитку інформаційних технологій та їх впливу на формування нової системи міжнародних відносин в XXI столітті.

Ключові слова: *тероризм, інформаційний тероризм, інформаційна війна, кібертероризм, ЗМІ, нормативно-правове закріплення, національна безпека.*

Метою статті є спроба аналізу тероризму, як одного з методів ведення інформаційної війни та основних цілей та методів її ведення.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на велику кількість праць з означеної проблематики, це питання потребує подальшої наукової розробки, а також розгляду проблеми взаємовпливу сучасного тероризму як невід'ємної частини інформаційної структури та засобів масової інформації.

Серед дослідників, які займалися вивченням тероризму в умовах глобалізації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та зростання ролі засобів масової інформації в житті суспільства, потрібно згадати Д. Белла, Ж. Бодрійара, Е. Гіденса, М. Кастельса, Е. Тоффлера, Ф. Фукуяму, С. Хантінгтона, Б. Хофмана, А. Шміда та ін.

У сучасному суспільстві зросло значення інформації. Інформація набула цінності не тільки з точки зору державної таємниці, а й в плані комерційної таємниці, конфіденційної інформації, персональних даних. Завдяки розвитку засобів цифрової цивілізації, значного розширення обсягів застосування у буденному житті різноманітних засобів програмного забезпечення, відбулося широкомасштабне проникнення засобів автоматизації професійної діяльності, мережових комунікацій, засобів візуалізації та оброблення даних у сферу економіки. У той же час інформація і знання розглядаються як інтелектуальний капітал, як товар, який має свою вартість. У міру формування інформаційного суспільства рівень економічної безпеки країни у все більшій мірі буде визначатися здатністю впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в економічні, соціальні, військові, технологічні та культурні сфери суспільства. Тому проблеми забезпечення взаємозв'язку економічної та інформаційної безпеки держави привертають сьогодні все більшу увагу фахівців, які працюють в сфері інформаційних технологій, економіки, політики, права та міжнародних відносин.

Як підкреслюється в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти і роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. Інформаційні технології швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки [1].

У сучасному світі існує багато способів маніпуляцій завдяки інформації. Маніпулятивні технології набувають дедалі ширшого використання, завдяки їм ведуться інформаційні

війни, знищення опонентів (конкурентів), вплив на маси і багато інших дій. Але останнім часом великої популярності набув інформаційний тероризм [2].

На перший погляд, на відміну від тероризму інформаційний тероризм – явище не таке страхітливе. Немає вибухів, закривавлених трупів і стогонів поранених. Але якщо копнути трохи глибше, відкривається не така вже й радісна картина. Інформаційний тероризм – це не тільки кіберзлочини, хоча, звичайно ж, вони частина цього явища, це також некоректні маніпуляції з інформацією або її підтасування, а в деяких випадках і подача свідомо помилкових фактів, внаслідок чого відбувається залякування населення, впровадження параноїдальних думок.

Інформаційні злочини суттєво впливають на інформаційну безпеку держави не тільки через те, що завдяки цим злочинам заподіюється значний економічний збиток, але насамперед через те, що наслідком вчинення зазначених злочинів є порушення нормальної роботи інформаційних і комунікаційних систем, а також поширюється інформація, що має протиправний характер [3, с.173].

Інформаційний тероризм – це злиття фізичного насильства зі злочинним використанням інформаційних систем, а також умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій або акцій [4, с. 98].

Сучасний інформаційний тероризм характеризується як множина інформаційних війн та спецоперацій, пов'язаних із національними або транснаціональними кримінальними структурами та спецслужбами іноземних держав. Доступність інформаційних технологій значно підвищує ризики інформаційного тероризму. Розвиненість інформаційної інфраструктури суспільства сприяє створенню додаткових ризиків інформаційного тероризму.

У свою чергу інформаційний тероризм поділяють на:

1) інформаційно-психологічний тероризм (контроль над ЗМІ з метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій):

а) медіа-тероризм або «медіа-кілерство» зловживання інформаційними системами, мережами та їхніми компонентами для здійснення терористичних дій та акцій;

2) інформаційно-технічний тероризм (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: руйнування елементної бази, активне придушення ліній зв'язку, штучне перезавантаження вузлів комунікації тощо):

а) кібер-тероризм – сукупність дій, що включають інформаційну атаку на комп'ютерну інформацію, обчислювальні системи, апаратуру передачі даних, інші складові інформаційної інфраструктури, яка здійснюється злочинними угрупованнями або окремими особами [5, с. 231].

Значною проблемою у дослідженні цього явища є відсутність єдиної загальноприйнятої дефініції «кібертероризму», що може свідчити як про неактивну роботу міжнародних законодавчих інститутів у цьому напрямі, так і про недостатнє осмислення такого явища й його негативних наслідків. Труднощі у визначенні даного поняття також пов'язані з відмежуванням кібертероризму від інших діянь у сфері комп'ютерної інформації (інформаційної війни, кіберзлочинів тощо) та у визначенні специфіки такого прояву тероризму. Найбільш вживаним в наукових колах є термін «кібертероризм», запропонований Д. Деннінгом, професором Джорджтаунського університету, авторитетним експертом у сфері комп'ютерної злочинності та кібербезпеки в роботі «Активність, хактивізм і кібертероризм. Інтернет як засіб впливу на зовнішню політику», який говорить про кібертероризм як про «протиправну атаку або загрозу атаки на комп'ютери, мережі або інформацію, що знаходиться в них, здійсненою з метою примусити органи влади до сприяння в досягненні політичних чи соціальних цілей [6, с.48].

Для кібертероризму як різновиду інформаційного тероризму, залежно від часу і місця його проведення, властива ціла низка характерних особливостей, які надають можливість

відрізнати його з-поміж інших терористичних актів. Зокрема, такі особливості виражаються у суб'єктному складі, об'єктах, засобах та ознаках.

Суб'єктами є держави, юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну інформаційну політику, іноземні спецслужби та організації, ЗМІ, релігійні фанатики, організації сектантів та церковників, різного роду місіонерські організації, окремі екстремістські організації, групи. Об'єктами є інформаційні ресурси, бази даних, статистична звітність тощо. Засобами є повідомлення, що поширюються через видання ЗМІ (хибні повідомлення про очікуваний дефолт країни, вибухи, які готуються, вбивства, отруєння), викликаючи паніку серед населення, не зафіксовані на матеріальних носіях погрози та ін. До типових ознак відносять коректне маніпулювання інформацією, високу латентність і конспірацію замовників, джерел фінансування та виконавців, швидку ескалацію, реальну загрозу у суспільстві, рентабельність за вартістю, масштабність за охопленням і відчутність за наслідками, синхронність атак, віддаленість, інтернаціональність й інші [7, с. 224-225].

Сьогодні існують дві великі організації, готові взяти на себе провідну роль у боротьбі з кіберзлочинністю на міжнародному рівні. Це Підрозділ по боротьбі з тероризмом ОБСЄ – організація, що діє під егідою ООН, а також Інтерпол. Крім того, у Європейському Союзі з нового року розпочав роботу Центр з боротьби з кіберзлочинністю (European CyberCrime Centre). Країни-члени ЄС і європейські інституції мають намір підтримувати Центр з боротьби з кіберзлочинністю для створення оперативних і аналітичних можливостей її розслідування і для співпраці з міжнародними партнерами [8, с. 57 – 62].

Небезпека кібертероризму загострюється з приводу того, що він, як й інші види інформаційного тероризму, не має національних меж (терористичні акції можуть здійснюватися з будь-якої точки світу). Крім того, виявити терориста в інформаційному просторі дуже складно, оскільки він діє з допомогою одного або кількох підставних комп'ютерів, що ускладнює його ідентифікацію та визначення місця знаходження. Кібертероризм орієнтується на використання різних форм і методів виводу з ладу інформаційної інфраструктури держави або на використання інформаційної інфраструктури для створення обстановки, що приводить до катастрофічних наслідків для суспільства. А стрімке зростання кількості злочинів, що здійснюються в кіберпросторі, пропорційно числу користувачів комп'ютерних мереж (за оцінками Інтерполу, темпи зростання злочинності в глобальній мережі Інтернет є найшвидшими на планеті), що ще раз підкреслює стан небезпеки з боку інформаційного тероризму. За твердженням фахівців ізраїльської контррозвідки, «терористи» за допомогою електронної пошти передають в зашифрованому вигляді інструкції, карти, схеми, паролі та іншу важливу інформацію, розголошення якої може зашкодити національній безпеці держави [9, с. 164-165].

Якщо говорити про міжнародно-правові акти в цій сфері, головним документом, в якому йде мова про боротьбу з інформаційними загрозами, є Конвенція “Про кіберзлочинність” від 23 листопада 2001 р., ратифікована Верховною Радою України 07 вересня 2005 р. Цей документ націлено на здійснення загальної політики з питань кримінального права, метою якої є захист суспільства від кібертероризму. Однак, у цьому документі нічого не зазначено про поняття «інформаційний тероризм», тільки ретельний аналіз Конвенції дає підстави стверджувати, що кібертероризм є частиною, або, за твердженням деяких науковців, ідентичним поняттям щодо інформаційного тероризму. Важливість означеного міжнародно-правового документа обумовлена процесом правової регламентації та імплементації у чинне законодавство поняття інформаційного тероризму.

Семантика нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що поняття інформаційного тероризму не знайшло свого відображення в чинному законодавстві України, однак на доктринальному рівні означене поняття досліджувалось як юристами, так і фахівцями з державного управління, безпекознавства та політології.

Так, В.О. Коршунов вказує, що інформаційний тероризм – це новий вид терористичної діяльності, орієнтований на використання різних форм і методів тимчасового або незворотного виведення з ладу інформаційної інфраструктури держави або її елементів, а також за допомогою протиправного використання інформаційної структури для створення умов, що тягнуть за собою наслідки для життєдіяльності особистості, суспільства і держави [10, с. 6].

Боротьба з кібертероризмом – це важливий напрям інформаційної діяльності держави. Закони в цій сфері повинні відповідати вимогам сьогодення. Беручи до уваги низку нормативноправових актів українське законодавство не забезпечує ефективного захисту національних інтересів. Тому уряду нашої держави необхідно проводити цілеспрямовану роботу з гармонізації та вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки держави. Україна має розробити ефективну інформаційну політику, спрямовану на інформування громадян та забезпечення їхнього розуміння того, в чому полягають причини тероризму – підвищення медіа-грамотності (вміння протистояти спробам маніпулювання собою за допомогою інформаційних потоків) та довіри до держави та інші складові.

Сьогодні ми повинні рухатися в напрямі нейтралізації негативного впливу інформаційних воєн на світове співтовариство, адже вони нікому не йдуть на користь, крім PR-менеджерів, журналістів і власників ЗМІ.

Висновок. Одним з найефективніших методів боротьби з інформаційним тероризмом, вважаємо, створення певної спеціальної установи, роль якої полягатиме в розробці нової доктрини інформаційної безпеки у співпраці з експертами у цій сфері та разом зі ЗМІ потрібно реалізувати її в найкоротші терміни. Проте на сьогодні в Україні не існує такого інституту, але заснування єдиного Інформаційного центру протидії інформаційному тероризму на базі Ради Національної безпеки і оборони України є необхідним. Такий центр повинен виконувати певні функції та низку покладених на нього завдань з протидії пропаганді тероризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
2. Бабенко Ю. Інформаційний тероризм / Ю. Бабенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=149.
3. Кубишкін О. В. Міжнародно-правові проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravolib.pp.ua/mejdunarodno-pravovuyie-problemyi-obespecheniya.html>.
4. Jerrold M. From Car Bombs to Logic Bombs: The Growing Threat from Information Terrorism/ M. Jerrold // NATO Library at:TERRORISM_AND_POLITICAL_VIOLENCE, vol. 12, no. 2, Summer 2000, P. 97-122.
5. Бойченко О.В. Медіа-тероризм: особливості сучасних ознак інформаційній безпеці / О. В. Бойченко // Інтегровані інтелектуальні робототехнічні комплекси (ІПРТК-2009): Друга міжнародна наук.-практ. конф. (25–28 травня 2009 р.). – К.: НАУ, 2009. – С. 230–232.
6. Denning D. Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: the Internetas a Toolfor Influencing Foreign Policy / D. Denning [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1382/MR1382.ch8.pdf.
7. Стрельбицький М. Соціальні передумови (юридичні факти) інформаційного тероризму та кіберзлочинів / М. Стрельбицький, С. Саржан // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2014. – № 2. – С. 21 – 226.
8. Бойченко О.В. Кібертероризм у складі сучасних проблем національної безпеки /О.В. Бойченко, О.О. Ончурова // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 57 – 62.

9. Герасименко К. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму» / К.Герасименко [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09gkczit.pdf4>
10. Коршунов В.О. Політичний тероризм: інформаційні методи боротьби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.О. Коршунов. – Дніпропетровськ, 2008. – 18 с.

Makar Roman. FEATURES INFORMATION TERRORISM AS ONE OF THE METHODS OF INFORMATION WAR

The article is devoted to the problem of cyber terrorism as an instrument of influence on national politics of the countries. Pronoun the concept of information warfare (information war) in developed countries. Shows the methods of information warfare in Europe and the United States. Highlights the history of terrorism and its manifestations in the modern world. Examines the role of media and their impact on society. Attempts to analyze the development of information technologies and their influence on the formation of a new system of international relations in the twenty-first century.

Keywords: *terrorism, information terrorism, information warfare, cyber-terrorism, media, legal post, national security.*

Кофель Мар'ян,
студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.соц.наук, доц. С.І. Устич

ВЕРСАЛЬСЬКА СИСТЕМА ДОГОВОРІВ (1919 – 1920 рр.) ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПИ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті автор характеризує основні наслідки підписання Версальської системи договорів у 1919 році для країн Європи. Зокрема, аналізуються Версальський, Сен-Жерменський, Нейїський, Трианонський та Севрський договори. Окремим питанням у статті розглядається процес утворення Ліги Націй.

Ключові слова: Перша світова війна, підсумки війни, Версальська система договорів, Ліга Націй, мирне врегулювання.

Із завершенням Першої світової війни та за активної підтримки держав-переможниць на Паризькій мирній конференції відбулися радикальні зміни на політичній мапі Центрально-Східної Європи. Рішучість сил національних рухів та підсумки війни каталізували процеси створення національних держав для більшості народів регіону.

І, звичайно, ця тема є актуальною в історії міжнародних відносин, адже саме цей договір зафіксував юридичні підсумки великої війни у Європі.

Зазначена проблема висвітлена у працях М. Геффернена [2], Ж.Б. Дюрозеля [3], О. Сича [11]. Джерелами до підготовки статті виступили тексти міжнародних договорів [6–9], спогади Д. Ллойд-Джорджа [10] і У. Черчіля [12].

Мета статті – висвітлити головні підсумки Першої світової війни, ухвалені на Паризькій мирній конференції.

Після завершення Першої світової війни виникло гостре суперництво між державами-переможницями на Паризькій мирній конференції щодо питань подальшого устрою світу.

В основу роботи Паризької мирної конференції 1919 – 1920 рр. були покладені «14 пунктів» президента США В. Вільсона від 8 січня 1918 р. Ними, зокрема, передбачалися:

- 1) відкриті мирні договори;
- 2) свобода судноплавства;
- 3) усунення економічних бар'єрів у торгівлі;
- 4) встановлення гарантій, що могли б забезпечити скорочення озброєнь;
- 5) справедливе врегулювання колоніальних питань;
- 6) визволення від німецької окупації російських територій, а також надання Росії безперешкодної можливості визначати свій політичний розвиток і національну політику, вступ у «співтовариство вільних націй»;
- 7) визволення і відновлення Бельгії;
- 8) повернення Франції Ельзасу й Лотарингії, відновлення окупованих районів Франції;
- 9) уточнення кордонів Італії у відповідності з національними ознаками;
- 10) надання автономії народам Австро-Угорщини;
- 11) визволення від німецької окупації території Румунії, Сербії та Чорногорії, надання Сербії виходу до моря;
- 12) самостійне існування турецьких і автономія інонаціональних частин Османської імперії;
- 13) створення польської держави;
- 14) утворення Ліги Націй.

Президент В. Вільсон наголошував, що нова система міжнародних відносин повинна будуватися не на концепції рівноваги сил, а на принципі етнічного самовизначення, що

безпека в світі має залежати не від військових союзів, а від колективних дій, що замість дипломатії таємної має діяти дипломатія на «відкритих угодах, відкрито досягнутих» [5, 2].

В. Вільсон також вважав, що гарантом майбутнього миру буде Ліга Націй як інструмент посилення міжнародного впливу США. Його пропозиція нашохла на заперечення, насамперед британської делегації. Ідеї В. Вільсона були близькими тим, хто хотів створити більш справедливий і демократичний світовий порядок, який виключав би виникнення нової світової війни. Авторитет Вільсона всередині країни був значно підірваний після оприлюднення більшовиками таємних угод країн Антанти, не відомих Вільсону. У американців могло скластися враження, що їх солдати воювали за корисливі інтереси європейських держав.

У роботі мирної конференції 18 січня 1919 р. взяли участь представники країн, які воювали на боці Антанти – 72 делегати з 26 держав і 4 британських домініонів. Уряди переможених країн, Радянська Росія не були запрошені на конференцію. Важливе значення мав орган конференції – Рада десяти, яку утворювали глави держав та міністри закордонних справ Великої Британії, Франції, США, Італії, Японії. В Раді існувала так звана «Велика четвірка» у складі британського прем'єр-міністра Д. Ллойд-Джорджа, президента США В. Вільсона, французького прем'єр-міністра Ж. Клемансо, італійського прем'єр-міністра В. Орlando [1, 68].

Міжнародні угоди, укладені на Паризькій мирній конференції, прийнято називати «Версальською системою». 28 червня 1919 р. після тривалих дискусій конференція ухвалила Версальський мирний договір з Німеччиною. Він зафіксував післявоєнний розподіл сил у світі та заклав основи післявоєнної системи мирного врегулювання. Договір містив 15 розділів (440 статей). За умовами договору Франції поверталися Ельзас і Лотарингія, Данії – Північний Шлезвіг-Гольштейн, Бельгії – округи Ейпен, Мальмеді та Морене. Польща отримувала райони Померанії, частину Верхньої Сілезії, Познань, частину Східної Пруссії тощо. Німеччина відмовилася від прав на Мемель (Клайпеду) та від Данцига (Гданська), що оголошувався «вільним містом» під егідою Ліги Націй. Ліга Націй встановила своє управління Саарською областю, саарські вугільні підприємства продавалися Франції. Лівий берег р. Рейну та смуга територій на правому березі до 50 км вглиб утворювали демілітаризовану зону.

Німеччина позбавлялася всіх своїх колоній, а також прав і привілеїв у Китаї. У Німеччині скасовувалася загальна військова повинність, чисельність армії обмежувалася до 100 тис. осіб. Запроваджувалася заборона на такі види озброєнь, як танки, військова авіація, важка артилерія, підводні човни.

Німеччина та її союзники були оголошені відповідальними за розв'язання світової війни і завдані нею збитки. На них були накладені репарації для відшкодування всіх витрат, завданих союзникам.

Конференція не змогла вирішити питання репарацій. Суму, пропоновану Францією, Велика Британія і США вважали надмірною.

Позицію Франції досить влучно висловив Д.М. Кейнс: «Наскільки це можливо, політикою Франції було переведення годинника назад і скасування того, що з 1870 р. здійснив прогрес у Німеччині. Втратою території та іншими заходами її населення повинно було бути обмежене, але, передусім, повинна була бути знищена економічна система, на якій базувалася її нова сила; багато фабрик, зорієнтованих на випуск заліза, вугілля і транспорту повинні були бути знищені. Якщо Франція зможе взяти, хоча б частково, те від чого Німеччина змушена відмовитися, нерівність сил між двома суперниками у боротьбі за європейську гегемонію може бути усунена на покоління» [4, 34]. Після тривалих дискусій вирішення цього питання було доручене репараційній комісії.

10 вересня 1919 р. був підписаний Сен-Жерменський мирний договір із Австрією. Він зафіксував визнання нових державних кордонів, що утворилися після ліквідації Австро-Угорської імперії. Колишні австрійські володіння - провінції Чехія, Моравія і Сілезія увійшли до складу Чехословаччини. Також договір фіксував приєднання Закарпаття до

складу Чехословаччини. Італія отримала Південний Тіроль, Юлійську Крайну, майже всю Істрію, крім міста Фіуме (Рієка). Королівство сербів, хорватів і словенців отримало Боснію і Герцеговину, Далмацію, Крайну, Словенію. Румунія отримала Буковину, а Польща захопила Галичину. Австрії заборонялось приєднуватись до Німеччини [6, 61].

У столиці Франції обговорювались також питання про долю Північної Буковини та Бессарабії. Вони були відторгнені на користь Румунії. Україна та Росія не визнали законності цих рішень.

27 листопада 1919 р. в м. Нейї було підписано договір з Болгарією. Вона втрачала частину території на користь Королівства сербів, хорватів і словенців, Румунії, Греції, що позбавляло Болгарію виходу до Егейського моря. Чисельність болгарської армії встановлювалась у 20 тис. осіб. На країну накладалися репарації, економічні та військові санкції [7, 41-42].

4 червня 1920 р. був укладений Тріанонський договір з Угорщиною. Її територія скорочувалася втричі, значні території передавалися Королівству сербів, хорватів і словенців, Румунії, Чехословаччині. Заборонялась військова повинність, чисельність її армії обмежувалась 35 тис. осіб. Також були накладені репараційні виплати на користь союзників [8, 55].

10 серпня 1920 р. султанський уряд Туреччини підписав Севрський мирний договір. Він фіксував розділ Османської імперії. Туреччина втрачала 80 % довоєнних володінь – Палестину, Ірак, Сирію, Ліван, Трансйорданію та інші території, що перейшли під контроль Великої Британії та Франції.

Чорноморські протоки оголошувалися відкритими для всіх суден у будь-який час. Територія Туреччини обмежувалася частиною півострова Мала Азія і невеликою смугою в європейській частині зі Стамбулом [9, 131].

Також у мирних договорах конференції було закріплено створення Ліги Націй. Її статут був ухвалений конференцією і включений до Версальського мирного договору 1919 р. та інших мирних договорів, якими завершилася Перша світова війна.

Найважливішими завданнями нової організації, згідно зі статутом, вважались «розвиток співробітництва між народами та гарантія миру й безпеки». Згідно зі статутом, головними органами Ліги Націй були Асамблея, Рада і Секретаріат. Усі рішення Асамблеї і Ради, за винятком рішень з процедурних питань, повинні були ухвалюватися одностайно. До Ради Ліги мали увійти США, Велика Британія, Франція, Італія й Японія, а також 5 непостійних членів від інших держав. Переможені у війні країни до Ліги Націй не увійшли. Основні установи Ліги Націй розташовувались у Женеві.

Американський сенат спрямував курс своєї політики на самоізолювання від європейських справ. Ознайомившись зі статутом Ліги, він відхилив його, і США не стали членом цієї міжнародної організації. Без економічного й військового потенціалу США Ліга Націй виявилася надто слабкою організацією для вирішення міжнародних проблем. Провідну роль в її діяльності відігравали Велика Британія та Франція.

Отже, система договорів, укладених протягом 1919–1920 рр., закріпила новий розподіл сил у повоєнному світі. Вона не могла бути стійкою і тривалою, оскільки санкціонувала нерівність у відносинах між «великою трійкою» та рештою держав-переможниць. Серед самої «великої трійки» існували численні суперечності. Переможені держави були поставлені Версальською системою у принизливе становище, що не сприяло стабільності міжнародних відносин. Зокрема, на хвилі патріотичних протестів проти мирного врегулювання щодо Османської імперії, в Туреччині розгорнулася національна революція на чолі з М. Кемалем. Також документи конференції сприяли відродженню реваншистських настроїв в переможених країнах.

Версальська система мирних договорів, до якої долучилась Вашингтонська, як тимчасовий компроміс між великими державами не була життєздатною, оскільки договори не задовольняли всі держави. Версальсько-Вашингтонська система породила нові суперечки

між переможницями і переможеними, а Ліга Націй так і не змогла стати гарантом миру й захистити народи від держав-агресорів і з часом була ліквідована.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Ю.М., Вертегел А.Г., Казаков О.О. Всесвітня історія / Ю.М. Алексеев, А.Г. Вертегел, О.О. Казаков – К., 2006. – 240 с.
2. Геффернен М. Значення Європи. Географія та політика / М. Геффернен – К., 2011. – 464 с.
3. Дюррозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж.Б. Дюррозель – К., 1999. – 903 с.
4. Кейнс Д.М. Экономические последствия мира / Д.М. Кейнс – К., 2010. – 279 с.
5. Кисинджер Г. Дипломатия / Г. Кисинджер – М., 1997. – 848 с.
6. Ключников Ю.В., Собачин А.В. Сен-Жерменский мирный договор / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин - М., 1985. – 176 с.
7. Ключников Ю.В., Сабанин А.В. Нейи / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин – М., 1986. – 129 с.
8. Ключников Ю.В., Сабанин А.В. Трианон / Ю.В. Ключников, А.В. Собачин – М., 1986. – 184 с.
9. Ключников Ю. В., Сабанин А. В. Севр и Лозанна / Ю. В. Ключников, А. В. Собачин - М., 1987. – 133 с.
10. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных переговорах / Д. Ллойд Джордж / под ред. Ф.Д. Волкова. – М., 1957. – 556 с.
11. Сыч А.И. Национальный аспект Версальской системы / А. Сыч // Вопросы истории. – 2004. – № 1. – С. 126-133.
12. Черчилль В. Мировой кризис / В. Черчилль – М., 1982. – 328 с.

Kofel Marian. VERSAILLES AGREEMENTS (1919-20's) AND ITS IMPLICATIONS FOR EUROPE AFTER THE FIRST WORLD WAR

In this article the author describes the main consequences of signing the Versailles agreements in 1919 for Europe. In particular, analysis of Versailles, Saint-Germain, Neuilly, Trianon and Sevres agreement. Another issue in the article discusses the formation of the League of Nations.

Keywords: WWI, the outcome of the war, Versailles system of treaties, the League of Nations, the peaceful settlement.

Русин Іван,
*студент 6 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. І.І. Вовканич*

ЗАГОСТРЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ У 1946 - 1947 рр.

У статті автор аналізує політичні процеси в Чехословацькій Республіці у 1946 – 1947 рр. Увага приділяється питанням реальної ролі та впливу політичних партій на суспільно-політичні процеси та парламентські вибори 1946 року. Також окремо розглядаються причини та фактори, які сприяли формуванню стійких соціально-економічних передумов для встановлення комуністичного тоталітарного режиму в країні.

Ключові слова: Чехословацька Республіка, виборчий процес, політичні партії, передвиборча боротьба, комуністичний режим.

Наприкінці 1945 р. політична боротьба між провідними партіями і політичними силами Чехословащини суттєво загострилася через вибори нових Конституційних Національних Зборів та майбутні зміни структури і складу НФ шляхом створення нових політичних суб'єктів. Керівництво партій розраховувало на те, що парламентські вибори позитивно вплинуть на їх місце і роль в політичному житті країни. Так, Громадянський рух і не комуністичні партії держави сподівалися, що з обранням на виборах 26 травня 1946 р. Національних Зборів неминуча боротьба між партійно-політичними силами щодо майбутнього розвитку країни стане більш цивілізованою і сконцентрується переважно в рамках парламенту. Вони не враховували антидемократичну позицію КПЧ і КПС, які вважали вибори тільки формальним механічним голосуванням мас і готові були у будь-який момент застосувати нелегітимні методи для повного захоплення державної влади. Як би там не було, але вибори 1946 р. по суті були не тільки парламентськими, але й мали вирішальне значення для визначення розташування політичних сил в чехословацькому суспільстві та на всіх рівнях державної влади [6, с.140-141].

Дату проведення парламентських виборів (26 травня 1946 р.) визначили компромісно, оскільки національні соціалісти пропонували провести вибори у березні, «народники» (ЧНП) - у квітні, соціал-демократи – 5 травня, а КПЧ – у кінці травня або наприкінці 1946 р. [5, с.405].

Практичні консультації щодо проведення парламентських виборів між політичними партіями ЧСР в рамках керівних органів НФ велися з січня 1946р. Та тільки 11 квітня 1946 р. ТНЗ змогли остаточно затвердити конституційний закон № 65 про вибори до КНЗ. Ці закони передбачали, що Національні Збори будуть однопалатним парламентом із 300 депутатами з аналогічним, як і ТНЗ, представництвом: 200 депутатів від чеських і моравських земель та 100 – від Словаччини. Позитивом стало законодавче закріплення положення, що рішення чехословацького парламенту щодо Словаччини набуває чинності лише тоді, коли за нього проголосує понад половину словацької депутації. До участі у виборах не допускалися позбавлені громадянства ЧСР представники німецької і угорської меншин, а також засуджені зрадники і колаборанти, які перебували у в'язницях, і особи, які знаходилися під слідством за аналогічні злочини (за умови пред'явлення їм звинувачення до 15 лютого 1946 р.). Таким чином, виборчого права була позбавлена майже третина населення Чехословащини – понад 3 млн чоловік [1, с.102].

Щоб не допустити переростання передвиборчого суперництва у некоректну боротьбу всі чехословацькі партії на початку 1946 р. спробували виробити правила "чесної гри" на базі рішень керівних органів НФ. ЦК НФ на засіданнях 16 січня і 25 березня 1946 р.

схвалив черговий «кодекс» передвиборчої поведінки політичних суб'єктів. Згідно з ним усі партії зобов'язувалися не критикувати політику НФ, не втягувати президента Е. Бенеша у передвиборчу боротьбу та дали обіцянку після виборів знову створити коаліційний кабінет міністрів ЧСР на базі НФ. Особливо активно підкреслювала свою відданість Народному Фронту комуністична партія [7, с.204], оскільки добре розуміла, що тільки він на даному етапі розвитку держави може забезпечити їй участь у владі.

Однак правила «чесної гри» не спрацювали, тому назвати коректною передвиборчу боротьбу 1946 р. між політичними партіями ЧСР аж ніяк не можна. Особливо гострим було протистояння між КПС і Демократичною партією. Комуністів лякала можливість завоювання ДП електорату колишніх «фашистських партій».

Крім того, їх непокоїло питання про створення нової політичної партії правої ідейної орієнтації, яке набуло великої актуальності на початку 1946 р. Одні політики виступали за створення Християнсько-республіканської партії (ХРП), а інші – за Партію свободи (далі ПС). Остання мала об'єднати в своїх лавах словацьких католиків. Зважаючи на високу релігійність словацького народу, така політична сила могла розраховувати на підтримку виборців. Однак на перешкоді її утворення стала домовленість 6-ти легально діючих суб'єктів в рамках НФ, що нові політичні партії в Чехословаччині не будуть утворюватися.

У цій ситуації керівництво демократичної партії у березні 1946 р. запропонувало ініціаторам створення ХРП чи потім ПС не формувати окрему партійно-політичну силу, а увійти до складу ДП і гарантувало врахування інтересів католиків у своїй передвиборчій програмі та організаційних структурах демократів. 31 березня 1946 р. члени Президії ДП – Й. Леттріх, Я. Урсіні, Й. Стік, М. Йоско, Р. Фраштацкі, С. Бел лупі і Ф. Годжа, з одного боку, та представники католицького крила в ДП (вони ж - засновники ХРП-ПС) – А. Цвінчек, К. Філо, Й. Шевчік, Й. Кемпні і М. Бугар, з іншого – підписали угоду про співробітництво. Вона була оприлюднена в квітні, тому увійшла в історію під назвою Квітнева угода [2, с.155].

Угода була укладена в той момент, коли комуністи приймали власну передвиборчу програму на VIII з'їзді КПЧ, який проходив у Празі з 28 – 31 березня 1946 р. На з'їзді комуністи формулювали завдання подальшого просування до влади через політику широкого НФ і створення сателітних громадських організацій. Спочатку КПЧ і КПС не надали великого значення договірному оформленню союзу демократів з католиками. Але з наближенням дати виборів КПС і КПЧ почали пропагандистськи розкручувати тезу, що єдності чехословацької держави починає загрозувати відродження "неолюдацтва" у Словаччині.

Квітнева угода, однак, не була фактом відновлення словацьких клерикально-націоналістських снаг. Дещо перебільшеною виглядала і пропагандистська комуністична теза, що угода – це політична змова між реакційною верхівкою ДП та католицьким єпископатом Словаччини. По суті, лідери ДП закріпили у договірній формі принципи взаємин із католицьким крилом власної партії. Згідно з Квітневою угодою, розширилося представництво католиків-демократів у керівних органах ДП, але не варто твердити про домінування католицького крила в керівництві ДП в центрі і на місцях. Більшим, скоріше, став тільки вплив християнсько-католицької ідеології на ідейну орієнтацію ДП, яка серйозно посунулася вправо. Хоча подальший дрейф ДП вправо можна пояснити і як реакцію у відповідь на зростання агресивних випадів з боку КПС і КПЧ та лівого передвиборчого радикалізму комуністів.

Безумовно, Квітневою угодою ДП схилила на свій бік значну частину словацьких виборців-католиків. Та не менше значення мало збереження єдності партії внаслідок укладення угоди між її лютеранським і католицьким крилами між прихильниками громадянського суспільства – учасниками Руху Опору (СНП) та поміркованими політиками словацької держави воєнного періоду. Завдяки квітневій угоді певний вихід на політичну арену Чехословаччини отримала і католицька церква, яку КПС і КПЧ намагалися повністю ізолювати і в 1945 р. витіснили на периферію суспільно-політичного життя, що внесло серйозну напругу в суспільство [10, с.117].

Водночас комуністична партія, боячись зростаючого впливу ДП, наголошувала на тому, що союз демократів і католиків породжує загрозу реанімації людства» (фашизму). Тому керівництво партії вирішило утворити маріонеткові політичні партії, які б відібрали у ДП частину голосів виборців. Вже 25 лютого 1946 р. словацький НФ розглянув питання про реєстрацію Партії праці (ПП) і Партії державної єдності (ПДЄ). Заперечень щодо початку діяльності ПП на засіданні НФ не було висловлено, однак оргкомітету ПДЄ і його голові Й. Антошіку було рекомендовано подати більш обґрунтовану програму і списки партійних функціонерів та зобов'язано дати письмові підтвердження, що політики і організаційні структури партії не проводили в довоєнний і воєнний період антидержавну діяльність. У кінцевому результаті ПДЄ так і не була зареєстрована і не розпочала офіційну діяльність у Словаччині. А Партія праці соціал-демократичного спрямування не стала серйозним конкурентом масовій громадянській ДП, а тому не могла виконати поставлених перед нею завдань.

Відтак можна констатувати, що спроби КПС звузити електорат ДП через створення перед виборами нових дрібних словацьких партій – Партії праці і Партії свободи – виявилися неефективними. У кінцевому рахунку все це привело до поразки КПС і перемоги ДП на виборах 26 травня 1946 р. до КНЗ ЧСР у словацьких округах: комуністів підтримали 30,37% виборців, і вони завоювали 21 депутатський мандат у новому чехословацькому парламенті, а демократи отримали 62% голосів та 43 депутатські місця в КНЗ [9, с.587].

На відміну від Словаччини, у Чехії та Моравії комуністам було дещо легше перемогти на парламентських виборах 1946 р. Головна причина успіху комуністів полягала у тому, що на індустріально розвинених землях Чехії та Моравії КПЧ мала серйозну соціальну опору, а також внутрішньопартійну структуру і дисципліну. Головні ж опоненти комуністів виступали розрізненим фронтом і у передвиборчій боротьбі ЧСНП, ЧНП та ЧСДП гостро конкурували не тільки з КПЧ, але й між собою. Національні соціалісти хибно вважали себе фаворитами парламентських виборів, здатними перемогти КПЧ. ЧНСП як найбільш масова не комуністична партія в чеських і моравських землях, сподівалася одноосібно виграти вибори і постійно сперечалася з потенційними союзниками, звинувачуючи ЧСДП у бажанні організаційно злитися з КПЧ, а прокатолицьку ЧНП – у гальмуванні конфіскації і націоналізації церковного майна [8, с.112].

Під час передвиборчої кампанії у лавах найбільшої чеської не- комуністичної партії - ЧНСП існували серйозні суперечності між «старими» постійними членами партії і «новими», колишніми членами довоєнної аграрної партії, яка в 1945 р. була звинувачена у капітуляції ЧСР і розпущена, а її члени ввійшли до лав ЧСНП. Керівництво останньої прийняло аграріїв, оскільки сподівалося з їх допомогою посилити свій вплив в сільськогосподарських регіонах країни. Прийняття аграріїв наприкінці березня 1946 р. у ряди ЧНСП викликало неоднозначну реакцію в партії. Колишніх аграріїв у лавах Чеської націонал-соціальної партії різко критикували за сумнівне минуле, а тому в них склалося враження, що лідери ЧНСП потребують їх тільки для отримання на виборах підтримки селянства. Тому співпраця «нових» і «традиційних» національних соціалістів була досить напруженою, тим паче, що ЧНСП так і не вдалося отримати більшість голосів аграрного електорату [11, с.80].

Щодо ЧСДП, то критика національних соціалістів на їх адресу певним чином мала рацію. Керівництво соціал-демократичної партії не приховувало свого бажання в майбутньому організаційно об'єднатися з комуністами та створити одну політичну партію. Тому не дивно, що у ході передвиборчої кампанії 1946 р. соціал-демократи були чи не найпоміркованішою чеською політичною силою, яка не виходила у вимогах та діях за рамки програми НФ.

Відтак можемо констатувати, що передвиборча кампанія 1946 р. в Чехії та Моравії відзначалася постійними міжпартійними і внутрішньопартійними суперечками, надмірними амбіціями партійно-політичних лідерів, ідейною і організаційною аморфністю [1, с.114].

Е. Бенеш різко виступив проти присутності радянських частин в Чехословаччині під час виборів. Президента підтримали представники більшості політичних партій, які вимагали розгляду цього питання на засіданні уряду і парламенту. Вже 21 квітня 1946 р. відбулося таємне засідання кабінету міністрів ЧСР, який прийняв рішення про недоцільність передислокації радянських частин через чехословацьку територію під час парламентських виборів. Під дипломатичним і політичним тиском СРСР змушений був відкласти передислокацію військових частин через чехословацьку територію на пізніший час, однак свою підтримку комуністів він продемонстрував.

Усе це в решті-решт посприяло перемозі Комуністичної партії Чехословаччини на виборах 26 травня 1946 р. до парламенту в чеських і моравських землях. КПЧ набрала найбільшу кількість голосів – 40,17%. ЧНСП одержала – 23,66%, ЧНП – 20,24% і ЧСДП – 15,58% голосів виборців. За результатами виборів 26 травня 1946 р. загальний склад Національних Зборів Чехословаччини у складі 300 депутатів був наступним: чехословацькі комуністи отримали 93 депутатських мандата, словацькі комуністи – 21, Чехословацька національно-соціалістична партія – 55, Народна партія – 46, соціал-демократи – 37, Демократична партія – 43, Партія праці – 2, Партія свободи – 3 депутатських мандата [2, с.159].

Таким чином, КПЧ і КПС отримали у загальнодержавному розрізі відносну перемогу на виборах, оскільки громадянські партії не змогли серйозно протистояти комуністам. Протилежною була ситуація на Словаччині, де Демократична партія переконливо перемогла Комуністичну партію Словаччини та отримала можливість визначати напрями роботи словацької парламентської фракції і, таким чином, впливати на загальнодержавні рішення, оскільки Національні Збори могли затвердити закони чи інші нормативні акти тільки за згоди не менше половини депутатів від Словаччини. Тим самим у комуністів з'явився очевидний опонент і їх усі сили були спрямовані на його дискредитацію та занепад. Саме це і визначало політичну боротьбу на словацьких землях у 1946 – 1947 рр.

З перших днів роботи Національних Зборів комуністи зуміли обмежити повнокровне функціонування чехословацької парламентської демократії. Допомогли їм у цьому механізми погодження спільної політичної лінії всіх легально діючих партій в рамках Національного фронту чехів і словаків, який, таким чином, й надалі залишався своєрідним «вищим» політично-владним органом в ЧСР, який діяв поза механізмами парламентської демократії і навіть над найвищим законодавчим органом країни.

Незважаючи на це, обрання нового парламенту було позитивним кроком у розвитку Чехословаччини, оскільки через трибуну НЗ з середини 1946 р. некомуністичні партії вперше отримали легальну можливість публічно критикувати недемократичні кроки в політиці комуністів та очолюваних ними урядів ЧСР і Словаччини, коригувати законодавчими актами дії органів виконавчої влади. У стінах парламенту відкрито розгорталися гострі політичні протистояння між чехословацькими політичними силами, депутатськими фракціями.

Вже 8 липня 1946 р. прем'єр-міністр К. Готвальд виступив у парламенті з програмою нового коаліційного уряду [10, с.238]. Громадянським політичним силам пропонували погодитися фактично з прокомуністичною платформою діяльності уряду через поміркований характер програмних положень: співробітництво партій в рамках НФ, відбудова національної економіки, усупільнення, централізація та планування економіки, розробка нового Основного закону чехословацької держави.

11 липня 1946 р. програма уряду К. Готвальда була одноголосно ухвалена [5, с.327]. У тому, що громадянські сили підтримали програму уряду К. Готвальда не було нічого дивного, адже в 1945 р. із шести легально існуючих політичних партій ЧСР 4, в т.ч. 2 некомуністичні, мали програмні соціально-економічні цілі на засадах соціалізму. Лише 2 громадянські партії притримувалися несоціалістичних поглядів, але й вони не ризикували відкрито зголошуватися до ідей капіталістичних суспільних відносин. Пануюча серед чехословацьких політичних сил і державних еліт концепція «соціалізації», хоча й

заперечувала радикальний «колективізм» і диктатуру, по суті була завуальованою формою промарксистського соціалізму [1, с.122].

Проти категоричної вимоги комуністів, що конституцію готує або уряд, або парламент, виступив її лідер «народників» («лідовців») Я.Шпрамек. Він заявив, що кабінет міністрів зобов'язаний подати на розгляд парламенту проект нової Конституції ЧСР. Про необхідність співпраці уряду і парламенту в питанні розробки Конституції наголошували і члени ЧНСП.

Ясність у дискусію на засіданні 19 вересня 1946 р. спробував внести Я. Странський (ЧНСП), який резонно заявив про підготовку і подачу проекту нової конституції урядом або групою депутатів парламенту, оскільки автором проекту не може бути парламент в цілому та компромісно запропонував: Конституційні Національні Збори готують нову Конституцію ЧСР, уряд поки що призупиняє над нею роботу, однак, якщо парламентський варіант не буде вдалим, кабінет міністрів готує і подає в КНЗ власний проект. У цій ситуації К. Готвальд почав лавірувати, а згодом змушений був погодитися на варіант роботи над новою конституцією, парламенту і уряду.

Тим самим парламенту вдалося відстояти своє вирішальне право на організацію і керівництво роботою з підготовки Конституції ЧСР. Створювався спеціальний конституційний комітет у складі 26 депутатів, якому доручалося розробити проект нової конституції Чехословацької Республіки і законів, пов'язаних з нею, та подати її на обговорення безпосередньо палаті депутатів [1, с.124]. Конституційний комітет розпочав свою роботу 13 листопада 1946 р. Його головою став лівий соціал-демократ, рядовий провінційний адвокат, далекий від конституційного права О.Джон, а персональний склад формувався згідно з пропорційним представництвом партійних фракцій в КНЗ. До 9 травня 1948 р. конституційний комітет провів 20 засідань, на яких обговорювалися основні положення і варіанти проекту конституції. Тоді ж комітет зіштовхнувся з серйозною проблемою. Серед його членів переважали партійні функціонери і майже не було спеціалістів з конституційного права, які могли б кваліфіковано працювати над конституційним текстом. Тому для практичної роботи з формування положень основного закону держави була створена конституційна субкомісія. Її завданням було підготувати проект конституції та запропонувати його для політичного погодження спочатку конституційному комітету, а потім, для розгляду і затвердження сесії Національних Зборів. Відтак, саме субкомісія була основним парламентським органом у конституційнотворчому процесі 1946 – 1948 рр. Разом з тим, конституційна субкомісія стала ареною гострої політичної боротьби між комуністами і їх опонентами. В результаті КПЧ отримала важливий пост – генерального речника конституційної підкомісії, який посів В. Прохазка. Через нього проходили всі пропозиції, зауваження і експертні оцінки до проектів конституційних положень. Він же зводив воедино варіанти тексту, які передавалися на розгляд конституційному комітету. Таким чином, КПЧ була завжди в курсі подій щодо реального стану практичної роботи над Основним законом ЧСР і могла втручатися в остаточне формулювання її найважливіших положень. Більше того, комуністи розгорнули в пресі кампанію за схвалення запропонованих комуністами положень щодо місця Словаччини в державно-конституційній системі ЧСР і введення земської адміністративно-територіальної системи [4, с.129].

Така позиція КПЧ та права некваліфікованість більшості членів конституційної комісії та субкомісії стали причиною того, що на вимогу президента Е. Бенеша, преси і громадської думки КПЧ і КПС, через півроку з початку роботи спеціального парламентського комітету і підкомісії змушені були погодитися із створенням групи експертів-правознавців, на яких покладалася практична підготовка якісного тексту конституції. Незважаючи на те, що комуністи знову домоглися делегування членів в експертну комісію за партійно-пропорційним принципом – по два експерти від КПЧ, КПС, ЧСДП, ЧНСП, ЧНП і ДП та по одному – від ПС і ПП, чим обмежили доступ до

конституційної творчої роботи позапартійним юристам, група складалася із висококваліфікованих спеціалістів. Зокрема, експертами стали і творці основних положень конституції ЧСР 1920 р.: професори права провідних чехословацьких вузів І. Гоеццел, Ф.Вейр – від ЧНП, А. Мейсснер – від ЧСДП.

З початку роботи експерти розділилися на дві протилежні групи: представники комуністів намагалися запозичити положення конституції СРСР і країн народної демократії; представники громадянського блоку вимагали взяти за основу новий конституційний текст положення Основного закону Чехословацької республіки від 1920 р. і виступали проти «советизації» чехословацької конституції.

Відсутність єдності у поглядах негативно впливала на ефективність роботи групи експертів-правознавців. Однак комуністів це не дуже хвилювало, оскільки вони в цей час були зайняті політичною боротьбою на словацьких землях проти Демократичної партії та її союзниць.

Реальний перебіг політичної боротьби в Словаччині у 1947 р. був складним і суперечливим. Демократична партія від заснування у 1944 р. пройшла до 1947 р. шляхом трансформації із спонтанно сформованих громадянських антифашистських груп у представництво демократичних аграрних і підприємницьких кіл Словаччини. Задля відображення інтересів ширших прошарків громадськості в програмні положення партії були включені принципи гуманної демократії та християнства – засади солідаризму. Але і такі ідейні зміни не врятували Демократичну партію від нападу ліворадикальних сил. Приводом для загострення внутрішньополітичного становища у 1947 р. стали твердження КПС і деяких груп ветеранів антифашистської боротьби, що в Словаччині послідовно не здійснюються завдання очищення громадського життя від залишків «людства». Ця проблема стала потенційним вогнищем напруги між ідейно відмінними політичними партіями, що ще більше ускладнювало їх співробітництво. КПС взагалі вважала головним завданням усунути найактивніших діячів демократів, наприклад, М. Кветка, Р.Фраштацького та інших з провідних позицій у владі та господарській сфері. Для цього КПС намагалася підключити до процесу «очищення» і масові громадські організації, які комуністи поступово брали під свій контроль [10, с.106-107].

Загострення ситуації в Національному фронті чехів і словаків у 1947 р. комуністи використали для того, щоб на засіданні цього загальнодержавного органу 11 червня 1947 р. пред'явити наперед підготовлений тенденційний матеріал про «підривну діяльність» Демократичної партії. Однак, у цій ситуації чеські та словацькі некомуністичні партії виступили спільно.

Результатом засідання НФ стало рішення, яке прямо не засудило політику Демпартії, як цього вимагали комуністи. Але все-таки для КПЧ і КПС та організацій, які їх підтримували, були розв'язані руки для подальшого наступу на Демократичну партію.

Демпартія восени 1947 р. вимушена була вести три важливі політичні битви за своє існування: звинувачення у антидержавній змові, розв'язання осінньої політичної кризи, яку спровокували комуністи з допомогою профспілок і колишніх партизанів, не менш важливим було вирішення внутрішньопартійних суперечок, які стали результатом кампанії проти Демократичної партії та прагненнях інших груп демократів, підтримуваних комуністами, здійснити внутрішньопартійні перетворення.

На розвиток політичної ситуації восени 1947 р. значний вплив мала заява Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини від 15 вересня 1947 р. про розкриття «антидержавної змови» в Словаччині [7, с.245]. Це «розкриття» та осіння політична криза, яка настала за ним, були наслідком довготривалих дій і орієнтації компартії на захоплення влади. У політичну гру вступили три основних чинника. Першим було прагнення комуністів здійснити соціалістичну революцію під патронатом СРСР специфічним «чехословацьким шляхом», тобто не збройним переворотом, а з використанням елементів парламентаризму, хоча далеко не конституційними засобами. Другим фактором словацької політики була Демократична партія, яка задля перемоги на виборах об'єднала громадянські прошарки суспільства за підтримки католицького

духовенства. Третім чинником був реально існуючий рух опору повоєнному відродженню Чехословацької Республіки, який спирався на емігрантські групи колишніх діячів і прихильників самостійної Словаччини періоду 1939 – 1945 рр. Активність цих трьох основних елементів та інших суспільних факторів спричинила ускладнення політичного розвитку Словаччини в 1947 році.

Видиму правдивість розкриттю «антидержавної змови» надав той факт, що у Словаччині й за кордоном існували групи, метою яких було відновлення самостійної Словацької Республіки. Становище, у якому знаходилася Словаччина після Другої світової війни, вони вважали незаконним.

З детальною доповіддю про «антидержавну змову» в Словаччині виступив 5 листопада 1947 р. у Національних Зборах ЧСР міністр внутрішніх справ В. Носек, який назвав «змову» 1947 р. більшою за масштабами, ніж навіть та, яка привела до краху Чехословаччини у 1938 – 1939 рр. Йому вдалося «доказово» зв'язати в єдиний ланцюг наступне: реально існують групи, які працюють за кордоном для відродження самостійної Словацької Республіки, в самій Словаччині 300 тис. колишніх «людаків» вступили до нових партій або дистанціювалися від політичного життя, але продовжують існувати групи населення, які надалі підтримують програму словацької самостійності. До цих більш-менш реальних явищ Міністерство внутрішніх справ і словацькі правоохоронні органи штучно долучили природне прагнення Демпартії до включення словацьких католиків у активне політичне життя і створили фікцію антидержавної змови. Метою формування такого міфу було прагнення знищити єдину політичну силу, яка стояла на шляху захоплення комуністами влади в Словаччині – Демократичну партію та змінити політичну структуру Словаччини комуністам не вдалося. Демократична партія опинилася у вимушеній обороні, а голова Корпусу Уповноважених – комуніст Г. Гусак оголосив відставку словацького уряду. Після тривалих переговорів підтиском з боку комуністів керівництво Демпартії змушене було погодитися на реорганізацію влади. Демократи втратили більшість і словацькому уряді, який фактично потрапив під контроль Комуністичної партії Словаччини [2, с.147]. Урядовий переворот в Братиславі став «генеральною репетицією» захоплення компартією влади у Чехословаччині у цілому в лютому 1948 р.

У другій половині 1947 р. у Празі тривала робота над Основним законом республіки. Головні суперечки серед юристів групи експертів у цей час велися навколо такого кола питань: чи можуть держоргани обмежувати конституційно гарантовані громадянські права, введення в текст нової конституції поняття «народна демократія», місце і роль Словаччини в державно-конституційній системі ЧСР.

Планувалося, що наприкінці лютого 1948 р. всі партії остаточно узгодять головні конституційні положення на спеціальному засіданні загальнодержавного НФ. Однак лютневий державний переворот 1948 р. фактично унеможливив подальшу роботу над Конституцією Чехословаччини.

Таким чином, впродовж 1946 – 1947 рр. комуністи зуміли обмежити повнокровне функціонування чехословацької парламентської демократії. Допомогли їм у цьому механізми погодження спільної політичної лінії всіх легально діючих партій в рамках Національного фронту чехів і словаків. Разом з тим, у стінах Національних Зборів відкрито розгорталася гострі політичні протистояння між різними чехословацькими політичними силами, але суперечності розв'язувалися цивілізованим парламентським шляхом. Однак послідовна політика комуністів та відсутність єдності серед громадянських партій Чехії, Моравії та Словаччини призвели до того, що спроба створення конституційних засад правової держави в Чехословаччині в 1946 – 1947 рр. потерпіла фіаско. Нехтування чехословацькими громадянськими політичними силами недоторканістю економічних прав і свобод, плюралізмом форм власності та демократично-цивілізованими принципами організації господарського життя суспільства протягом другої половини 40-х років ХХ ст. привело у кінцевому результаті до формування стійких соціально-економічних передумов для встановлення комуністичного тоталітарного режиму у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовканич І.І. Чехословаччина в 1945 – 1948 рр.: Нарис історії перехідного періоду. – Ужгород: Вид. В. Падяка, 2000. – 350 с.
2. Вовканич І.І. Еволюція партійно-політичної системи в Чехословаччині у 1945-1948 рр. // Карпатика. – Випуск 7. Історія і культура Закарпаття ХХ ст. (До 55-річчя возз'єднання Закарпаття з Україною). – Ужгород: УжДУ, 2000. — С. 143 – 171.
3. Вовканич І., Шутай Ш. Громадянські партії Словаччини в 1947 р.: причини політичної поразки // Науковий вісник УжНУ. Серія «Історія». – Ужгород, 2002. – Випуск 6. – С.158 – 162.
4. Дзюбко І.С. Розв'язання національного питання в Чехословаччині – закономірність будівництва соціалізму/ І.С. Дзюбко. – К.: Наукова думка, 1966. –327 с.
5. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. – М.: Наука, 1988. – 376 с.
6. Свеженцева О.І. Утвердження тоталітаризму в Чехословаччині: зовнішньополітичний фактор// Науковий вісник УжНУ. Серія «Історія». – Вип.16. – Ужгород: Вид. УжНУ, 2006. – С. 139 – 147.
7. Снитил З. Чехословацкая революция, 1944 – 1948 гг. З. Снитил, Я. Цезар – М.: Наука, 1986. – 300 с.
8. Тоталитаризм: исторический опыт Восточной Европы. «Демократическое интермеццо» с коммунистическим финалом. 1944 – 1948. – М.: Наука, 2002. – 298 с.
9. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст. В.Яровий. – К.: Генеза, 2005. – 814 с.
10. Mathe S. Slovenska politika v rokoch 1848-1993. – Martin: Matica slovenská, 2001. – 171 s.
11. Kaplan K. Cenzura 1945-1953 // O censure v Ceskoslovensku v letech 1945-1956. USD. AC CR. – Sv. 22 – Praha, 1994. – 336 s.

Rusin Ivan. AGGRAVATION OF THE POLITICAL OPPOSITION IN CZECHOSLOVAKIA IN 1946 - 1947 years.

The article analyzes the political processes in the Czechoslovak Republic in 1946-1947 years. Attention is paid to the real role and influence of political parties on the socio-political processes and parliamentary elections in 1946. Also considered separately causes and factors and led eventually to the formation of stable social and economic conditions for the establishment of the communist totalitarian regime in the country.

Keywords: *Czechoslovak Republic, the electoral process, political parties, election campaign, the Communist regime.*

Куцина Іван,
*студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. С.В. Віднянський*

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» 1968 РОКУ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

У статті автор аналізує основні процеси, які передували подіям «Празької весни» у Чехословаччині наприкінці 1950-х – у середині 1960-х років. Йдеться про політичні зміни, соціально-економічні перетворення та реакцію на них у суспільстві. Охарактеризовано також зовнішній вплив на розвиток подій у Чехословаччині у зазначений період.

Ключові слова: Чехословаччина, суспільно-політичні перетворення, соціалізм, Конституція, комуністична партія.

Період сталінських деформацій з 1948 по 1953 рр. призвів до деструкції всіх зв'язків та елементів громадянського суспільства Чехословаччини, що призвело до відмови від основ власної політичної культури. За кілька років соціальна, економічна та культурна структура чехословацького суспільства була неорганічно перебудована, що стало однією з головних причин кризи тоталітарного режиму Чехословаччини. В кінці 50-х на початку 60-х років ХХ століття знову почали лунати заклики до припинення критики і дискусій. При прийнятті рішень на перше місце, за такої ситуації, виходив суб'єктивізм. У суспільстві панував моральний занепад, який проявлявся у зростанні явищ кар'єризму, замкнутості особистості у собі, роздвоєності внутрішнього життя. Зростання криміналу та інших негативних явищ належали до тих факторів, які сигналізували про наближення суспільних змін.

У листопаді 1957 року помирає президент Чехословаччини Антонін Запотоцький, на цю посаду було обрано діючого першого секретаря Центрального Комітету КПЧ Антоніна Новотного. Розпочинається нова епоха, відзначена абсолютною владою Антоніна Новотного, однак, він та його оточення не мали свободи від реалій історичних обставин. Нове керівництво країни було змушене формувати політичну атмосферу 1957–1961 років, відштовхуючись від двох реалій: спадщини 1956 року та стремління звершити «перемогу соціалізму», що офіційно сталося в 1960-му році [2, S.85]. За звершення соціалізму вважалась повна ліквідація приватного малого виробництва. У зв'язку з такими планами, нове керівництво країни основну увагу приділяло успішному виконанню завдань другого п'ятирічного плану на 1956 – 1960 рр.

Починаючи із кінця 50-х років під впливом еволюції низки суспільних факторів Чехословаччина проходить шляхом визначних змін. У першу чергу це зміни соціальної та вікової структури суспільства. На початку 60-х років активізуються представники нової генерації, що виросла і набула досвіду в післявоєнній Чехословаччині, – робітники, селяни та інтелігенція стають все більш освіченими та кваліфікованими, що перетворює їх на потенційну соціальну базу реформаторських зусиль. Але особливо важливим чинником було зростання участі молоді у громадському житті. Не обтяжена минулим, зростаюча в рамках режиму, – до встановлення якого не мала жодного відношення та який визначав її спосіб життя, – молодь мала свої інтереси, уявлення, цінності, які більше чи менше не відповідали офіційній ідеології та політиці. Таким чином, сформувалась нова соціальна структура, що втратила здатність бути стабілізуючим фактором при функціонуванні комуністичного режиму.

На політичну кризу 1956 року в країнах соціалістичного табору комуністичне керівництво Радянського Союзу відповіло боротьбою проти ревізіонізму з 1956 по 1960 роки. Це спричинило відміну офіційно прийнятого вже критичного аналізу минулості,

сталінізму, привело до вилучення політичних реформ, а також, окрім цього, всі спроби повернути їх сприймалися за ворожість до соціалізму. Все це фактично оживило офіційно засуджену сталінську теорію класової боротьби. У зв'язку з цим членами політичного бюро ЦК КПЧ від 10 грудня 1957 року було прийнято рішення про проведення ніжної чистки, вона почала діяти з 1958 року. Планували відсторонити з керівних та силових структур ненадійних працівників, між ними й тих, хто був виключений з лав партії або мав закордонних родичів. Остаточна кількість постраждалих невідома. Ніжня чистка дістала 7755 осіб на вищих посадах. Серед нижчих посад цифра було трохи вищою. В Оломоуцькій та Кралоувеградській областях виказали недовіру десь 5000 особам. У загальному звільнених зі своїх посад та з клеймом недовіри партії було близько 50 тисяч осіб, серед них переважали працівники наукової та інженерної інтелігенції.

З 5 по 7 липня 1960 року у Празі відбулася загальнодержавна конференція КПЧ, яка схвалила проект нової Конституції, проект третього п'ятирічного плану розвитку народного господарства на 1961–1965 рр. та зміни у статуті КПЧ [3]. В липні цього ж року Національні збори затвердили текст нової Конституції. Чехословаччина характеризувалася як соціалістична держава, заснована на союзі робітничого класу, селян та інтелігенції на чолі з робітничим класом. Вона законодавчо закріпила успіхи, досягнуті країною в соціалістичному будівництві після лютого 1948 року, та керівну роль КПЧ у суспільстві. Союз з СРСР та іншими соціалістичними країнами розглядався як основа зовнішньої політики Чехословаччини.

Конституція проголосила ЧСР як державу двох рівноправних народів – чехів і словаків. В новій Конституції необ'єктивно оцінювалися, а вірніше переоцінювалися успіхи соціалістичного будівництва під «мудрим» керівництвом КПЧ. В ній, зокрема стверджувалося: «В нашій країні уже були вирішені всі основні завдання переходу від капіталістичного суспільства до соціалістичного, всі наші зусилля спрямовані сьогодні на створення матеріальних і духовних передумов переходу нашого суспільства до комунізму» [2]. На підставі цього, 1960 року Антонін Новотний проголошує, що в ЧСР вже збудований соціалізм та в підтвердження цього змінює назву держави з Чехословацької Республіки на Чехословацьку Соціалістичну Республіку вкладаючи слово соціалізм до назви держави. Що й було відзначено у новій конституції: «Чехословацька держава... стала у повному змісті цього слова – соціалістичною країною».

Курс Компартії Чехословаччини на оновлення соціалізму викликав посилений інтерес, а одночасно і занепокоєння серед лідерів Радянського Союзу, які прагнули зберегти вироблений курс на будівництво розвинутого соціалізму за взірцем радянської моделі, яку вони вважали найбільш ефективною і оправданою, хоча в дійсності до цього було далеко. На початку 60-х років у радянській пресі з'являються критичні публікації про події в Чехословаччині. Суб'єктивістські прагнення перескочити від недорозвинутого, справжнього демократичного, правового суспільства у вигаданий, нічим не обґрунтований казковий комунізм породжували ілюзію в чехословацькому середовищі, що країна стоїть на порозі безкласового суспільства.

Що стосується третього п'ятирічного плану, то загальнодержавна конференція КПЧ визначила його як план «зрілого соціалістичного суспільства», його виконання пов'язувалося зі створенням передумов для поступового переходу до комунізму. Із неточної оцінки досягнутого ступеня розвитку чехословацького суспільства народжувалися всякого роду імпровізації як в економічній, так і в політичній та ідеологічній сферах, що приводило до пагубних наслідків в практичній діяльності КПЧ.

ХІІ з'їзд КПЧ повинен був стати початком вирішального повороту, подолання прорахунків і допущених помилок в діяльності КПЧ, але ці надії рядових чехословацьких комуністів та їх прихильників з'їзд не виконав. У зв'язку з недосконалістю політичної системи країни, що гальмувало розвиток народного господарства, замість подальшого розвитку економіки ЧССР почалася її стагнація. У третій п'ятирічці (1961 – 1965) відбулося уповільнення темпів розвитку економіки Чехословаччини. Це було пов'язане, насамперед, з

тим, що вже були вичерпані джерела екстенсивного розвитку виробництва. Позначилися також недоліки в керівництві народним господарством та ослаблення централізованого управління. Як і передбачалося, виконання третього п'ятирічного плану було зірвано. Керівництво країни відмовилось від п'ятирічних планів і перейшло на щорічне планування розвитку народного господарства[4].

До 1965 року серед партійних працівників виникали поодинокі прояви незгоди з поширеним політичним послабленням. Але від 1965 року противників політичного послаблення значно побільшало, і вони вимагали вже зупинки процесу. Також серед вищого керівництва партії поширювалась думка, що політичне послаблення загрожує державній владі. Тому у другій половині 60-х років кожен крок лібералізації був наслідком гострих політичних дискусій.

Така зміна поглядів серед партійних працівників була наслідком побоювань, щоб процес лібералізації не вийшов з-під контролю партії. На таку думку штовхало доволі різке пришвидшення політичного послаблення, яке було результатом подій першої половини 60-х років:

- За першу з цих чинників слід вважати конституцію 1960-го року, зокрема одну її суперечливу частину. З одного боку, конституція посилювала державну централізацію влади, зокрема, по відношенню до Словаччини, і узаконила керівну роль комуністичної партії та її ідеології у державі. А з іншого боку конституція спричиняла зменшення твердості караючого закону та порядку.

- Другим чинником була господарська криза 1961 – 1964 рр., яка, врешті решт, виявилася однією з головних причин економічної реформи 1965 року.

- Третім чинником була реабілітація засуджених у політичних процесах членів керівних посад комуністичної партії, яка відбулася у 1963 році. Адже розголос хоча б часткової правди про нещодавню незаконну діяльність силових органів похитнула позиції органів безпеки, підірвала авторитет представників та виконавців державної влади, що примножило вимоги щодо ревізії політичної системи.

- Четвертим чинником була друга хвиля критики Сталіна та його політики на XXII з'їзді КПРС, що відбувся у жовтні 1961-го року.

Під впливом косигінської реформи у Чехословаччині в 1965 – 1970 роках теж почався потужний рух за «економічне реформування соціалізму». Очолив його директор Інституту економіки Ота Шик, який на початку Другої світової війни був комуністом-підпільником, а з 1940 до 1945 року – в'язнем нацистських концтаборів. Правда, Шик у своїх планах пішов набагато далі Косигіна. Він не тільки відстоював децентралізацію й економічну самостійність підприємств, але й припускав існування в промисловості й сфері послуг муніципальної, кооперативної й дрібної приватної власності [9]. 1965 року були до кінця прийняті всі реформи економіста Ота Шика.

У другій половині 60-х років внутріполітична ситуація в Чехословаччині стала загострюватися. Посилився тиск «червоних директорів», тому що запровадження економічної реформи поставило під загрозу привілейований стан представників важкої промисловості, окрім цього, активізувалась політична діяльність словаків, що породжувала більшість конфліктів цієї доби. Причиною подібних загострень були серйозні прорахунки в теоретичній та практичній діяльності КПЧ і уряду ЧССР. Партія не мала чіткої програми розвитку соціалістичної демократії, оскільки концепція зміцнення керівної ролі КПЧ, робітничого класу, уже не відповідала реаліям суспільства. Недооцінювалося значення Національного фронту в розвитку чехословацької держави, нехтувалась роль профспілок та інших громадських організацій, своєчасно не вирішувалися назрілі проблеми національного характеру в Словаччині. Відкритими залишалися питання державно-правового регулювання між чехами і словаками як двома рівноправними народами. В країні знову почали лунати заклики щодо припинення критики і дискусій, у прийнятті рішень на перше місце вийшов суб'єктивізм. У суспільстві панував моральний занепад, що проявлявся у зростанні явищ кар'єризму, замкнутості особистості в собі, роздвоєності внутрішнього життя. Зростання

криміналу та інших негативних явищ у 60-х рр. належали до тих факторів, що сигналізували про наближення суспільних змін. Боротьба із «класовими ворогами» поступово перетворювалась на боротьбу із «антисуспільними елементами». Часто зростання нових негативних явищ було проявом безпорадності режиму у їх вирішенні. Атмосферу внутріполітичної напруги створювало також непослідовне і повільне вирішення питання про реабілітацію невинно постраждалих під час політичних процесів 1949-1954 рр. На основі висновків спеціальної комісії, яка вивчала це питання, в ЦК КПЧ в квітні 1963 року прийнято рішення про реабілітацію багатьох чесних комуністів, а більшість з них були відновлені в партії. Одночасно були відкинуті як надумані тези, твердження, що з'явилися на початку 50-х років, про буржуазний націоналізм в Комуністичній партії Чехословаччини. На цій основі були реабілітовані Г. Гусак, Л. Новомеський, В. Клементіс (останній посмертно), а також К. Шмідке, який свого часу піддавався необґрунтованій критиці. Але реабілітація цієї невеликої групи комуністів не знімала проблеми в цілому, бо за ґратами перебували ще тисячі необґрунтовано засуджених до тюремного ув'язнення, що продовжувало будоражити громадську думку.

Курс КПЧ на удосконалення політичної системи країни здійснювався не послідовно, повільно, що викликало справедливі нарікання «низів», поглиблювало протиріччя всередині суспільства, яке чекало радикальних змін, а не словесних обіцянок, що не підкріплювалися практичними діями. Але серйозним недоліком в діяльності КПЧ, що загострював ситуацію в країні, була ідеалізація досягнутих успіхів для зміцнення морально-політичної єдності чехословацького суспільства. Ці «успіхи» підтверджувалися відповідними цифрами, прикладами. У свою чергу, вони викликали у рядових чехів і словаків тільки зневагу до керівництва партії і держави, бо бачили, що керівництво стало на шлях оболванення свого народу.

У 1965 р. в якості туристів Австрію відвідало 165 тисяч чехословацьких громадян, для яких очевидно стала глибока суперечність між уявленнями про соціалізм і його повсякденною практикою, що не могло не вплинути на громадську оцінку ситуації у державі. У міру зростання розриву в рівні та якості життя між Чехословаччиною і Заходом опозиційні настрої проникали і на найвищі суспільні щаблі. Найбільш передбачлива, прагматична частина партноменклатури розглядала «інтелектуальний чинник» як пріоритетний у своїй політиці. Для розв'язання конфлікту існували два напрями: звернення до звичних силових методів (що могло спровокувати самоініціювання ефективного політичного опозиційного руху) або навчання в опонентів і оновлення частково за їх рахунок задля адаптації у нових умовах. Так чи інакше, оскільки інших можливостей не існувало, конфлікт мав набути характеру гострої внутрішньопартійної боротьби [6].

А. Новотний заявив, що з'їзд Союзу письменників, підготовлений у Парижі, і є продуктом настроїв антикомуністичної еміграції. На основі висновків центральної контрольно-ревізійної комісії від 1 вересня 1967 р. ЦК КПЧ прийняв рішення про вилучення з партії Л.Вацуліка, А.І.Лієгма, І.Кліми. З посади голови Союзу письменників було усунуто Я.Прохазку. «Літературні новини», як платформа антисоціалістичної опозиції, перепідпорядковувалась Міністерству культури та інформації.

Вже з літа 1967 р. стало зрозуміло, що незадоволення та пошуки інтелектуалів висловлюють волю усіх суспільних груп. Спочатку наслідком адміністративних заходів влади проти інтелігенції була хвиля анонімних листів на адресу Канцелярії президента із засудженням дій влади щодо письменників. Але, якщо з'їзд Союзу журналістів (17-18 жовтня) засудив виступи письменників, то вже грудневий з'їзд Союзу композиторів, засідання секцій ФІТЕС та матеріали, які готувались до з'їзду Союзу художників засвідчили, що він спричинив «ефект доміно», коли творча інтелігенція почала висловлювати те, про що мовчала довгі роки [6].

Загальна ситуація була такою, що проти режиму А. Новотного виступили не тільки інтелігенція та молодь, але й економісти, які були незадоволені некваліфікованим керівництвом народним господарством країни. При цьому група партійної опозиції

включала людей часто із розбіжними поглядами та неоднаковим ставленням до реформування політичної системи, яких, по суті, об'єднувало тільки одне – бажання усунути А. Новотного з найвищої партійної посади. Це крило КПЧ отримало назву «прогресивного», що на той момент відповідало дійсності [6]. Така політична ситуація викликала стурбованість у кремлівського керівництва. 8 грудня 1967 року Прага зустрічала лідера радянських комуністів Л. Брежнєва. Під час перебування в «братній» країні він мав ділові зустрічі з Новотним, Дубчеком, Генріхом, Доланським. На основі їх аналізу Брежнєв приходив до висновку: «Головна причина цих труднощів в тому, що А.Новотний не знає, що таке колективне керівництво і як спілкуватися з людьми, дуже багато питань бере на себе». Результатом його офіційного візиту в Чехословаччину була заява: «Це, товариші, ваша чехословацька справа. Комуністична партія і Радянський Союз не будуть втручатися у ваші внутрішні справи» [7]. Брежнєв був близьким до істини, оцінюючи інтелектуальний розвиток Новотного. Це підтверджує Ото Шик – колишній директор інституту економіки Чехословаччини, який у свій час перебував у близьких контактах з президентом. У своїх спогадах він пише, що Новотний був явно поганим оратором, цілком неосвічений, слабо обізнаний з марксизмом. На будь-яких зборах просто так, без «паперів» він не насмільювався висловити самостійно жодної пропозиції. Його доповіді писалися помічниками, і, незважаючи на це, при їх читанні він допускав помилки.

Наприкінці 60-х років внутрішньо політична ситуація в Чехословаччині дедалі загострювалася. Це засвідчив пленум ЦК КПЧ, який працював з перервами з жовтня 1967 року по січень 1968-го. Більшість його учасників ставили питання про розподіл функцій партійного і державного апаратів та відмову від адміністративних методів управління.

Таким чином, у жовтні 1967 року, за словами Новотного, «фактично відкрито постало питання про владу в партії та країні» [5], коли частина партійних діячів звинуватила його у тому, що його діяльність привела партію до ізоляції і що її керівна роль здійснюється лише завдяки монополії на владу. Після того, як «прогресивні» дійшли думки, що роботу в партії вже неможливо проводити з А.Новотним, протягом жовтня 1967 – січня 1968 рр. у вищих колах КПЧ відбувалася непомітна для більшості населення країни боротьба, в ході якої вони висунули свої претензії на владу в партії.

19 грудня 1967 року пленум ЦК КПЧ продовжив роботу. Його учасники обговорили два питання – про економічний розвиток країни і про діяльність уряду. Виступ Новотного щодо реформування чехословацького суспільства зводився до того, щоб передати обов'язки президента країни колективному органу. Великий резонанс учасників партійного форуму викликав виступ О. Шика. Лейтмотив його думок – реформа політичної системи країни; дозвіл на існування фракцій ЦК КПЧ, контроль над армією, органами держбезпеки, обрання президента та прем'єр-міністра не більше, як на два терміни, і на останок, звільнення Новотного з посади першого секретаря ЦК КПЧ. О. Шика підтримали: В. Біляк, Й. Сморковський, Кольдер та інші. 21 грудня учасники пленуму розійшлися на різдвяні канікули, доручивши Президії ЦК КПЧ підібрати кандидатуру на посаду першого секретаря.

Ситуація, коли жодна із сторін не мала сил для остаточної перемоги, вилилась у компромісній резолюції січневого пленуму ЦК КПЧ 1968 року. А.Новотний був звинувачений у акумуляції владних повноважень в своїх руках. Особливу активність на січневому пленумі ЦК КПЧ проявила словацька опозиція. Вона справедливо висловлювала незадоволення національною політикою Новотного і його оточення. Вони формально визнавали право націй на самовизначення, але будь-який натяк про національну рівність з боку меншин суворо карався правоохоронними органами і керівною партійною елітою, кваліфікувався як важкий злочин, буржуазний націоналізм. У відставці Новотного уже ніхто не сумнівався, учасники пленуму жваво дискутували питання про розподіл функцій вищих державних і партійних органів, про наступника Новотного. Були різні варіанти. Серед найбільш ймовірних претендентів називалися і Олдржіх Чернік, Олександр Дубчек, Йозеф Сморковський, Алоїз Індра. Після тривалих дебатів учасники пленуму прийняли рішення про розподіл функцій вищих партійних і державних органів, про розмежування посад президента

республіки і першого секретаря ЦК КПЧ. 5 січня 1968 року першим секретарем ЦК КПЧ було обрано Олександра Дубчека, Антонін Новотний залишався Президентом Чехословацької Соціалістичної Республіки. Однак у цілому верхівка КПЧ зазнала лише поверхневих змін.

У лютому-березні 1968 року політична ситуація в Чехословаччині залишалася неспокійною. Цьому в значній мірі сприяла відміна цензури в чехословацькій пресі. Один з лідерів «Празької весни» Зденек Млинарж з приводу цього казав: «Розпочалася відкрита критика методів роботи КПЧ, профспілок, органів держбезпеки, юстиції і, як наслідок, зняли з посад низку секретарів ЦК, керівників центральної ради профспілок, міністра внутрішніх справ і генерального прокурора» [8]. Загострилися протиріччя в керівництві КПЧ, подальша ситуація в країні ставала дедалі критичнішою. Згідно з соціологічним дослідженням, проведеним ще напередодні січневого пленуму ЦК КПЧ, партії довіряли лише 25% опитаних, тоді як не довіряли – 46% .

Події в Чехословаччині, що розвивалися після січневого Пленуму ЦК КПЧ ретельно аналізував і оцінював радянський посол С.Червоненко. Його увагу привернула поява нової групи партійних функціонерів, які виступали за впровадження демократичних засад в основу роботи партійних органів. На думку Червоненка, це – представники дрібної і середньої буржуазії, які проникли в партію і не були ліквідовані після 1945 року. Червоненка турбували і плани економічної реформи, що набирала прискорених темпів в Чехословаччині після січневого пленуму ЦК КПЧ. Він побоювався, щоб реформа не розрушила централізовану систему планового господарства і керівну роль галузевих міністерств в розвитку економіки країни. Позицію Червоненка поділяли прихильники стилю роботи Новотного. Вони намагалися порівнювати чехословацькі події з революційними процесами в Угорщині 1956 року, але зі своїми специфічними особливостями. За прогнозами відомого чехословацького журналіста, які він обнародував в пресі 19 січня 1968 року, «під тиском «правих» і при підтримці Заходу в країні відбуваються нові й нові поступки і невідомо, коли вони будуть припинені». Цю точку зору поділяв і член Президії ЦК КПЧ Б. Хноупек, бо, за його переконанням, Дубчек «не здатний до рішучих дій, бо він завжди прагнув згладжувати всі проблеми. В Братиславі Дубчеку це вдавалося. Тут він опинився в дуже складній ситуації».

У країні розгорнувся рух за відставку Антоніна Новотного з посади президента. Його гостро критикували за догматизм, інертність у вирішенні багатьох важливих державних проблем. Щодня на площах і вулицях відбувалися масові демонстрації та мітинги, учасники яких вимагали відставки Новотного. В таких умовах Новотний 22 березня 1968 року подав заяву про свою відставку з посади президента, при цьому, він виявив бажання виступити по телебаченню. В підготовленому виступі экс-президент заявив, що відмовляється від активної політичної діяльності, висловлював занепокоєність посиленням крайніх політичних поглядів у країні, але в ефір його не випустили. Пленум ЦК КПЧ рекомендував на посаду президента Л.Свободу, який користувався великим авторитетом і повагою серед чехословацької громадськості за активну участь у боротьбі проти фашизму в роки Другої світової війни. За ініціативою Дубчека було сформовано новий уряд на чолі з Ольдржіхом Черніком, національний фронт Чехословаччини очолив Франтішек Крігель. Ці особи згодом стали ідейними натхненниками і організаторами «Празької весни».

Вже з січня 1968 року Дубчек і його прихильники всю свою увагу сконцентрували на вирішенні стратегічних проблем, від розв'язання яких залежала доля Чехословаччини. За ініціативою Дубчека було створено дві робочі групи. Одна – під керівництвом Д. Кольдера розробила важливий документ «Програму дій», розраховану на перехід країни від тоталітаризму до демократії. Друга група на чолі з М. Кралем розробила рекомендації з удосконалення стилю роботи партійних і державних органів для уникнення зловживань владою. Для досягнення цієї мети після відставки Новотного з посади президента Чехословаччини розпочалося широкомасштабне очищення партійних і державних органів від прихильників Новотного. Кадрові зміни відбулися в громадських організаціях, творчих

спілках. В містах і селах Чехословаччини виникали нові громадсько-політичні організації типу К-231, КАН та інші. В березні 1968 року Дубчек підтвердив, що у своїй основі режим має залишитися недоторканим, але набути «людського обличчя», коли заявив, що «ані на жовтневому, ані на грудневому та січневому пленумах не йшлося ні про що інше, як про формування деяких нових завдань, перед якими стоїть партія».

Людвіг Свобода, Ольдржіх Чернік, Франтішек Крігель та інші підтримали курс на вдосконалення соціально-економічної і політичної структури Чехословаччини на основі нової «програми дій», схваленої ЦК КПЧ у квітні 1968 року під новою назвою «Велика Хартія вольностей». На відміну від попередньої вона чітко розмежовувала функції партійних і державних органів; визначала головні принципи взаємовідносин між різними політичними партіями в Національному фронті, підкреслюючи, що вони повинні будуватися на основі рівності партнерства; передбачала прискорення темпів економічних і політичних реформ; запровадження федерального устрою в країні, а з ним і розв'язання національного питання.

Доба, відома під назвою «Празька весна», розпочиналась поступово, співпадаючи з послідовним усуненням Антоніна Новотного. 5-го січня 1968 року його було звільнено з посади першого секретаря ЦК КПЧ, а в березні того ж року, під тиском громадськості, він був змушений зняти з себе повноваження президента ЧССР; але на цьому боротьба проти Новотного ще не закінчувалась, у травні він був звільнений зі всіх додаткових функцій, окрім того, його членство в КПЧ було призупинено. Тільки у період нормалізації в 1971 році Антоніну Новотному було відновлено членство в комуністичній партії Чехословаччини таємним рішенням ЦК КПЧ, однак, повернутись до політичної діяльності він не міг, та навіть не хотів.

Таким чином, причини, що призвели до загострення кризи тоталітарного режиму Чехословаччини, носять характер послідовної цепної реакції. За кілька років соціальна, економічна, культурна структура чехословацького суспільства була неорганічно перебудована, що стало однією із головних причин кризи 60-х рр. Другорядною причиною кризи тоталітарного режиму в Чехословаччині слід вважати зростання участі молоді у громадському житті, яка мала свої інтереси, уявлення, цінності, що більше чи менше не відповідали офіційній ідеології та політиці, та була новою соціальною структурою, що втратила здатність функціонувати як стабілізуючий фактор. Щодо внутрішньої політичної ситуації КПЧ, то, Новотний, опинившись серед обставин, які змушували пом'якшувати авторитарний тиск, наблизив до себе людей інших поглядів, щоб відвести від себе громадські звинувачення у минулих репресивних методах комуністичної партії. Що, в решті решт, призвело до формування різношерстості осіб серед керівництва КПЧ, багатьох з яких об'єднала ненависть до Новотного. І як тільки його було усунуто з політичної арени, ця різношерстість дала про себе знати. Так, ситуація була дуже складною, але ключовим чинником, що спричинив кризу тоталітарного режиму Чехословаччини 60-х років ХХ століття, слід вважати нездатність Антоніна Новотного проводити правильну кадрову політику у вкрай складній внутрішньополітичній ситуації в країні. Основний принцип державного управління Йосифа Сталіна «Кадри вирішують все», – спрацював досить чітко. Тому що, як відомо, всі проблеми, пов'язані з «Празькою весною», радянське керівництво, застосовуючи військову інтервенцію, вирішило саме заміною перших осіб Чехословацької Соціалістичної Республіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція Чехословацької соціалістичної республіки 1960 року [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html.
2. Kaplan K. Československo: Pomocný stud. text pro gymnázia. Část 3, Československo v letech 1953-1966: Společenská krize a kořeny reformy / Karel Kaplan. – Praha: SPN, 1992. – 146 s.

3. Mach V. Komunistická strana Československa (KSČ) budování komunismu / Vladimír Mach [Електронний ресурс]: Totalita. – Режим доступу: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_06.php.
4. Большая Советская Энциклопедия, статья «Чехословакия» [Электронный ресурс]: Словари и энциклопедии на Академике. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/150088/>.
5. Волков В.К. Инстинкт самосохранения: советская партократия и «Пражская весна» / В.К. Волков // Конфликты в послевоенном развитии восточноевропейских стран: сб. статей под ред. Ю.С. Новопашина. – М., 1997. – С. 159.
6. Десятничук І.О. «Працьке весна» 1968 р.: становлення громадянського суспільства: дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Ігор Олексійович Десятничук. – Рівне, 2007. – 209 с.
7. Кречетников А. Прага-68: за вашу и нашу цензуру / Артем Кречетников // Би-би-си, Москва [Электронный ресурс]: BBC Русская служба. – Режим доступа: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/international/newsid_7557000/7557036.stm.
8. Млынарж З. Мороз ударил из Кремля / Зденек Млынарж. – М.: Республика, 1992. – 287 с.
9. Пидлуцкий О. Александер Дубчек: партийный функционер, попытавшийся придать социализму человеческое лицо / Олекса Пидлуцкий [Электронный ресурс]: Зеркало недели. – № 16 (695) 26 апреля – 16 мая 2008. – Режим доступа: <http://www.zn.ua/3000/3760/62801/>

Kucyna Ivan. REASONS AND PRECOMDITONS FOR «THEPRAGUE SPRING» OF 1968 IN CZECHOSLOVAKIA

In the article, the author analyzes the main processes, which were prior to the events of «The Prague Spring» in Czechoslovakia at the end of 1950-ies in the middle of 1960-ies. The political changes, social and economic transformations and the reaction of the society are under consideration. An external influence on the events`development in Czechoslovakia, in the period mentioned above, is characterized.

Keywords: *Czechoslovakia, social and political transformations, socialism, the Constitution, the communist party.*

Крутько Катерина,
*студентка магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. І.І. Вовканич*

ПОШУК МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ СИТУАЦІЄЮ В ЄВРОПІ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Стаття присвячена надзвичайно важливій темі кінця ХХ – початку ХХІ ст ст. – наслідкам «холодної війни» для країн Європи. Автор подає аналіз механізмів, які використовувалися для прийняття зовнішньополітичних рішень та стабілізації ситуації в країнах постсоціалістичного табору.

Ключові слова: *біполярний світ, «ядерне стримування», постсоціалістична трансформація, країни соцтабору, ідеологічне протистояння, євроатлантична інтеграція.*

У другій половині ХХ століття на міжнародну арену вийшли дві могутні держави: СРСР та США, але доволі швидко їх мирне співіснування перейшло у фазу протистояння. Воно набуло форми холодної війни, тобто тотальної глобальної конфронтації, як наслідок криз і конфліктів, що склалися на той час у світі. Тотальної – тому, що вона поширювалась на всі сфери суспільного життя: соціально-економічну, політичну, воєнну, ідеологічну, психологічну. Глобальної – тому що вона охоплювала всі регіони світу, накладаючи той чи інший відбиток на всі події міжнародного життя, торкалася всіх держав. В основі розходжень інтересів двох країн було різне розуміння підсумків Другої світової війни і перспектив розвитку світової цивілізації.

На відміну від кордонів Європейського Союзу, кордони власне Європи ще й досі залишаються невизначеними. Питання меж Європи набуло для жителів Європейського Союзу більш ніж наукової цікавості лише після розпаду табору державного соціалізму у 1989–1991 рр.

Наявність чіткої структуризації у протистоянні двох військових угруповань призвела до зменшення ролі європейської структури як чинника у визначенні регіональної стабільності; відтак остання являла собою віддзеркалення глобальної біполярності. Докорінно змінився геополітичний ландшафт Європи. Упродовж холодної війни Європа була поділена на два ідеологічно протилежні табори, військова мета яких полягала у взаємному знищенні під час конфлікту, що загрожував перерости на глобальний ядерний апокаліпсис. Європа – так, власне, означувалася Західна співдружність розвинутих держав. Нині ж саме Східна Європа й Росія мають вирішальний вплив на характер та структуру європейських справ та системи безпеки.

Падіння Берлінської стіни, що символізувало кінець «холодної війни», та розпад Радянського Союзу поклали край дихотомній структурі світу, яка підтримувала мир, або, точніше, «ядерної війни». Дві наддержави – США і СРСР та створені навколо них відповідні військово-політичні блоки НАТО і Організація Варшавського Договору (ОВД) збудували архітектуру безпеки, що базувалася на стратегії «ядерного стримування», запобігала збройному вирішенню європейських конфліктів, що знаходилися у замороженій стадії.

Локальні конфлікти між країнами НАТО і ОВД були неможливими, бо могли призвести до широкомасштабної ядерної війни, а конфлікти між державами всередині Варшавського договору стримувалися централізованою владою Москви, тоталітарними режимами, необхідністю внутрішнього (в межах організації) миру для успішного зовнішнього протистояння. Одразу після «холодної війни» Європа увійшла до смуги хитких міждержавних взаємин. Характерним в цьому сенсі є переосмислення швидких змін європейської та світової ситуації впродовж останнього десятиліття з наголосом на відповідності програм і дій реальній політиці [1, 46].

Як свідчить історія, вже на початку 60-х років США почали вбачати в європейській інтеграції процес, несумісний з трансатлантичною інтеграцією та ідеями атлантичної федерації. Фактично, підтримуючи ідею європейської інтеграції, США паралельно

намагалися проштовхнути проект атлантичної федерації. Генрі Кіссінджер зазначав у ті часи щодо Заходу: «Якщо ми швидко не зійдемося разом, то будемо дрейфувати доки несподівано не опинимося розділені». Також він вважав, що настав час «уважно вивчити можливість створення федеральних інституцій, які б охоплювали усе Північноатлантичне співтовариство» [2, 605]. Інакше економічна співпраця між Сполученими Штатами і Європою могла б перетворитись на суперництво у майбутньому. Економічна інтеграція, таким чином, мала наслідувати політичну.

На думку американського вченого К. Арчера, саме створення таких інституцій, як Організація економічної співпраці та розвитку, Європейські співтовариства, НАТО, Західноєвропейський Союз, Рада Європи та ін., сприяло виникненню «Західної Європи», яка стала противником і водночас центром тяжіння для Східної Європи. Після Другої світової війни і до розпаду системи державного соціалізму цей поділ, уособлений «залізною завісою», залишався найбільш значущим у Європі. До складу Західної Європи зі зрозумілих причин не увійшли європейська частина колишнього Радянського Союзу, Польща, Східна Німеччина, Чехословаччина, Угорщина, Югославія, Болгарія та Албанія [3, 36].

Виходячи з політичних мап Європи 1989 та 1993 року, Арчер взагалі не відніс до Європи європейські республіки колишнього Радянського Союзу у 1989 році; у 1993 році до Європи додатково увійшли Естонія, Латвія, Литва, Білорусь та Україна. Зате за межами Європи залишилися Російська Федерація і Туреччина. Такий підхід є характерним для західного типу геополітичного мислення стосовно країн колишнього соцтабору, особливо за часів «холодної війни». Центральній та Східній Європі не приділяли належної уваги, а то й взагалі оминали, не вважаючи за значущі геополітичні одиниці.

Розпад СРСР в 1991 р. і припинення біполярної конфронтації привели до того, що Організація Північноатлантичного договору – НАТО зіштовхнулася з низкою нових проблем: змінилися умови, в яких вона створювалася. Колись НАТО являла собою регіональний військово-політичний блок, частину несучої конструкції одного з полюсів біполярної системи. А процеси, що відбувалися, вимагали пристосування альянсу до нових реалій. У листопаді 1991 р. на Римському самміті країни-учасниць НАТО прийняли нову Стратегічну концепцію, у якій джерелом потенційної загрози була названа не спланована агресія зі Сходу, а нестабільність у Європі, викликана соціально-економічними проблемами, етнічними розбіжностями й територіальними суперечками.

Прийнята концепція навряд чи була повною відмовою НАТО від минулого й відправною крапкою принципово іншої політики. Скоріше, вона свідчила про те, що альянс має намір сконцентруватися на проблемах європейської безпеки й вийти за межі колишньої зони своєї відповідальності. При цьому його традиційна "антимосковська" спрямованість не відмінялася. Але сполучення наступальності й мінливості дозволяло стабілізувати характер внутрішньоблокових відносин і давало час для їхньої адаптації до нових реалій міжнародного життя.

На рубежі 80 – 90-х років країни-члени Північноатлантичного альянсу постали перед новими ризиками та джерелами небезпеки, серед яких крім традиційних загроз виникнення збройного конфлікту на терені континенту і на периферії, а також розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї та засобів її доставки, актуалізуються такі питання, як нестабільність політичного та економічного розвитку у країнах ЦСЄ, міграційні потоки, екологічні негаразди, міжнародна організована злочинність, тероризм тощо. Усе це викликало необхідність внутрішньої адаптації до нових умов, пошуку шляхів вирішення складних та багатовекторних проблем безпеки як у самій Європі, так і на теренах сусідніх регіонів [4, 38].

З огляду на зміни в світі, розпад ОВД та СРСР виникла необхідність реагування, що знайшло відображення у Декларації Римської сесії Ради НАТО 1991 р., яка сформулювала нову стратегічну концепцію Альянсу, що передбачала активізацію ролі НАТО у врегулюванні конфліктів не лише в Європі, а й за її межами в разі загрози безпеці континенту, формування власне європейської системи безпеки та оборони (ЄСБО) в межах Альянсу, створення Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС) з метою

налагодження взаємин з країнами ЦСЄ. Концепція наголошувала, що політика безпеки базується на трьох елементах, які доповнюють один одного:

- діалог і співробітництво як між усіма країнами континенту, так і в межах трансатлантичних та західноєвропейських інституцій (НАТО, НБСЄ, ЗЄС, ЄС, Ради Європи та ін.);
- підтримання колективної оборонної спроможності;
- військовий вимір, який залишався невід'ємним для досягнення цих цілей [5, 81].

Утім, реалізація Концепції призвела до кризової ситуації у середині 90-х років: окреслилася суперечливість підходів країн-членів до формування ЄСБО; діяльність РПАС не відповідала очікуванням країн ЦСЄ, неузгодженою була політика Альянсу щодо конфлікту в Югославії.

Розвиток доктринальних поглядів НАТО на характер майбутніх війн і систему безпеки можна простежити на прикладі еволюції стратегічної концепції блоку. Отже, в основі коаліційних концепцій 1991 й 1999 років лежить так звана «стратегія гнучкого реагування», що передбачає ведення загальної ядерної й обмеженої війн. Обмежена війна тут розглядається як щабель переростання будь-яких воєнних дій у загальну ядерну війну.

Порівняльна оцінка основних положень концепцій НАТО 1991 й 1999 років показує, що між ними немає істотних, принципових розбіжностей. У той же час, простеживши наявні розходження, можна зрозуміти стратегічні цілі НАТО й розкрити спрямованість практичних дій Альянсу в найближчі 10 – 15 років.

Головним завданням НАТО в 1991 році було забезпечення основи для безпеки в Європі шляхом розвитку демократичних систем і вирішення спірних питань мирними засобами, а в 1999 році – те ж саме, але вже в розширеному Євроатлантичному регіоні.

Джерелами погроз в 1991 році були невизначеність і ризики, здатні призвести до виникнення кризових ситуацій різного характеру, що зачіпають інтереси Альянсу; наявність потужних ядерних сил за межами зони відповідальності НАТО; поширення зброї масового знищення і засобів її доставки, технологій подвійного призначення; міжнародний тероризм, порушення потоків життєво важливих ресурсів. У 1999 році до них додалися такі джерела погроз, як різке загострення внутрішньополітичної обстановки в державах внаслідок провалу соціально-економічних реформ, дезінтеграція окремих країн, поправання прав людини, порушення функціонування телекомунікаційних й інформаційних систем, неконтрольована міграція населення.

Після закінчення "холодної війни" основною проблемою для НАТО стала відсутність бачення подальшої ролі Альянсу. Однак на той час Альянс був найбільш ефективним механізмом європейського залучення США. Процес формування нових напрямів розвитку НАТО підштовхнули як посилення патронажу Німеччини над Центральною та Східною Європою, особливо країнами Вишеградської групи й формування незалежного від НАТО Єврокорпусу, так і неспроможність ООН, ОБСЄ і ЄС зупинити війну на Балканах.

У січні 1994 року на Брюсельському самміті НАТО була підтверджена відкритість Альянсу для членства інших європейських держав, які спроможні втілювати в життя принципи Вашингтонського договору і робити свій внесок у безпеку північноатлантичного регіону. Для запобігання деградації Альянсу в умовах відсутності масштабної зовнішньої загрози й незалежної від США оборонної інтеграції європейських країн було задіяно кілька механізмів: Багатонаціональні об'єднані оперативно-тактичні сили (БООТС), Партнерство заради миру (ПЗМ) і розширення НАТО (спочатку на рівні принципової можливості) [6, 3].

Протягом 1995 року тривав процес вивчення всіх аспектів майбутнього розширення, в результаті було розроблено «Дослідження з питань розширення НАТО», яке у вересні 1995 року було передане зацікавленим країнам-партнерам і оприлюднене. Таким чином була сформована основна мета подальшого розширення – вдосконалення безпеки і поширення стабільності в євроатлантичному регіоні. У дослідженні робиться висновок, що розширення Альянсу не тільки сприятиме зміцненню стабільності та безпеки країн євроатлантичного регіону, але сприятиме демократичним реформам, встановленню цивільного та демократичного контролю над збройними силами; стимулюватиме поширення стилю і

навичок співпраці, консультацій та досягнення консенсусу, які характерні для відносин між членами Альянсу, та допомагатиме розвитку добросусідських відносин; збільшить прозорість оборонного планування та військових бюджетів, тим самим зміцнюючи довіру між державами, а також підтримає тенденцію до інтеграції та співпраці в Європі [7, 54].

Більше того, зміцниться здатність Альянсу робити свій внесок у європейську та світову безпеку і підтримувати миротворчу діяльність ООН та ОБСЄ, а також посиляться і розшириться трансатлантичне партнерство. На Мадридському самміті в липні 1997 року, в кінці складного процесу обговорення та інтенсивного індивідуального діалогу із зацікавленими країнами-партнерами, глави держав та урядів членів Альянсу запросили Польщу, Угорщину та Чеську Республіку розпочати переговори про вступ до НАТО. Це запрошення дало початок так званій першій «хвилі» розширення НАТО після закінчення «холодної війни». Розширення блоку в 1991 році не згадувалося, а в концепції 1999 року вже підкреслюється, що «НАТО залишається відкритою організацією для вступу нових членів, прийом яких буде здійснюватися в тому випадку, якщо такий крок буде відповідати політичним і стратегічним інтересам країн-учасниць».

Сформована міжнародна ситуація в Європі дозволила союзникам прийняти у квітні 1999 р. нову доктрину НАТО, зробивши новий крок до трансформації союзу. У ній заявлялося: «Заснований на загальних цінностях демократії, прав людини й верховенства закону, альянс прагне ...забезпечити справедливий і міцний мир у Європі. ...Досягнення цієї мети може бути поставлене під загрозу кризою й конфліктом, що зачіпає безпеку євроатлантичної зони. Отже, альянс повинен не тільки забезпечувати захист своїх членів, але й робити внесок у забезпечення миру й стабільності в цьому регіоні» [8, 183].

Важливі зміни геополітичної ситуації Східної Європи вимагають від Заходу створення серйозної стратегії, яка сприятиме інтеграції Східної Європи до західної співдружності націй. Ця стратегія має сприяти створенню в країнах Східної Європи інститутів демократії, системи вільного ринку, а також розвитку регіональної безпеки та стабільності. Останнє має важливе значення як ключ до вирішення інших питань. Таким чином, найпершим завданням для загальноєвропейської демократичної зони миру має бути поширення західноєвропейської системи безпеки на Східну Європу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчук П.О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції. П.О.Демчук – К.: «ППП», 2004. – 264 с.
2. Киссинджер Г. Дипломатия. Г. Киссинджер – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
3. Храбан І. США, НАТО і безпека Європи // Політика і час. І. Храбан – 2006. – № 7-8. – С. 35 – 40.
4. Палій О. Європейська система безпеки не буває без НАТО // Політика і час. О. Палій – 2007. – № 2. – С. 37 – 39.
5. Довідник НАТО. – Брюссель, 2006. – 384 с.
6. Гарден Т. Перестраивая отношения // NATO review. Т. Гарден. – 2003. – № 2. – С. 1–4.
7. Іжнін І. Особливості міжнародних конфліктів 90-х рр. ХХ ст. // Людина і політика. І. Іжнін. – 2004. – № 3. – С. 52 – 57.
8. Шевцов А. Особливості воєнно-політичних відносин США і НАТО з Росією: в контексті можливих альтернатив для України // Стратегічні пріоритети / А. Шевцов. – 2006. – № 1. – С. 175 – 184.

Krut'ko Catheryna. SEARCH MECHANISMS OF MANAGEMENT SITUATION IN EUROPE AFTER "THE COLD WAR"

The article is devoted to the very important topic of late XX - early XXI century. - Effects of «cold war» for Europe. The author analyzes the mechanisms used for making foreign policy decisions and stabilize the situation in the post-socialist camp.

Keywords: *bipolar world, «nuclear deterrence» post-socialist transformation of the country bloc, ideological confrontation, Euro-Atlantic integration, NATO.*

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Стасишина Олеся
Мальованець Оксана
Тітаренко Софія
Сокалош Олександр
Пекар Богдан
Моца Андрій, Качур Юлія
Мудренко Костянтин
Романюк Марія
Стець Богдана
Король Марина
Густей Василь
Симчера Корнелія
Чечур Еріка
Поп Мар'яна
Мельник Максим
Перило Інесса
Катринець Богдана
Мелеганич Ганна, Дорошевич Руслан
Єдін Дмитро
Леспих Ольга*

УДК 351.88.314.7

Стасишина Олеся,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні науки»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС ТА МІГРАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена визначенню впливу процесу становлення спільної міграційної політики Європейського Союзу на Україну, проаналізовано нормативно-правову базу визначеної галузі. Досліджено, як формування міграційної політики в рамках єдиного європейського простору впливає на процес вироблення та реалізації вітчизняної політики в означеній сфері.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, європейська політика у галузі міграції.

Міграційна політика ЄС є надзвичайно важливою для України з багатьох причин, але найактуальнішими є такі: з України до ЄС проходить великий еміграційний потік, який потребує нагляду та регулювання; активно розвивається українсько-європейська співпраця в галузі запобігання нелегальній міграції; у контексті орієнтації України на інтеграцію до ЄС необхідним є досягнення європейських стандартів у галузі міграційного законодавства та менеджменту. Ці теми ще не отримали достатнього висвітлення і потребують уваги науковців. Проблеми міграційної політики європейських держав у загальному контексті висвітлювали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як І. Грицяк, В. Муравйов, О. Сушко, О. Чалий. На жаль, у науковій літературі недостатньо висвітлено процес формування спільної міграційної політики ЄС. Це зумовлено тим, що процес гармонізації міграційного законодавства та менеджменту в рамках Європейського Союзу розпочався відносно недавно. Але дана проблематика є надзвичайно актуальною для України як безпосереднього сусіда ЄС і країни, яка прагне повноправного членства в цій міжнародній організації.

Метою статті є аналіз міграційної політики та законодавства України в контексті євроінтеграційної політики нашої держави, а також надання пропозицій щодо його вдосконалення.

Кількість людей, які перетинають кордони в пошуках кращої долі, різко зростає. Таким чином, на початку XXI ст. один з тридцяти п'яти жителів планети – мігрант. На основні механізми державної політики України в галузі міграції значний вплив справили попередні здобутки та помилки радянського періоду нашої держави. У Радянському Союзі дослідження міграції стосувалися тих форм міграційної політики, які були пов'язані із зайнятістю населення та відповідно з перерозподілом трудових ресурсів. Міграційна політика як частина діяльності держави тісно пов'язувалася з політикою розміщення продуктивних сил, житлового будівництва, відтворення населення тощо. Державна міграційна політика є системою концептуально об'єднаних засобів, за допомогою яких держава, а також її суспільні інститути, дотримуючись визначених принципів, прагнуть досягнення цілей, які повинні відповідати і сучасному, і майбутньому етапові розвитку даного суспільства. Слід зазначити, що більшість дослідників, розглядали міграційну політику як частину демографічної політики. Головними цілями міграційної політики можна назвати такі:

1. Активізація імобільної міграційної рухливості населення, що швидко зростає, щоб на цій основі істотно підвищити ступінь реалізації спроможності до переселення.
2. Підвищення рівня приживаності новоселів у районах інтенсивного економічного освоєння, де ще не здійснений процес формування постійного складу населення.
3. Раціоналізація напрямків і масштабів територіального переміщення населення з метою досягнення раціональних співвідношень у джерелах демографічної динаміки [3, с.285].

Міграційна політика є комплексом заходів, які відносяться до сфери державного управління і включають процес прийняття рішень, який врегульовано правовими нормами, контрольований представницькою владою і спрямований на впорядкування міграційних процесів. Виходячи з аналізу форм і засобів, необхідно підкреслити, що міграційна політика є сукупною частиною напрямів зовнішньополітичної, економічної, демографічної, соціально-інтеграційної, соціально-культурної, правової та іншої діяльності держави.

Останнім часом відбувається поступова трансформація характеру міграції: з рефлекторної, викликані конкретною ситуацією, військовим або міжнаціональним конфліктом, вона перетворюється на еволюційну, обумовлену довгостроковими і комплексними чинниками. Серед них можна виділити, наприклад, економічні чинники, відсутність перспектив працевлаштування, дискримінаційний характер законодавства щодо окремих категорій осіб тощо. Усі ці чинники А. Супруновський поділяє на дві великі групи: це «виштовхуючі» (наприклад, екологічні катастрофи, політичні мотиви) та «притягаючі» чинники (наприклад, кращі економічні перспективи або політичний захист у місцях переселення) [2, с. 125]. Слід враховувати, що міграційна політика в Україні сьогодні проводиться в досить вузькому коридорі можливостей, обумовленому низкою обмежень, серед яких основні – це економічні обмеження, які значно звужують «соціальну» складову міграційної політики, а також обмеження, що випливають з інтересів забезпечення національної безпеки держави. Крім цього, до невирішених проблем слід віднести неоднозначність деяких норм законодавчої бази у сфері регулювання процесів міграції, що також є значним чинником зростання напруженості в суспільстві, робить негативний вплив на стан ринку праці, міжнаціональні та міжконфесійні відносини, збільшує ступінь криміналізації суспільства, створює пряму загрозу національній безпеці держави. Все це вимагає вироблення адекватного законодавства, спрямованого на подолання негативних наслідків міграційних процесів. Розробка такого законодавства переслідує ще одну дуже важливу мету, яка полягає у створенні умов для безперешкодної реалізації прав мігрантів, встановлення відповідності їх європейським стандартам і взятим Україною на себе зобов'язанням у цій сфері, що випливають з діючих на її території міжнародних актів. Сучасне міграційне законодавство можна вважати сформованим. Міграційні процеси в Україні регулює Конституція України, низка міграційних законів, серед яких важливе місце посідають Закони України «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про громадянство» та інші нормативно-правові акти. Однак діюче міграційне законодавство, на жаль, не дозволяє забезпечити належний рівень правової захищеності та реалізації конституційних прав та свобод мігрантів в Україні, беручи до уваги наявність великої кількості прогалин та колізій в законодавстві, що у поєднанні з неоднозначною правозастосовчою практикою призводить до непоодиноких випадків порушення прав мігрантів. Така ситуація чітко свідчить про необхідність реформування діючого міграційного законодавства з метою приведення його норм у відповідність до загальної концепції захисту прав та свобод людини.

Проблема спільного вироблення міграційної політики та законодавства гостро постала перед державами – членами ЄС відносно недавно. На початкових етапах інтеграції в засновницьких договорах лише закріплювалася серед інших свобода пересування робочої сили в рамках єдиного європейського ринку. З підписанням Договору про створення Європейського Союзу було значно розширено нормативно-правову базу щодо спільних заходів з регулювання міграції, реагування на проблеми біженців, нелегальної міграції та деякі інші проблеми в досліджуваній галузі [2]. Лише в Амстердамському договорі окрему частину присвячено свободі пересування, притулку та імміграції. Спеціальним протоколом договору до права ЄС інтегровано Шенгенські домовленості. І з цього часу єдина політика у сфері міграції повинна була включати в себе: справедливий розподіл витрат; спільні стандарти допуску членів сімей іммігрантів і працівників-мігрантів; спільні стандарти допомоги біженцям; забезпечення рівності прав громадян та іноземців; полегшення доступу

до громадянства; підвищення рівня участі іноземців у політичному житті; недопущення дискримінації у працевлаштуванні та умовах проживання.

Однак навіть з урахуванням законодавчої бази з питань міграції, що є у наявності, можна зробити висновок, що на республіканському рівні відсутній системний підхід до регулювання даних суспільних відносин. Оновлення міграційного законодавства України спрямоване, зокрема, на посилення паспортно-візового режиму, впорядкування системи реєстрації іноземних громадян та осіб без громадянства, які перебувають на прикордонних територіях з іншими державами. Тим не менше, незважаючи на прийняття низки нормативно-правових актів, питання законодавчого забезпечення прав мігрантів вирішені ще далеко не достатньо. Слід звернути увагу, що у міграційному законодавстві України взагалі відсутнє поняття мігранта як особи, яка свідомо з власної волі здійснює транскордонне переміщення і, тим самим, отримує новий правовий статус у приймаючій країні та вступає у правовідносини із цією країною. Поняття мігрант є комплексним та включає в себе найрізноманітніші категорії та різновиди мігрантів, кожному з яких притаманна своя специфіка, яких, однак, поєднує важлива особливість – це їхній статус в країні-реципієнті. Розробка комплексного поняття мігранта, класифікації мігрантів та законодавче їх закріплення дозволять вдосконалити практику застосування міграційного законодавства, а також захист та реалізацію прав та свобод мігрантів в Україні [3]. У рамках Співдружності Незалежних Держав правовим актом, який регулює питання, пов'язані з поняттям «мігрант», є Угода про співробітництво в галузі трудової міграції та соціального захисту трудящих-мігрантів від 15 квітня 1994 р. Проте ця Угода визначає лише одну з категорій осіб, які входять у поняття «мігрант», категорію трудящих-мігрантів, тобто осіб, які тимчасово виїжджають з держави постійного місця проживання для влаштування на роботу. Згідно з визначенням Економічного суду СНД, поняття «мігрант» є родовим і включає в себе всі категорії осіб, які здійснюють просторові переміщення, незалежно від причин переміщень, їх тривалості і просторових кордонів [4]. Разом з тим вважається, що використання цього визначення в тексті законодавчих актів не є можливим, оскільки це може призвести до того, що мігрантом буде визнаватися будь-яка особа, яка здійснює будь-яке переміщення. У той же час саме поняття міграції існує тільки у прив'язці до причин просторових переміщень, їх тривалості і передбачає перетин особою просторових кордонів.

Напрями вдосконалення законодавства в цьому зв'язку доцільно визначити в науково обґрунтованому програмному урядовому документі (наприклад, Концепції міграційної політики), який повинен показати, в тому числі, і місце законодавчих актів, що стосуються прав мігрантів, у загальній системі українського законодавства. Вважаємо, що необхідно здійснення більш повної законодавчої регламентації прав мігрантів, що на практиці дозволить забезпечити єдині підходи до реалізації міграційної політики на всій території країни, встановить загальні принципи і стандарти законодавчого регулювання в цій області, гарантує організацію належного захисту переселенців від дискримінації за мотивами походження, соціального і майнового стану, статі, раси, національності, мови, ставлення до релігії, переконань та інших обставин, визначить відповідні державні повноваження в цій сфері.

Тому виділення відповідних законодавчих норм сконцентрує і скоординує зусилля з питань захисту прав мігрантів, дозволить знайти нові, більш вдалі шляхи вирішення існуючих проблем. У зв'язку з цим вимагає подальшого вивчення доцільність розробки закону про права мігранта. Слід зазначити, що характерною особливістю законодавчих положень, регулюючих питання, які розглядаються, є досить висока питома вага в ньому підзаконних актів. Водночас головне призначення підзаконних актів – визначення повноважень органів виконавчої влади – повною мірою не забезпечується. У рамках вдосконалення законодавчих засад міграційної політики необхідно уточнити питання надання статусу окремим категоріям мігрантів, насамперед, тим з них, хто вимушено покинув місце проживання. Так, в даний час у зв'язку з посиленням боротьби з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю та незаконною міграцією висувуються пропозиції про необхідність звзвати коло осіб, визнаних біженцями та шукачами притулку. Управління Верховного Комісара у справах біженців ООН (УВКБ) вважає, що перегляд і посилення процедурних заходів та заходів безпеки, викликаних загрозою тероризму, є для держав необхідними. Такі пропозиції можуть бути реалізовані шляхом посилення в цілому процедурних

механізмів надання статусу біженця та особи, яка шукає притулок. Зокрема, пропонується ввести додаткові підстави, за якими особі може бути відмовлено у розгляді клопотання по суті.

Висновки. Спільна міграційна політика в рамках Європейського Союзу вже пройшла початкові етапи свого становлення і значно динамізувалася сьогодні, що пояснюється великою взаємозалежністю держав-членів, потребами регіональної безпеки та єдиного економічного простору. Пріоритетними напрямками співпраці України з ЄС у сфері міграції можна визначити такі: запобігання нелегальній міграції, торгівлі людьми, забезпечення безпеки кордонів. Окремо стоїть проблематика інтеграції іммігрантів, спрощення порядку трудової міграції, умов захисту прав та інтересів громадян України за кордоном, розширення можливостей працевлаштування в країнах ЄС. Під час світової економічної кризи все це має для України не тільки політичне, а й велике соціально-економічне значення. До проблем українсько-європейської співпраці в галузі міграції слід віднести такі: запровадження більш відкритої імміграційної політики посилюватиме привабливість ЄС для потенційних мігрантів з України, особливо висококваліфікованих кадрів і тому вимагатиме активізації зусиль зі скорочення еміграції, повернення емігрантів на батьківщину; правова проблема полягає в тому, що розгалужене і деталізоване законодавство у міграційній сфері потребує в процесі інтеграції до ЄС його повної імплементації та досягнення відповідності європейським стандартам. Створення єдиного міграційного простору в рамках ЄС є надзвичайно важливим для України, оскільки воно прагне стати інтегрованою частиною цієї організації та, з огляду на сучасний стан міграційних потоків, – сотні тисяч українців працюють, навчаються в Європі, через територію нашої держави проходять шляхи нелегальних мігрантів. Беручи до уваги вже окреслені та багато інших проблем, Україна має великий потенціал розвитку двостороннього та багатостороннього співробітництва з ЄС та державами-членами в галузі міграції. Ця проблема заслуговує на увагу науковців та аналітиків з метою аналізу напрацьованого досвіду та надання практичних рекомендацій щодо шляхів вирішення наявних питань, визначення перспективних напрямів спільних зусиль, удосконалення нормативно-правової бази тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олефір В.І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.І. Олефір. – К., 2005. – 36 с.
2. Супруновський А.І. Міграційне право в системі права України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А.І. Супруновський. – О., 2011. – 195 с
3. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку : аналітична доповідь / укладач О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2010. – 32 с.
4. Решение Экономического суда СНГ от 11 сентября 1996 г. № С-1/14-96 // Режим доступа. – [Електронний ресурс]: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=15373.
5. Андриченко Л.В. О концепции развития миграционного законодательства Российской Федерации / Л.В. Андриченко, В.О. Елеонский, Т.Я. Хабриева // Журнал российского права. – 2003. – № 4. – С. 3 – 11.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Stasyshyn Olesya. MIGRATION POLICY EU AND MIGRATION LEGISLATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

In the article the author undertook the attempt to determine the influence of the making of the general migratory policy of the European Union in the Ukraine, to analyze the normative-lawful base of this sphere. To determine how molding of the migratory policy within the framework of united European space influences the process of development and realization of domestic migratory policy.

Keywords: *migration, migration policy, European policy in the field of migration.*

Мальованець Оксана,
*студентка 5 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.соц.наук, доц. С.І. Устич*

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ

У статті автор досліджує проблеми трудової міграції українського населення, її вплив на працездатних громадян та висвітлення цієї тематики у ЗМІ. Розглянуто питання зовнішньої трудової міграції, що набуло масштабного виміру.

Ключові слова: міграція, енциклопедія, преса, етика, національний простір.

Постановка проблеми. Міграція як явище виникло й розвивалося одночасно з людством. За різними оцінками сьогодні у світі нараховується від 150–175 млн осіб (понад 3 % населення світу), які проживають за межами країн свого походження. Немає жодної держави у світі, яка б на різних етапах свого розвитку тією чи іншою мірою не була задіяна у світових міграційних процесах: чи то як країна-донор – постачальник трудових ресурсів, чи то як країна-реципієнт. Енциклопедія міграційних процесів у сучасному світі трактує міграцію трудових ресурсів як «переміщення кваліфікованої робочої сили та працездатного населення в національному або міждержавному просторі, внаслідок якого відбувається відплив чи приплив тих кадрів, що забезпечують своєю діяльністю галузі виробництва, культури, науки, техніки тощо», – далі зазначено: «Оскільки рівень життя в різних країнах різний, то трудова міграція була, є і буде постійним соціально-культурним явищем» [8, с.153].

Наукові дослідження. Не обійшли своєю увагою проблеми міграційних процесів і науковці. Слід відзначити праці таких вчених, як О.О. Бандурка, С.І. Братков, М.П. Бублій, І.К. Василенко, Ю.Ф. Гаврушко, Д. В. Голобородько, О.П. Горбань, С.М. Кременчуцький, О.А. Малиновська, Д.Б. Муратова, С.В. Науменко, О.В. Полішук, Ю.І. Римаренко, О.І. Савченко, С.С. Саїв, В.М. Снігур, В.М. Столбовий, Н.П. Тиндик, Т.Ю. Цуркан, С.Б. Чехович та інші.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Європі понад 7 % громадян офіційно працюють поза межами країн, громадянами яких вони є. За підрахунками Міжнародної організації праці, лише в Європі трудових мігрантів 26,5 мільйона. Зовнішня трудова міграція стала звичайним явищем, яке відіграє важливу роль у саморегулюванні ринків праці [8, 154].

Україна із набуттям незалежності прийняла законодавчу базу, яка значно полегшила її громадянам виїзд за кордон. Верховна Рада України 21 січня 1994р. ухвалила Закон «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», суть якого полягає у гарантіях прав громадян на вільний виїзд за кордон і повернення на Батьківщину [10, 17].

Відкриття кордонів, забезпечення серед інших людських прав права на вільне пересування та вибір місця проживання стало для України одним з найважливіших здобутків незалежності, переконливою ознакою демократизації суспільного життя.

Своєю чергою країни, що обрали європейські цінності (Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія, Румунія), прагнучи налагодити добросусідські відносини з новою незалежною державою, встановили цілковито ліберальний режим в'їзду громадян України на свою територію [6, 4].

Відповідно, з перших років незалежності України виникає зовнішня трудова міграція.

Згідно із Законом України «Про основні засади державної міграційної політики», зовнішня трудова міграція – це пересування особи з метою тимчасового працевлаштування, що супроводжується перетинанням державного кордону.

Якщо на початку 90-х років випадки виїзду за кордон із метою працевлаштування були поодинокі, то сьогодні зовнішня міграція набуває глобального виміру.

Міграційна ситуація в Україні характеризується стабільною щорічною, починаючи з 1994 року, чисельною перевагою еміграції над імміграцією. Проте, незважаючи на таку ситуацію, до сьогодні в Україні відсутнє міграційне законодавство із стандартами Євросоюзу та загально визнаними принципами й нормами міжнародного права, немає належної міграційної статистики, недостатня кількість комплексних наукових досліджень міграційних процесів із визначенням їхніх тенденцій і наслідків для всіх сфер суспільного життя.

Виїзд громадян України за кордон для тимчасового перебування з метою працевлаштування, навчання, здійснення підприємницької діяльності, лікування, відпочинку тощо характеризується певними особливостями:

- значним фактичним обсягом зовнішньої трудової міграції, що не збігається із статистичними даними;
- в основному стихійним характером зовнішньої трудової міграції, значним здійсненням її через комерційні посередницькі структури, які не забезпечують дотримання прав мігрантів;
- відсутністю у більшості трудових мігрантів належним чином оформлених документів на працевлаштування;
- масовими порушеннями прав трудових мігрантів;
- відсутністю договорів, спрямованих на захист прав працівників-мігрантів з більшістю держав, в яких працюють трудові мігранти з України.

В українських офіційних та неофіційних джерелах, зокрема у ЗМІ, можна знайти різні оцінки кількості українських трудових мігрантів, які протягом останніх років виїхали з України. При цьому діапазон таких оцінок коливається від 3 до 10 млн осіб.

За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають: у 2011 – 1 млн осіб, у 2013 – 2,2 млн осіб, а у 2016 – 5 млн українців.

За останніми даними, які у травні 2016 року подало Міністерство соціальної політики України, за кордоном працює близько п'яти мільйонів українців. Насправді ж точної кількості трудових мігрантів з України не знає ніхто.

Труднощі в таких оцінках полягають ще й у тому, що кількість трудових мігрантів не є сталою величиною і значно коливається, залежно від багатьох чинників, наприклад, від пори року. Водночас однією з причин цього є неефективність наявної системи обліку статистичної інформації у сфері трудової міграції, а також відсутність єдиного державного органу, відповідального за збирання такої інформації, узагальнення та аналіз.

Некерованість, стихійність процесу, відсутність достовірної інформації стосовно загальної чисельності та якісного складу громадян України, які працюють за кордоном, ускладнюють можливість оцінки масштабів зовнішньої трудової міграції та прогнозування її наслідків. Складність дослідження цього явища пов'язана з існуванням двох якісно різних площин: з одного боку, це легальна трудова міграція, яка є нечисленною, з іншого – масова нелегальна трудова міграція. Кількість заробітчан-нелегалів та легалізованих мігрантів визначається досить приблизно за різними методиками соціологічних опитувань та експертними оцінками на рівні МЗС, пілотними обстеженнями Міністерства праці та соціальної політики, громадських організацій [9, с.2].

Незважаючи на статистичні дані, беззаперечним є той факт, що сьогодні зовнішня трудова міграція населення України є масштабним, загальнодержавним явищем, яке потребує всебічного вивчення, аналізу, прогнозування та адекватної реакції держави через формування та реалізацію національної еміграційної та імміграційної політики [9, 1].

Сотні тисяч працездатних людей замість того, щоб реалізовувати свій потенціал на своїй батьківщині, змушені шукати щастя на чужині. Близько 15 % працездатних українців залишили рідний дім й мігрували: хтось – в Росію, хтось – до Європи. Фактично, трудовим мігрантом став кожен сьомий громадянин України.

Трудова зовнішня міграція є природною реакцією населення на негативні зміни в соціально-економічному житті суспільства в період структурних перетворень в економіці, за умови нерозвиненості та деформованості внутрішнього ринку праці, масового галузевого й регіонального безробіття.

Протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція: доходи більшості верств населення не достатні для елементарного задоволення першочергових потреб. Ця тенденція вказує на наявність в державі значного прошарку бідного населення. Так, за даними Міжнародної організації праці, близько 27–29 % українців перебуває за межею бідності [1, с.3].

Причини трудової міграції мають майже виключно економічний характер. Сьогодні найпоширеніші способи заробітку пов'язані з перетином державного кордону. Проте, якщо на початку 90-х років виїзди на заробітки за кордон зумовлювалися зупиненням підприємств, багатомісячними затримками з виплати заробітної платні, зростаючим безробіттям, то нині їхньою метою у більшості випадків є підвищення добробуту, вирішення житлового питання, фінансування навчання тощо.

На сучасному етапі можна виокремити внутрішні й зовнішні чинники, які зумовлюють трудову міграцію українців.

Основними внутрішніми як загальнодержавними, так і регіональними чинниками є:

- довготривале безробіття та зниження попиту на окремі спеціальності в деяких регіонах країни;
- зниження рівня добробуту населення в сільській місцевості;
- невідповідність між рівнем оплати праці та фактичною вартістю життя в Україні;
- низький рівень оплати праці кваліфікованих кадрів в Україні порівняно з країнами можливого працевлаштування;
- монопольне становище роботодавців, які зацікавлені у збереженні низької оплати праці, значної частини тіньового сегменту ринку праці в Україні.

Окрім внутрішніх причин, чимале значення мають зовнішні чинники, серед яких найголовніші:

- зростання попиту на низькокваліфіковану працю в будівництві, сільському господарстві, сфері послуг у більшості країн Європи, які не задовольняються власною робочою силою;
- значно вищі рівні оплати праці, ніж в Україні та вигідніші умови працевлаштування;
- наявність різного за обсягом тіньового сектора економіки в тих країнах, які приймають, що робить можливим поширення нелегальних форм трудової міграції (в Росії, Греції, Іспанії, Італії, Португалії, Німеччині, країнах Східної Європи).

Усі ці чинники сприяють тому, що українці масово виїжджають за кордон із метою успішного працевлаштування.

Лідером виїзду на роботу в Італію є Західна Україна: близько 40 % із заробітчанив прийшли із Львівщини, приблизно по 10 % – із Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької областей.

За даними Міністерства соціальної політики України найбільше українців працює в Іспанії, Італії, Португалії, Польщі, Греції, Туреччині та США [7, с.14].

Принципові відмінності спостерігаються у структурі зайнятості трудових мігрантів. Серед нелегальних та легалізованих мігрантів переважна більшість зайнята в будівництві та сільському господарстві (для чоловіків), у сільському господарстві та як домашня прислуга (для жінок). Суттєво відрізняється структура зайнятості у країнах, які приймають. У більшості країн значною є частка чоловіків, котрі працюють на будівництві (Росія – 73 %, Польща – 65 %, Чехія – 88 %). У Польщі значна частка чоловіків (до 30 %) працює в сільському господарстві. Для жінок відносно більш різноманітними є сфери працевлаштування. Наприклад, в Італії у якості домашньої прислуги працює близько 90 % українських жінок. У Польщі жінки переважно працюють у сільському господарстві – до

70% від загальної кількості українських жінок-заробітчан, у Чехії – в готельному та ресторанному бізнесі (більше 45 %), в Росії – в торгівлі (до 35 %) [6, 130].

Сьогодні для міграційних процесів в Україні характерна тенденція до інтелектуалізації складу еміграції. Ця тенденція зберігатиметься до подолання економічної кризи, бо за її умов значна частка висококваліфікованих фахівців не отримує належного застосування для своїх знань та кваліфікації на батьківщині. Тому зростає прошарок трудових мігрантів з України, зайнятих на роботах, що потребують високої кваліфікації, – у медицині, науці, сфері високих технологій, фінансовому секторі.

Загалом у структурі трудової міграції громадян України за ступенем легальності можна виділити чотири якісно відмінних рівнів:

- офіційна трудова міграція – переміщення українських громадян, які, виїжджаючи за кордон, декларують участь у трудовій діяльності як мету виїзду і є легальними трудовими мігрантами в країнах, які приймають (саме їх і фіксує офіційна статистика);
- неофіційна легальна міграція – поїздки наших співвітчизників за кордон із декларованою метою туризму, відвідування родичів тощо, з подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті; учасники таких поїздок не можуть бути відстежені вітчизняною статистикою, але при цьому стають цілком легальними трудовими мігрантами в країнах- реципієнтах;
- успішна нелегальна міграція – поїздки за кордон, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю різними видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн;
- міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші випадки перебування громадян України в нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі [5, 14].

Незаконна міграція характеризується тим, що на сучасному етапі її форми переросли із стихійних в організовані, відсутні програми надання допомоги жертвам торгівлі людьми, особливо жінкам і дітям без супроводу дорослих, відсутнє національне законодавство, спрямоване на боротьбу з незаконною міграцією.

Оцінюючи результати трудової міграції, важливо брати до уваги її наслідки та перспективи розвитку. Наслідки трудової міграції неоднозначні для соціальної та економічної сфер країни.

Позитивно те, що зовнішня трудова міграція є одним із способів працевлаштування безробітного населення та дає змогу зменшити соціальну напругу в суспільстві. Зовнішня трудова міграція сприяє надходженню в Україну значних коштів, зароблених за кордоном, обсяг яких дозволяє говорити про формування специфічного виду інвестування економіки країни (за різними оцінками від 1 до 5 млрд дол. щорічно). Проте масштаби негативних наслідків зовнішньої трудової міграції значно більші.

Існує загроза втрати значної частини якісної, найбільш економічно активної національної робочої сили, зокрема людського, наукового та інтелектуального потенціалу за умови, коли тимчасова трудова міграція призводить до еміграції та зміни місця постійного проживання [2, с.34].

За даними опитування, наші мігранти мають досить високий освітній рівень. Так, близько 75 % із них мають вищу чи незакінчену вищу освіту, а в Тернопільській області – 86%. Серед жертв торгівлі людьми таких 50 %. Той факт, що за кордоном респонденти працюють, зазвичай не за фахом, не є чинником, що стримує міграцію. Тобто досить кваліфіковані фахівці з різних сфер, освічені люди, на підготовку яких витрачено значні кошти, переважно державні, не можуть реалізувати себе у власній країні. Наступними чинниками, за якими спостерігається значна диференціація населення за рівнем безробіття, є статево-вікові характеристики. Із загальної чисельності безробітних, зареєстрованих Державною службою зайнятості: 60,3 % становлять жінки і 26,3 % – молодь у віці до 28 років [2, 34].

Як доводять соціологічні дослідження, орієнтація на виїзд за кордон для постійного проживання більше притаманна особам, які мають досвід трудової міграції, ніж тим, хто

такого досвіду не має, а з числа заробітчанин – тим мігрантам, котрі частіше й довше перебували за кордоном. Таким чином, трудова міграція виступає чинником, що підвищує ризик еміграції. Тобто, нинішні тимчасові поїздки на заробітки у майбутньому можуть перетворитися на незворотні втрати населення. При чому ця перспектива стає реальнішою зі збільшенням терміну заробітчанинських поїздок, кращою адаптацією мігрантів за кордоном, поліпшенням внаслідок цього їхніх заробітків та умов проживання.

Беззаперечними є загрози соціального характеру пов'язані із руйнуванням родин, явищем сирітства дітей заробітчанин, деформацією статеві-вікової структури в районах масової трудової еміграції, проблем демографічного характеру.

Негативні характеристики має трудова міграція і для економіки України. Через зростання грошової маси у певної частини населення відбувається штучне збільшення попиту. До того ж, в країні спостерігається розшарування населення за економічними показниками, адже доходи тих, хто отримує грошові перекази з-за кордону значно більші, ніж у тих, хто працює в Україні.

За підсумками 2015 року, за даними Національного банку, в Україну надійшло понад 5,2 млрд доларів приватних грошових переказів із-за кордону. Це значна сума, адже становить приблизно половину прямих закордонних інвестицій і шосту частину валютних резервів країни.

Кошти, які надсилають заробітчанин, зазвичай не працюють на примноження капіталу в Україні, на розвиток інфраструктури й формування перспективної економіки та виробництва. Більшою мірою вони йдуть на споживання [3, с.11].

До того ж, гроші, які передають заробітчанин, уникають оподаткування, немає відрахувань у соціальні чи пенсійні фонди, тому вони загалом не сприяють економічному зростанню держави [7, с.11].

Одним із негативних виявів українського заробітчанинства є проблема «соціального сирітства». Діти заробітчанин часто потребують психіатричної допомоги через те, що зростають у так званих транснаціональних, дистантних сім'ях. Якщо врахувати, що величезна кількість наших заробітчанин працює нелегально, то контакти з дитиною дуже скорочуються, обмежуючись або листуванням, або візитами раз на кілька років. Фактично чимало дітей заробітчанин були і є залишені самі на себе [11, 15].

Найбільшу загрозу становить кримінально індукована зовнішня міграція, торгівля людьми та примусова праця українських громадян.

Предметом уваги держави має стати протидія найбільш негативним виявам виїзної трудової міграції, насамперед торгівлі людьми з метою трудової та сексуальної експлуатації. Великі масштаби цього соціального лиха зумовлені переважно використанням міжнародними злочинними мережами наївності та непоінформованості більшості молодих громадян, насамперед, у провінції, щодо намірів тих, хто здійснює регулярні набори «танцюристок» чи «офіціанток» для роботи за кордоном.

Висновки та рекомендації. Таким чином, еміграція набрала загрозливих для нашої держави масштабів. Вона вже є питанням національної безпеки. Дієвим засобом проти трудової міграції може бути динамізація економічного розвитку, зростання економічної активності та зайнятості населення, а на цій основі підвищення життєвого рівня. Висуваючи це як мету на майбутнє та як сподівання, можна дійти висновку, що на сьогодні необхідно враховувати міграційну ситуацію під час розроблення економічних і соціальних програм, виходячи з особливостей конкретних регіонів. Варто вести мову про необхідність адресно вирішувати проблеми працевлаштування на рідній землі, дбати про зростання заробітної плати та розвиток соціальної сфери, щоб попереджати можливість обезлюднення найураженіших еміграцією місцевостей.

Україна в питаннях державної міграційної політики та виїзду громадян України за кордон для тимчасового перебування з метою працевлаштування повинна:

- створити умови для мінімізації стихійної зовнішньої трудової міграції громадян України;

- встановити належний контроль за зовнішньою трудовою міграцією, припинити діяльність комерційних посередницьких структур, що незаконно займаються організацією зовнішньої трудової міграції;
- створити соціально-економічні умови для інвестицій в економіку держави коштів трудящих-мігрантів;
- забезпечити піклування та захист громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном [4, 37].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вагрант Р. Внутрішній космос проблем / Роман Вагрант // Народне слово. –2005. – 10 берез. – С. 3.
2. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О.Варецька // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 5. – С. 34–39.
3. Васюнець Н. А заробітчани шлють і шлють / Н. Васюнець // Експрес. – 2012. – 4–12 січ. – С. 11.
4. Довжук Б. Актуальне регіональне дослідження трудової міграції / Б. Довжук // Україна: аспекти праці. – 2005, № 3. – С. 37 – 39.
5. Любера Р. Наші заробітчани – рекордсмени / Р. Любера // Експрес. – 2011. – 28 квіт.– 5 трав. – С. 15.
6. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС / О. Малиновська. – К., 2004. – 171 с.
7. Мороз М. А що буде, коли повернуться? / Марина Мороз // Експрес. – 2011. – 22–29 груд. – С. 14.
8. Римаренко Ю. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри / Ю. Римаренко. – К., 1998. – 912 с.
9. Хомич Л. Зовнішня трудова міграція населення України: масштаби, сучасні ознаки та географія / Л. Хомич // Регіональні проблеми України. – Херсон, 2007. – С. 310–316.
10. Шепель В. Збірник нормативних актів України з питань паспортної, реєстраційної та міграційної роботи / В. Шепель. – К., 1995 – С. 17–23.
11. Ясинчук Л. «Не хочу грошей. Хочу маму» / Л. Ясинчук // Експрес. – 2012. – 26 січ.– 2 лют. – С. 15.

Malovanets Oksana. TRENDS OF THE EXTERNAL LABOUR MIGRATION IN UKRAINE

The author explores the problems of labor migration among the Ukrainian population and its impact on people of working age and coverage of this topic in the media. The issue of labor migration which has become a large-scale measurement are highlighted.

Keywords: *migration, encyclopedia, newspapers, ethics, national space.*

Титаренко Софія,

*студентка 3 курсу спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: ст.викл. Ю.Ю. Копинець*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто внесок української діаспори в становлення незалежності України. Досліджено основні питання щодо можливості встановлення тісніших зв'язків з українською діаспорою.

Ключові слова: українська діаспора, хвилі міграції, західна діаспора, східна діаспора, український народ, українці, Всесвітній форум.

Постановка проблеми: Українська діаспора є важливим чинником розвитку процесів національної консолідації українського суспільства, розбудови Української держави, використання Україною потенціалу діаспори як потужного засобу впливу на інші держави. Вона відіграє величезну роль у міжнародній спільноті, бо є дуже важливим інтелектуальним, соціально-культурним, демографічним та інформаційним ресурсом України. За умов тісної взаємної співпраці українська діаспора для України є фактором розвитку економічних, культурних та інших зв'язків із зарубіжними країнами, реалізації зовнішньої політики, забезпечення позитивного міжнародного іміджу, забезпечення економічної, культурної та інформаційної присутності в регіонах. Особливого значення набуває збереження національної ідентичності, підтримка та розвиток української діаспори як з огляду на її чисельність, так і значення для налагодження партнерських, взаємовигідних стосунків з іншими державами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням української діаспори займається широке коло фахівців – істориків, дипломатів, політологів, економістів, юристів. Створено чимало узагальнюючих праць, серед яких помітно вирізняються дослідження Ф.Д. Заставного «Східна українська діаспора»[4], у якій описується історія еміграції українців і різні регіони світу; В. Євтуха та інших «Українська етнічність поза межами України» [3], у якій автори концентрують увагу на активних процесах діаспори в напрямі розбудови та утвердження української етнічності у світі; П. Кардаша. «Українці в світі»[6], у якій розглянуто минуле і сучасне життя українців поза межами України та їх внесок в становлення незалежності.

Мета статті полягає у проведенні аналізу участі української діаспори у процесі розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська діаспора – це сукупність українців або ж осіб українського походження, що проживають за межами території України внаслідок добровільної чи примусової еміграції. Це поняття ввійшло у вжиток у 90-х рр. ХХ ст. На сьогоднішній день важко сказати, скільки українців проживає поза межами України. Але, тим не менше, вважається, що поза Україною проживає близько 20 млн українців.

Українська еміграція відбулася протягом чотирьох хвиль:

- до початку Першої світової війни;
- у міжвоєнний період;
- після Другої світової війни;
- після здобуття Україною незалежності.

Соціально-економічні проблеми, які були в Україні у другій половині ХІХ ст., спричинили еміграцію українців до Західної Європи і до Північної Америки. Першими рушили українці Закарпаття, Галичини, Буковини, бо рівень життя українського населення

тоді становив одну десяту від загального рівня життя решти населення Австро-Угорської монархії. Початком масової еміграції українців до США вважається 1877 р., коли група селян емігрувала на вугільні копальні Пенсильванії.

Українські емігранти зіткнулися у США із складними умовами життя. Виснажлива і небезпечна праця, довгий робочий день, травматизм, професійні захворювання, відсутність громадської чи державної допомоги для тих, хто втратив працездатність, або для їх сімей – це далеко не повний перелік явищ, що характеризували становище українців-емігрантів. Приміром, середній заробіток шахтаря-українця становив 1,98 долара, а робітника – корінного жителя – 2,31 долара. Удвічі нижчою була оплата праці українських підлітків [5, с.77]. Ця перша хвиля дістала назву трудової еміграції.

Інший потік українських мігрантів прямував на Захід. З західноукраїнських земель їхали здебільшого селяни до Німеччини, менше – до Чехії, Румунії, Данії. Це була сезонна заробітчанська міграція.

Що ж до другої хвилі еміграції (1918 – 1939рр.), то протягом міжвоєнного періоду серед мотивів для виїзду поза межі батьківщини посіли політичні.

Щодо міграції українців у східному напрямі, тобто в межах СРСР, то у 20-х рр. минулого століття розпочалося ніби добровільне переселення на землі «колонізаційного фонду». Проте вже з 1928 р. замість добровільного індивідуального розпочалося колективне «організоване» переселення з широким залученням демобілізованих військових. Подібні заходи мали вирішити «соціалістичними методами» проблему аграрного перенаселення, насамперед в Україні.

Постановою ЦВК СРСР від 30 липня 1926 р. районами поселення було визнано Далекий Схід, Сибір, Сахалін, Карело-Мурманський край. В місцях нового поселення українці заснували багато селищ, назви яких були перенесені з України: Катеринославка, Звенигородка, Зіньківка, Чернігівка, Прилуки, Кролевець, Харківка, Київ, Ромни, Брацлавка та ін. Передбачалося також заселення вільних земель у районах Північного Кавказу, Поволжя та Південного Уралу. Найважливішим завданням вважалося «розвантаження перенаселених районів України». Розв'язання проблеми у «стислі строки» призвело до того, що з України протягом 1924 – 1928 рр. виїхало переважно до східних районів СРСР 142 тис. осіб, що становило 24 % усіх мігрантів у межах тодішньої держави [7, с. 13].

У 30-х рр. внаслідок колективізації та голодомору з України масово переселялися здебільшого селяни у промислові центри Поволжя і Уралу. Слід зауважити, що переселення в межах СРСР здійснювалося на принципово нових засадах. Тут широко застосовувалися депортації та заслання осіб, визнаних небезпечними для більшовицького режиму.

Події Першої світової війни, програні визвольні змагання викликали першу масову українську політичну еміграцію на Захід. Емігрантами стали переважно учасники військових формувань, політичні і громадські діячі УНР та ЗУНР. Основна маса українського населення переїхала тоді до західних і, особливо північних територій Польщі – в Ольштинський, Гданський, Кошалінський, Щецинський та Вроцлавський воєводства. Точних відомостей щодо їхньої кількості немає. За даними Об'єднання українців у Польщі, там проживає нині від 250 тис. до 500 тис. українців [3, с. 47]. Українські емігранти поселилися в Австрії, Німеччині, Румунії, Югославії, Франції, Чехословаччині, Болгарії, а частина перебралася і до США та Канади. Загальна кількість українських емігрантів у перші повоєнні роки доходила до 80-100 тис. осіб. Це були переважно прихильники Центральної Ради, гетьманату і Директорії.

Під час Другої світової війни та по її закінченні розпочався процес, названий третьою хвилею еміграції українців, яку можна назвати суто політичною.

Існувало кілька чинників еміграції українців, пов'язаних з війною. Частина із них відчувала вину перед населенням України за свої дії під час її окупації. Найбільшу групу емігрантів становили колишні військовополонені, які потрапили у полон і боялися покарання, оскільки за тогочасними законами вони підпадали під статтю кримінального кодексу як зрадники батьківщини. Велику частину серед українських емігрантів становили

колишні робітники, колгоспники, службовці й представники інтелігенції, які примусово були вивезені під час війни до Німеччини як дешева робоча сила. Після завершення війни приблизно 300 тис. українців відмовилося повернутися в Україну [6, с. 13].

Щодо переміщень в межах Радянського Союзу, то вони здійснювалися у масових масштабах ще з самого початку війни, починаючи з політичних чисток на заході України та евакуації господарського комплексу перед загрозою німецької окупації.

На Заході після Другої світової війни опинилося понад 3 млн українців. Вони були вивезені окупаційними фашистськими властями Німеччини як дарма робоча сила. Багато з них стали жертвами масового винищення. На той час понад 310 тис. українців опинилися у становищі біженців, або переміщених осіб [8, с. 682].

Четверта хвиля еміграції українців розпочалася з моменту горбачовської «відлиги», а повних обертів набрала з розпадом СРСР. Станом на сьогодні від 5 до 7 млн громадян України через економічні негаразди покинули батьківщину. Як і понад сто років тому, їдуть заробити, щоб забезпечити собі і родинам засоби до існування. Половина з тих, хто перебуває закордонними заробітками, працює в Росії. Це здебільшого вихідці із східних областей. Інша половина – переважно вихідці із західних областей – у державах Європи і за океаном [7, с. 15].

Українську діаспору прийнято поділяти на західну та східну.

Східною діаспорою називають українське населення, що проживає поза межами держави Україна на території колишніх республік СРСР: Росії, Білорусії, Молдови. Українці у Росії становлять майже дві третини усієї східної діаспори. Оцінка їхньої кількості дуже різниться — від 4,4 до 8,6, а то й 10 млн осіб [4, с. 103].

Пізніше почала формуватися західна діаспора. Вона є сьогодні найчисельнішою в США і Канаді.

Українські переселенці до Америки і Канади наприкінці XIX і на початку XX ст. були фактично біженцями від суспільно-економічних потрясінь на західноукраїнських землях, залишали Старий Світ внаслідок соціально-економічного та національного гноблення. Про них говорять лише як про трудову еміграцію, яка, на відміну від політичної, залежить від змін у засобах виробництва [2, с. 124].

На даний час у США проживає до 2,2 млн українців і осіб українського походження. Значна кількість українців розселено тут в північно-східних промислових штатах (Іллінойс, Пенсильванія, Нью-Йорк, Нью-Джерсі). Серед них спостерігається стійка тенденція до збереження національних цінностей, зокрема мови.

Коли 24 серпня 1991 року Україна здобула незалежність, то у всіх країнах, де проживають українці, проходили урочистості, святкові віча. Завдяки українській діаспорі Канада одна з перших визнала незалежність України. Канадський українець Ераст Гуцуляк купив і подарував Україні перше приміщення українського посольства в Оттаві [1]. В першу річницю проголошення незалежності в Києві відбувся перший Всесвітній форум українців, на якому були присутні представники українських діаспор з усіх країн, де вони проживають загальною кількістю 500 осіб.

21–24 серпня 1997 р. проведено другий Всесвітній форум українців, у роботі якого взяли участь близько 450 делегатів і 400 гостей із 47 країн світу, де діють українські громади, та більше 250 делегатів і понад 1200 гостей від України. Найчисленніше були представлені українські громади Росії, США, Канади, Молдови, Румунії. Форум пройшов під девізом «У співпраці та єднанні увійдемо в XXI століття» [9, с. 45].

Під час святкування десятої річниці Незалежності України проходить третій Всесвітній форум. В даний час загострилася ситуація між владою і опозицією. Знову вуличні протести, низький рівень життя народу, недостатня увага органів державної влади до питань відродження української культури, мовної політики, свободи слова.

Українські діаспори Канади, США, Польщі, Німеччини та інших країн впливають на уряди держав, щоб ті співпрацювали в економічному напрямі з Україною. Канада направляє інвестиції в Україну, почали працювати 216 підприємств з канадським

капіталом. Діють благодійні фонди «Відродження», імені Петра Яцика, який пожертвував 1 млн канадських доларів на історичні дослідження, Міжнародний конкурс знавців української мови під його ім'ям діє і понині. Участь в ньому взяло майже 5 млн учасників з понад 20 країн світу.

Четвертий Всесвітній форум українців відбувся в серпні 2006 року. Після масштабної кризи українці піднялися, тому що не могли миритися з намірами Кабінету міністрів, який тоді очолював Віктор Янукович, вступу України до Єдиного економічного простору, з падінням життєвого рівня пересічних українців, невдоволенням утисками малого і середнього бізнесу, а останньою краплею була фальсифікація виборів Президента України.

В Україні сталася «помаранчева революція».

Українська діаспора в Канаді на президентські вибори направила майже 1000 спостерігачів, а бажаючих було 3000 чоловік. На четвертому форумі вперше брали участь представники четвертої хвилі еміграції і створили громадську організацію "Нова хвиля", яка покликана захищати їх трудові права.

V Всесвітній форум українців відбувся у Києві 18–20 серпня 2011 року, який зібрав представників діаспори з усього світу. До столиці України з'їхалися 300 делегатів з різних країн світу — по 100 від східної та західної діаспори і з України. На ньому була розглянута програма підтримки діаспори та міграційних законів, які б сприяли поверненню українців на Батьківщину, захист української мови як єдиної державної. Було прийнято постанову форуму, в якій визначили вимоги до державних інститутів, громадських об'єднань і України щодо підтримки української діаспори.

VI Всесвітній форум українців проходив у Києві 20 – 21 серпня 2016 року в Українському домі. Участь у ньому взяло 300 делегатів - представників закордонного українства більше ніж з 30 країн світу. На форумі представники закордонного українства обговорили свою роботу та найгостріші проблеми, які стоять перед Україною. Також обговорили питання державного будівництва, гуманітарної політики, правничої, інформаційної політики, освіти, виховання, волонтерства та захисту українства на окупованих територіях, духовності і церковного життя.

Сьогодні співпраця України з закордонним українством становить значну частину народної дипломатії. Вона відбувається на індивідуальному рівні, існують також контакти наближених за функціями та завданнями інституцій та організацій, наукові обміни, виступи творчих колективів і виконавців, здійснення спільних наукових проєктів та видань тощо. До провідних громадських організацій належать організаційні надбудови – Конгрес українців Канади, Український конгресовий комітет Америки, Українська американська координаційна рада, Союз українських організацій Австралії, Світовий конгрес українців (спочатку Світовий конгрес вільних українців) та інші, серед завдань яких протягом достатньо довгого часу їх діяльності була підтримка боротьби за права людини в Радянському Союзі.

Висновки. Українська діаспора – це пам'ять багатьох поколінь нашого народу. Наслідком складних і неоднозначних процесів розвитку українського етносу, тривалої його розірваності, а відтак – відсутності внутрішньої консолідації, негативного впливу зовнішніх факторів стало те, що на сьогодні майже третина українців опинилися поза своєю історичною батьківщиною. Більші чи менші українські етнічні спільноти існують у всіх незалежних державах колишнього СРСР, у багатьох країнах Східної та Західної Європи, Північної і Південної Америки та в Австралії. Чим живуть зарубіжні українці – ці та інші питання висвітлюються нині доволі активно на сторінках преси та громадсько-політичних і літературних часописів як у тій країні, де вони перебувають, так і в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошин В. Українська діаспора і незалежність України/ В. Волошин// Газета про Сокаль і Сокальщину – Голос з-над Бугу. – 2011. – №68.

2. Грищук Т.В. Проблеми та здобутки української діаспори в Канаді/ Т.В. Грищук// Етнополітологія та етнодержавознавство. – 2010. – 12 –127 с.
3. Євтух В.Українська етнічність поза межами України/ В. Євтух, О. Ковальчук, А. Попок, В. Трощинський //Народна творчість та етнографія. – К.:Закордонне українство, 2010. – №1. – 47 – 48 с.
4. Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора/ Ф.Д. Заставний. – Львів:Світ,1992. – 176 с.
5. Зубалій О.Д. Історія української еміграції: матеріали до спецкурсу/ О.Д. Зубалій, Б.Д. Лановик, М.В. Троф'як, Г.М. Жук. – К., 1992.– 96 с.
6. Кардаш П.Українці в світі/ П. Кардаш, С.Кот. – К.,1995. – 424 с.
7. Макар Ю. Українська діаспора: походження, характер, сучасний стан //Історичні науки. – 2007. – №9. – 2-3 с.
8. Пасічник М.С. Історія України/ М.С. Пасічник. – К.:Знання,2006. – 2-е вид. – 735 с.
9. Сергійчук В. Українці в імперії/ В.Сергійчук. – К.: МП Фотовідеосервіс», 1992. – 92 с.

Tytarenko Sofia. THE ROLE OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article describes the contribution of the Ukrainian diaspora in the establishment of the independence of Ukraine. The main questions about the possibility of establishing closer ties with the Ukrainian diaspora are researched.

Keywords: *krainian diaspora, waves of migration, western diaspora, eastern diaspora, the Ukrainian people, the Ukrainians, the World Forum.*

УДК 327.5(477+470)

Сокалош Олександр,
*студент магістратури спеціальності «Країнознавство»
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.іст.наук, доц. В.І. Андрейко*

ШЛЯХИ ВРЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті викладено результати емпіричного дослідження щодо військового конфлікту на Україні. Аналіз наукової літератури засвідчує, що характеристика цього конфлікту є досить актуальною враховуючи той факт, що в ній ідеться про українську державу.

Ключові слова: анексія Криму, військова агресія, боротьба з тероризмом, Антитерористична операція (АТО), Україна, Нормандський формат, Російська Федерація, Мінські домовленості.

Конфлікт на Сході України є наочним прикладом того, що Російська Федерація цілеспрямовано не дотримується ні системи міжнародного права, ні правил людяності, і тим більше, не дотримується прав та свобод людини. Російсько-український конфлікт, який почався з анексії Криму і переріс у збройний конфлікт, триває по сьогоднішній день і є одним з головних чинників формування нової моделі міжнародних відносин. На сьогодні на рівні із сирійським конфліктом і з боротьбою проти Ісламської держави Іраку та Лівану (ІДІЛ) військовий конфлікт на Донбасі є однією з ключових проблем, які потрібно вирішити, використовуючи всі методи та засоби впливу на міжнародному рівні.

Метою статті є спроба проаналізувати події, які почалися в березні 2014 року з анексії Криму та подальшої ескалації воєнних дій на Донбасі.

Війна Росії проти України ніколи не припинялася навіть після підписання договору про дружбу з Україною. До економічної, інформаційної, гуманітарної, політичної, дипломатичної, а в останні два роки Росія долучила в цей список ще і військовою агресією і окупацією українських територій: Криму і частину Донбасу. Якби це не було цинічно, але навіть сьогодні Росія заперечує присутність своїх військ на Донбасі. І це не дивно, бо така політика РФ повністю відповідає стратегії російського та імперського панування, спрямованої на знищення української нації через комплексну русифікацію українського етносу або фізичне знищення тих українських суспільних елементів, які противились денационалізації та русифікації.

Російський імперіалізм завжди відкидав західні гуманістичні цінності. А нинішнє російське керівництво не відмовилося від традиційної імперської стратегічної лінії, підкресливши її досягненнями технологічного прогресу і активно використовуючи демократичні інститути західного світу для підриву їх зсередини.

Це не лише війна проти України але й локальний прояв геополітичної війни проти світової цивілізації! В тому, що цього не усвідомлюють західні лідери, і полягає загроза для України і світового співтовариства. Росія максимально намагається використати так звану боротьбу з тероризмом для ослаблення і дестабілізації Заходу, зокрема Європи. Росія хоче, по суті, щоб з неї зняли санкції і тим самим довести що вона є «корисною» для світу в боротьбі з міжнародним тероризмом [1; 3].

Для того, щоб почав вирішуватися російсько-український конфлікт, насамперед, треба вжити таких заходів:

- повинен бути законодавчо визначений статус захоплених територій Донбасу як тимчасово окупованих;

- припинити називати війну АТО (антитерористичною операцією) через той беззаперечний факт, що на Україні воюють професійні солдати РФ, а не «шахтарі», які повстали проти хунти;
- на території Донбасу необхідно запроваджувати воєнний стан;
- з агресором – РФ мають бути розірвані будь-які дипломатичні, торговельні, гуманітарні відносини;
- офіційно визнати, що терміни, визначені Мінськими домовленостями, завершилися 1 січня 2016 року і російська сторона не виконала жодного з цих пунктів [2].

Воєнна складова цього конфлікту є не менш важливою, і щоб вирішити цю проблему, з боку військових потрібно вжити таких заходів: від пасивної оборони необхідно переходити до активних дій, тобто:

- наносити адекватні відплатні удари у відповідь на обстріли наших військових, цивільні об'єкти і мирне населення;
- наносити удари по колонах воєнної техніки, яка заходить на територію України;
- спецоперації у тилу ворога на окупованих територіях, знищення комунікацій;
- поетапне відвоювання окремих населених пунктів і поступове витіснення окупантів з території України.

Деокупація без силової складової неможлива. Затягування звільнення окупованих територій буде тільки збільшувати загрози для української держави і штовхати нас до поетапної капітуляції. Пасивне відсиджування наших військ в окопах тільки деморалізує українську армію, народжує безнадію і капітулянтські настрої в суспільстві [3].

Закордонна політика України потребує кардинальних змін поведінки з позиції об'єкта зовнішніх впливів на суб'єкта міжнародної політики з позицій захисту національних інтересів України.

➤ **по-перше:** Україна повинна припинити будь-які переговори з закордонними партнерами про систему державно-політичного устрою (зміни до Конституції, вибори в Донбасі тощо). Ці питання в принципі не можуть бути темою переговорів з іноземними державами. Це виключно суверенне право українського народу. І народ не уповноважував керівників держави виносити ці питання на обговорення.

➤ **по-друге:** українське керівництво повинне постійно нагадувати нашим європейським партнерам (керівникам всіх, без винятку європейських, північно-американських держав) роз'яснювати, що російсько-українська війна – це частина (воєнна) геополітичної стратегічної війни цивілізаційного характеру: антидемократичного, антигуманного, азійського деспотизму проти правової гуманістичної системи Заходу.

Україна на передовій лінії війни з російським агресором і захищає не тільки себе, але і Європу як територіально, так і з питань збереження цінностей [3].

Україна зараз знаходиться найбільш важкій політичній ситуації за всю історію її незалежності, йдеться у Меморандумі, який був підписаний депутатом німецького Бундестагу, заступником голови «Німецько-українського форуму» Карлом-Георгом Вельманом і головою «Німецько-українського форуму» Райнером Лінднером за підсумками першого «круглого столу» на тему «Україна в Європі: мир і розвиток». Захід організований громадською організацією «Німецько-український форум» у співпраці з ініціативою «Future Business Ukraine».

«Йде війна, яка повинна бути припинена якомога швидше. Перемир'я повинне перетворитися на мир. Країна перебуває в дуже важкій економічній ситуації», – йдеться у документі.

Енергопостачання знаходиться під загрозою, а жителі регіонів, в яких йдуть військові конфлікти, знаходяться в тяжкому становищі, ускладнено постачання продуктами харчування та паливом жителів цих регіонів, зазначається в меморандумі.

Нагадаємо, «на круглому столі», який відбувся у Відні, обговорювалися можливі шляхи виходу з ситуації, що склалася, а також були розроблені пропозиції щодо врегулювання кризи:

- надалі конфлікт на Сході і Півдні не може бути вирішений шляхом війни. Військові зіткнення приносять українському народу тільки горе і нужду;
- всі сторони потребують політичного виходу з конфлікту, який матиме тривалу і стійку дію. Це рішення має бути вигідним для всіх сторін;
- першим кроком має бути виконання в повному обсязі під контролем ОБСЄ угоди про припинення вогню, яку було прийнято в Мінську 5 вересня 2014 р.

Це означає, що Росія повинна прийняти умову про територіальну цілісність і суверенітет України з урахуванням децентралізації, як і пропонує український уряд. Будь-яка підтримка зусиль щодо від'єднання регіонів від України має бути припинена. У той же час, український уряд повинен рішуче протидіяти радикальним групам, які застосовують насильство щодо російськомовного населення та інших груп українського населення. Безпека кордону між Росією і Україною має бути гарантована. Необхідно покласти край поставці через кордон військової техніки та бійців. ОБСЄ уповноважена контролювати цей прикордонний режим. Іноземні солдати повинні піти з України. Учасникам незаконних збройних формувань на Сході України має бути забезпечена амністія, якщо вони не скоїли тяжких злочинів.

Для стабілізації ситуації в Україні та відновлення інфраструктури необхідні спільні зусилля Заходу і Росії. Програми всіх країн-донорів повинні координуватися через загальні комітети. Умови для видачі кредитів на відновлення потрібно збалансувати. Росія повинна адекватно надати ті ж послуги, як країна-донор, і мати ті ж права, що й країни ЄС.

Необхідно зробити зусилля щодо стабілізації ситуації в цілому регіоні. Сюди, в тому числі, відносяться кроки, які були узгоджені між Німеччиною і Росією в Мезебергу (Німеччина) щодо Придністров'я.

Для успішного економічного розвитку України необхідна спільна кооперація між великими економічними регіонами – Європейським Союзом та Росією. Позитивним є той факт, що Європейська Комісія розпочала процес співпраці з Євразійською економічною комісією. Цей процес повинен закінчитися зняттям торговельних обмежень між ЄС та Євразійською економічною комісією.

Росії та Україні необхідно надати рівні можливості безвізового транспортного сполучення з країнами ЄС.

Статус Криму може бути визначений тільки через угоду між Україною і Росією, яка має бути підтверджена і гарантована міжнародним співтовариством. Предметом цієї угоди повинен бути обширний захист прав людини для всіх жителів Криму, включаючи: право на вільне пересування російських і українських громадян, право на вільний вибір місця проживання і вільну економічну діяльність, а також обширний захист інвестицій та приватної власності. Статус російської військової бази в Севастополі має бути визначений. Україна повинна забезпечити безперешкодне необхідне водо- і енергопостачання Криму, а також вільний транспортний рух.

Україна оновлює і підтверджує основне положення про позаблоковий статус країни, прийняте у 1996 році, що відповідає інтересам безпеки Росії. Росія гарантує недоторканність кордонів України і спеціальне узгоджене рішення для Криму. Росія повинна визнати право України на асоціацію з ЄС. Україна має право забезпечувати себе необхідним озброєнням у цілях достатнього самозахисту і захисту кордонів. Військові дії по обидва боки українського і російського кордону мають бути врегульовані за допомогою консультаційного механізму.

Газотранспортні шляхи, які проходять через Україну, повинні бути технічно модернізовані спільними зусиллями України, ЄС та Росії через тристоронній консорціум і експлуатуватися за правилами енергетичного ринку ЄС. План, запропонований у Берліні з боку ЄС щодо вирішення газового конфлікту, повинен бути швидко реалізований. Це буде неможливо без підтримки України з боку ЄС.

Росія та Україна мають успішні спільні підприємства, мета яких – тристороння співпраця із західними підприємствами для залучення ноу-хау і капіталу. Їхнє завдання – виробництво конкурентоспроможних продуктів на міжнародному ринку. Такі домовленості

сприяють майбутньому економічному розвитку України і Росії та заслуговують на максимальну підтримку.

У новій Конституції України повинні бути зафіксовані правила делегування повноважень. Відповідальність регіонів має зрости; повинні бути налагоджені власні механізми надходження податків, так само, як і врегульовані повноваження в галузі освіти і культури. Російська мова повинна захищатися і підтримуватися відповідно з існуючими стандартами ЄС щодо захисту національних меншин.

ЄС зобов'язаний підтримати мирні домовленості і знаходження взаєморозуміння шляхом поступової відмови від санкцій щодо Росії, залежно від успіху мирного процесу. Таким же чином процес мирних домовленостей має супроводжуватися припиненням торговельних обмежень з боку Росії до своїх сусідів і країн ЄС.

Україна і Росія мають домовитися про постійно діючий формат і організації для підтримки процесу примирення. За цими питаннями можна було б створити комісію з історичних та політичних питань, спільний економічний форум, платформу з обміну молоді та представників суспільства і журналістів.

Стабілізація і реформування України є завданням, в якому зацікавлені і ЄС, і Росія [4].

Відверта загроза більш масштабної війни в Україні була озвучена пропагандистом Кремля С.Марковим, який заявив, що Росії необхідно повалити київський уряд і зайняти Одесу й Харків. Тільки тоді, пише він, «санкції будуть зняті, хунта піде з влади, а Україна стане федеральною і демократичною країною».

Таке словесне розпалювання війни, безсумнівно, націлене на Захід, який нині розглядає введення нових санкцій, серед яких називають і відключення Росії від банківської системи SWIFT, що завдасть непоправної шкоди російській економіці. Прем'єр-міністр Росії Д.Медведев попередив, що Росія відповість на це найжорсткішим чином – і йдеться не тільки про економічні заходи.

Колишній міністр закордонних справ Росії І.Іванов зробив таку заяву: «В умовах відсутності діалогу на політичному рівні і різко збільшеної взаємної недовіри ймовірність неспровокованих інцидентів, у тому числі з ядерною зброєю, істотно зростає».

Припущення, що в Україні діє легіон НАТО, Генеральний секретар Альянсу Є.Столтенберг назвав «нонсенсом». Він чітко зазначив – єдиними іноземними військами на території України є російські війська. Моніторингова комісія ОБСЄ теж визнала і засвідчила факт, що саме озброєні терористичні угруповання обстрілювали житлові райони Маріуполя.

На думку політичного експерта В.Карасьова, В. Путін «іде ва-банк. Він не виключає, що в Росії буде критика військової агресії проти України, тому він шукає алібі. Шукає виправдання, говорячи, що Україна не хоче мирного врегулювання і про те, що в Україні воює натівський легіон. У Росії є думка, що українці – це братній народ, а як можна воювати проти «братнього народу». А проти військ НАТО в Україні воювати можна».

Головний редактор журналу «Росія в глобальній політиці» Ф.Лук'янов зазначає, що у В. Путіна змінилася риторика через те, що так званий «мінський формат», на який поклали надії заморозити конфлікт, не спрацював. За його словами, те, на що робили ставку, що змусувало В. Путіна бути стриманим у своїх висловлюваннях, не спрацювало. «Всю відповідальність покладають на Росію. Путін вирішив продемонструвати, що можна говорити по-іншому», – вважає Ф. Лук'янов.

Частиною сценарію продовження повномасштабного наступу на Донбасі експерти вважають також припинення Росією контактів з Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ). Формально це стало наслідком прийняття ПАРЄ резолюції щодо Росії, якою на РФ було накладено дипломатичні санкції, які позбавляли росіян права голосу в ПАРЄ. За ухвалення документа проголосувало 160 депутатів, проти – 42. У схвалених нормах документа ПАРЄ поширила на РФ низку незначних обмежень до кінця 2015 р. Зокрема, росіяни не мали права брати участь у місіях зі спостереження за виборами, бути доповідачами, а також бути призначеними як представники ПАРЄ в інших органах.

Однак асамблея вирішила повернутися до перегляду цього питання у квітні. Ця поправка стала компромісною, вона передбачає, що під час відкриття наступної сесії асамблея має оцінити, чи зробила Росія якісь кроки для деескалації ситуації на територіях України, Грузії та в Придністров'ї, окупованих її військами або проросійськими силами. Утім, російська делегація на знак протесту залишила ПАРЄ та припинила всі контакти з асамблеєю до кінця року.

Президент Росії В. Путін пішов шляхом самоізоляції, вважає український політолог А.Золотарьов. «Потрібно дивитися на історичні аналогії. На початку 1930-х років Японія покинула Лігу Націй, потім – Італія. Це не привело до миру. Стало містком до розгортання Другої світової війни. Найбільш тривожними є такі випадки, коли відкидаються міжнародні інституції, які можуть обмежити якісь політичні дії країни. Зараз Путін відкидає будь-які можливі обмеження», – зазначив він. За словами експерта, така самоізоляція в кращому для світу випадку призведе до великих потрясінь у Росії через певний час. У гіршому – до ескалації бойових дій на Донбасі.

Тим часом зусилля щодо врегулювання ситуації на Донбасі активізувалися як з боку України, так і з боку її європейських та американських партнерів. Вони зосереджені як у політичній та дипломатичній площинах, так і у військовій сфері.

21 січня 2016 року в Берліні ситуацію на Сході України обговорювали міністри закордонних справ Росії, України, Німеччини та Франції. Зустріч завершилася спільним закликком до припинення бойових дій.

22 січня 2016 р. відбулося засідання Радбезу ООН по Україні, яке було скликане за ініціативою Литви. На зустрічі вкотре засудили ескалацію конфлікту на Донбасі. Однією з основних причин загострення ситуації члени РБ ООН назвали значну військову підтримку бойовиків на Донбасі. Однак, як і на багатьох попередніх засіданнях Радбезу ООН, резолюції щодо засудження дій Росії так і не було прийнято через її ж вето. У зв'язку з цим, як заявила голова Комітету Верховної Ради у закордонних справах та народний депутат України Г.Гопко, Україна апелюватиме до ООН, щоб там переглянули ефективність діяльності Ради національної безпеки ООН. Те саме стосується й інших організацій, говорить нардеп Г.Гопко. Вона наголосила, що нині потрібна своєрідна коаліція провідних організації та держав світу. Вони повинні сьогодні на порядок денний поставити розв'язання конфлікту в Україні у свої «топ-пріоритети».

Продовження дискусії щодо врегулювання на Сході України відбулося в Мюнхені на 51-й конференції з безпеки. Під час свого виступу на форумі канцлер Німеччини А.Меркель підкреслила, що останні візити лідерів Німеччини і Франції до Києва та Москви були важливими, хоч вона і не впевнена, що президент РФ В. Путін почув їх з Олландом. «Після вчорашніх переговорів з Олландом ми ще не знаємо, чи досягли ми успіху. Але я вважаю, що цей візит мав сенс», – сказала канцлер Німеччини.

Канцлер Німеччини вважає, що Росія також повинна зробити свій внесок для подолання кризи в Україні. «Надзвичайно важливо виробити фундаментальні кроки, які дозволять реалізувати і вдихнути нове життя в мінські домовленості. Я вважаю, що доцільно було зробити спробу, щоб полегшити долю жителів східної України», – зазначила А.Меркель, коментуючи переговори з В. Путіним.

Президент Росії В. Путін має зробити вибір – забратися з України або опинитися в ізоляції, заявив у Мюнхені віце-президент США Д.Байден. «У межах компетенції Москви – припинити військове розв'язання конфлікту на Сході України. Не вірте нікому, хто вам каже, що це не так. Я гарантую вам, що це правда. Саме керівництво, навчені вояки безпосередньо підзвітні пану Путіну. Наше спільне прагнення полягає в тому, щоб зберегти територіальну цілісність України, встановити непорушність кордонів. Обвалити економіку Росії – не ціль США. Але президент Путін має зробити вибір: геть з України, або його очікує ізоляція і величезні економічні втрати у самій Росії», – наголосив Д. Байден.

Порушення суверенітету України є загрозою існування вільної Європи, констатував він. «Ми повинні зосередитися на серйозніших погрозах для вільної Європи: спроба

підірвати суверенітет України, використання корупції для підриву економіки держав та енергетична політика. Ми повинні зберегти підтримку суверенітету України. Все, що відбувається там, має відголос далеко за межами України», – підкреслив Д. Байден. При цьому він заявив, що США й надалі надаватимуть Україні підтримку в забезпеченні безпеки. «Ми будемо продовжувати надавати допомогу в плані безпеки Україні не для того, щоб розпалювати війну, а для того, щоб дати Україні можливість оборонятися. Ми не віримо у військове вирішення української кризи і повинні шукати мирне вирішення конфлікту, але не можна заборонити Україні оборонятися», – зазначив він.

Канцлер Німеччини А.Меркель неодноразово висловлювала переконання, що конфлікт на Донбасі потрібно вирішувати мирним шляхом, і виступає проти поставок зброї в Україну. «Німеччина не підтримуватиме Україну зброєю. Я переконана, що цей конфлікт має вирішуватися невійськовим шляхом», – заявила А. Меркель. Глава МЗС Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр також наголошував, що кількість жертв конфлікту на Сході України внаслідок передачі з боку США летальної зброї лише збільшиться і застеріг США від цього кроку.

Отже, США та Європа розійшлися у поглядах з приводу озброєння України. Це, зрештою, грає на руку В. Путіну, пише оглядач видання Bloomberg. Інший сенатор-республіканець – Б. Коркер – у кулуарах безпекової конференції у Мюнхені висловив думку, що «саме позиція Німеччини стримує адміністрацію Обами». «Не маю жодного уявлення, як наша дипломатія може досягнути успіху, якщо за нею не стоїть сила. Німеччина та вся Європа заохочували Україну йти на Захід і тепер, у час біди, так чинять. Я дуже розчарований відповіддю Меркель», – цитує реакцію Б. Коркера оглядач Bloomberg Д. Рогін. Він прогнозує, що, зрештою, позиція А.Меркель може примусити Б. Обаму відмовитись від надання Україні зброї.

Українські експерти в питанні, чи допоможе Україні зброя від США виграти війну, фактично одностайні. «Отримання зброї від США чи інших країн не може бути гарантією припинення війни. Ніхто не може з упевненістю стверджувати, що якщо буде американська зброя, Путін враз припинить війну. Це вагомий крок до посилення позицій України та підвищення боєздатності», – вважає політичний експерт К. Матвієнко. Він також зауважив, що готуватись Україна має до всього і вже має думати про засоби протиповітряної оборони, тому що ніхто не знає, у яку фазу війна перейде завтра і чи буде це «гібридна війна».

Якщо Україна не зможе отримати військову допомогу від США, нам доведеться її купувати в кредит або домовлятися про знижену ціну на зброю, прогнозує експерт із зовнішньої політики та міжнародної безпеки О. Мельник, коментуючи питання надання зброї від США та інших країн. Отримати зброю з інших країн у формі продажу цілком реально, адже це не заборонено і Україна має на це право, підкреслює О. Мельник.

Водночас політолог В. Дехтєвський вважає, що Б. Обама втратив більшість в обох палатах парламенту, тому він перегляне свої позиції та не буде таким категоричним. «У Обами вже немає такої підтримки, навіть серед демократів, через це шанси України отримати військову зброю, летальну – зростають. Проте він все ще має важелі впливу, як затягти цей процес. Наприклад, надати зброю летальну, але оборонного характеру», – припускає політолог. На його думку, як вихід із ситуації, якщо США не готові до публічності, Америка може надати зброю Україні таємно чи неофіційно, тому що для відкритої допомоги США потрібно більше рішучості, доказів, аргументів. В іншому випадку зброю доведеться купувати, у тому числі й у США [5].

З іншого боку, певні сподівання покладаються на чергову зустріч лідерів «норманської четвірки» у Мінську. Після зустрічі в Мінську голів країн «нормандської четвірки» можливе рішення щодо припинення вогню на Донбасі, повідомляє прес-служба Президента України. Там нагадали, що Президент України П.Порошенко, президент Франції Ф. Олланд, федеральний канцлер Німеччини А. Меркель та президент РФ В. Путін обговорили під час телефонної конференції в нормандському форматі шляхи досягнення мирного врегулювання ситуації на Донбасі. Співрозмовники досягли прогресу в обговоренні комплексу заходів з

імплементатії Мінських домовленостей. Вони домовилися провести експертні консультації у Берліні представників МЗС та зустріч Тристоронньої контактної групи за участю підписантів Мінських домовленостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирішення конфлікту в Україні: мирний шлях, територіальна цілісність і децентралізація / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/razreshenie-konflikta-v-ukraine-mirnyu-put-territorialnaya-celostnost-i-decentralizaciya-557001.html>
2. Врегулювання на Донбасі: політичні та військові можливості в оцінках експертів / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=807:shlyakhi-vregulyuvannya&catid=8&Itemid=350
3. «Женевська четвірка» домовилася про звільнення захоплених будівель в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/909170-jenevska-chetvirka-domovilasya-pro-zvilnennya-zahoplenih-budivel-v-ukrajini.html>
4. Могеріні заявила що санкції з Росії від ЄС залишатимуться незмінними поки триває конфлікт за її участю на Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr.net/ua/#news/details/main/50405109/>
5. Переговори в Женеві: сторони домовилися про кроки врегулювання ситуації / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dw.de/17576607

Sokalosh Alexander. THE MILITARY AGRESSION OF RUSSIA AGAINST UKRAINE (2014-2016)

The article presents the results of empirical research on conflict in Ukraine. The analysis of scientific literature demonstrates that the characteristics of this conflict is very relevant given the fact that it refers to our country.

Keywords: *annexation of Crimea, military aggression, counter-terrorism, anti-terrorist operation (ATO), Ukraine, Normandy format, Russia, Minsk agreements.*

УДК 341(4)

Пекар Богдан,
студент магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

СТАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЧАСТИНИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

У статті проаналізовано сутність та специфіку імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС. Детально досліджено форми та види співпраці України та ЄС у різних сферах економіки. Важливу роль відведено питанню удосконалення діяльності України та ЄС у економічному напрямі. Обґрунтовано переваги та недоліки імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС.

Ключові слова: Україна, економіка, суспільні відносини, суспільство, держава, торгівля, господарство, відносини.

Угода про асоціацію України з ЄС (повна назва – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; англ. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part) – угода між Україною та Європейським Союзом про асоціацію, зміст якої розроблено конкретно для України і яка заміняє Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною. Угода про асоціацію між Україною та ЄС дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Метою дослідження цієї статті є з'ясування сучасного стану та проблемних аспектів імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС.

У процесі дослідження сутності та особливостей імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС важливу роль відіграли праці М. Гнатюка, М. Гнатюк, Д. Дейнена, Ю. Клочкова, М. Микієвича, О. Малиновської, В. Посельського, Б. Тарасюка та інших вчених.

Підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною планувалося 28 листопада 2013 року, але не відбулося. Політичну частину угоди було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. Ця угода передбачає поглиблення співробітництва шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проектів, тому, враховуючи порівняно високий науково-технічний потенціал розвитку економіки України, можна очікувати зростання українського експорту окремих видів високотехнологічних товарів та відповідних послуг.

На думку О.А. Малиновської, головний позитив зони вільної торгівлі з ЄС для сільськогосподарської торгівлі полягає в частковому усуненні несиметричності умов торгівлі між ЄС та Україною, яка посилилася після вступу України до СОТ. Слід також звернути увагу на те, що несиметричність зменшується під впливом таких чинників:

- безмитного доступу для українських сільськогосподарських товарів у рамках тарифних квот;
- відмови ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари при експорті в Україну;
- закріплення за українською стороною права на використання захисних заходів і додаткових умов торгівлі.

М. Гнатовський звертає увагу на те, що на ринку продукції рослинництва важливим позитивом для розширення експорту є введення квот на експорт в ЄС зернових за нульовою ставкою ввізного мита. Внаслідок створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна зможе безмитно постачати в країни ЄС 1,6 млн т зернових культур, водночас передбачене поетапне збільшення обсягів квот протягом п'яти років до 2 млн т. [3, с.138].

На думку Б.І. Тарасюка, збільшення експорту української сільськогосподарської продукції на ринки ЄС стримуватиметься через незначний обсяг імпорتنих тарифних квот ЄС для безмитного ввезення продукції з України та неспроможність більшої частини вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС. Існує небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, овочів та фруктів у результаті зростання імпорту з ЄС [10, с.101].

Необхідно зазначити, що загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно у 900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію. На думку Ю.А. Ключкової, можливим є застосування країнами ЄС обмежувальних торговельних заходів, зокрема щодо агропродовольчих товарів:

- уведення країнами ЄС нетарифних обмежень на імпорт з України товарів, які становлять найбільшу частку в українському агропродовольчому експорті (сирів, олій, курятини, свинини, яловичини, алкогольних та безалкогольних напоїв, кондитерських виробів);

- уведення країнами ЄС захисних заходів у вигляді додаткового мита на товари українського експорту або зміни митного режиму у разі вимушеного виходу України із зони вільної торгівлі [6, с.51].

Попри певні переваги, Угода про асоціацію з ЄС включає в себе й певні ризики, які пов'язані, насамперед, із необхідністю збільшення витрат на зниження шкідливого впливу металургійного виробництва на довкілля. Наступною загрозою для вітчизняних металовиробників є повне закриття металургійного ринку країн Митного союзу, що об'єктивно призведе до перевиробництва вітчизняної металопродукції в межах 3,6 млн т, яка експортується до цих країн. Також у середньостроковій перспективі на 2016 –2017 рр. очікується незначне (0,2%) скорочення обсягів металургійного виробництва.

Україна має великий потенціал як експортер продукції з деревини, а ЄС – як найбільший зовнішній ринок збуту для продукції галузі. Необхідно зазначити, що за прогнозами Європейської економічної комісії ООН в 2016 р. у країнах Європейського Союзу дефіцит круглого лісу становитиме 77 млн куб. м, пиломатеріалів – 8,1 млн куб. м, деревних волокнистих напівфабрикатів – 7,7 млн т, що засвідчує перспективу економічного співробітництва України з ЄС в розширенні зовнішнього ринку продукції деревообробної промисловості [3, с.133].

Після запровадження режиму вільної торгівлі при експорті в ЄС відбулося значне зниження або поступове скасування тарифних ставок на промислові харчові продукти (близько 85% тарифних ліній), що не охоплені тарифними квотами. Україна має можливість знижувати свої ввізні мита протягом періоду від 0 до 10 років, залежно від видів продовольчих товарів. Слід також зауважити, що після створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС за умови належного інвестиційного клімату протягом ближчих років очікується збільшення капіталовкладень у вітчизняну харчову промисловість із країн ЄС. Значні перспективи щодо збільшення експортних поставок після створення зони вільної торгівлі з ЄС відкриваються для вітчизняної кондитерської галузі. Після лібералізації зовнішньої торгівлі та вступу України до СОТ для печива солодкого і вафель, шоколадних виробів і виробів кондитерських з цукру було зафіксовано збільшення експорту до країн ЄС і мінімальні обсяги експансії імпорту на внутрішньому ринку. Це свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняної кондитерської галузі та її потенціал у рамках співпраці

з ЄС в подальшому збільшувати експортні поставки на європейський ринок і витримати конкурентний тиск імпорту на внутрішньому ринку. Серед виробників безалкогольних напоїв можливість збільшити експортні поставки до ЄС після створення зони вільної торгівлі мають виробники фруктових і овочевих соків. Виробники мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв мають незначний експортний потенціал на ринку ЄС, оскільки після вступу України до СОТ їм не вдалося збільшити експортні поставки. Разом із тим малоімовірно, що експансія імпорту з ЄС після створення зони вільної торгівлі зменшить їхню частку на внутрішньому ринку [10, с.99].

М. Гнатюк вважає, що існує небезпека послаблення конкурентних позицій вітчизняних харчопереробних підприємств, особливо малих і середніх, унаслідок зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку. На основі високих нетарифних бар'єрів ЄС для вітчизняної продукції харчової промисловості особливі ризики для галузі становить імовірна втрата ринків країн ЄСП, особливо Російської Федерації. Мінімальні втрати експортного виторгу в харчовій промисловості можуть досягти 147 млн дол. США на рік [2, с.12].

Реалізація Угоди з урахуванням застережень щодо можливих негативних наслідків для економіки України дозволить знизити ступінь ризиків, пов'язаних з імплементацією її положень. З цією метою необхідно стимулювати підприємства до розроблення та реалізації інвестиційних програм для виведення на сучасний технологічний рівень. Якщо вітчизняні виробники машинобудування, металургії та хімічної промисловості не вживатимуть дійових заходів стосовно модернізації виробництва, диспропорції технологічної структури випуску поглиблюватимуться та спричинюватимуть подальші втрати внутрішнього та зовнішнього ринків. Без модернізації виробництва і включення вітчизняних підприємств у технологічні ланцюги європейських компаній неможливо подолати негативні наслідки від розриву коопераційних зв'язків з підприємствами Російської Федерації. Негативні наслідки можуть частково компенсуватися за рахунок поглиблення співробітництва з ЄС шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до спільних науково-дослідницьких, комунікаційних та інформаційних проектів [9, с.33].

А.П. Чернишевський зауважує, що важливим завданням є географічна диверсифікація експорту для підприємств, які втрачають ринки збуту в країнах ЄСП, для чого здебільшого їм також слід модернізувати виробництво. Необхідно створити робочі місця для працівників підприємств, що вивільняться в результаті втрати ринків ЄСП. Їхня зайнятість може бути забезпечена за рахунок стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій в Україну та вдосконалення підприємницького середовища для розвитку малого і середнього бізнесу. Важливо залучити фінансову допомогу ЄС під вирішення цих завдань. Для зниження ризиків зони вільної торгівлі з ЄС важливе посилення ролі галузевих асоціацій і поглиблення співпраці між владою та бізнесом з урахуванням досвіду країн ЄС [5, с.80].

Можливості інтеграції у європейський торговельний простір можуть бути реалізовані тільки за умов вдосконалення інституційного середовища у сфері технічного регулювання, дотримання санітарних, фітосанітарних, екологічних вимог тощо. Імплементація відповідного законодавства у строки 2–3–5–7 років, передбачена Угодою про асоціацію з ЄС, є проблемною і також потребуватиме акумуляції значних коштів у модернізацію технологій [3, с.134].

Відповідно до ст. 57 Угоди «Зближення технічного регулювання, стандартів і оцінки відповідності» допускається зміна графіка імплементації із самостійним визначенням Україною нового графіку імплементації, тому необхідно вести перемовини з представниками бізнесу щодо узгодження зміни строків імплементації положень Угоди у сфері технічного регулювання для підготовки проведення переговорів з ЄС у разі необхідності [1]. Для зниження ризиків, пов'язаних із виведенням з обігу назв, що позначають товар та збігаються з географічними найменуваннями ЄС, в Угоді закладено можливість використання компенсаційного пакета ЄС. Також важливо залучити технічну та фінансову допомогу ЄС для просування на ринки продукції з новими назвами, що також передбачено в Угоді.

Отже, ефективна реалізація положень Угоди та зниження пов'язаних із нею ризиків неможлива без використання інституційних можливостей, які передбачені в Угоді щодо координації виконання її положень. Відповідно до ст. 466 Рада асоціації, створення якої передбачене Угодою, може вирішити сформувати інші спеціальні комітети або органи у конкретних сферах, які утворюватимуть представники урядів України та ЄС. Так, наприклад, у рамках зони вільної торгівлі з ЄС передбачено створення Комітету з питань торгівлі та низки підкомітетів, зокрема, підкомітету з управління санітарними і фітосанітарними заходами, який регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу наближення українського законодавства до європейського з метою підготовки рекомендацій щодо заходів стосовно наближення. Для підтримки позиції України в створених у рамках Асоціації комітетах і підкомітетах необхідно активно залучати галузеві асоціації. На фінансову підтримку виконання положень Угоди спрямований Пакет підтримки України, схвалений Європейською Комісією 5 березня 2014 р., що становив 11 млрд євро, з яких 5 млрд євро надійшли від Європейського банку реконструкції та розвитку.

Обсяги підтримки України співставні з обсягами підтримки країн – кандидатів на вступ до ЄС. Пакет підтримки України частково спрямовано на підтримку політичних та економічних реформ включно із визначеними в Угоді про асоціацію (поглиблену та всеохоплюючу) з ЄС. Економічна підтримка надаватиметься у формі макрофінансової допомоги (кредити на суму 1,6 млрд євро) та пакету підтримки розвитку у формі грантів на суму 1,4 млрд євро, що надаватиметься упродовж семи років [5, с.78].

Таким чином, підписання економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка, зокрема, передбачає створення зони вільної торгівлі, відкриє для українських виробників новий ринок збуту продукції, хоч і дуже конкурентний ринок. Підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС означає фіксацію торгових преференцій, які зараз діють з боку ЄС щодо українських товарів. Перевага полягає в тому, що ті преференції, які ЄС вже надав українським виробникам тимчасово до 1 листопада, будуть зафіксовані постійно. Це означає, що українські виробники зможуть планувати на довгострокове, середньострокове майбутнє з розумінням того, що один з найбільших ринків світу відкритий.

За підрахунками багатьох експертів підписання економічної частини Угоди зі створенням зони вільної торгівлі, у свою чергу, дозволяє Україні збільшити обсяги експорту товарів та послуг. Водночас для того, щоб українські товари знайшли своїх покупців у Європі, вітчизняні виробники повинні провести величезну роботу з підвищення якості своєї продукції та просування її на ринок ЄС. При цьому прагнення України освоїти ринок ЄС зовсім не означає, що країна хоче відмовитися від інших ринків [2, с.12].

Отже, для України відкриття європейського ринку і підписання Угоди про асоціацію з ЄС є, безумовно, значущим і необхідним для забезпечення її подальшої інтеграції у глобальний економічний простір. Достатніми умовами успішності інтеграції економіки України у світове співтовариство виступає вирішення комплексу проблем, ключовою серед яких є забезпечення позитивних зрушень у структурі національної економіки та відповідних структурних реформ. На сьогодні економічна інтеграція України характеризується відсутністю широких виробничо-технологічних зв'язків з країнами ЄС, через що експорт України представлено переважно продукцією з низьким ступенем обробки. Водночас в Україну з країн ЄС імпортується готова продукція, в тому числі інвестиційного призначення, що має більш високу додану вартість. Саме тому визначальним для України є не лише розширення доступу до європейських ринків, а й використання отриманих від підписання Угоди можливостей для реформування і підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що має забезпечити зростання експорту українських високотехнологічних товарів, а значить, формування умов для збільшення заробітної плати працівників на основі підвищення продуктивності праці й таким чином, зростання споживчого попиту на внутрішньому ринку. Особливо важливо в цьому процесі забезпечити включення окремих

видів діяльності у технологічні ланцюги промислового виробництва країн ЄС, багато з яких інтенсивно реалізують нові промислові стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Гнатюк М. Зародження ідей об'єднання Європи / М. Гнатюк, Я. Черногор // Віче. – 2015. – № 3. – С. 12 – 15.
3. Гнатовський М. Концепція «європейського правового простору» в контексті проблем європейської інтеграції / М. Гнатовський // Право України. – 2015. – № 1. – С. 133–134.
4. Дейнен Демонд. Дедалі міцніший Союз. Курс європейської інтеграції / Демонд Дейнен. – К.: Видавничий дім «К.І.С.», 2015. – 692 с.
5. ЄС та європейська інтеграція / під заг. ред. А.П. Чернишевського –Полтава, 2016. – 138 с.
6. Клочкова Ю.А. Особливості розмежування компетенцій Європейського Союзу і держав-членів в процесі федералізації / Ю.А. Клочкова // Міжнародне публічне і приватне право. – 2014. – № 3. – С. 51–56.
7. Микієвич М.М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки : монографія / М.М. Микієвич. – Львів: Світ, 2014. – 543 с.
8. Малиновська О.А. Формування спільної політики та економіки ЄС / О.А.Малиновська // Стратегічна панорама. – 2014. – № 2. – С. 142–151.
9. Посельський В. Етапи та засади формування об'єднаної Європи / В.Посельський // Економічний Часопис – XXI. – 2013. – №1. – С. 33–37.
10. Тарасюк Б.І. Реформування ООН та ЄС у XXI сторіччі: погляд України / Б.І. Тарасюк // Стратегічна панорама. – 2012. – № 5. – С. 99–112.

Pekar Bohdan. IMPLEMENTATION OF THE ECONOMIC PART OF THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

The article analyzes the nature and specifics of the implementation of the economic part of the Association Agreement Ukraine and the EU. Detailed analysis of forms and types of cooperation between Ukraine and the EU in various spheres of economy. An important role is given to improvement of Ukraine and the EU in the economic area. The advantages and disadvantages of implementing the economic part of the Association Agreement Ukraine and the EU. The features of the Association Agreement with the EU, which includes certain risks and related primarily to the need to increase spending to reduce the harmful effects of metallurgical production on the environment. Determined danger of weakening the competitive position of domestic food processing enterprises, especially SMEs, due to growing competition in the domestic market. Against the background of high tariff barriers to EU domestic food industry specific risks for the industry is likely loss of markets in the EEA.

Keywords: *Ukraine, economics, social relations, society, government, trade, economy, relations.*

Моца Андрій,

*кандидат юридичних наук, провідний спеціаліст
навчально-наукового інституту євроінтеграційних
досліджень, старший викладач кафедри
міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Качур Юлія,

*студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКО-ГРУЗИНСЬКИХ ВІДНОСИН: ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ ТА ГРУЗІЇ ДО ЄС В РАМКАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

У статті проаналізовано складові економічного співробітництва між Україною та Грузією, досліджено можливості покращення стратегічного партнерства між державами, а також розглянуто проблеми та перспективи інтеграції України та Грузії в європейський простір у рамках підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Ключові слова: *Україна, Грузія, стратегічне партнерство, економічне співробітництво.*

Економічний вимір двосторонніх відносин між Україною та Грузією є важливим аспектом у визначенні рівня партнерського співробітництва між двома країнами, оскільки вони були складовими СРСР. Як і для всіх країн пост- радянського простору, для України та Грузії розпад СРСР ознаменувався складнощами в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах, а отже довелося зіткнутися з безліччю аналогічних проблем та питань щодо реформування систем. Як Грузія, так і Україна намагаються використовувати досвід реформування країн-учасниць ЄС, вони потребують припливу іноземних інвестицій та економічної допомоги з боку розвинених держав світу [3].

Проте, слід зазначити, що незважаючи на спільне історичне минуле, українсько-грузинські відносини в галузі міжнародно-політичної, суспільно-економічної й культурно-цивілізаційної співпраці й досі залишаються не надто розвинутими.

Прихильники розвитку та зміцнення українсько-грузинського співробітництва стверджують, що окрім політичних зв'язків та консультацій, які склалися в період президентства Л. Кучми та В. Ющенка, більше між сторонами не існує жодних контактів, зокрема економічних. Пояснення можна знайти в тому, що Грузія шукає в обличчі України постійну політичну підтримку, щоб не піддаватись тиску з боку Російської Федерації та поновити контроль над втраченими у серпні 2008 року територіями – Південною Осетією та Абхазією, які, в результаті збройного конфлікту здобули повне визнання незалежності з боку Москви й «країн третього світу». Крім того, й сама Україна сьогодні шукає підтримки в Тбілісі, оскільки потерпає від московського тиску та несе тяжкі втрати в неоголошеній українсько-російській війні. Однак, така політична підтримка обох країн та партнерські взаємовідносини, на жаль, не несуть за собою жодних економічних бонусів ні для Києва, ні для Тбілісі [3].

Починаючи з 1992 року, між Україною та Грузією укладено ряд договорів та угод, серед яких: Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузії про розвиток торгово-економічного співробітництва (1992 р.), Договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу між Україною та Республікою Грузія (1993 р.), Угода між Урядом Республіки Грузія та Урядом України про науково-технічне співробітництво (1993 р.) і т.д.,

однак чинними на сьогодні є близько тридцяти офіційних документів, серед яких: Декларація між Україною та Республікою Грузія про основи економічних відносин (1993 р.), Угода між ВР України та Парламентом Республіки Грузія про співробітництво (1993 р.), Декларація між Україною та Республікою Грузія про розвиток особливих партнерських відносин (1999 р.) та ін. [2]

Так, згідно з Договором про дружбу й співробітництво між Україною та Грузією (1993 р.), Договором між Україною та Грузією про економічне співробітництво на 1999 – 2008 рр., а також відповідною Програмою економічного співробітництва до 2011 року, модель економічних відносин між державами будується на засадах рівноправного партнерства і взаємовигідної інтеграції ринково-орієнтованих економічних систем обох суверенних держав. Тому, в механізмах реалізації українсько-грузинського економічного співробітництва, було б доречно запровадити [3]:

- створення надійної інформаційної бази про стан економічних відносин, прогнозування перспектив їхнього розвитку з метою вироблення виваженої стратегії й прийняття оперативних рішень щодо їх нормалізації та попередження загроз економічній безпеці України;

- постійно діючий моніторинг та зіставлення економічних параметрів розвитку обох країн, аналіз всього спектра українсько-грузинського економічного співробітництва та відповідне коригування економічної стратегії України щодо Грузії;

- перевірку та актуалізацію всієї нормативно-правової бази відносин з урахуванням їх поточного стану, перспектив розвитку та найбільш важливих факторів зовнішнього впливу; проведення двосторонніх консультацій для узгодження фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, інвестиційної, цінової, податкової, торговельно-економічної, митної політик, а також заходів щодо «тіньової» економіки; економічна взаємодія в міжнародних організаціях;

- активну дифузію в грузинський економічний простір через контактні території, участь у приватизаційних процесах в Грузії та розвиток спільної підприємницької діяльності з метою створення вільних економічних зон задля підтримки українських інтересів в Грузії;

- максимальну можливість присутності України на грузинському ринку капіталів, товарів та послуг, шляхом формування та розвитку прямих торговельно-економічних відносин на всіх рівнях через спеціалізацію і кооперацію технологічно пов'язаних підприємств при розробці та виробництві сучасної наукомісткої продукції;

- створення організаційного механізму залучення іноземних інвестицій, в тому числі й грузинських, а також розробку і впровадження сучасного механізму надання пільг іноземним (у тому числі й грузинським) інвесторам [3].

Активна українсько-грузинська взаємодія в політичній сфері створила сприятливі умови для активізації економічного співробітництва двох держав. Підтвердженням цього є хоча б те, що, коли у 2004 році Україна займала сьоме місце серед основних торговельних партнерів Грузії, а товарообіг між країнами складав лише 158 млн. дол., то вже у 2005 році Україна піднялась на четверте місце з товарообігом у 240 млн. дол., а за підсумками 2008 року, попри збитки, спричинені грузинсько-російським збройним конфліктом і світовою валютно-фінансовою кризою, товарооборот зріс до 931,1 млн. дол. [3].

Згідно з даними грузинської статистики, на той час Україна з питомою вагою 10,5% займала третє місце у зовнішньоторговельному обороті Грузії, а за обсягами експортних поставок (10,9%) посіла друге місце серед основних торгових партнерів Грузії. Безперечно, такі цифри поступаються деяким країнам-учасникам СНД у торгівлі з Україною, проте у відсотковому співвідношенні мають одну з кращих тенденцій зростання, особливо щодо експортних статей. Однак, зважаючи на реформи в грузинській економіці, а також внутрішньополітичну кризу в Україні, в середньостроковій перспективі не слід очікувати значного збільшення товарообороту між двома державами. Очевидно, торгівля між Україною та Грузією поступово збільшуватиметься в рамках традиційних товарних груп, особливого значення набудуватиме компонент, пов'язаний зі спільним використанням обома країнами своїх транзитних та енерготранзитних потенціалів [4].

Доказом цього може бути аналіз сфер діяльності українських ділових кіл, які проводять свою діяльність на території Грузії чи співпрацюють з нею. На грузинському ринку оперує близько 30 українських компаній, які займаються наданням транспортних та ремонтно-будівельних послуг (судноплавна компанія «Укрферрі»; авіакомпанії «Українські авіалінії», «Аероміст-Харків», «Донбас-Східні авіалінії України»; науково-дослідний Інститут морського транспорту «ЧорноморНДІпроект») [3].

Невід'ємною частиною стабільного двостороннього партнерства України й Грузії, яка впливає на стабільність в регіоні, є енергетична сфера. Завдяки вдалому геополітичному розташуванню між Сходом та Заходом і зовнішньополітичній орієнтації, Грузія бере активну участь в процесі імплементації каспійських енергетичних проектів. Ця країна Південного Кавказу вже може відігравати суттєву роль як транзитна держава для забезпечення чорноморських країн нафтою та газом, що транспортуються й будуть транспортуватися в майбутньому з Азербайджану та Центральної Азії. Сьогодні діють такі проекти як Баку – Тбілісі – Джейхан та Баку – Тбілісі – Ерзурум [3].

Російська Федерація завжди вміло використовувала постачання енергоносіїв як впливовий важіль своєї зовнішньої політики. Однак події, пов'язані з різким підняттям цін на енергоресурси для сусідніх країн та нових членів ЄС, перекриття поставок природного газу до України, аварії на трубопроводах до Грузії, відмова приєднатися до Європейської енергетичної хартії та багато інших конфліктних ситуацій протягом 2003-2009 рр. змусили ЄС активізувати свої проекти щодо диверсифікації шляхів енергопостачання.

За таких умов Грузія знаходилась на більш успішних позиціях, ніж Україна, адже на сьогодні 60% потрібного Тбілісі природного газу надходить з Азербайджану і лише 40% - з Росії. Головна перевага двох країн – це їхні транзитні можливості та розвинута трубопровідна інфраструктура, зокрема, – України. Такі трубопроводи як Баку – Тбілісі – Джейхан, Баку – Тбілісі – Ерзурум та Одеса – Броди є альтернативними російським шляхам постачання енергоносіїв з Каспію [3].

Проте, слід пам'ятати, що крім зрозумілого російського спротиву реалізації альтернативних шляхів постачання нафти й газу до Європи, а отже й зменшенням монопольного становища Російської Федерації в галузі енергопостачання, має місце й турецький чинник. Хоча Анкара й діє іншими засобами і відверто не використовує політичні заходи тиску, все ж таки турецький уряд підтримує лише ті проекти, що розташовані на її території. Це пов'язано не тільки з економічною складовою, але й з тим, що Анкара намагається закріпити за Туреччиною статус найважливішого транзитного вузла енергетичних комунікацій, до того ж не в останню чергу для використання у переговорах з ЄС [3].

Однак, ані ЄС, ані США не мають наміру наділяти Туреччину статусом монополіста в енергетичній галузі. З огляду на це, нові проекти, які б об'єднали нафто- й газо-транспортні системи України та Грузії, мають незначний перспективний потенціал з точки зору ЄС та США, оскільки й офіційний Київ, і Тбілісі зацікавлені в диверсифікації джерел енергоносіїв та мають прозахідну орієнтацію й кінцеву мету – вступ до Європейського Союзу, до того ж, цей шлях є одним з найкоротших з Каспію до Європи [3].

В той самий час, для асиметричної моделі українсько-грузинського стратегічного співробітництва властиве певне переважання на користь політико-дипломатичної складової на противагу торговельно-економічній складовій: темпи зростання товарообігу між державами залишаються низькими навіть в рамках ГУАМ; номенклатура імпорту з Грузії обмежена феросплавами, вином та іншими продуктами сільського господарства; 90% взаємних інвестицій направлено в банківський сектор, попри важливі для національних інтересів України транспортно-комунікаційну, торговельно-економічну, й енергетичну сфери; інтереси українського бізнесу щодо об'єктів грузинської інфраструктури, як і раніше, ігноруються на користь азербайджанських, турецьких і навіть російських інвестицій [3]. Доказом цього є те, що 14 липня 2016 року президент України (П. Порошенко) та президент

Азербайджану (І. Алієв) домовились про відновлення проекту трубопроводу «Одеса – Броди» для транспортування нафти.

Останнім часом, а саме – впродовж 2013 – 2016 рр., між Україною та Грузією було укладено двосторонні угоди, серед яких [2]:

- 18 червня 2013 р. – План двосторонніх консультацій між Міністерствами закордонних справ України та Грузії на 2013 – 2014 рр.;

- 25 червня 2013 р. – Угода між Міністерством охорони здоров'я України й Міністерством праці, охорони здоров'я та соціального захисту Грузії про співробітництво в сфері охорони здоров'я та медичної науки, яка сприятиме встановленню прямих контактів між медичними установами та організаціями обох країн та дозволить координувати політику в галузі охорони здоров'я;

- 25 червня 2013 р. – Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством з інвестицій та управлінням національними проектами України а також Національним інвестиційним агентством Грузії, метою якого є активізація співробітництва двох країн у сфері інвестиційної діяльності.

Проаналізовані документи є свідченням того, що економічне співробітництво двох держав є все-таки слабозвиненим і потребує стратегічних кроків щодо вдосконалення торговельно-економічних відносин.

Важливо відзначити, що на початку червня 2016 року співробітництво між Україною та Грузією в галузі залізнично-паромного сполучення вийшло на новий шлях розвитку. В Одесі відбулося третє засідання українсько-грузинської Робочої групи з питань транспорту, під час якого учасники двостороннього діалогу погодили текст проекту Угоди між Кабінетом Міністерства України та Урядом Грузії щодо організації прямого міжнародного залізнично-паромного сполучення через порти України та Грузії. Ключові позиції міжурядової угоди були окреслені в ході зустрічі та зазначені в підсумковому Протоколі засідання, підписаного 2 червня 2016 року [5].

Велику увагу в даній Угоді експерти приділили ключовим питанням розвитку залізнично-паромного сполучення та співробітництва в зазначеному напрямі між Україною та Грузією. Не випадковим можна вважати те, що ця подія відбулася на базі регіональної філії ПАТ УЗ «Одеська залізниця», адже одеська магістраль з'єднує стальними коліями 9 морських та 3 річкових порти України, а паромна переправа в Іллічівському морському порту є одним з головних елементів залізнично-паромного сполучення в акваторії Чорного моря.

У 2015 році в міжнародному прямому залізнично-паромному сполученні через цю паромну переправу в напрямі грузинського порту Батумі було відправлено 148,9 тис. тон вантажів, що в 3,3 рази більше за 2014 рік; а за 4 місяці поточного року – 51,1 тис. тон, що в 2,2 рази більше в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року. На зустрічі було також обговорено можливості вантажопотоку в напрямі грузинського порту Поті та визначено подальші шляхи співробітництва. Крім того, в підписаному документі зазначена й низка питань щодо розвитку авіаційного та автомобільного сполучення. Тому Міністерство інфраструктури України, Міністерство економіки та сталого розвитку Грузії продовжує співробітництво в галузі авіаційного, автомобільного та залізнично-промислового сполучення, включаючи нормативно-правове врегулювання цього питання [5].

Крім того, Україна та Грузія обговорюють питання комбінованих перевезень та співробітництва в галузі транспорту. Під час засідання учасники підвели підсумки діяльності співпраці між країнами в галузі транспорту та визначили ключові аспекти подальшої співпраці. Зокрема, зазначено, що на сьогодні існує тенденція до поновлення двосторонніх взаємовідносин, чому сприяє підписання Протоколу про входження України до Транскаспійського міжнародного маршруту 17 травня 2016 року. В світлі цієї події, фахівці обговорили тарифні умови, встановили передумови для подальшої співпраці та узгодили технічні питання щодо залізнично-паромного сполучення [7].

Повертаючись до питання українсько-грузинського економічного співробітництва, важливо відзначити, що, оцінюючи інвестиційну складову співробітництва, на цей час Грузія є виключно країною-реципієнтом, а не донором інвестицій. Разом з тим, слід враховувати, що в Грузії створені привабливі умови для залучення українських інвестицій, участі національних компаній у діяльності започаткованих на території Грузії вільних індустріальних зон в порту Поті та м. Кутаїсі, а також вільної туристичної зони у Кобулеті (Аджарія) [6].

За рахунок українських інвестицій у м. Больнісі створено найбільший в регіоні сучасний комплекс з виробництва м'яса та свинини та продуктів його переробки. Окрім того, у 2014 році у м. Гардабані розпочалося будівництво сучасного тепличного комбінату (2 га). Будівельні роботи виконують спеціалісти з України, а фінансування об'єкту здійснюється за рахунок іноземних інвестицій, в тому числі й українських [6].

Перспективні напрями двостороннього співробітництва у економічній сфері, а також шляхи вирішення проблемних питань розглядаються сторонами в рамках діяльності Спільної міжурядової українсько-грузинської комісії з питань економічного співробітництва [6].

Щодо питання євроінтеграційного процесу України та Грузії, тут важливо зазначити, що обидві країни (в тому числі й Молдова) пост радянського простору 27 червня 2014 року в Брюсселі підписали Угоду про асоціацію з Євросоюзом. Однак, серйозною перешкодою для реалізації угод з ЄС виявилися внутрішньополітичні та економічні проблеми України й Грузії.

Щодо Грузії, то вона націлена на членство в ЄС та на повну трансформацію у країну з європейськими цінностями. На даний час набула чинності лише та частина угоди, яка націлена на торгівельні відносини між Грузією та Євросоюзом. Однак, грузинський бізнес вже працює на території європейського ринку, а обсяг експорту до ЄС виріс як у товарному, так і в грошовому еквіваленті. Завдяки чітким позиціям угоди з ЄС, Тбілісі має певну програму реформ, які вже втілюються в життя [1].

Водночас, як зазначає керівник GFSIS, протягом минулого року Грузія зіткнулась із серйозними викликами: економічний спад, високий рівень безробіття, загрози безпеки в країні та регіоні позбавляють республіку можливості швидко розвиватися. На тлі російсько-української кризи та в результаті пропагандистської війни Кремля збільшилася підтримка проросійського курсу розвитку країни (його підтримують 15% населення Грузії). Хоча частка грузинів, які висловлюються за євроінтеграцію, залишається дуже високою – понад 70%. Але, проблеми Грузії на європейському шляху мають радше внутрішній характер, адже країна отримує велику допомогу від ЄС на проведення реформ і різні проекти. Лише стійке економічне середовище і політична стабільність сприятимуть притокові інвестицій, тож успіх Грузії на євроінтеграційному шляху буде залежати від результатів дій самого уряду Тбілісі [1].

Поки Грузія перебуває на початковому етапі європейської інтеграції, розрахованому на багато років, не слід очікувати миттєвих змін. Проте, цілком реально, що в найближчі два-три роки країна отримає результати від підписання угоди про ЗВТ з ЄС [1].

На відміну від Грузії, яка успішно євроінтегрується, Україна стоїть на декілька сходинок нижче, адже збройний конфлікт на Донбасі забирає багато сил і коштів. Події в східній частині України знизили активність держави у питаннях імплементації угоди з ЄС.

Головний зиск від європейської інтеграції мав полягати для України в тому, що повноцінне набрання чинності Угоди про асоціацію повинно спричинити збільшення потоку іноземних інвестицій до країни, а також створення нових виробничих потужностей, зокрема таких, що виготовляють продукцію на продаж на Захід. Український уряд працює над переходом на європейські технічні регламенти та стандарти якості, проте в ЄС повинні розуміти, що за умов загрози зовнішньої агресії питання безпеки і оборони, життя і смерті важливіші за приведення у відповідність технічних регламентів [1].

За нинішньої ситуації в українській владі не вистачає мотивації, часу та фінансування для реалізації відразу декількох системних реформ. Це внутрішні причини, але продиктовані

вони зовнішніми чинниками. До того ж громадськість в Україні поступово розчаровується у позиції ЄС [1].

Таким чином, з викладеного вище можна дійти висновку, що необхідним є посилення економічної діяльності між Україною та Грузією задля досягнення стратегічних цілей і проведення успішних реформ на шляху до євроінтеграції, що вигідно обом державам. Україні дещо важче вдається долати труднощі щодо входження у європейську спільноту, зважаючи на збройний конфлікт на Донбасі, а Грузія ж у свою чергу намагається вміло боротися з російською пропагандою, що теж так чи інакше гальмує рух до повного сплетіння з Європою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грузія, Молдова, Україна: складний шлях до європейської інтеграції [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>.
2. Двосторонні угоди, підписані між Україною та Грузією [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/ugodi_z_ukrain_geo/2075.html
3. Економічний вимір українсько-грузинського партнерства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1554/1470>
4. Стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин / Торговельно-економічна місія у складі Посольства України в Грузії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/georgia/ua/12150.htm>
5. Співробітництво між Україною та Грузією в галузі залізнично-паромного сполучення вийшло на новий виток розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://odz.gov.ua/?news=1077>
6. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Грузією [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://georgia.mfa.gov.ua/ukraine-ge/trade>
7. Україна та Грузія обговорюють питання комбінованих перевезень та співробітництва в галузі транспорту [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://odz.gov.ua/?news=1073>

Motsa Andriy, Kachur Yuliya. ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND GEORGIA: CHARACTERISTICS OF THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE AND GEORGIA WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ASSOCIATION AGREEMENT

The article analyzes components of economic cooperation between Ukraine and Georgia, investigated the possibility of improving the strategic partnership between the two states, and also considered problems and perspectives of integration of Ukraine and Georgia into the European community within the framework of the Association Agreement.

Keywords: *Ukraine, Georgia, strategic partnership, economic cooperation.*

УДК 339.94 (47787)

*Мудренко Костянтин,
студент магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА МОЛДОВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженням сучасних тенденцій розвитку, актуальних проблем та перспектив поглиблення транскордонного співробітництва України та Молдови у контексті європейської інтеграції. Особливу увагу приділено розвитку транскордонного співробітництва в рамках українсько-молдовського транскордонного регіону.

***Ключові слова:** транскордонне співробітництво, транскордонний регіон, європейська інтеграція, регіональна політика.*

Розширення Європейського Союзу у 2004 – 2007рр. подарувало Україні спільний кордон з країнами-членами ЄС, а її прикордонні регіони (в першу чергу шість її областей – Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька та Одеська області) стали об'єктами регіональної політики цього об'єднання. Це створило додаткові можливості для прикордонних територій ефективно використовувати потенціал свого розвитку для виходу на європейські ринки товарів та послуг шляхом поглибленої взаємодії через механізми транскордонного співробітництва та адаптації європейського законодавства у сфері регіональної політики. Процес входження України у європейський інтеграційний простір і визнання її європейськими партнерами потребує координації зусиль з розвитку співпраці з країнами ЄС і в першу чергу – сусідами України.

Разом з цим, не менш важливим є розвиток транскордонного співробітництва і за участі інших сусідніх країн, а саме Республік Молдови та Білорусі. Початок військової агресії Росії переорієнтував транскордонне співробітництво прикордонних з Росією регіонів з українсько-російського транскордонного регіону у напрямі поглиблення співпраці в рамках єврорегіональних структур за участі країн-членів ЄС та активізації міжрегіонального співробітництва на рівні європейських інституцій.

Інституційно-правове забезпечення розвитку транскордонного співробітництва в Україні складають міжнародні нормативно-правові документи, ратифіковані Україною, міждержавні угоди, національне законодавство, міжрегіональні угоди, угоди між учасниками, зокрема, єврорегіональних утворень, які стосуються транскордонного співробітництва. Основним нормативно-правовим документом, що регулює транскордонне співробітництво в Україні, є Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року [1]. Цей Закон регулює правові, організаційні та економічні відносини у сфері транскордонного співробітництва.

Водночас в Україні головним документом, що визначає політику у сфері транскордонного співробітництва, є Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року [2], у якій розвиток транскордонного співробітництва зазначається з-поміж основних завдань двох стратегічних цілей. Крім того, одним з інструментів реалізації Стратегії є державні програми розвитку транскордонного співробітництва, які передбачають консолідацію зусиль, спрямованих на сприяння розвитку єврорегіонів, ліквідацію інфраструктурних та адміністративних бар'єрів для активізації співпраці прикордонних територій, провадження спільної діяльності у сфері малого та середнього бізнесу, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, розбудову їх виробничої та соціальної інфраструктури.

Досвід європейських країн свідчить про те, що розвиток транскордонного співробітництва безпосередньо залежить від стану національного правового забезпечення його розвитку, а також державної регіональної та інтеграційної політик. І, незважаючи на підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 27 червня 2014 року та ратифікацію 11 травня 2012 року Протоколу №3 до Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями, які б мали стати важливим імпульсом для активізації транскордонного співробітництва, процес ратифікації першої та імплементації другого відбувається досить повільно.

Республіка Молдова та Україна встановили дипломатичні відносини у 1992 р. Станом на січень 2014 р. відносини між двома країнами підкріплені 128 різноманітними чинними правовими актами та документами (договорами, угодами тощо) [5].

Найбільш актуальні документи включають Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво (1992 р.), Договір про державний кордон (1999р.), а також Консульську конвенцію між Україною і Республікою Молдова (1995р.) [5].

Українсько-молдовський державний кордон простягається на 1222 км і складається як з сухопутної (955 км), так і водної (267 км) частин. Зокрема, Чернівецька область входить до ділянки державного кордону з Республікою Молдова довжиною 178 км, Вінницька – 202 км, а Одеська – 842 км. Уздовж українсько-молдовського державного кордону розташовані 57 діючих пунктів пропуску, серед яких 28 мають статус міжнародних, 14 – міждержавних і 15 – місцевих. 452 кілометри українсько-молдовського кордону перебувають під контролем влади самопроголошеної Придністровської Молдавської республіки [3].

Базовий Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво був підписаний президентами України та Молдови 23 жовтня 1992 року, а 1 листопада 1996 р. він був ратифікований Верховною Радою України і 3 грудня 1996 р. – Парламентом Республіки Молдова. Процес ратифікації затягнувся через певні територіальні спірні питання (а саме 2,4% загальної довжини державного кордону) [4].

На сьогодні чинна договірно-правова база українсько-молдовських відносин налічує понад 100 міжнародних договорів, угод та інших документів, які регулюють практично увесь спектр питань двостороннього, в тому числі і транскордонного співробітництва. Основними з яких є:

- Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Республікою Молдова від 10.03.1992 року;
- Консульська Конвенція між Україною і Республікою Молдова від 01.11.1996 року;
- Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова від 05.01.1997 року;
- Договір між Україною та Республікою Молдова про державний кордон від 06.04.2000 року.

Найбільш важливим серед усіх базових угод вважається Договір про добросусідство, дружбу та співробітництво від 05.01.1997 року. У ньому йдеться про те, що Україна та Республіка Молдова розвиватимуть свої добросусідські та партнерські відносини як дружні держави, вони послідовно дотримуватимуться принципів суверенної рівності, незастосування сили чи загрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, поваги прав людини і основних свобод, рівноправності і права народів розпоряджатися своєю долею, співробітництва і сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Крім того, у документі зазначено, що Україна та Республіка Молдова укладуть між собою інші договори й угоди про співробітництво в усіх сферах міждержавних відносин, що становлять взаємний інтерес, в тому числі і у сфері транскордонного співробітництва. Проте цей договір не вирішував територіальних питань та кордонів між країнами і ніяким чином не стосувався придністровського конфлікту [5].

Не менш важливим базовим договором стала Консульська Конвенція між Україною і Республікою Молдова, яка сприяла і на сьогодні продовжує забезпечувати захист населення, яке перебуває за кордоном, культурний обмін, економічний та політичний захист. Ці питання особливо актуальні і важливі в рамках українсько-молдовського ТКР, де присутня так звана «придністровська» проблема. Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон, який став одним із базових у врегулюванні територіальних питань та встановленні кордонів між двома державами, був підписаний 19 серпня 1999 року і ратифікований Україною 6 квітня 2000 року [3].

Щодо зовнішньоекономічного співробітництва двох країн, то за підсумками 2015 року обсяг торгівлі товарами між Україною та Республікою Молдова склав 565,5 млн дол. США. Україна залишилась одним з основних торговельних партнерів Молдови, посідаючи третю позицію (після Румунії та РФ) за обсягами імпорту до Молдови із часткою 9,3%. Водночас, частка України в молдовському експорті скоротилась до 2,3%, що відповідає 10-ій позиції. При цьому експорт товарів становив 524,3 млн дол. США (зменшення на 29,5%), імпорт товарів – 41,2 млн дол. США (зменшення на 33,4%). Сальдо склалося позитивним для України – 483,1 млн дол. США [7].

У 2015 році зафіксовано зменшення обсягів поставок з України в Молдову фактично по всіх товарних групах. Зокрема, суттєво позначилось на показниках українського експорту значне скорочення порівняно з 2013–2014 роками поставок таких товарних позицій, як електроенергія та енергоносії. Водночас зменшення фізичних обсягів українського експорту було значно більш поміркованим, а по окремих позиціях мало місце зростання, що обумовлено суттєвим зниженням середньої ціни експортних поставок.

Основними товарами, які поставлялися до Молдови за цей період, були: продукція агропромислового комплексу, цигарки, металовироби та металобрухт, продукція будівельної та хімічної галузей. В свою чергу, основними товарами, що імпортувались Україною з Молдови, залишались: продукція рослинництва, вино та етиловий спирт. Мало місце скорочення порівняно з 2014 роком обсягів імпорту з РМ зернових, насіння соняшнику, вина та спирту [7].

Обсяг торгівлі послугами між Україною та Молдовою за січень-вересень 2015 року становив 53,8 млн дол. США. При цьому експорт послуг склав 30,7 млн дол. США (зменшення на 29,4%), імпорт послуг – 23,1 млн дол. США (збільшення на 0,5%). Сальдо для України позитивне – 7,6 млн дол. США. Станом на 1 жовтня 2015 року Молдова інвестувала в економіку України 22,5 млн дол. США (що на 7,0 млн дол. США або ж на 23,7% менше порівняно з 1 січня 2015 року) [7].

Транскордонне співробітництво України та Молдови найяскравіше представлене функціонуванням на території українсько-молдовського транскордонного регіону (ТКР) таких єврорегіонів, як «Верхній Прут», «Нижній Дунай» та «Дністер», що охоплюють регіони Молдови, Румунії та України. Зокрема, діяльність єврорегіону «Нижній Дунай», до складу якого з українсько-молдовського ТКР увійшли Кагульський район Республіки Молдова та Одеська область України, спрямована на:

- підвищення загального соціально-економічного рівня розвитку територій єврорегіону;
- налагодження торговельно-економічного співробітництва; вирішення екологічних проблем, особливо тих, які стосуються приднаунських озер, протипаводкових і протиповіневих заходів на р. Дунай, прогнозно-аналітичної роботи з цих питань;
- розвиток спільної транспортної інфраструктури, транскордонного культурного співробітництва, освітньо-наукової кооперації;
- розв'язання проблем комерційного рибальства на річках і озерах єврорегіону; консолідації зусиль країн-учасниць задля боротьби з організованою злочинністю, наслідками техногенних катастроф та стихійних лих;
- розвиток туризму та рекреації тощо [6].

Подібне спрямування у своїй діяльності притаманне і єврорегіону «Верхній Прут» (з-поміж регіонів українсько-молдовського ТКР сюди ввійшли Чернівецька область України та райони Брічень і Окніца Республіки Молдова), в якому також реалізується пілотний для України та Молдови проект Екоєврорегіону, а також і створеного відносно недавно (2012 р.) єврорегіону «Дністер» за участю Вінницької області України, а також районів Сорока, Дондушень та Окніца. Крім того, в рамках функціонування єврорегіонів «Верхній Прут», «Нижній Дунай» і «Дністер» активізується робота щодо створення в українсько-молдовському ТКР транскордонних кластерів. Успішним прикладом створення таких кластерів є Перший українсько-румунський аграрний кластер, локалізований в Чернівецькій області, у якому беруть участь також і молдовські учасники [5].

Особливою темою в українсько-молдовських відносинах є питання кордону з невизнаною Придністровською Молдавською Республікою, довжина якого становить 386 км. Загалом Придністров'я виступає зоною стратегічних та економічних інтересів України. Понад 80% усього імпорту товарів Придністровської Молдавської Республіки ввозиться з України, налагоджена співпраця між понад 30 підприємствами з придністровського боку і 50 – з українського. Готова придністровська металопродукція відвантажується через українські порти Одеса та Іллічівськ. Співпраця України й Молдови охоплює низку питань загальноєвропейського спрямування, а саме: запровадження спільного прикордонного та митного контролю, перспективи створення необхідної інфраструктури для здійснення такого контролю, процес демаркації українсько-молдовського державного кордону тощо. Обидві країни прагнуть налагодження глибоких інтеграційних відносин з ЄС на засадах «політичної асоціації й економічної інтеграції» і вбачають стратегічну мету своєї політики у приєднанні до ЄС, а також співпрацюють з ним в рамках програми «Східне партнерство», що об'єктивно формує основу для спільного просування інтересів України і Молдови у напрямі євроінтеграції [6].

Крім того, єврорегіональне співробітництво в ТКР зміцнюється завдяки взаємодії адміністрації єврорегіонів «Дністер» та «Сірет – Прут – Ністру». Зокрема, 25 липня 2014 р. відбувся II транскордонний форум Єврорегіону «Сірет – Прут – Ністру», співorganizатором якого був єврорегіон «Дністер». Про його масштабність свідчить той факт, що на ньому були представники понад 400 компаній Молдови, України, Румунії, ФРН, Польщі та Італії. Єврорегіон «Дністер» за два роки свого існування (2012 – 2014) успішно долучився до виконання міжнародних проектів «Розробка фандрейзінгової стратегії Єврорегіону до 2016 року», «Проведення тренінгу і консультації з розробки стратегічного плану організації», «Стратегія розвитку Єврорегіону Дністер», «Спільні зусилля з міграції та реінтеграції у Єврорегіоні «Дністер» і «Про Європа Віадрина», «Розвиток економічного потенціалу Єврорегіону Дністер», «Волонтерський рух – як метод активізації місцевих громад», що закономірно стало позитивною тенденцією розвитку всього українсько-молдовського транскордонного регіону, а також таких важливих локальних проектів, як «Покращення матеріально-технічної бази Тростянецької районної центральної лікарні», що демонструє позитивні результати налагодження транскордонної співпраці. Надзвичайно перспективним і цікавим аспектом розвитку ТКР є реалізація україно-румунсько-молдовського проекту «Трансагрополіс – підтримка транскордонного агробізнесу», успішне виконання якого дозволить українським та молдовським агровиробникам виходити на ринки сільгосппродукції ЄС через логістичні інфраструктурні канали Яеського повіту Румунії [6].

Таким чином, на сьогоднішній день основними напрямками розвитку українсько-молдовського транскордонного співробітництва є:

- проблеми облаштування українсько-молдовського державного кордону та розвитку прикордонної інфраструктури;
- перспективи українсько-молдовського співробітництва в рамках єврорегіонів «Верхній Прут», «Дністер» та «Нижній Дунай»;
- проблеми врегулювання придністровського конфлікту та вирішення пов'язаних з ним соціально-економічних проблем;

- нарощення торговельно-економічного співробітництва і потенціалу українсько-молдовського ТКР, у тому числі і у рамках регіонального об'єднання країн Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ, яка опікується сферами економіки, торгівлі, енергетики та боротьби з міжнародною злочинністю;

- реалізація низки важливих інфраструктурних проектів.

Висновки. Незважаючи на широкий спектр невирішених спільних проблем – від проблем делімітації та інфраструктурного облаштування українсько-молдовського державного кордону до різносторонніх питань екологічної безпеки та економічної співпраці, розвиток українсько-молдовського транскордонного співробітництва здійснюється посиленними темпами. Про це свідчать зростання тут кількості євро регіонів, активний міждержавний діалог з торговельно-економічного співробітництва, активізація культурного, наукового та освітнього співробітництва.

На сьогоднішній день залишається низка проблемних питань щодо активізації та поглиблення транскордонного співробітництва, що потребують негайного вирішення і включають, насамперед: облаштування українсько-молдовського державного кордону, розвиток прикордонної інфраструктури та реалізацію спільних інфраструктурних проектів, поглиблення українсько-молдовського співробітництва в рамках існуючих євро регіонів, врегулювання придністровського конфлікту та спільного вирішення пов'язаних з ним соціально-економічних проблем, а також нарощення торговельно-економічного співробітництва між двома країнами.

Основою подальшого поглиблення транскордонного співробітництва між країнами є також те, що обидві країни прагнуть налагодження глибоких інтеграційних відносин з ЄС на засадах «політичної асоціації й економічної інтеграції» і вбачають стратегічну мету своєї політики у приєднанні до ЄС, а також співпрацюють з ним в рамках програми «Східне партнерство», що об'єктивно формує основу для спільного просування інтересів України і Молдови у напрямі євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про транскордонне співробітництво. Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://www.csi.org.ua/www/wp-content/uploads/2013/05/nsrdu2020_1.pdf.
3. Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498_046.
4. Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/498_16
5. Молдова – Україна: Спільна операційна програма [Електронний ресурс] // EaPTC. – 2014. – Режим доступу: http://www.eaptc.eu/struct_file.php?id_pr=74.
6. Розвиток транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] // «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього Національної академії наук України». – 2016. – Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/20160401.pdf>.
7. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Молдовою [Електронний ресурс] // Посольство України в Республіці Молдова. – 2016. – Режим доступу: <http://moldova.mfa.gov.ua/ua/ukraine-md/trade>.

Mudrenok Kostyantyn. DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES OF THE CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND MOLDOVA IN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN INTEGRATION

The article investigates modern tendencies of development, actual problems and perspectives of deepening of the cross-border cooperation between Ukraine and Moldova in the context of European integration. Particular attention is paid to the development of cross-border cooperation in the framework of the Ukrainian-Moldovan cross-border region.

Keywords: *cross-border cooperation, cross-border region, European integration, regional policy.*

УДК 94(4):339.9(4):327(4):341(4)

Романюк Марія,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена актуальним проблемам транскордонного співробітництва України та Словацької Республіки у контексті європейської інтеграції української держави. Особливу увагу приділено виокремленню транскордонного співробітництва України та Словаччини як передумови євроінтеграції нашої держави.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, транскордонний регіон, Україна, Словаччина, Словацька Республіка, євроінтеграційні процеси, євроінтеграція, міждержавна співпраця, євроінтеграція України, євроінтеграційний досвід.

Україна і Словаччина є новими незалежними європейськими державами, передумовами виникнення яких є національно-визвольні змагання українського і словацького народів, повалення тоталітаризму, повної зміни міжнародних відносин та припинення двополюсного протистояння в Європі та світі. Особливо схожим є становлення суверенної державності України та Словацької Республіки. Обидві країни усамостійнилися мирним шляхом у результаті розпаду колишніх соціалістичних радянської та чехословацької країн. Між Україною та Словаччиною з самого початку не виникало принципових розбіжностей або дискусійних питань, які не можна було вирішити посередництвом переговорів, компромісу та зміцнення добросусідських відносин. Це створило міцну основу подальшого успішного розвитку українсько-словацької співпраці. Актуальність теми полягає в тому, що на початку третього тисячоліття взаємини між країнами набули нового етапу розвитку, основним завданням якого стало максимальне використання можливостей двосторонньої співпраці для забезпечення ефективної реалізації євроінтеграційних планів.

Основним напрямом зовнішньоекономічної стратегії України є співробітництво з країнами Європейського Союзу, зокрема зі Словацькою Республікою. Співробітництво між Україною та Словаччиною в економічному напрямі на сучасному етапі має дуже важливе значення. Спорідненість кордонів між країнами та членство Словаччини в ЄС зумовлюють зацікавленість України в забезпеченні добросусідських відносин зі Словацькою Республікою. Забезпечення ефективних економічних відносин України та Словаччини на міждержавному рівні сприятиме зміцненню позицій України у європейському співтоваристві, а також сприйняття євроінтеграційного досвіду Словаччини. Актуальним є аналіз транскордонного співробітництва України і Словаччини як передумови євроінтеграції нашої держави.

Прагнення України до євроінтеграції та її спільні кордони з країнами Європейського Союзу пояснюють підвищення уваги науковців до проблематики транскордонного співробітництва України. Серед вітчизняних вчених зазначеній проблематиці приділили увагу: М. Лайчак, який аналізував феномен єврорегіонів, транскордонне співробітництво України після розширення Європейського Союзу, концептуальні засади євроінтеграційної політики України [4]; А.Т. Смоленський досліджував досвід та перспективи роботи єврорегіонів, перспективи участі областей України у єврорегіонах, державну регіональну політику у транскордонних територіях та ін. [6]. Найдич М.А. аналізував основні вектори євроінтеграційних процесів, інституції розвитку партнерства України та Словаччини тощо [10].

Мета статті – розкрити особливості транскордонного співробітництва України і Словаччини як передумови євроінтеграції нашої держави.

Євроінтеграційні напрями відносяться до системи міждержавного співробітництва України і Словаччини. Вони мають самостійну правосуб'єктність, проте не можуть розвиватися за рамками існуючого конституційного та законодавчо-нормативного поля держави. Такий вид співпраці можна вважати окремим підрівнем взаємовідносин України і Словаччини. Співпраця між Україною і Словаччиною в політичній, економічній та культурно-духовній сферах уособлює власну внутрішню структуру з включеними взаємопов'язаними елементами і рівнями.

В євроінтеграційному напрямі Словацька Республіка надає всебічну підтримку Україні. Єдину та однозначну позицію у цьому питанні проявляють всі гілки словацької влади. Підтримка євроінтеграційної стратегії України закріплена у Програмі діяльності Уряду Словацької Республіки. У Програмі зазначено, що «Словаччина буде й надалі активно підтримувати інтеграційні та модернізаційні наміри свого найбільшого сусіда – України, адже безпечна, економічно прогресуюча, демократична та вільна Україна являє собою важливий елемент загальноєвропейської стабільності. Словаччина підтримуватиме розвиток співпраці у рамках «Східного партнерства» та надання конкретної інтеграційної перспективи Україні» [3].

Україна та Словацька Республіка є сусідами першого порядку в геополітичному контексті, які безпосередньо межують і мають спільний державний кордон. Зі Словаччиною межує захід України, зокрема, Закарпатська область. Протяжність спільного кордону зі Словаччиною - близько 50 кілометрів. На словацько-українському державному кордоні знаходиться 5 пунктів пропуску, 2 з яких – залізничні: Чіерна над Тисою – Чоп (для легкового і вантажного транспорту) і Матьовске Войковце – Павлово (для вантажного транспорту) та 3 автомобільних: Вишне Немецке – Ужгород (для легкового і вантажного транспорту), Убля – Малий Березний (для легкового і вантажного транспорту до 3,5 т), Вельке Слемецке – Малі Селменці (для пішоходів і велосипедистів) [4].

В даний час кількість пунктів пропуску збільшуватися не буде. Однак в довгостроковій перспективі залишається актуальним питання будівництва пункту пропуску Чіерна над Тисою – Соломоново, потужність якого повинна перевищувати потужність існуючого пункту Вишне Немецке – Ужгород. Оформлення документів всіх подорожуючих відбувається на всіх пунктах пропуску стандартним чином без затримок. Збільшення вантажопотоків спостерігається в кінці року, коли підприємці намагаються виконати свої зобов'язання за контрактами.

У 2015 році в рамках проекту «Модернізація і реконструкція прикордонних пунктів пропуску на словацько-українському кордоні» в пункті пропуску Вишне Немецке була виконана реконструкція, що тривала 5 місяців, з квітня по вересень. В рамках реконструкції в пункті пропуску через кордон на в'їзді до Словаччини було збільшено кількість смуг руху для автомобільного транспорту з 3 до 4 смуг. На виїзді зі Словаччини було збільшено кількість смуг руху для автомобільного транспорту з 2 до 3, обладнано коридор для піших мандрівників і велосипедистів, встановлено нову систему відеоспостереження, встановлено новий металевий портал і інформаційне табло перед в'їздом на територію Словаччини [4].

Це також сприяло підвищенню пропускної спроможності пункту пропуску Вишне Немецке, підвищенню комфорту оформлення документів мандрівників, зменшення часу очікування для автомобільного транспорту та підвищення безпеки. Одночасно із закінченням реконструкції на словацькому боці розпочалися роботи з реконструкції на українському боці прикордонного пункту пропуску.

Для забезпечення стабільності у Центрально-Східному регіоні Європи особливо важливе значення має розвиток добросусідських взаємин між країнами. Розвиток співпраці та регулювання взаємозв'язків із сусідніми країнами відносно загальноєвропейських принципів є одними із основних передумов включення нових незалежних країн в інтеграційні процеси на європейському просторі.

Протягом останнього десятиріччя XXI століття досвід українсько-словацького партнерства свідчить про можливість тісної партнерської взаємодії між різними за

потенціалом, розмірами та глибиною характеру перетворень у реформній сфері державами Центрально-Східного регіону Європи – Україною та Словацькою Республікою.

Україна є найбільшим сусідом Словацької Республіки. В той же час для України Словацька Республіка, навпаки є найменшою серед межуючих із нею країн в західному регіоні. Проте це не стає на заваді рівноправних відносин України та Словаччини на принципах взаємної поваги, суверенітету і незалежності.

Україна переймає від Словаччини досвід європейського та євроатлантичного інтеграційних процесів. У цьому напрямі можна виокремити особливо плідну взаємодію українських (Національний інститут стратегічних досліджень) та словацьких (Словацька асоціація зовнішньої політики) експертів, особливо в межах проекту Національного конвенту України щодо ЄС.

У рамках цього напрямку 25 липня 2012 року в Міністерстві закордонних справ Словацької Республіки відбулася зустріч директора Національного інституту стратегічних досліджень України (НІСДУ) А. Єрмолаєва з державним секретарем МЗС Словацької Республіки П. Буріаном. Серед загальних питань обговорювались і питання підтримки словацькою стороною європейської інтеграції України, і конкретні проекти, за котрими співпрацюють держави у рамках реалізації євроінтеграційних амбіцій України. Дискусія переважно точилася навколо проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні», саме з метою участі у підсумковому пленарному засіданні якого і було організовано робочий візит в Україну 11-12 липня 2012 року державного секретаря МЗС Словацької Республіки П. Буріана [9].

Зважаючи на те, що головним реалізатором проекту від Словацької Республіки постала провідна словацька неурядова організація у сфері зовнішніх відносин – Словацька асоціація зовнішньої політики, директора НІСДУ А. Єрмолаєва під час його зустрічі з держсекретарем МЗС Словацької Республіки П. Буріаном супроводжував керівник Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики О. Дулеба. У процесі зустрічі А. Єрмолаєв висловив удячність словацькій стороні за її (в особі зовнішньополітичного відомства Словаччини) активну підтримку в реалізації проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні» [9].

Основним напрямом українсько-словацької співпраці в 2014–2015 роках було питання організації реверсного постачання газу.

У Словаччині та Україні існує багаторічна традиція співпраці в сфері транспортування нафти і газу в Європу. І надалі в спільних інтересах країн залишається зміст українського транзитного коридору як головної траси поставок енергетичної сировини в Європу. Ключовим проектом сучасності є реверсні поставки газу, здійснення яких почалося у вересні 2014 року, вони істотно сприяють енергетичній безпеці України. У 2015 році зі Словаччини в Україну було імпортовано 9,7 млрд куб.м газу [4].

Що стосується майбутнього, то тут передбачено великий простір для поглиблення співпраці в сфері енергоефективності. Словацька Республіка є лідером технологій в сфері централізованого опалення, економії енергетики і впровадження відновлюваних джерел енергії. В Словаччині готові ділитися з українськими партнерами власними know-how у цій сфері. Доказом цього є, наприклад, спільний захід країн «Вишеградської четвірки» – так званий «V4 Ukraine Roadshow» з питань енергоефективності, який відбувся у Львові

25 лютого 2016 року. У продовження цього заходу відбувся словацько-український ярмарок енергоефективності (26 лютого 2016 р., Львів), спрямований на передачу досвіду і встановлення ділових контактів між словацькими та українськими фірмами [4].

Посередництвом акціонерної компанії «NAFTA a.s.», яка в Словаччині займається вивченням родовищ та напрямками видобутку вуглеводнів і зберігання газу, Словаччина зацікавлена вести переговори про можливість співучасті у вивченні родовищ та напрямів видобутку вуглеводнів в Україні та продовжувати розвиток співпраці з українськими компаніями у цій сфері. Акціонерна компанія «NAFTA a.s. Bratislava» зацікавлена у використанні підземних сховищ природного газу, а також в отриманні ліцензії на вивчення

газових родовищ. В Україні довгостроковими цілями акціонерної компанії «NAFTA a.s. Bratislava» є реалізація проекту з українськими партнерами з активізації існуючих сховищ, експлуатація та активізація видобутку природного газу, а також вивчення родовищ і видобуток природного газу [4].

Одними з найважливіших пріоритетних напрямів співробітництва України та Словаччини є розвиток міжрегіональних і транскордонних взаємозв'язків. Важливу діяльність в сфері транскордонного співробітництва України та Словаччини виконує Закарпатська область України – найближчий сусід Словаччини. Удосконалення транскордонного співробітництва між Закарпатською областю України та прикордонними регіонами Словаччини може реалізуватися посередництвом виконання таких заходів:

- поліпшення митної та прикордонної інфраструктури України та Словаччини;
- вдосконалення партнерської мережі між територіальними громадами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями прикордонних регіонів;
- забезпечення співробітництва на діловому рівні через вдосконалення інвестиційної та зовнішньоекономічної співпраці між прикордонними територіями;
- забезпечення реалізації Програми Сусідства «Україна – Словаччина – Угорщина»;
- виконання заходів з метою активізації та розвитку туристичної інфраструктури прикордонних територій;
- забезпечення формування і підтримання однієї позиції з метою просування ідей транскордонного співробітництва;
- використання допомоги третіх сторін задля вирішення проблем в прикордонних регіонах.

На сьогодні в Україні передбачаються проекти законів про місцеве самоврядування. Закарпатська область вже давно є своєрідним майданчиком просування України та Словаччини на шляху євроінтеграції. Досвід Словаччини в системі забезпечення самоврядування територіальних громад на рівні краю, району та муніципалітетів (сільських та міських рад) є надзвичайно важливим.

Програма «Словацька допомога» втілює величезні перспективи взаємодії та співпраці України та Словаччини. Учасники програми матимуть можливість разом домогтися позитивних результатів у розвитку міжнародного менеджменту, у сфері енергозбереження та захисту природи, використанні туристичних та рекреаційних можливостей транскордонних територій України та Словаччини.

Вагоме значення має співробітництво органів місцевого самоврядування та органів регіонального управління щодо реалізації рішень Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір». Зокрема з розробки та впровадження у фінансовій перспективі Європейського Союзу на 2014 – 2020 рр. окремої операційної програми розвитку Карпат «Карпатський простір». Потребує більш тісної взаємодії між регіонами і співпраця в рамках «Карпатського Єврорегіону», що є надзвичайно перспективним напрямом співпраці України та Словаччини на новому етапі. У рамках цього об'єднання на Закарпатті уже кілька років проводиться літературний фестиваль «Карпатська ватра», в якому беруть участь письменники України, Словаччини, Угорщини, Польщі та Румунії. Вони знайомлять молодь, жителів Закарпаття із сучасним літературним процесом, здобутками красного письменства у своїх країнах [2].

29 червня 2016 року в Ужгороді відбувся брифінг, участь в якому взяли: генеральний консул Словацької Республіки в місті Ужгород Янка Буріанова, радник при дирекції Національного Інституту стратегічних досліджень Світлана Мітряєва, Почесний консул Чехії в Ужгороді Отто Ковчар, директор словацько-українського інституту гуманітарних ініціатив Ярослав Джоганік, завідувач кафедри словацької філології УжНУ Світлана Пахомова, вчені та експерти [1].

Заступник голови Закарпатської ОДА Олександр Петік у своєму виступі наголосив на важливості цієї події для Закарпаття. «Головування Словаччини в ЄС дає нам великі переваги. У нас є можливість поліпшити транскордонне співробітництво між нашими

державами, налагодити економічні зв'язки, розширити потік туристів. Однак, інтеграція без правильної диференціації і розподілу завдань не принесе великих результатів. Приємно, що у нас в Ужгороді цей механізм налагоджений набагато краще, ніж в Україні в цілому», – зазначив Олександр Петік [1].

Янка Буріанова повідомила, що під час головування Словаччина буде відстоювати збереження цілісності ЄС і бачить в ньому кращу перспективу розвитку не тільки для Словаччини, але і для всієї Європи в цілому. Генеральний консул зазначила, що незаперечним пріоритетом для Словаччини є забезпечення розвитку економічної сфери Європейського Союзу і вирішення проблем міграції.

Також пані Янка підкреслила, що партнерські відносини з Україною в подальшому будуть тільки посилюватися. «Ми високо цінуємо той шлях, який пройшла Україна на шляху наближення до Євросоюзу. Однак, до цього часу залишаються питання до певних органів і комісій, робота яких не зовсім відповідає вимогам ЄС. Але Україна в силах змінити це і з гідністю стати членом ЄС», – сказала Буріанова [1].

Також свою позицію виклали експерти в різних областях. Усі експерти заявили, що головування Словаччини в Раді ЄС є викликом для країни-сусідки, проте воно принесе позитивні результати не лише для Словаччини, а й для України.

На зустрічах міжнародного масштабу представники органів влади та депутатських корпусів України та Словаччини вирішують питання доцільності будівництва та функціонування нових пропускних пунктів. Це надасть можливості уникнення бюрократичних перешкод при перетині кордону. У цьому контексті Україна та Словаччина прагнуть відкрити та розбудувати туристичний пропускний пункт «Улич–Забродь», який допоможе розвинути місцевий прикордонний рух, що є дуже важливим для населення згаданих регіонів. З іншого боку, допоможе зменшити час очікування при перетині в уже функціонуючих пунктах, що позитивно вплине на торгівлю та інші економічні показники. У майбутньому це може допомогти реалізувати проект «Карпатський туристичний шлях». Через підвищення туристичної діяльності на спільній прикордонній території Карпатського Єврорегіону це може сприяти економічному зростанню депресивних нині територій гірських регіонів.

Враховуючи необхідність зміцнення результативності розвитку транскордонного співробітництва України та Словаччини, варто виділити такі перспективні напрями:

- спрощення пропускного режиму на кордоні України та Словаччини;
- забезпечення належних умов для забезпечення ефективної співпраці засобів масової інформації держав для обміну інформацією та створення позитивного іміджу України;
- забезпечення умов для поліпшення співпраці в науковій та освітній сферах;
- запровадження та поліпшення культурних зв'язків, вдосконалення співпраці в галузях спорту та туризму;
- забезпечення охорони навколишнього середовища та співпраці у сфері запобігання надзвичайних ситуацій.

Перспективною є співпраця між Україною та Словаччиною в галузі енергетики та транзитного постачання енергоносіїв, зокрема, враховуючи високу енергозалежність Словацької Республіки та її участь у забезпеченні стратегії енергетичної безпеки Європейського Союзу. Важливими завданнями залишаються створення належного технічного забезпечення для підвищення електроенергетичних постачань з України в Словаччину та виконання проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору, що допоможе Україні та Словаччині значно ефективніше використовувати нафтотранспортні потужності. В сфері енергетичної співпраці із Словацькою Республікою Україна виконує роль транзитного партнера у поставках до Словаччини та Західної Європи нафти і газу з Росії. Зважаючи на це, Словаччина зацікавлена, на протидію виконання існуючих проектів альтернативних трубопроводів, у надійній експлуатації наявних трубопровідних систем України і збереженні за нею, а отже і за Словаччиною, ролі основного транзитно-транспортного об'єкта нафти і газу з Росії до держав Європейського Союзу.

Перспективні напрями інтенсифікації торговельних та економічних зв'язків між Україною та Словаччиною закладені в межах подальшої економічної співпраці Україна – Європейський Союз. Залучення економіки Словаччини до єврозони зумовило накладання на український експорт всіх квот та обмежень Єврокомісії. Це відноситься, зокрема, до металів та різних видів прокату, металевих труб, добрив хімічного і мінерального складу, текстильних виробів та сільськогосподарської продукції.

Отже, Україна і Словацька Республіка зацікавлені у двосторонній стабільній співпраці в економічному, політичному та інших напрямках діяльності. Країни передбачають інтенсифікацію співпраці в загальноєвропейських структурах, динамічний розвиток взаємних міждержавних відносин та пошук можливостей регіонального інтеграційного зближення. Основними пріоритетними питаннями зовнішньої політики України мають надалі залишатися процеси європейської інтеграції, яка передбачає запровадження системних реформ у всіх сферах життя згідно з нормами і стандартами Європейського Союзу.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що протягом останніх років досвід українсько-словацького партнерства свідчить про можливість тісної партнерської взаємодії між різними за потенціалом, розмірами та глибиною характеру перетворень у сфері реформ державами – Україною та Словацькою Республікою. Україна переймає від Словаччини досвід європейського та євроатлантичного інтеграційних процесів. У цьому напрямі можна виокремити особливо плідну взаємодію українських та словацьких експертів, особливо в межах проекту Національного конвенту України щодо ЄС. Перспективні напрями інтенсифікації торговельних та економічних зв'язків між Україною та Словаччиною закладені в межах економічної співпраці Україна – Європейський Союз. Плідною є співпраця між Україною та Словаччиною в галузі енергетики та транзитного забезпечення енергоносіїв, зокрема, враховуючи високу енергозалежність Словацької Республіки та її участь у забезпеченні стратегії енергетичної безпеки Європейського Союзу. Враховуючи необхідність зміцнення транскордонного співробітництва України та Словаччини, варто створити належні умови для забезпечення ефективної співпраці засобів масової інформації держав для обміну інформацією та створення позитивного іміджу України. Основними пріоритетними питаннями зовнішньої політики України мають надалі залишатися процеси європейської інтеграції, яка передбачає запровадження системних реформ у всіх сферах життя згідно з нормами і стандартами Європейського Союзу. Євроінтеграційний курс є базовою характеристикою зовнішньої політики України, тому розвиток транскордонного співробітництва між нашою державою та Словацькою Республікою є важливим фактором побудови вигідних взаємин з Європейським Союзом. Керівництво України та Словаччини напрацювало велику двосторонню нормативно-правову базу, згідно з якою здійснюється співпраця у таких галузях: соціально-економічна, науково-технічна, екологічна, культурна та ін. Отже, співпраця між прикордонними областями Словаччини та Закарпатської області України буде тривати, основними пріоритетами її є: розвиток митної та прикордонної інфраструктури сторін; розвиток партнерської мережі між територіальними громадами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями прикордонних регіонів; ефективного функціонування Програм Сусідства «Україна – Словаччина»; здійснення спільних заходів щодо активізації розвитку туристичної інфраструктури в прикордонних регіонах тощо. Також співпраця між прикордонними областями Словаччини та Закарпатської області України поліпшить якість життя місцевих жителів і підвищить конкурентоспроможність прикордонних територій обох країн. Вважаємо за доцільне продовження поглибленого вивчення тематики для подальшого підвищення ефективності її запровадження та реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В Ужгороді обговорювали питання передсідателства Словакии в Совете ЕС [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://goloskarpat.info /rus/ boundless/ 57738e0442330 /?utm_content=0312

2. Закарпатська делегація здійснила поїздку до Пряшівського та Кошицького самоврядних країв [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// clipnews.info/newstopic.htm?id=41965](http://clipnews.info/newstopic.htm?id=41965)
3. Гаваші Олег: «Україна була першою державою, що визнала незалежність Словаччини» [Електронний ресурс] О.Гаваші.– Режим доступу: <http://zakarpatya.net.ua/Special/90838-Oleh-Havashi-Ukraina-bula-pershoiu-derzhavoiu-shcho-vyznala-nezalezhnist-Slovachchynu>
4. Лойчак М. Словаччина готова ділитися з українськими партнерами know-how в енергосбереженні і впровадженні відновлюваних джерел енергії [Електронний ресурс] М. Лойчак – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/interview/321768.html>
5. Козак Ю.Г. Світова економіка: навч. посіб. / Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, Н.С. Логвінова. – К.: ЦУЛ, 2010. – 328 с.
6. Смоленський А.Т. МЕН та місце України в них // Економіка. – № 6. – 2012. – С. 89 – 95.
7. Україна в сучасному геополітичному середовищі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16280414/politologiya/ukrayina_suchasnomu_geopolitichnomu_seredovischi
8. Україна – Словаччина: довгий шлях від байдужості до партнерства [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayina_slovachchina_dovgiy_shlyah_vid_bayduzhosti_do_partnerstva.html
9. Галик В. Україна в Європі і світі: навч. посіб. / Володимир Галик; [відп. за випуск Л.В. Тимошенко]. – К.: Знання, 2013. – 364 с.
10. Найдич М.А. Юзерконтент-портал: Основа та вектори ТКС України та Словаччини [Електронний ресурс] М.А. Найдич – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/>

Romanyuk Mariya. CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND SLOVAKIA AS A PREREQUISITE FOR THE EUROPEAN INTEGRATION OF OUR COUNTRY

The article is devoted to actual problems of cross-border cooperation between Ukraine and the Slovak Republic in the context of European integration of the Ukrainian state. Particular attention is paid to the allocation of cross-border cooperation between Ukraine and Slovakia, as a prerequisite for the European integration of our country.

Keywords: *cross-border cooperation, cross-border region, Ukraine, Slovakia, the Slovak Republic, European integration processes, European integration, inter-state cooperation, European integration of Ukraine, European integration experience*

Стець Богдана,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»,
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

СУЧАСНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

У статті проаналізовано особливості сучасного стану транскордонного співробітництва між Україною та Республікою Білорусь в період імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Особливу увагу приділено факторам, які гальмують розвиток міжрегіонального співробітництва, та перспективам подальшої взаємодії двох прикордонних регіонів України та Республіки Білорусь.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, Угода про асоціацію з ЄС, співпраця України та Республіки Білорусь, євро регіони.

У наш час, коли процеси євроінтеграції певною мірою загальмувалися і значно ускладнилися, їх поглиблення на загальному європейському рівні потребує посилення інтегративних процесів у певних, конкретних сферах. До таких сфер співпраці належить транскордонне співробітництво, яке здатне примножувати інтеграцію, долаючи для цього штучні бар'єри. При цьому значною мірою з позитивної точки зору змінюється і роль держави. Як зазначає вітчизняний дослідник Н.А. Мікула, чим більше транскордонних територій, які співпрацюють, тим більше зобов'язань виникає з боку держави щодо «опікування» над цими суб'єктами. Зі свого боку, Рада Європи та ЄС підключаються у ці процеси підтримки транскордонного співробітництва, створюючи власну регіональну політику, запроваджуючи загальноєвропейські пріоритети та стандарти. При цьому розгалужене співробітництво у контексті євро регіонів повністю вписується у сценарій «довгострокового зближення» через підписання угоди про асоціацію з ЄС. Як свідчать численні наукові дослідження, з кінця ХХ ст. науковці виявляють велику зацікавленість проблематикою регіонального розвитку і транскордонного співробітництва за їх значення для розвитку сучасної Європи. Аналіз питань транскордонного співробітництва в Україні представлений великою кількістю публікацій, однак, за умов становлення відносин асоціації України та Європейського Союзу як чинника євроінтеграції нашої держави, ці проблеми вивчаються не в повній мірі, зокрема, практично відсутній аналіз ефективності транскордонного співробітництва в рамках програм ЄС та його вплив на громадську думку.

Мета наукової статті – проаналізувати сучасний стан транскордонного співробітництва України та Республіки Білорусь в період до та після імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Основним нормативно-правовим документом, що регулює транскордонне співробітництво в Україні, є Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року. Закон регулює правові, організаційні та економічні відносини у сфері транскордонного співробітництва та конкретизує джерела фінансування проектів (програм) в рамках цієї співпраці [5].

У той же час, в Україні основним документом, який визначає регіональну політику у сфері транскордонного співробітництва, є Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року, де розвиток транскордонного співробітництва виділяється з-поміж основних завдань по двох стратегічних цілях. Крім того, одним з інструментів реалізації Стратегії є державні програми розвитку транскордонного співробітництва, які передбачають консолідацію зусиль, спрямованих на сприяння розвитку євро регіонів, ліквідацію інфраструктурних та адміністративних бар'єрів для активізації співпраці прикордонних територій, провадження

спільної діяльності у сфері малого та середнього бізнесу, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, розбудову їх виробничої та соціальної інфраструктури.

Україна, переймаючи ефективні механізми забезпечення економічного розвитку регіонів, взяла участь у створенні десяти єврорегіонів. На даний час їх діяльність впродовж двох останніх десятиліть не показує тих результатів, які можна спостерігати в країнах ЄС. Тому виникає потреба пошуку нових шляхів активізації єврорегіонального співробітництва та ефективного використання транскордонних можливостей з метою посилення позитивного впливу єврорегіонального співробітництва на українські прикордонні регіони.

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого (надалі – Угода про асоціацію між Україною і ЄС), підписана 27 червня 2014 року у Брюсселі. Вона передбачає новий поглиблений формат відносин між Україною та країнами-членами ЄС у економічній та політичній сферах [1]. Тому у контексті реалізації європейського вектора розвиток інтеграційних процесів на регіональному рівні сприятиме активізації єврорегіонального співробітництва та відкриватиме нові можливості для перетворення його на ефективний інструмент підвищення рівня розвитку і забезпечення економічної безпеки прикордонних регіонів тощо.

Глава 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» (Розділ V. Економічне та галузеве співробітництво) в Угоді про асоціацію між Україною і ЄС присвячена регулюванню питань транскордонної взаємодії. В Угоді зазначається, що сторони повинні забезпечувати співпрацю та координацію між усіма відповідними органами та агентствами на їхніх територіях з метою сприяння транскордонному співробітництву.

Співпраця між Україною і Республікою Білорусь на міжнародній арені є досить активною і різносторонньою – держави співпрацюють в рамках ООН, ОБСЄ, ШНГ тощо. Між країнами підписано більше ніж 200 двосторонніх договірно-правових документів, з яких 100 міждержавних і міждержавних, а також 105 міжвідомчих. Половина всіх угод стосується співпраці у економічній сфері. Основним документом, на якому базується співпраця двох країн є Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь, підписаний 17 липня 1995 року [4]. З позиції транскордонного співробітництва основними договірно-правовими документами є:

1. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь від 12.05.1997 р.

2. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про затвердження Положення про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Білорусь від 30.07.2014 р.

З-поміж останніх договірно-правових документів, які впливають на розвиток українсько-білоруського транскордонного регіону та транскордонного співробітництва, слід відзначити такі угоди, підписані між Україною та Білоруссю:

- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про порядок перетину українсько-білоруського державного кордону жителями Рокитнівського району Рівненської області України і Столинського району Брестської області Республіки Білорусь від 01.07.2015;

- Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво від 14.11.2013;

- Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Державним прикордонним комітетом Республіки Білорусь про порядок обміну інформацією щодо ситуації на державних кордонах України і Республіки Білорусь від 18.06.2013.

Національна законодавча база Білорусі та України в регламентації міжрегіонального та транскордонного співробітництва суттєво відрізняється як на рівні законів, так і підзаконних актів. Так, в Україні діє Закон «Про транскордонне співробітництво», в якому визначені основні поняття транскордонного співробітництва та, зокрема, напрями розвитку єврорегіонів, тоді як у Білорусі спеціальний закон відсутній. Основні напрями розвитку

транскордонного співробітництва, у тому числі і щодо розвитку євро регіонів, згадуються у Законі Республіки Білорусь «Про затвердження основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики Республіки Білорусь». Огляд стратегічних документів обох країн, які регулюють регіональний розвиток, свідчить про відмінності в існуючих підходах України і Білорусі щодо ролі транскордонного співробітництва у забезпеченні розвитку регіонів та підвищенні рівня їх конкурентоспроможності.

Так, у Білорусі у жодному з стратегічних документів, що регламентують соціально-економічний розвиток регіонів (Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 р. тощо), як пріоритет транскордонне співробітництво не виділялося, однак у них наголошувалося на особливостях розвитку прикордонних регіонів. При цьому у вказаній стратегії прикордонні регіони розглядаються на рівні з проблемними та депресивними регіонами (зокрема територіями, забрудненими внаслідок катастрофи на ЧАЕС) [5].

Останніми роками відбувається активізація транскордонного співробітництва в межах українсько-білоруського транскордонного регіону. Метою такої співпраці є розвиток взаємовигідних економічних стосунків в соціальній, культурній, науковій, екологічній сферах, попередження надзвичайних ситуацій через функціонування євро регіонів «Буг» та «Дніпро» і участь у Програмі Європейського інструмента сусідства та партнерства «Польща-Білорусь-Україна».

З активізацією взаємовідносин між Білоруссю і ЄС у 2009 році українсько-білоруська співпраця отримала додатковий поштовх у рамках програми «Східного партнерства». Співробітництво формується у двох напрямках: розробка механізму комунікації інститутів громадянського суспільства і органів влади та налагодження секторального співробітництва за деякими тематичними платформами «Східного партнерства» (зокрема у енергетичній та транспортній сферах). Найперспективнішим проектом при цьому є створення міжнародного транспортного коридору «Балтійське море – Чорне море», основною метою якого є підвищення ефективності транспортного зв'язку для організації перевезень вантажів у напрямі Балтійське море – Чорне море, доступ на міжнародний ринок послуг залізничного транспорту держав-сторін Угоди, збільшення обсягів міжнародних перевезень вантажів, забезпечення безпеки руху, збереження вантажів та охорона навколишнього середовища відповідно до міжнародних норм та стандартів, а також гармонізація транспортної політики.

У рамках євро регіонів «Буг» і «Дніпро» реалізовано значну кількість проектів за різноманітними міжнародними програмами, однак учасниками більшості із них були білорусько-польський і українсько-польський транскордонні регіони. Діяльність обох євро регіонів, що функціонують в межах українсько-білоруського транскордонного регіону націлена, насамперед, на розвиток взаємовигідних економічних стосунків, співпрацю в соціальній, культурній, науковій, екологічній сферах, попередження та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, сприяння розширенню контактів між жителями прикордонних територій, розвиток співробітництва між установами, організаціями та суб'єктами господарської діяльності тощо [6].

З 2012 року місцевими органами влади українських, польських та білоруських прикордонних територій піднімалося питання розробки спільної «Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства та Волинської області, Львівської області та Брестської області на 2014-2020 роки». В 2013 р. було розроблено відповідний проект, а на початку 2015 р. підписано спільну Декларацію про реалізацію «Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області та Львівської області і Брестської області на 2014 – 2020 рр.» [3]. Стратегічними цілями в Стратегії визначено питання економіки, транспорту та прикордонної інфраструктури (в тому числі пункти перетину кордону), проблеми природокористування, екології, культури та туризму, а також освіти і науки. Документ був прийнятий усіма регіонами для спільного вирішення особливо важливих для всіх сторін проблем. У Стратегії рекомендовано 40 стратегічних проектів, які важливі з точки зору розвитку транскордонної співпраці, з-поміж яких піднімається питання

пунктів перетину кордону і їх інфраструктури, безпеки на кордоні, охорони річки Буг, екологічної безпеки, туристичного використання прикордонного простору, зокрема створення заповідника Розточчя.

З білоруської сторони, як і у випадку з державними стратегічними документами, у нових Стратегіях сталого розвитку областей та попередніх регіональних Програмах розвитку транскордонне співробітництво не виділяється як окремий пріоритет.

У Програмі розвитку Брестської області до 2015 року про суміжні області з іншого боку кордону і напрями розвитку співпраці з ними не згадувалось зовсім, а у Програмі розвитку Гомельської області до 2015 року зазначається лише важливість розвитку міжрегіонального співробітництва. Слід зауважити, що за Програмами розвитку, розробленими на період 2006 – 2010 та 2011 – 2015 станом на 2015 рік не опубліковано звітів.

Нові Стратегії сталого розвитку на 2016 – 2025 рр. Брестської та Гомельської областей Білорусі розроблялись за цілком новим підходом в рамках виконання проекту «Підтримка регіонального та місцевого розвитку регіонів». Однак, у нових стратегіях не враховано сусідство з регіонами України, але часто наголошується на використанні транскордонних ефектів, зокрема в туристичній та транзитній сферах, а також у розбудові інфраструктури.

Стратегії регіонального розвитку всіх українських областей українсько-білоруського транскордонного регіону узгоджені з пріоритетними напрямками розвитку Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [3]. Зокрема, у контексті розвитку транскордонних регіонів, у стратегіях всіх областей зазначаються такі напрями та завдання:

- стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму та рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях поліпшення екологічної ситуації у транскордонному біосферному регіоні, зменшення надходження стоків до ґрунтових вод;
- залучення коштів міжнародної технічної допомоги на реалізацію туристичних проєктів;
- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в частині об'єднання зусиль щодо розвитку транскордонного співробітництва, подальшого поглиблення співпраці в рамках єврорегіонів та активізації роботи з розширення сфер такого співробітництва, ліквідації інфраструктурних перешкод та сприяння провадженню спільної підприємницької діяльності прикордонних регіонів у сфері малого і середнього бізнесу;
- розширення державно-приватного партнерства, залучення коштів міжнародних грантів у рамках транскордонного співробітництва та державного бюджету на умовах співфінансування, об'єднання ресурсів громад для вирішення питань інфраструктурних проєктів;
- розвиток сільських територій;
- створення сприятливих умов для розвитку транскордонного співробітництва.

Водночас, ці питання часто не знаходять подальшого відображення у програмах та планах економічного і соціального розвитку на найближчі роки.

Слід зазначити, що військово-політичний конфлікт з Російською Федерацією відобразився на завантаженості на українсько-білоруському кордоні. Так, спостерігалось зменшення пасажиропотоків у 2013 – 2014 роках. З початку 2015 року пасажиропотік відновився. У межах транскордонного регіону функціонує 2 єврорегіони: «Буг», створений 29 вересня 1995 року за участі Волинської та Львівської областей України, а також Брестської області Республіки Білорусь і Люблінського воєводства Республіки Польща та «Дніпро», що розпочав свою діяльність 29 квітня 2003 року за участі Гомельської області Республіки Білорусь, Чернігівської області України та Брянської області Російської Федерації.

Окрім того, в шести прикордонних районах Гомельської (Добрушському, Гомельському, Лоевському, Городнянському, Чернігівському, Ріпкінському районах) та в Чернігівській області у 2010 році сформовано транскордонний кластер агроекотуризму «Дніпро». Він об'єднує в партнерську мережу агроєкосадиби прикордонних районів, фермерські господарства, сільські ради, суб'єкти малого та середнього бізнесу, туристичні фірми, університети, заклади культури тощо.

Підсумовуючи особливості моделі соціально-економічного стану та нормативно-правового забезпечення транскордонного співробітництва України і Білорусі на всіх рівнях,

можна зробити висновок, що вигоди від транскордонного співробітництва не використовуються у повну міру. Немає у наявності не лише спільної стратегії регіонального розвитку чи транскордонного співробітництва між всіма областями транскордонного регіону, але часто і відповідних розділів, що регламентують співробітництво між Україною і Білоруссю у існуючих стратегічних документах. Українські регіони-сусіди у державних стратегічних і програмних документах Білорусі згадуються рідко і лише у контексті діяльності євро регіонів та наголошенні на важливості подолання наслідків аварії на ЧАЕС.

Більший наголос робиться на співпрацю з Російською Федерацією. Що стосується проектів у межах євро регіонів та програм ЄС, то співпраця більш налагоджена з суміжними польськими регіонами. У програмах соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів Білорусі про міжрегіональне та транскордонне співробітництво як механізм забезпечення розвитку транскордонного регіону не згадується.

Основними перешкодами, які стоять на шляху розвитку українсько-білоруського транскордонного регіону, є такі:

1. Недооцінювання ролі транскордонного співробітництва у регіональному розвитку та поліпшення якості життя населення прикордоння.

2. Незадовільний стан інфраструктури прикордонних територій та пропускної здатності кордону.

3. Відсутність спільної стратегії розвитку українсько-білоруського транскордонного регіону та стратегічного бачення розвитку транскордонного співробітництва і досвіду спільного планування розвитку прикордонних регіонів.

4. Досить низький рівень співфінансування транскордонних проектів з боку місцевих органів влади обох країн і, водночас, значне бажання контролювати всі дії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що обумовлює мінімальний рівень участі громадських організацій та підприємств різної форми власності у співпраці.

5. Домінування економічної та екологічної сфери співпраці між країнами та прикордонними регіонами, тоді як є безліч можливостей для об'єднання своїх зусиль у соціальній, культурній та інших сферах життєдіяльності мешканців прикордоння.

6. Відсутність комплексного підходу до вирішення проблем прикордонних територій обох держав внаслідок низького рівня зацікавленості, ознайомленості та досвідченості агенцій регіонального розвитку, громадських організацій, підприємств та організацій, а також мешканців прикордоння з можливостями та перевагами співпраці з відповідними суб'єктами з іншого боку кордону.

Беручи до уваги світову економічну кризу, а також кризу в Україні, відсутність політичної волі і мотивації Російської Федерації (РФ) для припинення конфлікту, а також особливу залежність країн СНД, у тому числі і Республіки Білорусь, від політики і дій країни-агресора – РФ, проблеми розвитку транскордонного співробітництва будуть залишатись невирішеними і в майбутньому. Насамперед, це пояснюється відсутністю бачення необхідності його розвитку в суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, а також нестачею фінансових ресурсів для реалізації заходів.

Тому одним з основних факторів активізації транскордонного співробітництва в таких умовах є використання можливостей фінансування проектів за рахунок коштів ЄС [2].

Угода про асоціацію України та ЄС, зокрема Глава 27, передбачає низку заходів, здійснивши які активізувалася б діяльність євро регіонів та підвищився б рівень розвитку прикордонних регіонів [1]. Перш за все, слід:

- використовуючи індивідуальний підхід до кожного з євро регіонів провести в них реорганізацію. Зокрема, переглянути формат участі східних областей України у функціонуванні створених євро регіонів. Наприклад, враховуючи збройний конфлікт на східному кордоні України, здійснити реорганізацію євро регіону «Дніпро», виключивши Російську Федерацію, як учасника євро регіону, та зосередитись на співпраці між областями України і Білорусі;

- враховуючи стратегічні пріоритети загальноєвропейського, державного та регіонального рівнів, розробити стратегії розвитку кожного єврорегіону;
- в рамках єврорегіонів, враховуючи ефективність роботи в Україні Асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» створити асоціації органів місцевого самоврядування;
- створити спільні платформи просторового управління з використанням GIS систем в контексті діяльності єврорегіонів. На сьогодні така система активно використовується єврорегіоном «Буг»;
- створити договірну платформу між єврорегіонами, що утворені на кордоні з країнами ЄС та єврорегіонами, утвореними з країнами, які не є країнами-членами ЄС. Це дозволить налагодити взаємодію між єврорегіонами, утвореними на західному та східному кордонах України та сприятиме появі додаткових можливостей для їх розвитку.

На сьогоднішній день існує дві основні програми Європейського Союзу, які можуть бути використані для активізації транскордонної взаємодії між українськими і білоруськими регіонами: Програма транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» на 2014 – 2020 роки в рамках Європейського інструмента сусідства (очікуваний термін відкриття 1-го конкурсу заявок – грудень 2016 року) і Програма територіального співробітництва «Білорусь – Україна» в рамках Програми територіального співробітництва країн Східного партнерства [3].

У цілому варто відмітити, що існують хороші передумови для подальшого розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України та Республіки Білорусь, існує необхідність вивчення і впровадження на своїх територіях кращих європейських практик міжрегіональної взаємодії, а також є передумови до активізації транскордонного контакту між зацікавленими організаціями обох держав в найближчому майбутньому.

Отже, активізація єврорегіонального співробітництва може стати ефективним засобом імплементації зазначеної частини Угоди про асоціацію між Україною і ЄС за умови створення належного законодавчого, інституційного та економіко-організаційного поля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Ratification Details // Site of the Council of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/agreements-conventions/agreement/?aid=2013005>
2. Договірно-правова база двосторонніх українсько-білоруських відносин [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Посольства України у Республіці Білорусь. – Режим доступу: <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/1243.htm>
3. Національна стратегія стійкого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.gov.by/ru/macroeconomy/nacionalnaya-strategiya>
4. Офіційний сайт Національного Банку Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbrb.by/statistics/ForeignDirectInvestments/>
5. Підтримка регіонального та місцевого розвитку регіонів Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regdev.by/ru/node/105>
6. Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області та Львівської області і Брестської області на 2014-2020 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.brest-region.gov.by>

Stets Bohdana. MODERN MODEL OF THE UKRAINIAN-BELURUSSIAN CROSS-BORDER COOPERATION DEVELOPMENT DURING THE IMPLEMENTATION OF THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EU AND UKRAINE

Specific features of the modern status of cross-border cooperation between Ukraine and Republic Belarus during the implementation of the Association Agreement with the EU are analyzed in the article. The particular attention was paid to the factors that impede the development of interregional cooperation and prospects for future cooperation of two frontier regions Ukraine and Republic Belarus.

Keywords: *cross-border cooperation, the Association Agreement with the EU, cooperation between Ukraine and Republic Belarus, euroregions.*

УДК 94(4):339.9(4):327(4):341(4)

Король Марина,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

ПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР В РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ

У статті розглядаються транскордонні українсько-румунські політичні відносини, з'ясовуються проблемні питання щодо їх реалізації. Особливу увагу приділено аналізу ймовірних загроз Румунії щодо територіальної цілісності України.

Ключові слова: транскордонні відносини, загрози територіальної цілісності, зовнішня політика, національна меншина.

Після розпаду СРСР та утворенням нових незалежних держав, одним з головних питань у системі їхніх державних політик стало створення зовнішньої політики. Тому важливим місцем у зовнішній політиці України та Румунії є розвиток транскордонних відносин, який спирається на таких чинниках: наявність спільного державного кордону, широкі можливості для розвитку торговельно-економічного співробітництва, проживанням у цих країнах відповідно української та румунської меншин, а також вирішення питання делімітації у Чорному морі.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, політичні сили Румунії визначили головним напрямом своєї діяльності стосовно України перегляд правової бази щодо кордону між країнами, а також вирішення питання статусу національних меншин України.

Проблема кордонів стала надзвичайно актуальною відразу після повалення комуністичного режиму в Румунії та здобуття Україною незалежності.

24 червня 1991 року було ухвалено декларацію Парламенту Румунії про пакт Ріббентропа-Молотова та його наслідки для України, у якій мова йшла про «приналежність Бессарабії, Герцаївського краю та Північної Буковини Румунії».

У відповідь Верховна Рада Української РСР у своїй Заяві від 5 липня 1991 року розцінила такі дії румунської сторони, як територіальні претензії до України. Наступним кроком щодо України стало ухвалення 28 листопада 1991 року румунським парламентом заяви проти участі населення так званих «румунських територій» – північної частини Буковини та південної частини Бессарабії – у всеукраїнському референдумі щодо державної незалежності.

У 1993 році Румунія в односторонньому порядку денонсувала радянсько-румунську угоду 1961 року, що була юридичною основою лінії українсько-румунського кордону.

Румунська сторона виступала на різних рівнях з вимогою перегляду державного підпорядкування деяких українських територій. Неодноразово звучали вимоги щодо перегляду кордону в зоні північної частини Буковини.

Найгострішим питанням транскордонних відносин між Україною та Румунією стала проблема розмежування морського кордону в Чорному морі та визначення економічних зон навколо острова Зміїний. Суперечки стосовно економічних зон між Україною та Румунією розпочались ще в 1997 році, коли був підписаний «Договір про відносини добросусідства і співробітництва». Згідно з цим документом сторони домовились вирішити питання про делімітацію економічних зон у Чорному морі.

Однак, Румунія мала намір вступати до ЄС та НАТО, але не вирішене питання кордонів з Україною ускладнювало цей процес. Тому 17 червня 2003 року був підписаний «Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону» [1].

Згідно з цим документом сторони згодні, що *«Державний кордон між Україною і Румунією проходить на місцевості так, як його визначено та описано у Договорі між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Румунської Народної Республіки про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємну допомогу з прикордонних питань, підписаного в м. Бухарест 27 лютого 1961 року...., а також у документах перевірок проходження лінії державного кордону, чинних між колишніми Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Румунською Народною Республікою/Соціалістичною Республікою Румунією станом на 16 липня 1990 року – дату прийняття Декларації про державний суверенітет України»*[1].

Тобто, Румунія й Україна визнали раніше підписані угоди, відповідно до яких острів Зміїний вважався українською територією, проте проблему делімітації кордонів у Чорному морі поблизу острова Зміїний не було вирішено.

Однак, Румунія першою почала висувати заперечення щодо статусу Зміїного, коли в 2001 році плавуча бурова установка «Сиваш» підприємства «Чорноморнафтогаз» виявила поклади мінеральної сировини на відстані 40 км на південь від острова [6].

І тому у вересні 2004 року Румунія подала позов до Міжнародного суду, в якому мова йшла про зміну статусу острову Зміїного та необхідність признати його скелею, а не островом. У разі, якщо б Зміїний набув статусу скелі, це б дозволило Румунії пересунути свій кордон, і 75 тис. км² континентального шельфу, багатого на мінеральні ресурси, дісталися б Румунії.

Україна, в свою чергу, в 2006 році також подала меморандум з викликом надати Зміїному статус острова та залишити йому вказану ділянку шельфу. Отже, обидві сторони намагалися встановити контроль у територіальних водах і дістати право на континентальний шельф, багатий на нафту і газ.

Після того, як обидві сторони подали свій меморандум до Міжнародного суду та висловили свою згоду притриматися його рішення, 2 вересня 2008 року було розпочато судовий процес, а 3 лютого 2009 року Гаазький суд виніс своє рішення.

Суд залишив за собою право самостійно встановити кордон між Україною та Румунією у водах Чорного моря, не підтримавши жодну із сторін у їх вимогах [6]. Остаточним морським кордоном між державами стала лінія, яка розділяє спірну морську ділянку, на яку претендували держави. Суд не погодився з аргументами України про те, що розміщення острова суттєво впливає на морський кордон між державами, і що це необхідно взяти до уваги при визначенні економічної зони. З іншого боку, Суд призначив Зміїному статус острова і залишив за ним територіальні прибережні води шириною 12 морських міль, але не взяв це до уваги при делімітації морського континентального шельфу. В Гаазі чорноморський простір між Румунією та Україною розділили відповідно до лінії, яку в свій час пропонував СРСР, а котра розмежувала тільки державний кордон між Румунією та СРСР (1959 рік). Суд виходив також з обставин, що між Румунією та Україною немає жодного діючого договору про розділення континентального шельфу і виключних економічних зон. Тому про розділення виключних економічних зон і континентального шельфу Суд використав найпростіший метод, яким користуються в міжнародному морському праві, а саме – рівномірної віддаленості точок. Цей метод полягає в тому, що окремі точки, які знаходяться на однаковій відстані від узбережжя обох держав з'єднують до однієї лінії.

Згідно з постановою Суду демаркаційна лінія повинна огинати острів Зміїний в радіусі 12 морських міль і проходити між румунським та українським берегом. Румунія таким чином дістала 79,4% спірного континентального шельфу [6].

Позиція Румунії в цьому питанні є однозначна. В Бухаресті залишилися дуже задоволені результатами судового процесу, який закінчив суперечку, коріння якої тягнуться ще від часів Радянського союзу. Обидві сторони довгий час намагалися дійти угоди на білатеральному рівні, але в Румунії вирішили, що саме Міжнародний суд буде здатний досягти справедливого та цивілізованого рішення. Офіційний Київ висловив своє задоволення рішенням Суду.

Ще однією проблемою кордону між Україною та Румунією була його модифікація через зміну природного ландшафту. Йдеться про ділянку Рахівського та Тячівського районів (Закарпатська область) українсько-румунського кордону. Лінія кордону тут проходить по середині русла р.Тиса. Однак це русло, як і будь-якої іншої річки, з часом змінюється. Головною причиною зміни русла ріки є паводки, що відбуваються тут декілька разів на рік і розмивають берег. Оскільки географічно так склалося, що нижчий берег український, він поступово входить углиб нашої території, вивільняючи від води румунський берег. З 1961 р. українська сторона втратила в такий спосіб 270 гектарів землі.

Оскільки зміна русла ріки викликана переважно природними причинами, повністю запобігти цьому процесу неможливо, проте значно послабити і зробити його керованим – цілком під силу, встановлюючи надійні берегові укріплення. Втрата Україною своєї території може припинитися в результаті підписання з Румунією демаркаційних документів, якими б державний кордон став постійним, за прикладом відповідних домовленостей України з Угорщиною, Словаччиною і Польщею.

Проблемним є також питання п'ятьох островів у гирлі Дунаю. Румунські дипломати вважають, що до ділянки, на яких розташовані ці острови, необхідно застосовувати принцип головного судноплавного фарватеру річки, а відповідно з цим усі п'ять островів мають стати румунськими. Українська сторона дотримується іншої точки зору і має такі міркування. За згаданим радянсько-румунським договором 1961 р., усі п'ять островів із самого початку належать Україні. Передача їх під юрисдикцію Румунії суперечить принципу непорушності кордонів, зафіксованому в українсько-румунському базовому договорі. Крім того, на цій ділянці Дунаю (це зафіксовано делімітаційними і демаркаційними документами) принцип головного судноплавства по фарватеру річки не застосований, оскільки кордон встановлювався за іншими правилами. Для румунських дипломатів було важливо, заволодівши цими невеличкими островами, створити прецедент, оскільки зміна їхньої належності змінить і точку відліку виняткової економічної зони, і тоді, у майбутньому, румунська економічна зона за розмірами може стати такою ж, як українська.

Хоча на офіційному рівні територіальні проблеми між двома країнами розглядаються як розв'язані, проте румунська громадськість вважає, що Україна незаконно володіє румунськими землями. Генератором цих ідей виступає румунська політична партія «Велика Румунія».

Ідеї відтворення «Великої Румунії» звучать з боку політичних еліт Бухареста з моменту розпаду СРСР. Суть проекту – розширення Румунії за рахунок включення до її складу, найперше, Молдови, а також Бессарабії та Південної Буковини (Чернівецької та частини Одеської областей).

8 травня 2013 р. парламент Румунії вніс поправку до Закону «Про надання підтримки румунам за кордоном», згідно з яким усі дакорумуни, молдовани, буковинці, бессарабці, істрорумуни, куцовлахи, молдовлахи, волохи, арумуни, армуни, рремуни, фершероти, мегленорумуни, македорумуни, марамурешани, херчани, дунайські латиняни називатимуться тепер «румунами звідусіль» [4]. Тобто згідно цієї поправки до румунського законодавства, усі, хто проживають на території Молдови, Буковини, Бессарабії, а також певні національні меншини в Сербії, Болгарії, Греції, Македонії, Албанії відтепер вважаються румунами у Румунії. Отже, сучасна державна влада Румунії вважає румунами все населення Чернівецької та частини Одеської області України.

25 жовтня 2013 року румунський парламент проголосив нове румунське державне свято – День Буковини, яке буде святкуватись щороку 28 жовтня. У цей день в 1918 році Чернівецька область України (Північна Буковина) була окупована Румунією, однак румунська влада називає цю подію приєднанням Буковини до «Великої Румунії» [4].

Окрім цього Румунія вже роками з 1991 року видає румунські паспорти громадянам тих держав, чії території входили до складу Румунії у 1918-1940 рр., зокрема, й громадянам України. Особливо збільшилась видача паспортів Румунії громадянам інших країн з 28 жовтня 2009 року, коли президент Румунії Т.Бесеску ухвалив закон, який спрощує

процедуру «відновлення» румунського громадянства, адже офіційний Бухарест вважає, що не надає іноземцям румунське громадянство, а лише відновлює «втрачене» громадянство людям, чи нащадкам тих людей, які жили в межах Румунії 1940 року. Серед українських громадян найбільше румунських паспортів мають громадяни Чернівецької, менше – Одеської і Закарпатської областей. Варто зазначити, що особи, котрі отримують румунський паспорт, складають у румунському консульстві України присягу на вірність Румунії [5].

У румунському щоденнику *Adevarul* (Правда) наприкінці січня 2014 р., було висловлено пропозицію щодо повернення до Румунії територій з «переважно румунським населенням», які входять до складу України. Зі сторінок газети пролунав заклик «захистити співвітчизників, що проживають на території України» і окупувати «колишні румунські території» – Північну Буковину, Герцєвській округ і Південну Бессарабію. Жодної реакції на подібні публікації в румунській пресі (а їх була ціла низка) з боку керівництва тодішнього МЗС України не відбулося [10].

Депутат від правлячої Соціал-демократичної партії Румунії, секретар комісії з роботи із співвітчизниками палати депутатів парламенту Румунії Н. Пейя наприкінці лютого 2014 р. на власному інтернет-сайті розмістив коментарі щодо подій у Криму та Україні в цілому, в яких допустив можливість приєднання до Румунії її так званих історичних територій.

На думку фахівців, ці заяви є продовженням послідовної політики Бухаресту, що здійснюється в рамках реалізації вищезгаданого проекту «Романія Марє». Ще в 2012 році Румунія на своїх «історичних територіях» приступила до формування «п'ятої колонії», здійснюючи масову видачу населенню румунських паспортів. Паспортизація проходила за мовчазної згоди Євросоюзу, який також не критикує Польщу й Угорщину, що роздають свої документи українському населенню. Незважаючи на законодавчу заборону для українських громадян мати подвійне громадянство, реакція української влади була, на жаль, недостатньо жорсткою. МЗС України лише зауважив, що такі дії румунів «не відповідають домовленостям, досягнутим у «світлі потепління у відносинах» двох країн.

Подвійне громадянство в Україні заборонено, проте вплинути на ситуацію практично неможливо. Експерти жартують, оцінюючи її як «індивідуальну інтеграцію в ЄС» тисяч громадян країни. Але цілком серйозно застерігають щодо проблем, з якими може зіткнутися офіційний Київ, коли з'ясується, що рахунок йде на сотні тисяч, і що населення окремих областей майже повністю складається з громадян сусідніх держав.

Внутрішньополітична криза в Україні, неефективна діяльність «уряду переможців» і розгул неконтрольованих владою «активістів» різного забарвлення дали Бухаресту привід серйозно активізувати свою діяльність на прикордонних з Румунією українських територіях, суттєво наблизивши момент відродження «Великої Румунії» у так званих історичних кордонах.

Проте 2014 рік став поворотним моментом у відносинах між двома країнами. Головною причиною кардинально нової динаміки у відносинах стала російська агресія щодо України. Важливу роль також відіграло обрання президентом Румунії Клауса Йоханніса, який, на відміну від свого попередника Траяна Басеску, не є обтяжений у своєму підході та риторичі до України історичною спадщиною. На сьогодні можемо констатувати, що з усіх сусідів, між Україною та Румунією, спостерігається чи не найбільш позитивна динаміка [3].

Румунія не має жодних територіальних претензій до України, оскільки є членом Євросоюзу та НАТО, і це питання більше не фігурує на порядку денному [9].

Румунія першою із країн ЄС ратифікувала Угоду про асоціацію з Україною. Так само у 2014 році було підписано угоду про малий прикордонний рух, який надав можливість майже півмільйону українців, котрі проживають у 30-кілометровій зоні на кордоні з Румунією, їздити до сусідньої країни без віз. Підтримка Євромайдану і засудження Румунією російської агресії, вчиненої проти України, значною мірою визначили нову двосторонню динаміку. У 2015 році румунський президент відвідав Київ з офіційним візитом. Роком пізніше український лідер побував у Бухаресті, проклавши шлях для нових проривів у співпраці. За останній рік президенти двох країн зустрілися чотири рази [2].

Приводом для активізації двосторонніх відносин стало усвідомлення спільних безпекових загроз. Якщо досі в Румунії не до кінця вірили в прозахідний курс України та припускали надмірну залежність керівних кіл сусідньої країни від Росії, то після анексії Криму та воєнних дій на Донбасі в Бухаресті відбулася переоцінка викликів. Мілітаризація Криму, що розташований всього за 300 км від узбережжя Румунії, перетворюється на головну загрозу. Румунія виступає лідером із координації регіональних зусиль для розбудови безпекового балансу. Фактично, для розробки контрзаходів проти російських провокаційних дій у Чорному морі, таких як створення флотилії НАТО в Чорному морі за участі Румунії, Болгарії та Туреччини (щоправда, Софія зайняла в цьому питанні досить обережну позицію). Своє бажання долучитися до ініціативи висловила Україна; не виключено, що до неї приєднається і Грузія, якщо НАТО прийме ініціативу Румунії [2].

Висновки. Відносини між Україною та Румунією до 2014 р. характеризувалися достатньою інертністю, конфліктністю та відсутністю системності. У двосторонніх стосунках домінували суперечливі питання (ситуація навколо о. Зміїного, питання подвійного громадянства етнічних румунів на українських територіях та національних меншин, проблема врегулювання судноплавного транзиту по річці Дунай), що справляло суттєвий стримуючий вплив на розвиток конструктивних двосторонніх відносин.

Анексія Російською Федерацією Криму та агресія на Сході України дуже гостро поставили на порядок денний питання стабільності і безпеки у сусідніх з Румунією країнах. Розуміючи загрози, які веде за собою така ситуація, Румунія взяла курс на «перезавантаження» відносин з Україною та посилення двосторонньої співпраці, в тому числі у рамках розширених регіональних форматів (зокрема, йдеться про ініціативу щодо створення альянсу України, Румунії та Польщі). Зважаючи на це, офіційний Київ має використати таке зближення для розбудови стабільних партнерських відносин з Бухарестом та зосередитися на реалізації спільних взаємовигідних проектів та ініціатив.

У рамках перегляду пріоритетів зовнішньої та безпекової політики нове керівництво Румунії важливе місце відводить Україні, про що свідчать його прагнення до «перезавантаження» міждержавних відносин та посилення двосторонньої співпраці у широкому спектрі вимірів.

Румунія першою ратифікувала Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, тим самим продемонструвала готовність румунської влади до конструктивного діалогу. Однак з української сторони наразі не спостерігається адекватної відповіді на такі зміни румунської зовнішньої політики. Причиною такого стану справ є, насамперед, збереження залишків недовіри на рівні політичного істеблішменту обох країн. Українська сторона за інерцією продовжує шукати в діях Бухаресту потенційні загрози для національних інтересів держави. В Румунії за часів колишнього президента Т. Басеску панувало ставлення до України скоріше як до держави, яка в перспективі немає шансів на виживання. Двосторонні відносини визначили низку суперечливих проблем, деякі з них залишаються й досі актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань №1714-IV (1714-15) від 12.05.2004, ВВР, 2004, №35, ст.417 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/642_022
2. Солодкий С. Аудит зовнішньої політики. Україна-Румунія. / С. Солодкий// – Інститут світової політики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://glavcom.ua/pub/pdf/10/1037/AudUkrRom0144.pdf>.
3. Взаємна недовіра України і Румунії сходить нанівець через зовнішню загрозу – експерт. – Дзеркало тижня. Україна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/vzayemna-nedovira-ukrayini-i-rumuniyi-postupovo-shodit-nanivec-cherez-zovnishnyu-zagrozu-ekspert-164883_.html

4. Державна влада Румунії веде окупаційну політику. – Political geographer [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://politicalgeographer.wordpress.com/2013/11/18>.
5. Загроза з Заходу: «Велика Румунія» і Бессарабія. – РБК – Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/analytics/ugroza-zapada-velikaya-rumuniya-bessarabiya-1432905513.html>.
6. Зіткнення інтересів Румунії та України за острів Зміїний. – «Політика» Аналітичний центр [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://real-politics.org/zitknennya-interesiv-rumuniji-ta-ukrajiny-za-ostriv-zmijiny>
7. «Перспективи розвитку партнерських відносин України з Румунією». Аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2084/>.
8. Румунія хоче забрати Чернівецьку область? – Букінфо [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://chernivtsi.comments.ua/news/2014/02/11/083320.html>.
9. У Румунії немає територіальних претензій до України – експерт. – Дзеркало тижня. Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/urumuniyi-nemaє-teritorialnih-pretenziy-do-ukrayini-ekspert-159831_.html.
10. Щодо румунського бачення територіальних перспектив України. – Дискуссионный клуб САММИТ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dc-summit.info/temy/bezopasnost/3145-schodo-rumunskogo-bachennja-teritorialnih-perspektiv-ukraini.html>

Korol' Maryna. THE POLITICAL FACTOR IN UKRAINIAN-ROMANIAN TRANSBORDER COOPERATION

In the article is examined the transborder political relations of Romania and Ukraine and are clarified issues of the their implementation. The particular attention was given to the analysis of the Romanian possible threats against the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: *transborder relations, territorial integrity, foreign policy, national minority.*

Густей Василь,
студент магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

РОЛЬ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті досліджено роль та місце транскордонного співробітництва в системі зовнішньоекономічної діяльності України, досліджено діяльність єврорегіонів за участі адміністративно-територіальних одиниць України та визначено перспективи подальшого розвитку транскордонного співробітництва в Україні.

Транскордонне економічне співробітництво – комплекс зовнішньоекономічних зв'язків прикордонних регіонів суміжних держав, що є складовою частиною, рівнем (підсистемою) цілісної системи міжнародних економічних відносин. Як сегмент міжнародних економічних відносин транскордонне співробітництво об'єктивно сприяє зниженню економічних бар'єрів, зближенню й взаємодоповненню національних економік, їх інтеграції та поступовому становленню транскордонних економічних регіонів у структурі єдиного економічного простору. Формування системи транскордонних економічних зв'язків та їх інтенсифікація відбуваються в руслі глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Глобалізація господарського життя на сучасному етапі супроводжується інтенсивним розвитком регіональних інтеграційних процесів. У територіальному вимірі вони отримали серйозний імпульс на всіх рівнях – глобальному, континентальному і трансконтинентальному, регіональному, субрегіональному та локальному.

Проблемами дослідження міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні займаються науковці Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України (м. Ужгород), Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ (м. Одеса) та інші. Наукові дослідження цих проблем здійснюють багато вітчизняних науковців: З. Бройде, В. Будкін, Б. Буркінський, О. Вишняков, С. Гакман, М. Долішній, В. Євдокименко, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Лендел, М. Лендєл, Н. Луцишин, П. Луцишин, В. Ляшенко, Ю. Макогон, М. Мальський, А. Мельник, В. Мікловда, А. Мокій, А. Панов, В. Пила, С. Писаренко, І. Студенніков.

Актуальність теми дослідження. Україна – це держава в центрі Європи, яка знаходиться на перетині світових транзитних коридорів та межує з 4 країнами-членами Європейського Союзу, що дає нашій країні значний потенціал для розвитку транскордонного співробітництва і зокрема, активізації та диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

Мета дослідження – проаналізувати сучасне транскордонне співробітництво України, діяльність єврорегіонів за участю адміністративно-територіальних одиниць України та оцінити значення ТКС в зовнішньоекономічній діяльності України.

Розглядаючи транскордонне й прикордонне співробітництво як складові зовнішньоекономічної діяльності та аналізуючи визначення в Законі України «Про транскордонне співробітництво», де воно трактується як спільні дії, спрямовані на встановлення й поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [4],

зазначимо, що повноваження закріплені на рівні територіальних громад, органів місцевого самоврядування та представницьких органів державної виконавчої влади.

У Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владою, підписаної у Мадриді 21 травня 1980 року, державами-членами Ради Європи транскордонне співробітництво визначається як «...будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або кількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [5].

Суб'єктами транскордонного співробітництва відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» виступають територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України, що взаємодіють з територіальними громадами та відповідними органами влади інших держав у межах своєї компетенції, встановленої чинним законодавством та угодами про транскордонне співробітництво [4].

Учасниками транскордонного співробітництва законодавець визначає юридичних та фізичних осіб, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві.

Метою транскордонного співробітництва є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва на основі таких принципів:

- повага до державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів держав;
- урахування під час укладання угод про транскордонне співробітництво повноважень суб'єктів та прав учасників транскордонного співробітництва;
- узгоджене усунення політичних, економічних, правових, адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці [4].

Відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» існують такі умови його здійснення:

- в межах створеного єврорегіону;
- шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах;
- шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва [4].

Основною формою розвитку транскордонного співробітництва виступає співпраця у рамках єврорегіонів. Що ж таке єврорегіон?

Український законодавець визначає єврорегіон як організаційну форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво [4].

Головні риси, що характеризують єврорегіон:

- географічна – єврорегіон є територією, яка має конкретне географічне положення;
- політична – частини цієї території знаходяться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон;
- адміністративна – єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав, що мають спільний кордон;
- функціональна – єврорегіон є формою транскордонного співробітництва [3, ст.214].

Отже, єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону.

В Україні на даний час функціонує 9 єврорегіонів, в яких беруть участь 12 областей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Єврорегіони за участю України [3, ст. 110]

№	Назва	Рік заснування	Області від України	Країни, що беруть участь
1.	«Карпатський єврорегіон»	1993	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька	Угорщина, Україна, Польща, Словаччина, Румунія
2.	єврорегіон «Буг»	1995	Волинська	Польща, Україна, Білорусь
3.	єврорегіон «Нижній Дунай»	1998	Одеська	Румунія, Молдова, Україна
4.	єврорегіон «Верхній Прут»	2000	Чернівецька	Румунія, Молдова, Україна
5.	єврорегіон «Слобожанщина»	2003	Харківська	Україна, Росія
6.	єврорегіон «Дніпро»	2003	Чернігівська	Україна, Росія, Білорусь
7.	єврорегіон «Ярославна»	2007	Сумська	Україна, Росія
8.	єврорегіон «Донбас»	2010	Донецька, Луганська	Україна, Росія
9.	єврорегіон «Дністер»	2012	Вінницька	Україна, Молдова

«Карпатський єврорегіон» був першою транскордонною конструкцією, яка охопила адміністративно-територіальні одиниці країн, котрі раніше входили до радянського блоку. Міжнародну асоціацію «Карпатський Єврорегіон» (КЄ) створено 14 лютого 1993р. підписанням у м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ України, Польщі та Угорщини Декларації про співробітництво населення, яке проживає в Карпатському регіоні [2, с. 117]. Сьогодні він охоплює прикордонні адміністративно-територіальні одиниці, а також окремі пункти п'яти держав – України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії (див. табл. 1). У лютому 1993 р., коли було засновано Асоціацію, «Карпатський єврорегіон» охоплював територію 53 200 км² з населенням у 5 млн осіб. Протягом часу існування ці показники збільшилися відповідно до 161 279 км² і 16 млн осіб.

Єврорегіон «Буг», установчі документи якого були підписані 29 вересня 1995 р. у Луцьку, є прикладом ініціативи місцевих органів влади, які “керувалися бажанням послабити негативну дію перешкод, породжених державними кордонами, дати новий імпульс контактам між громадянами трьох країн...” [2, с. 131].

Засновниками Єврорегіону “Буг” стали Волинська область (Україна) та Хелмське, Люблінське, Тарнобжезьке і Замостьське воєводства Республіки Польща. У травні 1998 р. до нього приєдналися Білопідляське воєводство (Польща) і Брестська область (Республіка Білорусь). Після адміністративно-територіальної реформи, проведеної у Польщі, з січня 1999 р. вона представлена у єврорегіоні «Буг» Люблінським воєводством.

Єврорегіон «Нижній Дунай». Документи про формування та діяльність єврорегіону "Нижній Дунай" були підписані 14 серпня 1998 року в м. Галаці (Румунія) на зустрічі керівників прикордонних регіонів України (Одеська область), Республіки Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемир) і Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульча) відповідно до положень Договору про добросусідство і співробітництво між Україною та Румунією, Протоколу про тристороннє співробітництво між урядами України, Республіки Молдова та Румунії, підписаного у м. Ізмаїлі 4 липня 1997 року [2, с. 144].

Єврорегіон «Верхній Прут» було створено 22 вересня 2000 року в м.Ботошань (Румунія). Установчими документами єврорегіону є Угода про утворення єврорегіону «Верхній Прут» та Статут єврорегіону.

Засновниками єврорегіону «Верхній Прут» виступили Чернівецька область (Україна), Ботошанський та Сучавський повіти (Румунія), Белцький та Єдинецький райони (Республіка Молдова). Починаючи з 15 жовтня 2003 року до складу єврорегіону «Верхній Прут» входять Чернівецька та Івано-Франківська області від України, Ботошанський та Сучавський повіти від Румунії, Фалештський, Єдинецький, Глоденський, Окницький, Ришканський та Бриченський райони від Республіки Молдова [2, с. 153]

Єврорегіон «Слобожанщина» створений 7 листопада 2003 року в Харкові керівниками органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Харківської і Белгородської областей України та Російської Федерації відповідно як вища форма прикордонної співпраці з метою гармонізації взаємодії сторін для реалізації основних соціально-економічних функцій прикордоння, усунення зайвих бар'єрів для контактів населення, залучення інновацій та інвестицій для стабілізації та зростання економіки, активізації міжрегіонального економічного співробітництва [2, ст. 170].

Єврорегіон «Дніпро». У квітні 2003 року у Гомелі керівниками Чернігівської, Брянської та Гомельської областей підписані установчі документи щодо створення єврорегіону «Дніпро». На установчій конференції підкреслено, що створення єврорегіону «Дніпро», який включає в себе території трьох прикордонних областей з 5-мільйонним населенням, обумовлено необхідністю більш глибокого соціально-економічного, гуманітарного та екологічного співробітництва. [Угода про створення прикордонного співтовариства єврорегіон «Дніпро»] [7].

Єврорегіон «Ярославна». Датою створення єврорегіону «Ярославна» є 24 квітня 2007 року. Засновниками єврорегіону є Сумська область (Україна) та Курська область (Російська Федерація). За період існування єврорегіону «Ярославна» досягнуто позитивних результатів у зовнішній торгівлі, співробітництві на рівні міст та районів, освіті, культурі, спорті, туризмі, молодіжній сфері, облаштуванні інфраструктури кордону [7].

Єврорегіон «Донбас». У жовтні 2010 року в м. Луганськ керівники Луганської та Ростовської областей підписали Угоду про створення єврорегіону «Донбас», до якої в жовтні 2011 року офіційно приєдналась Донецька область, в результаті чого єврорегіон «Донбас» став одним з найбільших єврорегіонів в Європі з населенням 11,5 млн чоловік і територією 154 тис. км², яка має потужний промисловий потенціал і розвинуту інфраструктуру економіки [7].

Єврорегіон «Дністер». 2 лютого 2012 р. в м. Київ в рамках офіційного візиту в Україну делегації Республіки Молдова на чолі з прем'єр-міністром Владом Філатом відбулось підписання статутних документів єврорегіону «Дністер», а саме – Установчого договору. До складу єврорегіону входять: від України – Вінницька область, від Республіки Молдова – райони Окниця, Сорока, Флорешти, Шолданешти, Резіна та Дондушень. Статутними документами передбачається, що керівним органом єврорегіону стане Рада єврорегіону [7].

На сьогодні Запорізькою облдержадміністрацією опрацьовується питання щодо доцільності створення **єврорегіону «Азов»**. Метою цього заходу є розширення співробітництва між Запорізькою областю та регіонами Російської Федерації шляхом реалізації спільних проектів транскордонного та міжрегіонального співробітництва.

Ще одним новим єврорегіоном має стати **єврорегіон «Чорне море»**. В 2008 р. відбулась зустріч представників Чорноморських країн та Ради Європи, присвячена розгляду проекту Статуту єврорегіону «Чорне море». Було досягнуто домовленості щодо створення єврорегіону «Чорне море» за участю адміністративних одиниць дев'яти країн: Болгарії, Вірменії, Греції, Грузії, Молдови, Російської Федерації, Румунії, Туреччини та України. Найчисленнішою з точки зору кількості областей-учасниць є Україна (сім областей), від Туреччини в співробітництві братимуть участь шість міст. Грузія та Румунія представлені лише однією адміністративною одиницею кожна.

Області, що входять до єврорегіонів, беруть активну участь в зовнішньоекономічній діяльності України. У січні-квітні 2016 р. експорт товарів становив 10813,1 млн дол. США, імпорт – 11693,8 млн.дол. Порівняно із січнем-квітнем 2015р. експорт скоротився на 13,9% (на 1742,9 млн дол.), імпорт – на 6,6% (на 819,8 млн дол.). Негативне сальдо становило 880,7 млн дол. (у січні-квітні 2015р. позитивне – 42,4 млн дол.) (див. рис. 1).

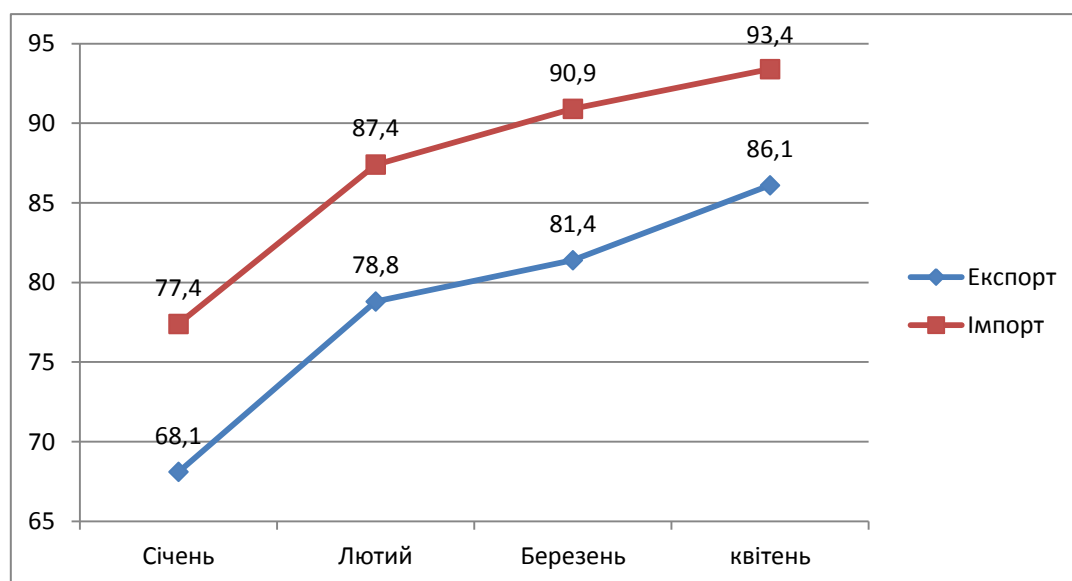

Рис. 1. Темпи зростання (зниження) експорту-імпорту товарів у 2015-2016 роках (у % до відповідного періоду попереднього року, нарастаючим підсумком) [6]

Інформацію щодо показників зовнішньої торгівлі товарами з найбільшими торговими партнерами у січні-квітні 2016 р. наведено в таблиці.

Таблиця 2

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України за січень – квітень 2016 р. [6]

	Експорт			Імпорт		
	млн. дол. США	у % до січня-квітня 2015р.	у % до загального обсягу	млн. дол. США	у % до січня-квітня 2015р.	у % до загального обсягу
Усього	10813,1	86,1	100,0	11693,8	93,4	100,0
Білорусь	226,2	92,3	2,1	791,7	112,5	6,8
Велика Британія	119,6	89,5	1,1	246,4	90,8	2,1
Єгипет	698,0	92,0	6,5	25,6	75,6	0,2
Індія	506,1	108,0	4,7	154,9	95,6	1,3
Іспанія	387,7	108,7	3,6	164,7	101,7	1,4
Італія	576,4	83,9	5,3	396,7	141,2	3,4
Китай	851,1	91,8	7,9	1346,1	102,4	11,5
Німеччина	460,4	104,0	4,3	1290,8	93,3	11,0
Нідерланди	350,6	102,8	3,2	159,9	125,3	1,4
Польща	645,5	101,1	6,0	759,3	113,1	6,5
Російська Федерація	921,4	62,1	8,5	1365,1	55,7	11,7

Румунія	234,3	137,1	2,2	132,2	99,8	1,1
США	104,3	55,0	1,0	609,5	127,6	5,2
Туреччина	628,3	68,0	5,8	371,5	139,2	3,2
Угорщина	352,5	123,7	3,3	293,6	42,4	2,5
Франція	134,8	128,0	1,2	528,0	150,5	4,5
Країни СНД	1578,8	65,1	14,6	2294,6	69,3	19,6
Країни ЄС	4314,7	100,7	39,9	5240,6	102,1	44,8

Основу товарної структури українського експорту становили продукти рослинного походження, недорогоцінні метали та вироби з них, жири та олії тваринного або рослинного походження, механічні та електричні машини, мінеральні продукти, готові харчові продукти, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, деревина і вироби з деревини.

Обсяг експорту товарів до країн Європейського Союзу становив 4314,7 млн дол., або 39,9% від загального обсягу експорту (у січні–квітні 2015р. – 4285,7 млн дол., або 34,1%), та збільшився порівняно із січнем–квітнем 2015р. на 29,0 млн дол., або на 0,7%. Найвагоміші експортні поставки товарів серед країн-членів ЄС здійснювалися до Польщі, Італії та Німеччини [6].

Серед інших країн світу найбільше екпортувалися товари до Російської Федерації, Китаю, Єгипту, Туреччини та Індії. Серед найбільших країн-партнерів експорт товарів збільшився до Угорщини на 23,7%, Іспанії на 8,7%, Індії – на 8,0%, Німеччини – на 4,0%, Нідерландів – на 2,8% та Польщі – на 1,1%, до решти найбільших країн-партнерів зменшився: до Російської Федерації – на 37,9%, Туреччини – на 32,0%, Італії – на 16,1%, Китаю – на 8,2%, Єгипту на 8,0% [6].

Основу товарної структури українського імпорту складали мінеральні продукти, механічні та електричні машини, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби, недорогоцінні метали та вироби з них, продукти рослинного походження, готові харчові продукти й текстильні матеріали та текстильні вироби.

Імпорт товарів із країн Європейського Союзу становив 5240,6 млн дол., або 44,8% від загального обсягу (у січні–квітні 2015р. відповідно – 5133,1 млн дол. або 41,0%), та збільшився проти січня–квітня 2015р. на 107,5 млн дол., або на 2,1%. Серед країн ЄС найвагоміші імпорتنі надходження товарів здійснювалися з Німеччини, Польщі та Франції [6].

Серед інших країн світу найбільші імпорتنі поставки товарів надходили з Російської Федерації, Китаю, Білорусі та США.

Порівняно із січнем–квітнем 2015р. імпорт товарів збільшився із Франції на 50,5%, з Італії на 41,2%, з Туреччини на 39,2%, із США на 27,6%, з Польщі на 13,1%, з Білорусі на 12,5% та з Китаю на 2,4%, з решти найбільших країн-партнерів зменшився: з Російської Федерації – на 44,3% та з Німеччини на 6,7% [6].

Прикордонні регіони мають найбільший товарообіг з регіонами тих країн, що межують з ними. Так, найбільшим торговим партнером західних регіонів є Польща, східних – Росія. Серед територій України, що входять до транскордонних об'єднань, найбільші обсяги експорту товарів припадають на єврорегіон «Донбас», а імпорту – на «Карпатський єврорегіон» (див. табл. 3).

**Зовнішня торгівля товарами в українській частині єврорегіонів
у січні–квітні 2016 року [6]**

Єврорегіон	Області	Експорт		Імпорт		Сальдо млн дол. США
		млн дол. США	у % до заг. обсягу	млн дол. США	у % до заг. обсягу	
«Карпатський єврорегіон»	Закарпатська, Львівська, Івано- Франківська, Чернівецька	953,5	8,8	975,7	8,4	-22,2
єврорегіон «Буг»	Волинська	179,3	1,7	305,7	2,6	-126,4
єврорегіон «Нижній Дунай»	Одеська	456,3	4,2	350,4	3	105,9
єврорегіон «Верхній Прут»	Чернівецька	35,2	0,3	24,7	0,2	10,5
єврорегіон «Слобожанщина»	Харківська	318,1	2,9	445,3	3,8	-127,2
єврорегіон «Дніпро»	Чернігівська	120,8	1,1	139	1,2	-18,2
єврорегіон «Ярославна»	Сумська	155,5	1,4	122,7	1	32,8
єврорегіон «Донбас»	Луганська, Донецька	1033,1	9,6	453,5	3,8	579,6
єврорегіон «Дністер»	Вінницька	239,9	2,2	94,1	0,8	145,8
Разом		3491,7	32,2	2911,1	24,8	580,6

Області України, що входять до єврорегіонів, у січні – квітні 2016 року експортували товарів більше ніж на 3491,7 млн дол. США (32,2% експорту України за цей період), імпортували – на 2911,1 млн. дол. США (24,8% імпорту України за цей період). Таким чином сальдо зовнішньоторговельного обороту товарами 12 областей за січень – квітень 2016 року було позитивним і становило 580,6 млн дол. США [6].

Сучасний розвиток транскордонного співробітництва України обумовлений низкою об'єктивних чинників, які вже впливають на розвиток прикордонних регіонів України чи визначатимуть його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективі, насамперед:

- зовнішньополітичною стратегією зближення України з ЄС, яка розглядає транскордонне співробітництво як один з інструментів європейської інтеграції країни. Про це свідчить зміст Стратегії та Національної програми інтеграції України до ЄС, які визначають транскордонне та міжрегіональне співробітництво місцевих органів влади одним із шляхів європейської інтеграції держави;

- включенням транскордонного співробітництва у перелік пріоритетів Концепції державної регіональної політики;

- формуванням нових відносин між ЄС та Україною, а отже і набуттям західними прикордонними регіонами України статусу «зовнішнього регіону» ЄС;

• можливістю скористатися досвідом транскордонної співпраці західних регіонів Угорщини і Польщі, які в другій половині 1990-х років виконували функцію «зовнішніх регіонів» Європейського Союзу і отримали доступ до нових форм допомоги ЄС [1, ст. 10-11].

Спільні дії учасників транскордонного співробітництва сприяли здійсненню низки вагомих проектів та програм у галузі освіти й науки, охорони здоров'я та навколишнього середовища, у сільському господарстві, в облаштуванні прикордонної інфраструктури, розвитку секторів малого і середнього підприємництва.

Українські регіони виявляють стійку активність в питаннях ТКС з суміжними адміністративно-територіальними одиницями інших країн, зокрема через створення євро регіонів. Станом на сьогодні 11 областей України входять до 9 євро регіонів за участю регіонів, які репрезентують всі 7 країн, з якими межує Україна.

Стан та перспективи транскордонного співробітництва в Україні стає одним з важливих напрямів європейської інтеграції, що здійснюється на регіональному рівні і займає провідне місце у процесі формування її регіональної політики. Поглиблення транскордонного співробітництва (ТКС) відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіш Є. Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу / Є. Кіш // Політичний менеджмент. – К.: 2008. – №5 (32). – С.11-14.
2. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
3. Устич С.І. Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам. Комплексне дослідження (українською, російською та англійською мовами). С.І. Устич – Ужгород: Карпати, 2007. – 240 с.
4. Закон України «Про транскордонне співробітництво» № 1861-IV від 24 червня 2004 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>.
5. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями 1980 р. [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу: – http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
7. Луганська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loga.gov.ua/oda/ter/tp/act/activity/donbas/>.
8. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Мінрегіонбуд України. – Режим доступу: <http://minregion.gov.ua/>.
9. Харківська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/uk/article/view/id/826/>.

Hustey Vasyli. THE ROLE OF CROSS-BORDER COOPERATION IN THE SYSTEM OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE

The article searches the role of the cross-border cooperation in the system of foreign economic activity of Ukraine, investigates the activity of the euroregions involving Ukrainian administrative units and defines perspectives of further development of cross-border cooperation in Ukraine.

УДК 94(4):339.9(4):327(4):341(4)

Симчера Корнелія,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

СТАН УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРОТЯГОМ 2011-2016 РОКІВ, ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРУВАННЯ ДО ВИМОГ ЄС

Стаття присвячена розгляду стану українсько-угорського транскордонного співробітництва. Проаналізовано розвиток відносини між Україною та Угорщиною в період з 2011-2016 р.р., оскільки Угорська Республіка займає одне з важливих та стратегічних місць серед партнерів України на шляху до євроінтеграції.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, інтегрування, відносини між Україною та Угорщиною, економіка, політика, Європейський Союз, уряд, територіальна цілісність.

Українсько-угорські відносини – це двосторонні відносини між Україною та Угорщиною в галузі економіки, науки, культури, освіти, міжнародної політики, тощо. Історично відносини нашої держави та Угорської Республіки починаються у 9 ст. Угорщина одна з перших країн, яка в свою чергу визнала суверенність Української держави. Перше своє іноземне посольство в Києві відкрила саме Угорщина. У свою чергу, перше посольство в Будапешті відкрила Україна. З того часу співпраця цих двох держав неухильно розвивається і за весь цей період досягла значних успіхів. Двосторонні зв'язки були врівноважені та стабільні, що стало результатом регулярних візитів на вищому рівні. Політичні контакти сприяли вивченню результатів двостороннього співробітництва, подальшому його розвитку, а також пошуку нових підходів.

Угорщина як сусідня держава надзвичайно зацікавлена в існуванні незалежної, економічно розвиненої України, що поділяє загальноєвропейські цінності і є водночас ключовим чинником політичної та економічної стабільності в усьому регіоні. Угорщина є тою країною, яка високо цінує те, що український народ досяг незалежності та формування держави на демократичній основі саме мирним, а не насильницьким шляхом. Протягом минулого десятиліття подолав труднощі початкового характеру, досяг успіхів у створенні ринкової економіки, що забезпечує країні політичний і економічний розвиток та відповідне міжнародне визнання, а також поступово розбудував засади демократії [5].

Можна виділити декілька періодів розвитку українсько-угорського транскордонного співробітництва: 1991–2004 роки і 2004 – 2013 роки. Одна з подій, яка виділяє ці два періоди, є вступ Угорщини до ЄС 1 травня 2004 року. Отже, з цього часу угорські прикордонні регіони Угорщини, для регіонів України виконують таку ж функцію, як прикордонні регіони Австрії, а саме – не просто демонструють ефект позитивної ситуативної співпраці чи запрошують до співпраці у визначні дні, а відбувається суттєвий якісний перехід до рівноправного, партнерського співробітництва. Відповідно до цього змінюється і фінансування програм транскордонної співпраці для регіонів України з боку Європейського Союзу. [2]

Двостороння співпраця України й Угорщини протягом минулого десятиріччя відзначається вагомими досягненнями. Спільні зовнішньополітичні цілі обох країн створюють можливості і сприяють подальшому розвитку добросусідських відносин та ширшому співробітництву на багатосторонній основі. Можна сказати, що угорсько-українські зв'язки є збалансованими, і це в свою чергу створює міцну базу саме для подальшого розширення такої співпраці на основі взаємного врахування інтересів. Протягом

минулого десятиріччя успішно реалізуються домовленості, досягнуті в результаті систематичних зустрічей на вищому рівні. Виходячи з цього можна стверджувати: з огляду на майбутнє, ніщо не перешкодить стабільному розвитку наших взаємин, які стають основою тісної співпраці на тривалу перспективу. [3]

Одним із стратегічних кроків для подальшого розвитку українсько- угорського транскордонного співробітництва стало введення певного комплексу заходів з метою синхронізації дій органів регіональної влади та розвиткових інституцій по обидва боки кордону саме в рамках розробки спільних концептуальних та стратегічних документів, а також запровадження «дзеркальних проєктів», використовуючи досвід прикордонних регіонів. На сьогодні є розроблені такі концептуальні документи:

- Концепція спільного розвитку прикордонних регіонів Угорщини та України.
- Стратегія розвитку прикордонних територій України, Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії «Карпати 2004-2011».

Однією з характерних особливостей двосторонніх відносин є сукупність спільних проблем, задля вирішення яких об'єднуються зусилля Угорщини і України, серед яких виділяють:

- по-перше, щоденне двостороннє співробітництво з гармонізації міжнаціональних відносин з урахуванням того, що в Україні, а саме – на Закарпатті проживає більше 150 тис. угорців, а це близько 12 відсотків від загальної кількості населення області;
- по-друге, об'єднання зусиль у боротьбі з паводками в басейні ріки Тиса, довжина якої на Закарпатті становить 262 км, а також співробітництво в сфері екологічної безпеки;
- по-третє, покращення транзитно-логістичної схеми доставки вантажів та поліпшення прикордонно-транскордонної інфраструктури, вдосконалення ефективності роботи 5-го міжнародного автотранспортного коридору Київ – Лісабон. [1]

Отже, саме тому для вдалого спільного вирішення перелічених та інших проблем в 2003 р. була впроваджена Концепція спільного розвитку прикордонних територій Угорщини та України [9]. У цьому документі розкрито 5 стратегічних цілей спільної роботи:

1. Створення конкурентоспроможної економічної системи.
2. Розвиток людських ресурсів та сфери послуг.
3. Полегшення доступу до прикордонного регіону.
4. Збереження природних та культурних цінностей, створення здорового та привабливого середовища.
5. Успішне використання досвіду Угорщини на шляху до ЄС.

Для здобуття зазначених вище стратегічних цілей було виокремлено чіткі пріоритети розвитку:

Розвиток економіки, до якого включають:

- стимулювання створення спільних підприємств, спільних економічних проєктів та систем співпраці;
- розвиток інновацій і сприяння їх поширенню;
- розвиток туризму, реалізація спільних програм його розвитку;
- реалізація маркетингових акцій на регіональному рівні з метою залучення капіталу.

Полегшення доступу до регіону, що визначає:

- розвиток транспортної мережі, шляхів, які перетинають кордон;
- розвиток залізничних шляхів та послуг залізниць;
- розвиток інфраструктури пунктів перетину кордонів.

Охорона природи та навколишнього середовища, що окреслює:

- спільні програми із забезпечення природи прикордонних регіонів (охорона від паводків, утилізація сміття, очистка нечистот тощо);
- збереження природних цінностей прикордонних територій, захист природної екосистеми.

Розвиток людських ресурсів, що включає:

- реалізацію програм із співробітництва в освіті та навчанні;

- розвиток культурного, мистецького та спортивного співробітництва;
- підготовку кадрів з територіального та економічного розвитку, сприяння обміну практичним досвідом.

Інституційний розвиток, що в свою чергу визначає:

- інституційний розвиток, сприяння інституційному співробітництву;
- поліпшення обміну та поширення інформації, створення спільної інформаційної мережі. [9]

Важливу роль у транскордонній співпраці відіграє економічна складова співробітництва. Швидкість та ефективність транскордонної співпраці України та Угорщини визначають конкретні справи. Отже, серед країн світу, які співпрацюють із закарпатськими підприємцями, за обсягами зовнішньоторговельного обороту ще з 2001 року Угорщина вийшла на перше місце. Саме завдяки участі угорського капіталу в Закарпатській області працює більше 100 суб'єктів господарювання, сума угорських інвестицій (яких 164) становить 34,0 млн. дол. США, що становить близько 10% по відношенню до загальнообласних обсягів. Від загальної суми саме залучених угорських інвестицій найбільші обсяги направлені на обробну промисловість – 8,8 млн. дол. США (37,1% від загального обсягу), а з неї: на харчову – 2,7 млн. дол. США. [10]

Однією з важливих і дійових форм транскордонного співробітництва України з Угорщиною є співпраця саме в області протипаводкового захисту. Значні резерви поглиблення і розширення співпраці Угорщини і України визначені в ряді програм, зокрема в програмі довгострокової дії на Закарпатті – Регіональній стратегії розвитку області до 2015 року. [10]

Головними напрямками співпраці є:

- співробітництво з питань водного господарства;
- співробітництво у створенні інформаційної системи протипаводкового захисту;
- участь в міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах та в розробці проектів і документів щодо співпраці на прикордонних водах. [4]

За останні декілька років фахівці України та Угорщини опрацювали «Українсько-угорський проект реконструкції Берегівської меліоративної системи», «Спільний план регулювання русла р.Тиса», «Спільний план локалізації паводків у Березькому басейні Угорщини і Берегівській меліоративній системі», «Техніко-економічне обґрунтування розвитку Закарпатської інформаційно-вимірювальної системи». У провадженні цих проектів існує спільний інтерес в обороні територій, населених пунктів саме двох країн.

Захист виробничих об'єктів і населених пунктів від затоплення паводковими водами, а також, у першу чергу, на прикордонних ділянках України з Румунією, України з Угорщиною та України з Словаччиною є найбільш складною та гострою проблемою не тільки для Закарпатської області, але й для прикордонних регіонів згаданих країн, окремі території яких розташовані в басейні р. Тиса, як одному із найбільш паводконебезпечних регіонів Європи. Саме тому, протипаводкова програма «Тиса» вартістю 1,5 млрд. грн. до 2015 року вбачає захист не тільки населених пунктів Закарпаття, але і вагоме зниження паводкової небезпеки для Угорщини.

Значну роль українсько-угорського транскордонного співробітництва належить сфері охорони довкілля. Кожен рік на прикордонних створах р.Тиса, Вилоч–Тисабеч, Чоп–Загонь збирають 24 проби води, із них – чотири спільні на території України та Угорської Республіки з аналізами згідно з прийнятими методиками. Для поліпшення міжнародного співробітництва у сфері екології необхідно:

- дослідити можливість збільшення загальних програм моніторингу, систем прогнозу та сповіщення через встановлення стаціонарних станцій моніторингу якості поверхневих вод р.Тиса та гідрологічних вимірювань;
- запровадити в дію спільну методику розрахунку збитків, завданих навколишньому середовищу у зв'язку з транскордонним забрудненням прикордонних вод;

- врегулювати систематичне проведення робочих зустрічей з проблем прикордонного співробітництва у частині збереження та охорони тваринного й рослинного світу, розвитку заповідної справи.

Варто зосередити увагу на угорсько-українській співпраці щодо виконання Угоди про спрощення візового режиму між нашими державами в рамках спільних угод України та Євросоюзу.

Визначним для прикордонних стосунків з Угорщиною є те, що аналогів їм немає аналогів в інших країнах Євросоюзу, а в зону дії Угоди про малий прикордонний рух включено 384 українських та 244 угорських населених пунктів, що можуть вільно пересуватися 750 тис. закарпатських жителів прикордонних територій.

У порівнянні з іншими сусідами, відносини між Угорщиною та Україною були найбільш збалансованими, а Закарпаття вважалося регіоном із низьким рівнем міжетнічної напруженості та достатніми гарантіями прав національних меншин. Але ситуація поступово змінилася в роки після Помаранчевої революції, а угорське питання привернуло до себе загальнодержавну увагу. Угорська громада, яка складає всього 0,3% населення країни, стала досить помітною. Сутички, які раніше вважалися місцевими суперечками, набули загальнонаціонального значення.

З кожним наступним роком кількість незначних інцидентів та скарг із приводу поваги і дотримання прав меншин від угорської громади збільшилася (до прикладу, щодо використання угорської мови в освіті або зміни кордонів виборчих округів, які розмежовували угорські громади).

2010 рік став важливим етапом у двосторонніх відносинах, адже саме в той період новий уряд, сформований партією «Фідес», поступово почав переглядати мету зовнішньої політики Угорщини. У світлі нової політики прагматичні економічні відносини та співробітництво з Росією (насамперед, в енергетичному секторі) набули вагомого значення [6].

Після Революції гідності в Україні, відносини між двома державами перейшли в нове русло. На жаль, зараз досить важко говорити, що ситуація змінилася на краще. Будапешт, у свою чергу визнав новий український уряд і засудив анексію Криму, підкресливши необхідність збереження суверенітету та територіальної цілісності України.

Як уряд, так і опозиційні партії Угорщини сприйняли події в Україні як свідчення посилення крайніх правих політичних сил і націоналістичних настроїв. Ідею щодо відхилення закону про державну мовну політику, яку запропонували в лютому 2014 року, було окреслено в Будапешті як тривожний сигнал. Сторони досягли гострої точки кипіння, саме тоді, коли прем'єр-міністр Віктор Орбан у своїй інавгураційній промові в травні 2014 висловив думку, що закарпатські угорці в свою чергу мають отримати колективні права та автономію, і що їм також потрібно надати подвійне громадянство.

Аналізуючи події у Криму та на Донбасі, заклики Угорщини до збільшення колективних прав і надання громадянства угорцям Закарпаття зі зрозумілих причин стали досить дратівливим питанням для Києва.

Але можна сказати, що угорська меншина безумовно ідентифікує себе як частину української держави і не показує прагнення до політичної автономії. Намір підтримувати і захищати етнічних угорців, які проживають за кордоном, та зберегти інтелектуальну і духовну єдність нації є наріжним каменем зовнішньої політики угорського уряду з того часу, як до влади у 2010 році повернулася партія «Фідес»[8].

З фінансової точки зору, вагома частина субсидій витрачається на освіту. Мета полягає в тому, щоб дати етнічним угорцям можливість використовувати рідну мову починаючи дитячого садка аж до університету, та, відповідно, щоб місцеві компанії змогли винаймати висококваліфіковану угорськомовну робочу силу.

На Закарпатті Угорщина, в свою чергу, підтримує всі рівні угорськомовних закладів освіти. Так, Будапешт фінансує діяльність Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II.

Крім того, Угорщина виділяє значні кошти на утримання і розвиток інфраструктури цих установ і підтримує прямими субсидіями вчителів та батьків, які віддають своїх дітей до угорськомовних шкіл, а також медичних працівників. У 2015 році Угорщина влаштувала літні канікули для трьохсот тисяч закарпатських дітей. [4]

Будапешт прагне знайти нові способи підтримки угорських підприємців у Закарпатській області та розвитку місцевої економіки. Зовсім недавно угорський уряд проголосив запуск масштабної програми економічного розвитку Закарпаття з червня 2016 року за зразком аналогічної торішньої кампанії у сербській Воєводині, обсяг якої склав близько 160 мільйонів євро.

Програма націлена на надання матеріальної допомоги туризму та сільському господарству, а також на підтримку розвитку малих і середніх угорських підприємств на Закарпатті.

Детальніші обсяги підтримки ще не затверджено, але вже відомо, що йдеться про виділення 6,5 млн євро на гранти і 65 млн євро пільгових кредитів на 2016 рік. [7]

Відповідно до задуму авторів програми, вона має вирішити основну проблему, що заважає розширенню бізнесу місцевих підприємців, – відсутність фінансових ресурсів на доступ до кредитів. Свої заявки на фінансування зможуть подавати ті українські підприємства, які перебувають у партнерстві з угорськими компаніями.

Наступним фактором ризику є особливе ставлення Угорщини до співпраці із РФ. Близькі відносини Будапешта і Москви часто стають об'єктом критики як всередині країни, так і з Брюсселя. Зокрема, невдоволення викликав візит Володимира Путіна до Будапешта в лютому 2015 року, так як його зустріч із Віктором Орбаном відбулась у той самий час, коли відбувалися найскладніші бої навколо Дебальцевого. [6]

Але, Будапешт не хотів би, щоб санкції були продовжені після червня 2016 року. Однак, також стає зрозумілим те, що позиція Угорщини буде солідарною з іншими державами-членами ЄС, наслідуючи приклад свого основного економічного партнера – Німеччини.

Тим паче, що відносно проросійський курс угорського уряду не має великої підтримки населення. Проводилися опитування і результати проведені дослідницькою компанією «Medián» наприкінці 2014 року, показали, що якби угорцям довелося обирати, вони б опиралися на бік Сполучених Штатів Америки (53%), а не Росії (25%).

Що ж до угорської політичної еліти, то протягом останніх 25 років спостерігалася така тенденція, політики, незалежно від їх політичної орієнтації, досить мало докладали зусиль, щоб «зазирнути за Карпати», і не цікавилися подіями в Україні в цілому, оскільки ці події не впливали на долю угорської громади. Тому досить важко окреслити групи інтересів, які можна розглядати як дружні до України в Угорщині. До прикладу, правляча партія «Фідес» підтримувала європейську інтеграцію України (адже це є також інтересом угорців, які проживають на Закарпатті) і сприймала Київ як одного з важливих торговельних партнерів у рамках політики «відкриття Сходу».

Трактування подій партією «Йоббік» відповідає свідченням російської пропаганди. Але окрім того, ця партія намагається отримати свою вигоду від питань, які пов'язаних із Закарпаттям, і позиціонує себе як єдиного і справжнього захисника угорських національних інтересів.

Ставлення екологічної партії Lehet Más a Politika (LMP – «Політика може бути різною») до ситуації, що відбувається в Україні, як правило, не надто відрізняється. Партія, в свою чергу, визнала і засудила агресію Росії проти України і разом із MSZP, Демократичною коаліцією та Разом-2014 виступає проти розширення АЕС "Пакш". [7]

Підсумовуючи, варто згадати, що у 2011 році парламент Угорщини надав можливість представляти національні меншини у найвищому законодавчому органі Угорщини.

У такій геополітичній ситуації Україна більш зацікавлена насамперед у тому, щоб Угорщина і надалі дотримувалася загальноєвропейської стратегії, зокрема, продовжувала свої санкції проти Російської Федерації.

Якщо дивитись на ситуацію з економічної точки зору, то Угорщина зацікавлена в Україні значно більше, ніж Україна – у співпраці з Угорщиною, оскільки це є частиною політики «відкритого Сходу» – тобто пошуку нових ринків збуту, а також залучення нових інвестицій. За умов зменшення ризиків для інвесторів та стабілізації української економіки, угорські компанії будуть досить активно заходити в Україну. Досить великі надії покладаються також на залізничний «шовковий шлях» до Китаю. Крім цього, Угорщина є найбільшим імпортером української електроенергії і також має інтерес продовжувати співробітництво. У своїх рекомендаціях експерти твердо пропонують, спочатку налагодити стратегічну комунікацію на державному рівні. Це, в свою чергу, дозволить запобігти тому, що такі питання-подразники як захист прав угорської меншини чи санкції можуть застосовуватися зацікавленими політичними силами для виникнення конфліктного порядку денного.

Для отримання та досягнення таких цілей необхідна політична воля з українського боку, а також, у свою чергу, більша інтенсивність дипломатичного та культурного діалогу між Україною та Угорщиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.delukr.ces.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations.htm
2. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. — К.: МАУП, 2004.
3. Кіш Є. Три доміанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. – 1999. – № 1–2. – С. 85–99;
4. Посольство України в Угорщині. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://hungary.mfa.gov.ua/ua/ukraine-hu/diplomacy>
5. Лотоцький С. Україна в світовому геополітичному просторі /
6. С. Лотоцький, С. Трохимчук. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 129 с.
7. Мигранян А. Битва за Україну как этап в борьбе за новый миропорядок / А. Мигранян // Expert Online, 2014. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://expert.ru/2014/07/31/bitva-za-ukrainu-kak-etap-v-borbe-za-novyij-miroporyadok/>
8. Возняк Т. Україна як поле зіткнення світових геополітичних гравців /
9. Т. Возняк // Українська правда. – 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/voznyak/531ebe7732e70/>
10. Горбач О. Історія та теорія зовнішньої політики: навчальний посібник / О. Горбач. – Львів: Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола, 2010. – 142 с.
11. Колос Б. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Б. Колос. – Львів: Ініціатива, 2004. – 976 с.
12. Економічні відносини між Україною та Угорщиною – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mfa.gov.hu/kulkepvisolet/UA/uk/ua_bilateral/bilateralis_kapcsolatok.htm

Symchera Korneliya. UKRAINIAN-HUNGARIAN TRANSBORDER COOPERATION DURING THE 2011-2016: PERSPECTIVES OF THE ACCESSION TO THE EU

The article is devoted consideration of the state Ukrainian-Hungarian transfrontal collaboration. The development of relationship between Ukraine and Hungary during the 2011-2016, as Hungarian Republic occupies one of important and strategic places among the partners of Ukraine on a way to to eurointegration. Ukrainian-Hungarian relations are the so-called bilateral relations between Ukraine and Hungary in the field of economy, science, culture, education, international policy, and etc.

Keywords: *cross-border cooperation, integration, relations between Ukraine and Hungary, economics, politics, the European Union, the government, territorial integrity.*

УДК 94(4):339.9(4):327(4):341(4)

Чечур Еріка,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

УКРАЇНСЬКО – ПОЛЬСЬКА ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена актуальним проблемам транскордонного співробітництва України та Польщі у контексті європейської інтеграції української держави. Визначаються позитивні аспекти, проблеми, які виникають в процесі співробітництва та перспективи розвитку. Особливу увагу приділено результатам співпраці прикордонних регіонів у контексті європейської інтеграції. Висвітлено необхідність та значення міжнародної співпраці на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях.

Ключові слова: Україна, Польща, європейська інтеграція, транскордонне співробітництво, співпраця, інтеграція, торгівля, прикордоння.

Постановка наукової проблеми та її значення. Транскордонне співробітництво як складова частина політики держави сьогодні займає провідне місце в системі пріоритетів європейської інтеграції. Важливими тенденціями сучасних міжнародних відносин є процеси глобалізації та регіоналізації. Особливу роль в даному випадку варто надати процесам регіональної інтеграції європейських інтеграційних процесів, в яких Україна, в свою чергу, бере активну участь. Поштовхом до цього стала низка причин, в першу чергу – сусідство із тими країнами, які вже є членами Європейського Союзу. Актуальним для України є створення нових стратегій щодо використання можливостей розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів із прикордонними територіями сусідніх країн. На сучасному етапі транскордонне співробітництво є важливим чинником стабільності в Європі, розвитку добросусідських відносин між державами, а також інструментом для досягнення позитивного взаєморозуміння між народами. Такі країни, як Україна і Польща, мають великий досвід транскордонного співробітництва, яке відбувається в межах двох єврорегіонів – «Буг» і «Карпатського». Їхня співпраця та діяльність сконцентрована на проектах регіонального розвитку, розвитку торгівлі, спорту, освіти, культурного обміну, захисті довкілля та охороні здоров'я і запобіганні природним стихіям та лихам.

Мета наукової статті – дослідити транскордонне співробітництво України та Польщі в контексті європейської інтеграції, визначити його основні напрями, проблеми та перспективи, а також відтворити цілісну картину українсько-польського транскордонного співробітництва в напрямі європейської інтеграції, проаналізувати його основні складові, визначити стратегічні напрями, виокремити та визначити цілі міждержавної співпраці.

Аналіз останніх досліджень засвідчує, що ця тема є об'єктом вивчення багатьох науковців, зокрема, особливості та перспективи українсько-польського співробітництва у контексті європейської інтеграції аналізуються в наукових роботах таких відомих вітчизняних учених, як В. Будкін, Ю. Макогон, М. Мальський, Н. Мікула, С. Писаренко та інших. Праці з регіональної політики, фінансових програм розвитку, транскордонної співпраці, позитивних факторів, а також інших особливостей, є у наукових роботах українських і польських дослідників: О.Ю. Обухова, С.О. Максименка, В. Борщевського, Є.А. Макаренка, А. Міщука і ін. Розвиток та подальша активізація транскордонного співробітництва за участю України й Польщі потребує систематизації та дослідження стратегічних можливостей і загроз співпраці.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Сучасні міжнародні відносини характеризуються інтенсивними інтеграційними процесами, серед яких провідна роль належить транскордонному і міжрегіональному співробітництву. Тобто співпраця між регіонами на сьогодні є основою стійких та стабільних відносин між країнами-членами ЄС. Транскордонне співробітництво України бере свій початок ще в період СРСР, коли в умовах існуючої «залізної завіси» відбувалось формування перших елементів організованої співпраці між мешканцями західних регіонів України та східних регіонів Польщі. Вони переважно мали на меті культурно-етнічне співробітництво та обмін делегаціями під час святкувань різного роду урочистостей на рівні окремих громад. Глибина такої співпраці та сфера її поширення були суттєво обмеженими. Тому, враховуючи специфіку тогочасного політичного ладу, С. Максименко виділив такі основні особливості міжнародного співробітництва прикордонних регіонів:

- високий ступінь формалізації та жорсткий контроль і сувора часова детермінація усіх заходів, пов'язаних із транскордонним співробітництвом;
- неспроможність ефективно реалізовувати на практиці ініціативи з боку безпосередніх учасників транскордонного співробітництва і, як наслідок, відірваність самого процесу від реальних інтересів місцевих громад;
- периферійний характер транскордонного співробітництва, яке радше виконувало бутафорну роль «місцевого антуражу», аніж виступало самостійною ланкою міжнародної діяльності регіону [1].

На початку 2007 року ЄС впроваджує новий механізм співробітництва з країнами-сусідами – Європейський інструмент партнерства та сусідства, який замінив тогочасні існуючі програми. Головною метою його запровадження є спрощення процедур надання технічної допомоги та підвищення її загальної ефективності. Відповідно до рамок Європейського інструменту існуючі програми (ЄІСП) зазнали певних змін. Замість них почали діяти програми прикордонного співробітництва (ППС) в рамках ЄІСП: «Україна – Польща – Білорусь», «Україна – Румунія – Молдова», «Україна – Словаччина – Угорщина – Румунія» та нова програма «Чорне море» та ін.

Окрім зазначеного вище, реалізація конкретних програм має супроводжуватись належним фінансуванням, а такі програми, як TASIC, PHARE та INTERREG, мають знайти широке застосування у всіх сферах регіонального розвитку та забезпечити їх інтенсивний розвиток.

Доцільним є дослідження основних закономірностей, які впливають на транскордонне співробітництво між Україною та Польщею на сучасному етапі інтеграції України до ЄС. Перш за все, йдеться про глобалізацію усіх сфер суспільно-економічного життя, яка має вплив і на вирівнювання відмінностей між прикордонними регіонами сусідніх держав у зв'язку із зростанням мобільності робочої сили та уніфікацією економічних порядків, включаючи особливості нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємницьких структур.

По-друге, важливе значення для розвитку транскордонної співпраці має сучасна регіональна політика ЄС, яка опирається на систему децентралізації влади, стимулюючи розвиток міжнародного співробітництва регіонів насамперед, у транскордонному форматі.

По-третє, розширення ЄС на Схід сприяє змінам формату транскордонного співробітництва з одночасною трансформацією основної місії такого співробітництва: від налагодження добросусідських стосунків та стирання суспільно-культурних відмінностей – до вирівнювання стандартів соціально-економічного розвитку та нівелювання негативного впливу наявності кордону між сусідами [2].

Посилення діяльності транскордонного співробітництва між Україною та Польщею відбувається у трьох напрямках:

1. Сприяння налагодженню зв'язків між органами влади прикордонних територій: активізація транскордонного співробітництва органів влади та самоуправління на прикордонних територіях; залучення органів влади та самоуправління до сумісного,

разом з громадськістю та підприємницькими структурами, вирішення соціально-економічних проблем прикордонних регіонів; підвищення рівня кваліфікації працівників органів влади та самоуправління на прикордонних територіях; синхронізація і координація розвитку прикордонних програм та проектів через формування єдиної інституційної платформи.

2. Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу у прикордонних регіонах: здійснення пошуку ділових партнерів для бізнесових структур України та Польщі на іншому для них боці кордону; сприяння втіленню інвестиційних проектів шляхом пошуку потенційних інвесторів по обидва боки українсько-польського кордону; надання юридичного супроводу першого контракту між діловими партнерами, розділеними українсько-польським кордоном, залучення українських та польських банків та страхових компаній до обслуговування експортно-імпортних операцій між двома країнами; створення міжнародної мережі інституцій сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема у прикордонних регіонах.

3. Створення умов для ефективної роботи громадських організацій з вирішення нагальних проблем прикордонних територій, залучення громадських організацій до взаємодії та активної участі в процесах, що відбуваються в прикордонних регіонах: створення бази даних активно діючих громадських організацій – потенційних учасників європейських програм по транскордонного співробітництва, виконавців та партнерів міжнародних проектів; формування на прикордонних територіях дійової мережі партнерства як основної передумови успішної реалізації українсько-польських ініціатив; залучення провідних громадських організацій України та Польщі до вирішення проблем прикордонних територій шляхом реалізації спільних проектів; сприяння створенню та реалізації спільних проектів за участю громадських організацій шляхом їх навчання, інформування та консультування, надання юридичної та технічної підтримки [3].

Найцікавішим та найбагатшим є досвід регіональної співпраці України зі своїми західними сусідами, зокрема із Польщею, яка, як ми знаємо, першою визнала незалежність України (2 грудня 1991 року) і з того часу надає всебічну допомогу та підтримку в проведенні економічних та політичних реформ [4].

Республіка Польща була, є і буде ключовим стратегічним партнером для України. На сучасному етапі ми розвиваємо всебічний двосторонній діалог та поглиблюємо співпрацю у перспективних галузях. За результатами різних джерел, Польща посідає друге місце (76,6 % респондентів), а у районах прикордоння – перше за пріоритетністю двосторонніх відносин після Російської Федерації (78,8 % респондентів) [5].

Під поняттям «українсько-польське прикордоння» потрібно розуміти територію, яка складається з адміністративних регіонів, розміщених уздовж кордону сусідніх держав і охоплює простір чотирьох адміністративних одиниць, серед них з українського боку – областей Волинської та Львівської, а з польської – воєводств Люблінського і Підкарпатського. Специфіка прикордоння залежить від таких факторів: устрою та форм сусідніх держав, зв'язків між ними, що знаходять своє вираження у характері кордону [6, 263-264]. Площа прикордоння займає 85 018 квадратних кілометрів, із яких на українську територію припадає 41 977 квадратних кілометрів (що становить 7,0 % території України), а на польську – 43 041 квадратних кілометрів (тобто 13,8 % території Польщі).

Уявною лінією прикордоння є кордон довжиною 529 км. Для України він є п'ятим з огляду на довжину (після кордону з Росією, Молдовою, Білоруссю і Румунією), а для Польщі – третім за довжиною після Чехії та Словаччини і становить 14,8 % протяжності кордонів Польщі й 6,9 % довжини кордону України. На цій території мешкає 8,23 млн чол., з чого на населення Польщі припадає 11,2% а на населення України – 7,6 % [7, 142]. Для того, щоб розглянути конкретніше ситуацію на українсько-польському прикордонні, варто ознайомитися з наступними даними.

Характеристика українсько - польського прикордоння

Територія		Площа км ²	Населення, тис.	Працюючі в економіці, тис.				Без- робітні, тис.	Еконо- мічні об'єкти
				пром ислов ість	будівн ицтво	торг івля	разом		
Україна	Львівська область	21 834	2744,1	249,8	57,4	65,1	900,1	90,1	74 977
	Волинська область	20 143	1066,2	65,6	15,9	16,5	437,4	32,1	32 659
	Разом	41977	3810,3	315,3	73,3	81,6	1337,5	122,2	107 636
Польща	Люблінське воєводство	25 115	2221,9	124,7	27,0	43,9	419,6	117,1	121 582
	Підкарпатське воєводство	17 926	2050,4	168,9	31,0	43,6	444,8	149,3	117 257
	Разом	43 043	4272,3	293,6	58,0	87,5	864,4	266,4	238 839
	Усього	85 020	8082,6	608,9	131,3	169	2201,9	388,6	3466

Середнє значення кількості громадських організацій на 1000 осіб прикордонних територій як України, так і Польщі незначно відрізняються від їх середніх значень по країнах, а в окремих регіонах (зокрема, у Львівській області) перевищують їх. Східні прикордонні області Польщі та західні прикордонні області України беруть активно участь у всіх доступних операційних програмах ЄС, і громадські організації є основними бенефіціарами фінансових ресурсів зі структурних фондів ЄС.

Розвиток та поглиблення транскордонного (прикордонного) співробітництва повинні ґрунтуватися на добре спланованій, продуманій та збалансованій зовнішній політиці, яка, в свою чергу, спроможна реагувати на зміни економічної і політичної ситуації на прикордонній території. На сучасному етапі даної кооперації існує низка причин, які гальмують вищезгаданий розвиток, зокрема економічні, політичні й суспільні причини.

Економічні перешкоди – це дисбаланс темпів, напрямів і характеру трансформації суспільства, недостатній рівень фінансового забезпечення економічних потенціалів двох країн, оборотних капіталів і банківської інфраструктури, брак інвестиційного забезпечення взаємних проектів та низький рівень розвитку інфраструктури.

Юридичні перешкоди – це невідповідність юридично - правових систем України і Республіки Польща, зокрема після вступу Польщі до НАТО та ЄС, нестабільність економічного та політичного законодавства для транскордонної співпраці, неузгодженість українського законодавства із законодавством ЄС.

Суспільні причини – застарілі, переважно негативні стереотипи громадської свідомості (поступово долаються), які певним чином гальмують розвиток партнерських відносин між державами, психологічну неготовність громадськості до співпраці, невисокий рівень зацікавленості широкого загалу в результатах прикордонного та міждержавного співробітництва [8, 128].

Базовим документом українсько-польського міжрегіонального співробітництва є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, підписана 24 травня 1993 року. Зазначеним міжнародним договором закріплюються правові засади співпраці органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування України та Республіки Польща, зокрема, в економічній, культурно-гуманітарній, освітній та туристичній сферах [9].

Також для вирішення та пошуку поетапного врегулювання нагальних проблем в межах українсько-польських транскордонних та добросусідських відносин на міжрегіональному та міжурядовому рівнях було створено окрему незалежну інституційну одиницю – Українсько-польську міжурядову координаційну раду з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС), яка була створена в 1995 році на двосторонній основі та приймає рішення з важливих питань міжрегіонального співробітництва, визначає основні напрями і головні принципи його розвитку, надає компетентним органам України і Польщі відповідні пропозиції, розробляє спільні програми діяльності, спрямовані на розвиток міжрегіональної співпраці та в цілому координує міжрегіональне співробітництво на рівні областей України та воєводств Республіки Польща. Засідання МКРМС відбуваються один раз на рік, а засідання комісій, як правило, двічі на рік.

Стосовно допомоги та поглиблення співробітництва на міжрегіональному рівні, провідну та координуючу роль варто надати Раді Європи. Також здійсненням міжрегіонального та прикордонного співробітництва займаються кілька європейських інститутів, серед яких варто згадати такі:

1. Робочу раду європейських прикордонних регіонів (AGEG). Вона утворена з метою полегшення транскордонного співробітництва регіонів та представляє їх у міжнародних організаціях [8].

2. Комітет транскордонного співробітництва Європейської Ради (САНСТ). Комітет розробляє модельні угоди щодо створення єврорегіонів, аналізує механізм застосування Мадридської конвенції.

3. Постійну конференцію місцевих влад і регіонів Європи (KGRE). Її основними завданнями є надання зауважень та пропозицій щодо поліпшення розвитку місцевих громад і регіонів.

Сучасний стан співробітництва України та Польщі. Між Україною та Республікою Польща станом на 09.11.2015 року підписано 411 нормативно-правових документів, з яких 129 чинних міжнародних договорів та угод про співпрацю між Україною та Польщею в різних галузях, сферах та напрямках [10]. Базовими документами українсько – польського співробітництва є Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про торгівлю та економічне співробітництво від 4 жовтня 1991 року [11] та Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, укладений 18 травня 1992 року [12]. Основним правовим документом, що регулює українсько – польську співпрацю між регіональними органами державної адміністрації і органами місцевого самоврядування та сприяє економічному та суспільному прогресу регіонів обох країн, особливо прикордонних, це – Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, яка набула чинності 27 жовтня 1993 року [13].

За період з січня 2014 р. по листопад 2015 р. між Україною та Польщею було підписано 4 угоди з питань освіти, відкриття міжнародного пункту пропуску та утворення спільних військових частин [14]. У рамках міжрегіонального співробітництва співпраця України з Республікою Польща є найрозвинутішою. Майже всі області України мають укладені угоди про міжрегіональне співробітництво з воєводствами Польщі. А всі 16 воєводств Польщі, в свою чергу, мають партнера в Україні на рівні області.

Взаємодія між органами влади в українсько - польському транскордонному регіоні відбувається на всіх рівнях, тому укладання двосторонніх угод про партнерство на рівні міст, районів і селищ з боку України, та міст, повітів і гімін, з боку Польщі, на даний час має тенденцію до зростання. Станом на сьогодні кількість угод про міжрегіональне співробітництво, що підписані на регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею, становить близько 450 [15].

Основний правовий документ, що регулює транскордонну співпрацю Закарпатської області в межах українсько - польського транскордонного регіону є Угода між Закарпатською обласною державною адміністрацією України та Підкарпатським воєводством Республіки Польща про транскордонне співробітництво. Щодо Волинської області, то її активне співробітництво в межах транскордонного регіону визначає угода про економічне,

торговельне, науково - технічне і культурне співробітництво між Волинською областю та Люблінським воєводством.

Ще одним інструментом налагодження відносин та розвитку транскордонної співпраці між Україною та Польщею є Українсько - польський міжрегіональний форум, який відбувається в рамках економічного форуму «Україна – Польща». На українській стороні він, зазвичай, проходить на території Львівської області. Цей захід є своєрідною конференцією голів обласних державних адміністрацій, обласних рад України та воєвод і маршалків воєводств з боку Республіки Польща. Основні функції Форуму полягають у виробленні механізму залучення українських та польських регіонів до реалізації «Європейської політики сусідства» [16].

У Львівській, Волинській та Закарпатській областях розроблені нові стратегії: Стратегія розвитку Львівської області на період до 2027 року (яка на даний час є проектом), Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року, Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року. Щодо Регіональної програми розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області до 2020 року, то вона ще не затверджена.

Спільні культурні заходи були й залишаються однією з форм забезпечення національної або регіональної ідентичності, підвищення комунікації та налагодження зв'язків між представниками органів регіональної влади, неприбуткових організацій, бізнесу, громад тощо. Одним з таких щорічних заходів, який відбувається за підтримки Фонду «Відродження» є Програма Днів добросусідства, яка щорічно проходить у різних місцях, розташованих на українсько – польському кордоні. Така Програма є результатом співпраці партнерів з України та Польщі.

За даними Прикордонної служби України на українсько – польському кордоні (довжина – 542,39 км) знаходиться чотирнадцять пунктів перетину кордону міжнародного значення, які обслуговують регулярні пасажирські перевезення. Крім того, створено 6 залізничних пунктів перетину кордону, з яких один не є облаштованим (Володимир – Волинськ), а також 1 пункт пропуску з пішохідним видом сполучення (Шегиня – Медика) та 5 пунктів пропуску, що працюють зі спільним контролем.

Транскордонна співпраця є одним із найперспективніших напрямів співробітництва, оскільки дозволяє на локальному рівні розвивати добрі взаємини між сусідніми державами, спільно вирішувати поставлені проблеми. Можна виділити багато позитивних сторін такої співпраці:

- введення нових технологій, що сприяє підвищенню інвестиційної привабливості території як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів;
- поліпшення й максимальне використання туристичного потенціалу регіону;
- підвищення якості та доступності соціально-економічної інфраструктури, зокрема, в сфері транспорту, енергетики, логістичних систем, безпеки транспорту та водопостачання;
- захист і поліпшення захисту навколишнього середовища;
- підвищення ефективності функціонування прикордонної інфраструктури та процедур, а також поліпшення безпеки на кордонах;
- соціальна, наукова, освітня та культурна інтеграція території прикордоння.

Проте поряд з численними позитивними якостями співпраці двох держав, існує і чимало проблем і труднощів, які виникають в процесі спільної діяльності. Як зазначив В.В.Засадко, до них можна віднести:

- розбіжність мети співробітництва обох держав, оскільки для України першочерговою метою є розвиток добросусідських взаємин, а для Польщі – пошук нових ринків збуту;
- неузгодженість нормативно - правової бази обох країн;
- розходження між адміністративними системами держав, оскільки Польща пройшла процес децентралізації, а Україна залишається централізованою країною;
- високі митні тарифи, які перешкоджають двостороннім відносинам;
- запровадження візового режиму для громадян України;

– слабкий розвиток виробничої кооперації між підприємствами сусідніх країн, відсутність конкуренції, існування тіньової економіки [17, 166].

Взаємодія України з Польщею є важливою складовою європейських інтеграційних процесів, а її прикордонний та міжрегіональний вимір перетворюються у практичний механізм зазначених процесів. Сьогодні у цьому вимірі створено сприятливі передумови для подальшого зближення двох країн. Поглянемо на стратегічні, тактичні та оперативні плани двох держав.

На стратегічному рівні для України важливими кроками є вступ до ЄС, просування національних інтересів на Схід та Захід (зокрема, через посередництво Польщі), стабілізація економіки. Для Польщі ж ключовими інтересами є участь в ЄС, адаптація польських стандартів до європейських, лобювання інтересів України у Європі, вирішення проблем нового пограниччя.

На тактичному рівні Україна забезпечує використання посередництва Польщі у відносинах з ЄС та НАТО, залучення та збільшення польських та інших західних інвестицій, співробітництво у військово-технологічній сфері, реалізацію стратегії нафтогазової та енергетичної співпраці, гармонізацію законодавства із законодавством ЄС, входження до Шенгенської зони. Тактичний рівень для Польщі пов'язаний зі збільшенням товарообігу з Україною, допомогою у набутті Україною асоційованого членства в ЄС, співробітництвом у військово-технологічній галузі з Україною, реалізацією енергетичної стратегії.

На оперативному рівні Україна вирішує такі проблеми, як реалізація домовленостей щодо візового режиму, вирішення проблем, які виникатимуть у торгівлі через вступ Польщі до ЄС, спільна участь у миротворчих організаціях, поглиблення перспективних контактів на найвищому рівні для реалізації ухвалених рішень. Для Польщі ж на оперативному рівні важливим є реалізація нових форм співробітництва у виробничій сфері за пріоритетними напрямками ЄС, вирішення проблем візового режиму та набуття статусу нового пограниччя, реалізація представницьких контактів, вирішення проблем товарообігу з Україною у зв'язку з розширенням, участь у приватизаційних процесах земельного ресурсу України [1].

Важливі напрями розвитку транскордонної співпраці між Україною і Польщею включають міждержавне регулювання правових відносин (податкова, митна й кредитна політика); вдосконалення концепції прикордонного співробітництва в напрямі закордонної політики обох держав; утворення інституційних підвалин транскордонного співробітництва (євро регіону, спеціальної економічної зони, транскордонної банківської сітки); розвиток та модернізація прикордонної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, а також будівництво нових пунктів перетину кордону; створення суспільної комунікаційної системи; розвиток економічного співробітництва, перехід від торговельних до товарно-інвестиційних відносин, розвиток міжнародного туризму, підготовка кваліфікованих кадрів для згаданих галузей; культурно-освітня й науково-технічна співпраця, організація наукових конференцій, створення спільної інформаційної бази, збір і обмін інформацією про економічний потенціал регіону та країни загалом.

З огляду на сучасні політичні й суспільні зміни, котрі відбуваються в Центральній Європі, глобальну переорієнтацію зовнішньоекономічних інтересів і зв'язків, усе більше утверджується розуміння важливості регіонального співробітництва між Україною та Польщею. На початку третього тисячоліття обидві країни обрали стратегічний курс на співпрацю з інтегрованою Європою. Серед чинників, котрі забезпечують процес ступеневої, поетапної та узгодженої інтеграції, особлива увага звертається на транскордонне співробітництво. У сучасному суспільно-економічному розвитку України та Польщі теж існує суттєва різниця, спричинена переважно різними темпами економічного розвитку, що негативно позначається на змісті й масштабах регіональної співпраці, та в якій Україна поки що має дещо менші напрацювання, ніж Польща, яка вже вирішила всі проблеми, пов'язані зі вступом до ЄС та інших міжнародних організацій. Із цієї точки зору важливим є використання Україною позитивного досвіду Польщі для трансформації своєї суспільно-економічної системи в інтегрований європейський простір [8, 129-130].

Позитивним моментом сусідства України з Польщею є членство останньої в ЄС. Для України цей факт відкриває нові можливості у сфері політичних та економічних перетворень. На практиці це свідчить про істотну активність України у справах модернізації держави та економіки, реалізацію демократичних інститутів, підтримку ідеї громадянського суспільства, розширення сфери діяльності неурядових організацій.

Оскільки Україна починає розбудовуватись як європейська держава, а східний кордон Польщі став кордоном Європейського Союзу, це сприятиме поліпшенню обігу між Україною та Польщею, а також посиленню боротьби з нелегальною міграцією, організованою злочинністю та наркоторгівлею.

Для розв'язання проблем, на нашу думку існують такі шляхи їх вирішення:

- розробка нормативно - правової бази у сфері транспорту, торгівлі, податків та місцевого самоврядування прикордонних територій;
- розробка спільних пільгових тарифів, які були б вигідними для обох країн і сприяли б їхньому співробітництву;
- побудова нових пунктів пропуску та реконструкція діючих для збільшення їх потужності;
- для спрощення процедури перетину кордону необхідно також запровадити механізм загального контролю, що дозволить скоротити час огляду однієї одиниці транспорту;
- запровадження безвізового режиму для громадян України;
- надання місцевим органам влади, особливо прикордонних територій, більше повноважень у сфері транскордонного співробітництва;
- підвищити рівень розвитку інституційної інфраструктури транскордонного співробітництва, підготовки кадрів для системи транскордонного співробітництва [4, 165].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Варто зазначити, що мета міжнародного співробітництва на двосторонньому рівні – знайти компромісний варіант, взаємовигідний для обох сторін із погляду реалізації національних інтересів і стратегічних пріоритетів. Для забезпечення ефективного двостороннього співробітництва обом країнам потрібно зробити зовнішньополітичні кроки. З боку Польщі такі, як: організація на прикордонних територіях мережі малого та середнього бізнесу разом із залученням інвестицій; підтримка економічного та політичного діалогу з Україною на всіх рівнях; уведення пільгового візового режиму; пільги для обміну товарами і послугами; координування спільних заходів проти корупції та організованої злочинності; лобіювання інтересів України в структурах ЄС та НАТО. Із боку України, відповідно, здійснювати такі заходи, як: продовження політичного діалогу в рамках реалізації стратегії України щодо європейської інтеграції; підтримка бізнесових проєктів та співпраці ділових кіл; спільна участь у миротворчих акціях ООН та НАТО. Розвиток міждержавного співробітництва між Україною і Республікою Польща, так само як транскордонної співпраці, на сучасному етапі має стратегічне значення не лише для Центрально-Східної Європи, а й для всього континенту. Стратегія розвитку українсько-польських відносин повинна охопити важливі напрями міжнародного співробітництва, а головне ті, які будуть сприяти їх максимальному зближенню між собою та з Європейським Союзом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України: монографія за ред. С.Максименка. –К.: Логос, 2010. – С. 28.
2. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія / за ред. д.е.н., проф. Н. Мікули, к.е.н., доц. В. Борщевського, к.е.н. Т.Васильціва. –Львів: Ліга Прес, 2009. – 436 с.
3. Центр українсько-польського транскордонного співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://sites.google.com/site/ukrainianpolishcenter/pro-nas>
4. Щерба Г.І. Соціологічні дослідження розвитку українсько-польського транскордонного

- співробітництва / Г.І. Щерба // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Зб. наук. праць. – К.: Фенікс, 2008. – С. 162–171.
5. Макаренко Є.А. Українсько-польське міжнародне співробітництво: реалії і динаміка ХХІ століття / Є.А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. Вип. 48: у 2 ч. – Ч. I. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2004. – С. 3–9.
 6. Miszczuk A. Pogranicze polsko-ukraińskie a polityka zagraniczna III RP / A. Miszczuk // Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku / Red. Ryszarda Stemplowskiego i Adriany Żelazo. Instytut Spraw Międzynarodowych. – Warszawa, 2012. – S. 263–280.
 7. Feduń A. Główne kierunki ukraińsko-polskiej współpracy transgranicznej w warunkach procesu integracji europejskiej / E. Feduń // Polska w systemie międzynarodowym w dobie integracji europejskiej. – Puławy, 2001. – S. 141–145.
 8. Обухова О.Ю. Українсько-польське транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних намірів / О.Ю. Обухова, Л.В. Стрільчук // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – 2007. – № 1. – С. 127 – 131.
 9. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею. / Україна та Польща. Міжрегіональне співробітництво // Посольство України в Республіці Польща. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>
 10. Договірні- правова база між Україною та Польщею. Офіційний сайт Посольства України в Республіці Польща. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/legal-acts>
 11. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польщі про торгівлю та економічне співробітництво. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/JCDIQf>
 12. Договірні- правова база між Україною та Польщею. Офіційний сайт Посольства України в Республіці Польща. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/legal-acts>
 13. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво. Офіційний сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_171
 14. Офіційний сай Верховної ради України. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main>
 15. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею. Офіційний Сайт Посольства України в Республіці Польща. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>.
 16. Політика транскордонного співробітництва Львівської області. Аналітичний звіт. – Львів, 2015 – С. 95.
 17. Засадко В. Розвиток транскордонного співробітництва України в контексті європейської політики сусідства / В.В. Засадко // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник / Нац. ін-т стратег. дослідж. – К., 2010. – № 2. – С. 163–168.

Cechur Erika. CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND POLAND IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

The article is devoted to actual problems of cross-border cooperation between Ukraine and Poland in the context of European integration of the Ukrainian state. Positive sides, problems, which arise in the process of collaboration and prospects are defined. Special attention is paid to peculiarities of cooperation of border regions in the context of European integration. A necessity and value of international cooperation are shown on strategic, tactical and operative levels.

Keywords: *Ukraine, Poland, European integration, transborder cooperation, collaboration integration, trade, foreign policy.*

Поп Мар'яна,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

РЕАЛІЗАЦІЯ СПІЛЬНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ТРАНСКОРДОННИХ ПРОЕКТІВ: ПЕРЕВАГИ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто механізми реалізації спільних українсько-польських транскордонних проектів, зокрема в рамках програми Європейського інструменту сусідства та партнерства. Особливу увагу приділено аналізу переваг від транскордонного співробітництва з Польщею для євроінтеграційного курсу України.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, проект, Європейський інструмент сусідства та партнерства, ЄС, євроінтеграція, Польща, Україна.

Постановка проблеми. Однією з основних тенденцій сучасного розвитку міжнародних відносин є процеси глобалізації та інтеграції. Реалізацію цих тенденцій на регіональному рівні доволі успішно виконують різноманітні програми транскордонного співробітництва. На сучасному етапі транскордонне співробітництво є важливою складовою підтримки стабільності в Європі, розвитку добросусідських відносин між державами, а також інструментом для досягнення позитивного взаєморозуміння між народами. Україна та Польща мають значний досвід транскордонного співробітництва, яке відбувається в межах двох єврорегіонів – «Буг» і «Карпатського» та покликане на реалізацію спільних транскордонних проектів у різних сферах життя населення прикордонних регіонів.

Важливу роль в розвитку українсько-польського міжрегіонального та транскордонного співробітництва відіграє залучення в рамках реалізації окремих проектів фінансових коштів ЄС. У цьому контексті необхідно виділити Програму транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» ЄІСП на 2007–2013 рр. та 2014–2020 рр., яка є ефективним інструментом для використання коштів ЄС органами місцевої влади та самоврядування, а також неурядовими організаціями обох держав для реалізації проектів у сфері міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею присвячені праці таких українських та польських науковців, як Д.Р. Стрільчук, Л.М. Леуш, А. Гнидюк, Н. Андрусевич, О.М. Овчар, В.М. Кривцова, Н.І. Кадук та ін. Аналіз останніх публікацій також засвідчує значний інтерес науковців до Європейського інструменту сусідства та партнерства як однієї з програм, під егідою якої реалізуються транскордонні проекти. Разом з тим, у вітчизняному науковому доробку відсутні системні дослідження транскордонного співробітництва в умовах встановлення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та в перспективі в умовах безвізового режиму з ЄС. Розвиток та подальша активізація транскордонного співробітництва за участю України і Польщі потребує систематизації та дослідження ймовірних можливостей та загроз в контексті євроінтеграційного курсу України.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати реалізацію спільних українсько-польських транскордонних проектів, оцінити їх роль для євроінтеграційного курсу України та окреслити перспективи подальшого транскордонного співробітництва країн в контексті європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транскордонне співробітництво, зокрема його розвиток, ґрунтується на продуманій і збалансованій основі, яка даватиме змогу оперативно реагувати на економічні чи політико-правові проблеми у прикордонних

регіонах. За сучасних умов існує низка причин, які не сприяють інтенсифікації транскордонного співробітництва, яке в умовах євроінтеграційних процесів України, а також подій, що відбуваються на східних кордонах України, забезпечує сталий розвиток прикордонних регіонів та надає механізми реагування на нові виклики. Транскордонне співробітництво в суміжних прикордонних регіонах поглиблює взаємодію в економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній та інших сферах для вирішення спільних та ідентичних проблем і стає запорукою підвищення конкурентоспроможності цих територій [5]. Саме за допомогою спільних та узгоджених дій суб'єктів транскордонного співробітництва стає можливим виявлення, одержання та нарощування позитивного синергетичного ефекту з метою прискорення соціально-економічного розвитку периферійних прикордонних регіонів. Все це можна простежити на практиці реалізації транскордонного співробітництва Україна–Польща.

Польща одна з перших визнала незалежність України (2 грудня 1991 року) і відтоді надає всебічну підтримку та допомогу у реалізації економічних і політичних реформ. Транскордонні проекти реалізуються, в основному, в прикордонних регіонах країн, між якими пролягає кордон довжиною 529 км. Територія прикордоння становить 85 018 квадратних кілометрів, із яких на українську територію припадає 41 977 км (що становить 7,0 % території України), а на польську – 43 041 км (що становить 13,8 % території Польщі) [7].

Наші сусіди поляки з розумінням підходять до наших проблем і не лише діляться своїм досвідом, а й пропонують спільні проекти діяльності з відповідною фінансовою підтримкою (зокрема програми TASIC, PHARE та INTERREG), реалізація яких сприяє формуванню та підтримці позитивного іміджу євроінтеграції в Україні, а в Європейському Союзі – позитивного іміджу нашої країни [2]. У рамках такої співпраці розроблені та реалізуються численні проекти співробітництва.

Спільні українсько-польські проекти реалізуються у таких сферах, як: соціально-економічне та політичне співробітництво, зокрема – транскордонне співробітництво, діяльність місцевих органів влади та органів самоврядування, соціальна політика, інформаційне забезпечення євроінтеграційного курсу тощо. Ці проекти орієнтовані на різні цільові групи: населення прикордонних територій, державних службовців, молодь, працівників сільського господарства, активістів громадських організацій та охоплюють громадськість різних регіонів України.

Вже понад десять років Україна та Польща реалізують спільні транскордонні проекти, тож розглянемо і проаналізуємо їх більш детально:

1. Проект «Трикутник партнерства», розроблявся польськими експертами для українських самоврядних місцевих громад з метою управління їх суспільно-економічним розвитком, передбачав перевірку ефективності та результативності методології і польського досвіду в місцях, які мають географічні, економічні та суспільні відмінності.

2. Проект «Польсько-український центр громадської освіти» передбачав передачу українським громадським інституціям та їх осередкам, а також зацікавленим особам польського досвіду зі сфери реформування публічної адміністрації та її належного функціонування, а також – польського досвіду зі сфери європейської інтеграції як необхідної складової, що відповідає стандартам сучасної демократії та гарантує суспільний розвиток. Головним чинником, який сприяв реалізації проекту, була наявність багаторічного досвіду співробітництва з органами державної влади й громадськими організаціями.

3. «Достовірність та партнерство – недержавні організації в місцевому суспільстві», організований Фондом ім. Стефана Баторія. Це проект польської міжнародної допомоги, фінансувався з бюджету польської держави (2007 р.) і поширювався на такі сфери:

- просування демократичних змін в Україні;
- підтримка заходів щодо розвитку та зміцнення громадянського суспільства;
- освіта (програми, які підвищують якість навчання);
- молодіжні обміни;
- суспільні програми підвищення активності місцевих громад;

- регіональне і транскордонне співробітництво;
- підвищення конкурентоспроможності економіки;
- сільське господарство та агротуризм тощо.

4. Проект «Інформаційне супроводження процесу європейської інтеграції в Україні й Польщі: використання успішного досвіду» реалізований за ініціативи Центру політичних та інформаційних технологій «Демократія і розвиток» (громадська організація) та Державного комітету телебачення і радіомовлення України, за сприяння польсько-американсько-української ініціативи про співпрацю (ПАУСІ) у 2002 р. Це українсько-польський інформаційний проект, який здійснюється за підтримки польської фундації ім. Стефана Баторія, реалізується з використанням інтернет-технологій і зараз. Сайт цього проекту надає інформацію про Україну та Польщу, яку можна знайти в різноманітних рубриках[3].

Важливе значення в сфері інформаційної підтримки євроінтеграційного курсу України та формування її позитивного іміджу відіграють стипендіальні програми польського уряду у різних наукових галузях: міжнародні відносини, історія, політологія, суспільствознавство, суспільна психологія, етнологія, культурознавство, адміністрація та менеджмент тощо.

Як бачимо, транскордонна співпраця між Україною та Польщею відбувається в різних галузях і реалізується у рамках спільних проектів для досягнення тієї чи іншої мети у різних сферах життя прикордонних регіонів. Як правило, співпраця розпочинається зі спільних форумів чи конгресів, метою яких є сприяння розширенню співробітництва громадськості обох сторін в політичній, економічній, освітній, культурній та інших сферах. Так, з 23 по 28 липня 2016 року проводився у Познані Всесвітній конгрес політичних наук, на якому відповідно до програми обговорювалось прикордонне співробітництво між Польщею та Україною з питань розвитку засобів масової інформації [11].

У 2007 році ЄС впровадив новий механізм співробітництва з країнами-сусідами – Європейський інструмент партнерства та сусідства, який замінив тогочасні існуючі програми. Замість них почали діяти нові програми прикордонного співробітництва (ППС) в рамках ЄІСП, однією з яких була програма «Україна – Польща – Білорусь» 2007 – 2013 роки. Бюджет програми становив 186, 201 млн. євро і мав на меті підтримку процесів розвитку прикордоння [9]. Було визначено такі пріоритети:

1. Підвищення конкурентоздатності прикордонних територій

Захід 1.1. Поліпшення умов для підприємництва

Захід 1.2. Розвиток туризму

Захід 1.3 Поліпшення доступу до регіону

2. Поліпшення якості життя.

Захід 2.1. Захист довкілля на прикордонних територіях

Захід 2.2. Ефективні та безпечні кордони

3. Інституційна співпраця та підтримка ініціатив місцевих громад.

Захід 3.1. Поліпшення можливостей транскордонного співробітництва на регіональному та місцевому рівнях

Захід 3.2. Ініціативи місцевих громад [6, с.154].

В рамках цієї програми проекти реалізуються в трьох країнах, зокрема в Польщі – у Підляському, Люблінському, Підкарпатському воєводствах та Остроленцько-Седлецькому субрегіоні Мазовша, у Білорусі – в Гродненській, Брестській, Мінській та Гомельській областях, в Україні – у Львівській, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській і Тернопільській областях.

В межах програми Міністерство інфраструктури та розвитку Польщі підписало 117 контрактів про співфінансування [10]:

- 74 польсько-українських проектів (107,9 млн євро);
- 29 польсько-білоруських проектів (58,5 млн євро);
- 14 тристоронніх проектів (7,7 млн євро).

З 74 польсько-українських проектів 29 проектів представляє переважно Люблінське воєводство (головний партнер), 24 проекти – Підкарпатське, 2 проекти – Мазовецьке та 1

проект – Підляське. За реалізацію інших 18 польсько-українських проектів відповідає Україна.

Проекти, що впроваджуються в рамках цієї програми [4]:

- «Музеї без бар'єрів» – співпраця польських та українських музеїв з метою повноцінного обслуговування відвідувачів з обмеженими можливостями. У рамках цього проекту у Регіональному музеї у Стальовій Волі розпочалися новаторські навчання на основі інноваційних освітніх програм для осіб з обмеженими можливостями. У проекті беруть участь Львівський історичний музей та Національний музей у Львові. Загалом в рамках проекту співпрацює 10 прикордонних музеїв, їх співфінансування становить 168,7 тис. євро.

- «Відновлювальні джерела енергії – метод поліпшення стану навколишнього середовища на території Любачівського повіту та Яворівського району» – проект сприяв зменшенню викидів шкідливих речовин, пов'язаних з виробленням теплової енергії. Любачівський повіт закупив спеціалізоване обладнання для отримання деревини з біомаси для обігріву будинків комплексу шкіл в Олешичах, а Яворівський район (Україна) закупив та встановив сонячні колектори загальною площею 253 метрів квадратних (для підігріву води у лікарні в Новояворівську). Співфінансування становить 408,3 тис. євро.

- «Штетл Рутес. Об'єкти єврейської культурної спадщини у транскордонному туризмі» – проект, який поширюється на 60 населених пунктів трьох країн, підвищить туристичний потенціал, пов'язаний з об'єктами культурної спадщини. Проект поширюється на туристів з усього світу. Співфінансування: 412 тис. євро.

Програму транскордонного співробітництва між Польщею, Білоруссю та Україною було продовжено на період 2014–2020 рр. у новому Європейському інструменті сусідства в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014–2020. Загальний бюджет програми: 202,9 мільйонів євро (в тому числі 186,2 млн євро на співфінансування ЄС) [1]. Відповідно до виконавчого рішення Комісії від 18.12.2015 були представлені нові тимчасові рамки для програми [7]:

1. Термін виконання спільної операційної програми «Польща–Білорусь–Україна 2007–2013» продовжується до 31 грудня 2018 року.

2. Для технічної допомоги етап здійснення продовжено до 31 грудня 2017 року.

3. Етап реалізації проектів може бути продовжений до 31 грудня 2016 року, на підставі мотивованих заявок, поданих Спільним комітетом зі спостереження Європейської Комісії для попереднього схвалення.

В рамках цієї програми реалізовується спільний українсько-польський проект «Розвиток ІТ-інфраструктури українських митних та прикордонних служб», метою якого є підвищення ефективності прикордонного контролю та митних процедур на всіх пунктах пропуску українсько-польського кордону. Цілями проекту є:

- прискорення руху через пункти перетину «Рава-Руська», «Краковець», «Шегині», «Ягодин» у зв'язку з розвитком ІТ-інфраструктури.

- встановлення механізму передачі знань і передового досвіду ЄС.

Розвиток комунікаційної інфраструктури пунктів пропуску дозволить проводити більш ефективний митний контроль, призведе до зниження рівня транскордонних злочинів, виявлення підробки документів, викрадених транспортних засобів, запобігання контрабанді, а також скоротить час контрольних процедур на пунктах перетину кордону [8].

Зважаючи на суспільні, політичні та економічні зміни, які відбуваються в Центрально-Східній Європі, зміну зовнішньоекономічних інтересів і зв'язків все більшої важливості набуває зміцнення регіонального співробітництва між Україною та Польщею. Для України на сучасному етапі така співпраця має особливе значення, зважаючи на її євроінтеграційний курс, так як за спиною Польщі вже понад десять років членства в ЄС і вона може поділитись не тільки цінним досвідом, але й лобіювати інтереси України в європейських інституціях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Не викликає сумніву, що транскордонне співробітництво є одним із важливих стратегічних напрямів розвитку прикордонних регіонів, так як створює додаткові можливості для вирішення проблемних

завдань щодо умов життєдіяльності прикордонних регіонів та інтенсифікації євроінтеграційного курсу України у регіональному вимірі. Проте регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування не повною мірою використовують можливості транскордонного співробітництва та не акцентують увагу на особливостях економічних явищ і процесів, що виникають в прикордонних регіонах. Багатовимірність процесів і явищ, які нині спостерігаються у транскордонному просторі України, підвищує значимість формування і реалізації політики транскордонного співробітництва, з врахуванням можливостей та ймовірних викликів в транскордонному просторі.

Співпраця України та Польщі в реалізації українсько-польських проектів співробітництва у різних галузях суспільного життя сприяє формуванню позитивного сприйняття ідеї євроінтеграції та слугує підґрунтям для поглиблення співпраці між країнами як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Спільні проекти виступають своєрідним інструментом налагодження співпраці між українськими й польськими експертами, які працюють у сфері європейської інтеграції, допомагають українським фахівцям скористатися польським досвідом у проведенні реформ, покликаних прискорити процес інтеграції України в Європу, ознайомлюючи українців із перевагами й недоліками цього процесу на прикладі Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Експертний звіт щодо Програми Транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2014-2020 рр. Європейського інструменту сусідства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/11320117>
2. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>
3. Польська допомога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polskarpomoc.gov.pl>
4. Програма ТКС ЄСІП «Польща – Білорусь – Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pl-by-ua.eu
5. Розвиток транскордонного співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/CBC/books/2015/UA01RP15_1u.pdf
6. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/CBC/books/2010/UA04CL10_1u.pdf
7. Cross-border Cooperation Programme Poland - Belarus - Ukraine 2007 -2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pl-by-ua.eu/en,3>
8. Development of IT infrastructure of Ukrainian customs and border guards services [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pl-by-ua.eu/contract_lsp.php?id=10
9. Regional capacity building initiative. Supporting partner country participation in ENPI CBC Programmes 2007-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rcbi.info
10. The Crossborderer. Autumn 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pl-by-ua.eu/upload/pl/Crossborderer_No_2_2014.pdf
11. Towards Better Media? Cross-Border Cooperation Between Poland and Ukraine on Media Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wc2016.ipso.org/my-ipso/events/wc2016/paper/towards-better-media-cross-border-cooperation-between-poland-and-ukraine>

Pop Maryana. IMPLEMENTATION OF THE JOINT UKRAINIAN-POLISH CROSS-BORDER PROJECTS: BENEFITS FOR THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

The mechanisms of implementation of the joint Ukrainian-Polish cross-border projects, also in the framework of the European Neighbourhood and Partnership Instrument are considered in the article. The special attention was given to the analysis of the benefits of cross-border cooperation with Poland for the European integration course of Ukraine.

Keywords: *cross-border cooperation, project, the European Neighbourhood and Partnership Instrument, the European Union, European integration, Poland, Ukraine.*

УДК 327(477)

*Мельник Максим,
студент магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца*

ПРОГРАМА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ПОЛЬЩА – БІЛОРУСЬ – УКРАЇНА 2014-2020

У статті проаналізований сучасний стан Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна. Визначаються позитивні та негативні аспекти співробітництва, а також доводяться необхідність та корисність такої співпраці на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Особливу увагу приділено проблемам, які намагаються вирішити учасники Програми.

***Ключові слова:** Україна, Білорусь, Польща, транскордонна співпраця, співробітництво, інтеграція, кордон.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Відповідно до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владою «транскордонне співробітництво» визначається як будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або кількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Також в більшості випадків транскордонні регіони характеризуються певними обмеженнями на відміну від центральних областей, а саме:

- низька конкурентоспроможність транскордонних регіонів пов'язана з несприятливою економічною структурою та неефективним використанням трудових ресурсів;
- низька привабливість транскордонних регіонів для внутрішнього капіталу;
- старіння населення, особливо на білоруському та українському боці кордону;
- відносно низький показник ВВП на душу населення;
- висока частка сільськогосподарського сектора в структурі зайнятості і відносно низький рівень інноваційності малого і середнього бізнесу.

Для вирішення цих проблем у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства була створена Програма транскордонного співробітництва Польща – Україна – Білорусь. Програма сприяє транскордонному співробітництву шляхом об'єднання зусиль різних сторін – населення, установ та організацій, підприємств і спільнот, їх зближення з метою кращого використання можливостей, які дає спільний розвиток транскордонних територій.

Велику увагу цим питанням приділили закордонні вчені – З. Горжеляк, П. Еберхардт, Р. Федан, Т. Коморніцкі, Т. Лієвські, З. Макела, М. Ростішевські, А. Стасяк, З. Зьоло та українські – П. Беленький, З. Бройде, В. Будкін, М. Долішній, В. Євдокименко, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Лендзел, Ю. Макогон, М. Мальський, А. Мельник, В. Мікловда, Н. Мікула, А. Мокій, В. Пила, С. Пирожков, С. Писаренко, В. Чужиков.

Мета статті – проаналізувати вплив від впровадження Програми транскордонного співробітництва Польща – Україна – Білорусь, показати слабкі та сильні прояви цього співробітництва.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП) – це ініціатива Європейської

Комісії, метою якої є розвиток співробітництва між Європейським Союзом та партнерськими країнами для забезпечення інтегрованого та сталого регіонального розвитку.

17 грудня 2015 року Європейська Комісія прийняла Рішення №С(2015)9138 про затвердження Програми транскордонної співпраці ЄС Польща – Білорусь – Україна 2014 – 2020, метою якої є розвиток транскордонного співробітництва у економічній, соціальній, екологічній та інституційній сферах, створення функціонального транскордонного регіону, у якому роль бар'єрів, пов'язаних із існуванням державних кордонів, буде зведена до мінімуму [3].

Правовою основою програми є:

- Рішення Європейської Комісії № С(2015) 9138 від 17.12.2015 року про затвердження Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014 – 2020;

- The Joint Operational Programme Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020 for the ENI;
- Cross-Border Cooperation programme for the years 2014 – 2020 (Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014 – 2020);
- Annex 1 to the JOP – List of Large Infrastructure ;
- Annex 2 to the JOP – Statement on the SEA (SEA Summary).[5]

Програма транскордонного Співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014 – 2020 в рамках Європейського інструменту сусідства (ЄІС) має на меті продовження в прикордонному регіоні співпраці, яка фінансувалась в рамках Програми добросусідства Польща – Білорусь – Україна, в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) у 2007 – 2013 рр.

Основними цілями цієї програми є:

- сприяти економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки кордону;
- відповідати спільним викликам у таких сферах, як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я, запобігання та боротьба із злочинністю;
- сприяти поліпшенню умов для збільшення мобільності людей, товарів і капіталу;
- підтримка транскордонних ініціатив типу «люди до людей» залишається вагомим елементом, який повинен використовуватись на здійснення кожної з названих цілей [2].

Програма робить акцент на розширення інтеграції в транскордонному регіоні, одночасно намагаючись поліпшити інноваційність регіональної економіки та вирішити спільні екологічні проблеми, які є складовими якості життя. Заходи, запропоновані в рамках першого пріоритету Програми також скеровані на розвиток людського потенціалу – контакти між сусідами з обох боків кордону, які мають сприяти розвитку добросусідських відносин.

Сьогодні транскордонне співробітництво на польсько-українському кордоні, а ще більше – на польсько-білоруському, далеке від повного використання потенціалу у всіх трьох сферах: економічній, соціально-культурній та інституціональній. Між країнами все ще існують певні бар'єри, які умовно можна поділити на:

- проблеми, пов'язані з прикордонним режимом. Слід зазначити, що ця проблема стосується не тільки прикордонної інфраструктури але і правових норм перетину державного кордону та роботи прикордонних переходів;

- існуючі відмінності законодавчих та інституційних систем країн-партнерів, які не сприяють розвитку співробітництва. В першу чергу це стосується високого рівня централізації державного управління на українській і білоруській частині території, а також обмежених, і поверхневих повноважень місцевих органів влади на різних рівнях;

- відмінності в рівні економічного розвитку;

- геополітичну ситуацію (особливо у польсько-білоруських відносинах) на національному рівні та залежність реалізації спільних проектів, переважно в інституційній сфері та соціально-культурному співробітництва, від політичних рішень прийнятих на найвищому рівні влади [9].

Програма узгоджується з Фондом зовнішніх кордонів, зорієнтованим на поліпшення контролю та управління потоками осіб на зовнішніх кордонах ЄС. Пріоритети, викладені у ЄПС, узгоджуються з пріоритетами розвитку Польщі, Білорусі та України, як вони визначені

у відповідних основоположних програмних документах, прийнятих урядами трьох країн. До них відносяться:

- Польща: Довгострокова стратегія розвитку Польща 2030 – Третя хвиля сучасності; Середньотермінова стратегія розвитку 2020; Національна стратегія регіонального розвитку на 2010 – 2020 роки: регіони, міста, сільські території; Національна просторова концепція розвитку 2030;
- Білорусь: Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 року; Соціально-економічна програма розвитку Республіки Білорусь на період 2011 – 2015 років.
- Україна: Програма економічних реформ 2010 – 2014: соціальний розвиток, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава; Національна стратегія регіонального розвитку України на 2004 – 2015 роки.[1]

У територію дії Програми на основі усталених традицій співпраці, підкріплених прикладами успішного транскордонного співробітництва та потенціалом для подальшої співпраці, включаючи співпрацю єврорегіонів, входять:

- на польському боці кордону: Люблінське, Мазовецьке, Підляське, Підкарпатське воеводства;
- на білоруському боці кордону: Брестська, Гродненська, Гомельська та Мінська області (включно з містом Мінськ);
- на українському боці кордону: Івано-Франківська, Рівненська та Тернопільська, Львівська, Волинська і Закарпатська області.

Тобто, Програма включає не тільки прикордонні, але і прилеглі до них області [8].

Учасники цієї Програми намагаються досягнути певних пріоритетних цілей:

ПРІОРИТЕТ 1: Сприяння соціально-економічній інтеграції прикордонних територій.

Як було зазначено, основною перешкодою для прикордонного співробітництва у всіх аналізованих сферах є наявність державного кордону і супроводжувачого прикордонного режиму. Цей бар'єр посилюється проблемами інфраструктурного характеру, в тому числі поганим станом дорожньої інфраструктури та незначною роллю залізничного транспорту в транскордонній співпраці. Тому для вирішення цієї проблеми необхідне виконання таких заходів, як: будівництво та оптимізація роботи пунктів перетину кордону, поліпшення транспортної доступності пунктів перетину кордону, розвиток добросусідських відносин і місцевих ініціатив.

ПРІОРИТЕТ 2: Поліпшення інноваційності економіки в прикордонному регіоні. Оскільки у сучасній економіці здатність створювати та впроваджувати інновації відіграє важливу роль у процесах розвитку, один із пріоритетів Програми передбачає розширення таких можливостей. Зокрема, Програмою підтримується діяльність, спрямована на підвищення якості людського капіталу, який є ключовим чинником розвитку в сучасній економіці, та створюються умови для розвитку науково-дослідної співпраці. Тому для подолання цієї проблеми проводяться такі заходи: впроваджуються проекти різних типів, скеровані на всебічне поліпшення якості людського капіталу, співпраця вищих навчальних закладів та науково-дослідних інституцій.

ПРІОРИТЕТ 3: Поліпшення якості життя на прикордонних територіях. Як правило, периферійні прикордонні регіони характеризуються низькою якістю життя їх мешканців, починаючи від важких матеріальних умов і гіршого доступу до ринку праці, недостатньо розвиненої соціальної інфраструктури до низької якості природного середовища.[3]

Таблиця 1

Пріоритетні цілі та заходи Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна[5]

Пріоритети	Заходи
1. Підтримка соціально-економічної інтеграції прикордонних територій	1.1. Розбудова та оптимізація роботи пунктів перетину кордону 1.2. Поліпшення транспортної доступності пунктів перетину кордону 1.3. Розвиток добросусідських відносин та місцевих ініціатив
2. Збільшення інноваційності економіки в прикордонному регіоні	2.1. Підвищення якості людського капіталу 2.2. Співпраця вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ
3. Підвищення якості життя на прикордонних територіях	3.1. Вирішення транскордонних екологічних проблем.

Цілі і заходи, що пропонуються для реалізації в рамках Програми Польща – Білорусь – Україна, в значній мірі відповідають тематичним цілям Європейської політики Сусідства.

Програма не має достатньо великого бюджету, щоб вирішити всі проблеми, пов'язані з закладанням фундаменту розвитку прикордонних регіонів. Тому, Програмою передбачено втручання та надання допомоги у вирішенні проблем спільно з іншими, більш цільовими програмами та масштабнішими стратегіями, що реалізуються на прикордонних територіях. З цією метою Програма повністю відповідає іншим заходам, запланованим для реалізації на території дії Програми Європейським Союзом та державами-партнерами.

Загальний бюджет програми становить 180 мільйонів євро [4].

Таблиця 2

Орієнтовний розподіл коштів Програми ранскордонного півробітництва Польща – Білорусь – Україна [5]

Пріоритети	Заходи	Призначення
1. Підтримка соціально-економічної інтеграції прикордонних територій	1.1. Розбудова та оптимізація роботи пунктів перетину кордону.	20 %
	1.2. Поліпшення транспортної доступності пунктів перетину кордону.	15%
	1.3. Розвиток добросусідських відносин та місцевих ініціатив.	25%
2. Збільшення інноваційності економіки в прикордонному регіоні.	2.1. Підвищення якості людського капіталу.	10%
	2.2. Співпраця вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ.	10%
3. Підвищення якості життя на прикордонних територіях.	3.1. Вирішення транскордонних екологічних проблем.	20%

Стратегічні проекти в рамках Програми включають такі сфери, як: інфраструктура захисту навколишнього середовища, ефективна робота прикордонних переходів (і будівництво нових), розвиток транскордонного туризму.

Проекти, які впроваджуються в рамках Програми, можуть бути трьох типів:

- інтегровані проекти, в яких партнери здійснюють частину діяльності зі спільного проекту для свого відповідного боку кордону;
- симетричні проекти, в яких подібні види діяльності здійснюються паралельно по обидва боки кордону;

- звичайні проекти з транскордонним ефектом, що здійснюються переважно або виключно з одного боку кордону, але на користь обох партнерів [7].

При цьому при прийнятті рішення щодо прийнятності та відповідності критеріям оцінки Спільний моніторинговий комітет враховуватиме такі вимоги:

- проект повинен включати транскордонне партнерство з ЄС, тобто він повинен подаватись спільно бенефіціарами з Польщі та з Білорусі або України;
- проект повинен виконуватись на Території Програми, інвестиційні (інфраструктурні) проекти можуть виконуватись лише на територіях співробітництва;
- загальний об'єм фінансування заходів, що виконуються на прилеглих територіях співпраці, не може перевищувати 20% загального бюджету Програми;
- інтегрованим проектам буде надано пріоритет та сприяння;
- екологічна безпека (проекти із значним негативним впливом на довкілля не можуть отримати фінансування в рамках Програми, а позитивний вплив на довкілля буде враховано в процесі оцінки) [3].

Для забезпечення виконання Програми створено такі спільні структури:

- спільний моніторинговий комітет (СМК);
- спільний орган управління (СОУ);
- міністерство регіонального розвитку Республіки Польща;
- спільний технічний Секретаріат (СТС);
- заснований на базі Фундації «Фонд співробітництва» у Польщі. Національні Органи (НО) в країнах-партнерах:
 - У Білорусі: Міністерство закордонних справ Республіки Білорусь спільно з Координаційним бюро Програми TACIS Європейського Союзу в Республіці Білорусь.
 - В Україні: Міністерство економіки України.

Національні Органи співпрацюють із спільним органом управління протягом періоду підготовки та виконання Програми і несуть відповідальність за координацію процесу розробки та реалізації виконання Програми в країнах- учасниках.

Висновки. Незважаючи на те, що програма «Польща – Білорусь – Україна 2007–2013» створювала перспективи для розвитку прикордонної інфраструктури, людського капіталу, інституційної співпраці, надані можливості були використані лише частково, а подекуди і повністю втрачені. Новий Європейський інструмент сусідства і партнерства «Польща – Білорусь – Україна 2014 – 2020» відкриває значні перспективи для економічної інтеграції та співробітництва, оскільки пропонує більш широкий спектр механізмів взаємодії. З огляду на це, виникає нагальна необхідність координування дій в межах Європейського інструменту сусідства і партнерства, включаючи елементи інтеграції прикордонних регіонів, що особливо актуально в контексті ведення діалогу щодо асоційованого членства України в ЄС. З огляду на інституційні та організаційні проблеми, що існують у сфері транскордонного співробітництва України, необхідним є здійснення заходів, спрямованих на ефективну реалізацію транскордонних програм, посилення їх економічного складника.

Новий Європейський інструмент сусідства і партнерства «Польща – Україна – Білорусь 2014 – 2020», загальний бюджет якого становить 202 959 тис. євро, відкриває значні перспективи для економічної інтеграції та співробітництва, оскільки пропонує більш широкий спектр механізмів взаємодії. Він передбачає встановлення на загальноєвропейському рівні відкритого та інтегрованого ринку, що функціонуватиме на основі спільних гармонізованих правил і законодавчої бази ЄС, яка зможе надати значні економічні та політичні вигоди як Україні, так і Білорусі. З огляду на це виникає нагальна необхідність координування дій в межах ЄІСП і об'єднання власних та залучених фінансових і людських ресурсів для інтенсифікації транскордонного співробітництва України з Білоруссю та Польщею, включаючи елементи інтеграції прикордонних регіонів, що особливо актуально в контексті асоційованого членства України в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Elgar E. Cross-border entrepreneurship and economic development in Europe's border regions / E. Elgar – Cheltenham, UK, 2014 – 262 p.
2. European Union [електронний ресурс] - <http://www.europa.eu>.
3. ЄС ПТС Польща – Україна – Білорусь 2014 – 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eu.prostir.ua>.
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
5. Програма Транскордонного Співробітництва Польща – Україна – Білорусь [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pl-by-ua.eu>
6. Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eeas.europa.eu>
7. Транскордонне співробітництво регіонів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>
8. Територіальне співробітництво країн Східного партнерства [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eaptc.eu>
9. Центр транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cts.or.ua>

Melnyk Maksym. A CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME POLAND-BELARUS-UKRAINE

The current conditions of Cross-border Cooperation Programme Poland - Belarus - Ukraine are analyzed in this article. The positive and negative sides of cooperation, and also the necessity and importance of cooperation at the strategic, tactical and operational levels are defined. Particular attention is paid to the problems that participants of the program are trying to solve.

Keywords: *Ukraine, Belarus, Poland, cross-border cooperation, cooperation, integration, border.*

УДК 32.323.8 (477)

*Перило Інесса,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца*

РОЛЬ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В ТРАНСКОРДОННОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

Стаття присвячена вивченню та аналізу актуальних питань співробітництва України з сусідніми країнами, особливо в прикордонних регіонах. Розглянуто стан реалізації транскордонних проектів з використанням потенційних ресурсів прикордонних регіонів і територій двох або більше країн, яких розділяє кордон, для того, щоб вирішувати проблеми розвитку в прикордонних регіонах.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордонний регіон, євро регіон, регіональна політика, європейська інтеграція, Європейський інструмент партнерства та сусідства.

Вступ та постановка проблеми. В останні роки співробітництву України із сусідніми державами надається багато уваги, що підтверджується підписанням численних угод та домовленостей. Євро регіональна політика є однією з найважливіших складових зовнішньої політики України. Співпраця з країнами-членами ЄС дає можливість і насагу Україні надалі дієво підтримувати процес інтеграції у європейську спільноту, зміцнювати співробітництво з регіональними і транснаціональними організаціями в Європі та поглиблювати контакти. Місце транскордонного співробітництва в територіальному розвитку визначається його здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого потенціалу прикордонних регіонів і територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські вчені вже давно займаються вивченням питань транскордонного співробітництва та дослідженням проблем просування України на шляху до європейської спільноти. Серед робіт, присвячених висвітленню цієї проблематики, необхідно відзначити праці В. Андрійчука, І. Бураковського, М. Дудченка, Л. Кістерського, Д. Лук'яненка, М. Мальського, В. Новицького, В. Плотнікова, А. Румянцева, Є. Савельєва, В. Сіденка, В. Степаненка, А. Філіпенка, О. Шниркова та ін.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні ролі та місця транскордонного співробітництва в системі сучасних тенденцій регіонального розвитку України у зв'язку з появою нових реалій, що постали в умовах євроінтеграційної політики держави.

Результати дослідження. Україна – держава з високою питомою вагою прикордонних територій. 19 із 25 областей України межують із сусідніми державами, протяжність кордонів з Росією становить 2295,4 км, а з країнами Центральної Європи, Білоруссю та Молдовою – 4698,6 км. Необхідність вирішення спільних проблем, що виникають у транскордонному регіоні – суміжних прикордонних територіях сусідніх держав, а саме: територіальне та просторове облаштування, розбудова транскордонної інфраструктури, спільне використання водних та інших ресурсів тощо, розширює сферу державної регіональної політики на міжнародний рівень і потребує врахування стратегій розвитку сусідніх територій [9].

Одним із найбільш дієвих інструментів на шляху просування до ЄС на регіональному рівні є транскордонне співробітництво, зокрема, шляхом створення та активної участі у євро регіонах.

Виконуючи домовленості, досягнуті під час зустрічі президентів України, Румунії та Молдови у липні 1997 року у м. Ізмаїл, та спираючись на положення «Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та

владою», 14 серпня 1998 року була підписана Угода про створення Єврорегіону «Нижній Дунай» Україна (Одеська область), Румунія (повіти Бреїла, Галац, Тульча) і Республіка Молдова (райони Вулканешти, Кагул, Кантемір). Формування Єврорегіону «Нижній Дунай» створило нові можливості для розширення співробітництва у різних галузях між прикордонними регіонами Республіки Молдова, Румунії та України.

У рамках Європейського інструменту партнерства та сусідства Одеська область бере участь у програмі «Румунія-Україна-Республіка Молдова».

Остаточна редакція Програми була затверджена Європейською Комісією у серпні 2008 року. Бюджет Програми – 126718000 євро [3].

Учасниками програми є: повіти Ботошань, Сучава, Яси, Васлуй, Галац та Тульча у Румунії (Браїла – як прилегла територія), вся територія Республіки Молдова, з боку України – Чернівецька та Одеська області (Івано-Франківська, Вінницька, Тернопільська – у якості прилеглих). Ця програма мала на меті створення конкурентоспроможної прикордонної економіки, протистояння викликам навколишнього середовища та готовність до надзвичайних ситуацій.

Основною ціллю є створення «зв'язків» між трьома країнами для допомоги прикордонним областям у подоланні спільних проблем розвитку, співпраці і пошуку спільних рішень для вирішення поточних проблем.

Розпочато будівництво зв'язного газопроводу між системами газопостачання Румунії та Республіки Молдова, загальний бюджет якого становить 26 млн євро.

Вирішення найгостріших спільних питань на прикордонних територіях стало можливим завдяки механізму реалізації в рамках цієї програми великомасштабних інфраструктурних проектів. Одним з них є проект «Інвентаризація, оцінка і зменшення впливу антропогенних джерел забруднення в Нижньодунайському регіоні України, Румунії та Республіки Молдова». Тільки для України грантова частина становить 4,4 млн євро. В рамках проекту здійснюється реконструкція і будівництво нових очисних споруд в м. Вилково, що неодмінно відобразиться як і на повсякденному житті мешканців міста, так і на загальній екологічній ситуації Придунайського регіону [3].

Великий внесок, здійснений «Агентством регіонального розвитку» у м. Одеса був оцінений та задіяний за підтримки Румунії та Молдови (Міжнародний інвестиційний форум «Дунай+») в м. Ізаїл в рамках проекту «Створення сприятливого інвестиційного клімату в прикордонних регіонах України та Румунії». Проект отримав грант у розмірі 440,848 тис. євро. І став рушійною силою для створення Регіонального консультативного центру. Центр став провідним консультативним органом для іноземних компаній, зацікавлених в інвестуванні у прикордонні регіони трьох країн [3].

У результаті реалізації проекту створена та успішно працює Мережа підтримки бізнесу, що сприяє співпраці між структурами підтримки підприємництва, органами влади, фондами, неприбутковими організаціями, що діють у сфері підтримки бізнесу, тренінг-центрами, навчальними закладами, розміщеними на прикордонних територіях трьох держав.

Аналогічні завдання поставив перед собою і Одеський національний економічний інститут, який отримав грант для реалізації свого проекту «Прикордонна ділова співпраця» в розмірі 241888, 74 тис. євро. Їх відмінність полягає в тому, що ця програма зробила акцент на тренінгах і розвитку професіоналізму трудових ресурсів, на підтримці прикордонних ініціатив і підготовці кадрів у сфері прикордонного співробітництва та торгівлі [5].

Одеська область бере участь у Програмі «Південно-східна Європа» 2007–2013рр. Бюджет програми становить 206 692 000 євро. Прийнятні території включають всю територію Албанії, Австрії, Боснії та Герцеговини, Болгарії, Хорватії, Колишньої Югославської Республіки Македонія, Греції, Угорщини, Республіки Молдова, Чорногорії, Румунії, Сербії, Словачії, Словенії, а також окремі регіони Італії та України (Одеська, Чернівецька, Закарпатська, Івано-Франківська області) [5]. Програма спрямована на сприяння розвитку інноваційної діяльності та підприємництва, охорону та поліпшення стану

навколишнього середовища, налагодження транснаціонального співробітництва для забезпечення сталого розвитку регіонів.

У рамках Програми сусідства «Румунія – Україна» («Румунія – Україна – Республіка Молдова 2007–2013 рр.») було реалізовано проект координованого співробітництва «Розвиток транскордонного співробітництва у сфері інтегрованого управління водними ресурсами у Євросоюзі «Нижній Дунай». Цей проект розглядався як комплементарний до проекту Phase CBC «Комплексна система моніторингу екологічних факторів, біорізноманіття та природних ресурсів у транскордонному біосферному заповіднику «Дельта Дунаю». Проект було реалізовано Одеським обласним виробничим управлінням водного господарства та Центром регіональних досліджень. Загальний бюджет проекту становив 540 000 євро [5].

Найважливіший документ, який лежить в основі двосторонніх відносин, було підписано у 1997 році — Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією. Румунські експерти згадують, що Бухарест у такий спосіб хотів продемонструвати відсутність територіальних претензій до сусідньої країни — це було вкрай важливо, зважаючи на прагнення Румунії здобути статус кандидата на членство в НАТО.

Найгостріші дискусії, які не дозволяли країнам рухатися вперед, точилися навколо захисту прав румунської меншини в Україні та української в Румунії, делімітації континентального шельфу в Чорному морі, створення глибоководного суднового ходу річки Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти, а також ситуації з Криворізьким гірничо-збагачувальним комбінатом [1].

У 2009 році Президент Бесеску підписав закон про спрощення видачі громадянства особам, що проживали на території Румунії та її кордонах до 1940 року, та їх нащадкам – до третього покоління [10]. На сьогоднішній день купівля румунського паспорту у Одеській області – не є великою проблемою. Виготовлення, вся процедура недовга, всього, приблизно, два тижні. Але офіційно інформацію про кількість румунських паспортів на руках у громадян Одеси отримати практично, неможливо. Власників паспортів цікавить, здебільшого, не можливість повернутися до свого історичного коріння, а можливість вільного переміщення та працевлаштування на території ЄС.

Також у рамках програми обміну студентами та науковими співробітниками є можливість навчання в Румунії протягом п'яти років, і цікавим є той факт, що більшість з тих, що повертаються, є зовсім іншими людьми. Перебування в країні надає їм відчуття значущості й піклування, якого вони не відчувають з боку рідної України.

Не дивлячись на значні результати роботи Одеської області у сфері прикордонного співробітництва, вона залишається у аутсайдерах, програючи за обсягом фінансових надходжень у Чернівецькій області, більше ніж у два рази.

Упродовж тривалого часу в публічному вимірі Румунії Україна позиціонувалася як недружня держава. Український інформаційний простір і політичні оцінки відповідали взаємністю – високий рівень підозрливості, недовіри і навіть ворожості до сусідньої держави. Останні роки позначилися своєрідним перевідкриттям одне одного.

2014 рік розставив усі крапки над «і» – ті, хто присягався у вічній дружбі, здійснили акт агресії проти України. Натомість Бухарест, який часом сприймався Україною як головна загроза національній безпеці, допоміг Києву. Звичайно, ренесанс українсько-румунської співпраці не привів до врегулювання багатьох проблем, які накопичувались понад двадцять років напружених відносин, але зараз принаймні з'явилася надія на розвиток довірливої кооперації, яка ґрунтується на підході security first [1].

2014 рік став поворотним моментом у відносинах між двома країнами. Румунія першою із країн ЄС ратифікувала Угоду про асоціацію з Україною. Так само у 2014 році було підписано угоду про малий прикордонний рух, який надав можливість для майже півмільйона українців, котрі проживають у 30-кілометровій зоні на кордоні з Румунією, їздити до сусідньої країни без віз. Підтримка Євромайдану і засудження Румунією російської агресії, вчиненої проти України, значною мірою визначили нову двосторонню динаміку [10].

Серед досягнень, які свідчать про зміну духу співпраці, варто згадати відкриття румунського консульства в селищі Солотвино на Закарпатті, скасування оплати за отримання довгострокових (національних) віз і спільні прикордонні патрулювання для боротьби з контрабандою. Цей перелік можна продовжити, зважаючи на бажання керівництва двох країн налагодити транспортне сполучення між країнами (пряме залізничне сполучення між столицями, пряме авіасполучення, автобусне сполучення Чернівці-Бухарест) [10].

Подібна ситуація має місце і в західних областях країни. За даними останнього перепису населення, на початку 2000-х років в Україні проживало 156 тисяч угорців, з яких 151 тисяча – в Берегівському, Виноградівському, Мукачівському та Ужгородському районах Закарпатської області. Угорці Закарпаття мають статус нацменшини, живуть компактно, переважно у селах, спілкуються рідною угорською мовою, мають свої школи, а з недавніх пір – навіть університет. В області діють дві політичні партії, що представляють інтереси угорців – КМСК та Демократична партія угорців України (на виборах до місцевих рад 2015 року ці партії об'єдналися, щоб набрати прохідні 5%) [8].

Дипломатичні відносини Україна – Угорщина особливо загострилися після того, як прем'єр Угорщини Віктор Орбан в інавгураційній промові перед угорським парламентом виступав за надання 200-тисячній громаді угорців України подвійного громадянства, колективних прав та автономії. Офіційний Київ тоді зауважив, що такі заяви «грають на руку» Росії, а посла Угорщини в Україні Міхаля Баєра викликали на бесіду в МЗС. У відповідь на це, міністр закордонних справ Угорщини Янош Мартоңь заявив, на таких позиціях щодо етнічних угорців Карпатського басейну їхня країна стоїть уже 25 років.

Ще в 2011 році офіційний Будапешт рекомендував українській владі створити на Закарпатті єдиний Притиснянський виборчий округ із центром в м. Берегове – щоб угорці мали змогу голосувати на виборах до парламенту Угорщини. Цей округ мав би змогу посилати свого депутата-угорця (громадянина України) і до Верховної Ради. Щоправда, тодішня правляча верхівка на чолі з Президентом Віктором Януковичем це прохання проігнорувала.

Після цього офіційний Будапешт неодноразово повторював заяви про надання подвійного громадянства, колективних прав та автономії закарпатським угорцям. Більш радикально з цього приводу час від часу висловлюється угорська націоналістична партія Йоббїк [8].

Ця ситуація є яскравим прикладом конформізму та пристосуванства з боку «закарпатських угорців». Більшість з них розуміє, що такі права та пільги, які вони мають зараз, не матимуть ніколи. Справа в тому, що самі угорці в Угорщині не сприймають їх за своїх громадян. Угорщина не така вже й багата країна за мірками ЄС (середня зарплата становить 300-400 євро). А грошей на підтримку карпатських угорців їхній уряд виділяє масу. Якщо дитина йде в угорську школу, угорська влада виділяє кошти на забезпечення учнів. В угорськомовному селі Гече (де проводиться відомий фестиваль різників) на угорські гроші провели вуличне освітлення в селі та зробили ремонт у сільраді. Звісно, «угорським» угорцям це не подобається, вони воліли б, аби ці гроші залишилися їм. Тому «закарпатські угорці» мають привілейований стан. Не тільки в Угорщині, а й тут.

Говорячи про загрозу, яка надходить від Угорщини, варто наголосити, що тільки 10–20% відсотків населення (що підтримують партію «Йоббїк»), мріють про Велику Угорщину, але на цьому весь сепаратизм і закінчується. Жоден з угорців Закарпаття не візьме зброю й не піде за Велику Угорщину воювати. Єдине що насправді хочуть «закарпатські угорці» це жити на Україні, мати змогу вільно пересуватися по Європі, та отримувати, в додаток до своїх, ще і угорські пенсії.

23 грудня 2015 голова Закарпатської обласної ради Володимир Чубірко та міністр зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини Петер Сїярто підписали угоду про співпрацю щодо виконання проектів розвитку, які здійснюються у рамках Східного партнерства на 2015 рік терміном дії угоди до 30 червня 2016 року [11].

Згідно з угодою сторони визначають проекти розвитку та беруть на себе їх фінансування, а також визначають діапазон співпраці. Мова йде про надання фінансової допомоги на їх виконання у сумі 155 мільйонів форинтів з угорської сторони. Угорці інвестуватимуть у проекти модернізації систем енергозбереження та опалення шкіл, соціальних, культурних і церковних закладів освіти, розвитку медичних закладів, збереження історичної та культурної спадщини Закарпаття, що має європейське значення.

Завдяки фінансовій допомозі з боку Угорщини, протягом 2012–2015 років вдалося реалізувати більше 100 проектів з капітального ремонту приміщень, заміни вікон, систем опалення та інших заходів з енергозбереження загальною вартістю понад 25 мільйонів гривень, в тому числі здійснено більше 40 проектів на 33 об'єктах у 2014 році [11].

Угорська сторона в черговий раз запевнила в тому, що Україна є важливим сусідом Угорщини, і угорці підтримують демократичні перетворення в нашій державі, європейську інтеграцію та наближення України до європейських стандартів з усіх напрямів.

Говорячи про Словацьку Республіку, варто наголосити на тому, що Україна і надалі залишається однією з пріоритетних для неї країн.

16-17 травня 2013 року в Пряшеві відбувся другий робочий семінар (перший проходив 18-19 березня 2013 року) до «Стратегії українсько-словацької транскордонної співпраці до 2020 року», яка готується в рамках міжнародного проекту «Словацько-український центр культури» [12].

Метою проекту є активізування і поглиблення співробітництва між прикордонними регіонами Словаччини та України шляхом створення інституційної та інформаційної платформи ефективної співпраці. Проект передбачає створення єдиної інформаційної бази шляхом створення спільних баз даних і проведення культурних акцій, конференцій, семінарів, круглих столів тощо.

Головним завданням проекту є реконструкція будинку для Центру української культури в Пряшеві. У рамках цього важливого проекту кожен з партнерів розробляє свої особисті проекти. І так Українсько-словацький центр транскордонного співробітництва «Карпати» (Ужгород) ставить своїм завданням розробити стратегію словацько-української співпраці до 2020 року.

У 2015 році обсяг двосторонньої допомоги для України становив 770 тис. євро (максимально для одного проекту – 100 тисяч євро). Йдеться про 8 основних галузей, серед яких децентралізація влади, реформа енергетичного сектора, використання альтернативних джерел енергії, реформа сектора безпеки, посилення співпраці неурядових організацій та державного управління, охорона водного господарства, харчова безпека. Передбачені і мікрогранти – від 5 до 10 тисяч євро [12].

Прикордонне співробітництво є важливою складовою стратегічного партнерства України та Республіки Польща, ефективним засобом європейської інтеграції України, а також практичним механізмом впровадження європейських стандартів на регіональному та місцевому рівнях.

Розвиток українсько-польського міжрегіонального співробітництва здійснюється у кількох площинах. На рівні центральних органів виконавчої влади двох країн з українського боку це питання координується – Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерством закордонних справ, Міністерством інфраструктури та Міністерством економічного розвитку і торгівлі, з польського боку – Міністерством внутрішніх справ, Міністерством регіонального розвитку та Міністерством закордонних справ.

Україна і Польща розроблюють спільні програми діяльності, спрямовані на розвиток міжрегіональної співпраці та в цілому координують міжрегіональне співробітництво на рівні областей України та воєводств Республіки Польща.

На сьогодні, Україна має найрозвиненішу мережу міжрегіональної співпраці саме з Республікою Польща. Практично всі області України та воєводства Польщі уклали угоди

про міжрегіональне співробітництво. Усі 16 воєводств Польщі мають партнера в Україні на рівні областей. Найбільше українських партнерів мають Підкарпатське, Люблінське, Лодзьке, Сілезьке та Мазовецьке воєводства. З українського боку найбільше польських партнерів мають області: Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Вінницька та Волинська.

Процес укладання двосторонніх угод про партнерство на рівні міст, районів і селищ з боку України та міст, повітів і гмін з боку Польщі має сталу тенденцію до зростання. На регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею на сьогодні підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво [4].

Важливими осередками інтенсифікації та розвитку українсько-польського міжрегіонального та транскордонного співробітництва виступають єврорегіони «Карпатський» та «Буг», які діють в українсько-польському прикордонні. Єврорегіон «Карпатський» функціонує на основі Декларації про співпрацю спільнот, які мешкають на території Карпатського регіону, а також на основі статуту Міжрегіональної Асоціації «Карпатський євро регіон».

Важливим аспектом розвитку українсько-польського міжрегіонального та транскордонного співробітництва є залучення в рамках реалізації окремих проектів фінансових коштів ЄС. У цьому контексті необхідно виділити Програму транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» ЄІСП на 2007–2013 рр. та 2014–2020 рр., яка є ефективним інструментом для використання коштів ЄС органами місцевої влади та самоврядування, а також неурядовими організаціями обох держав для реалізації проектів у сфері міжрегіонального та транскордонного співробітництва [4].

В якості незалежних держав Україна та Республіка Білорусь значно збагатили багаж міждержавного співробітництва. Однак ключові договори, що заклали фундамент відносин між державами, були підписані у 1990-х роках за часів президентства Леоніда Кучми [6].

Зовнішні спостерігачі, як правило, оцінюють контекст зазначеного українсько-білоруського співробітництва крізь призму відносин обох із ЄС та (особливо) з Росією. Адже Республіка Білорусь є повноправним членом Євразійського економічного союзу. Окрім того, з 1999 року відносини між нею та РФ регулюються на основі Договору про створення союзної держави.

Те, що Росія здійснює визначальний вплив на характер співпраці між Україною та Білоруссю, неодноразово ставало явним. Навіть більше, сама розмова про відносини з Білоруссю часто починалася з окреслення залежності економічної, фінансової та енергетичної систем північної сусідки від Російської Федерації. Справді, наскільки незалежним від Москви як на рівні ухвалених рішень, так і на рівні фінансової спроможності є Мінськ, відомо, вочевидь, лише білоруському керівництву.

29 березня 2014 року Олександр Лукашенко зустрівся з тодішнім в.о. президента України Олександром Турчиновим, запевнивши, що за жодних обставин Україна не буде атакована з білоруської території. Однак, він також не заперечував, що «де-факто» Крим став частиною Росії і якщо Білорусь буде змушена обирати, вона буде на боці Росії, зважаючи на спільну історію і правові зобов'язання [6].

Події серпня 2014 року посилили здатність Білорусі проводити більш гнучку політику щодо українсько-російського конфлікту і, таким чином, допомогли послабити безпекові загрози для Києва. Ідея провести в Мінську саміт щодо ситуації на Донбасі і в більш широкому плані щодо перспектив економічних відносин між Євразійським економічним союзом, Україною та ЄС була швидко реалізована білоруським урядом.

Це насамперед стосується поступового формування іміджу Білорусі – країни-миротворця, зусиллями якої залагоджується конфлікт на Донбасі, що не забувають підкреслювати європейські партнери.

Інша складова цього процесу — перезавантаження відносин із ЄС на тлі збереження проросійської орієнтації. В інтересах України залишається утримати Білорусь від безповоротної інтеграції з РФ, особливо в сферах зовнішньої та безпекової політики. У свою чергу, для Білорусі важливим є повернення на міжнародну арену, пошук альтернативних

російським траншів, без яких білоруська економіка не втримається, а також таке вибудовування відносин з Україною та ЄС, за якого втручання у внутрішню політику Білорусі буде зведене до мінімуму [6].

Відтак, пріоритетним стає зміцнення держави Білорусь. Реалізація зазначених інтересів вимагає тісної прикордонної, економічної, регіональної та міжлюдської співпраці, що розвивається на тлі нових військових та безпекових викликів.

Стосовно подій на Сході України, то ситуація тут більш ніж критична: Крим окуповано, на Донбасі базується російська армія, використовуючи зброю якої, терористи збивають літаки, а українська промисловість і далі відправляє свою продукцію до Росії.

Висновки. Сучасний стан транскордонного співробітництва України обумовлений низкою об'єктивних чинників та перешкод, які впливають на розвиток прикордонних регіонів України і визначатимуть його майбутнє у короткостроковій та середньостроковій перспективах. Наближення кордону ЄС, асиметрія в ефективності транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України, війна на Сході держави, обумовлюють необхідність ідентифікації чинників активізації транскордонного співробітництва, вироблення стратегії його використання і переваг на прикордонних регіонах України з прикордонними територіями сусідніх країн у нових геополітичних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аудит зовнішньої політики. Румунія та Україна – чи можлива дружба через спільного ворога? / Європейська правда//. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/23/7051125/>
2. Війна проти України і світу./ Українська правда//. [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/>
3. Державна фіскальна служба України . Інформаційна довідка щодо впровадження в Україні програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства 2007 – 2013 років [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://status.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/integratsiya-ukraini-do-es/integratsiya-ukraini-do-es/inf-dovidka2/?print>
4. Посольство України в Республіці Польща. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>
5. Реализация проектов международной помощи в Одесской области [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.izmail-rda.odessa.gov.ua/ru/mizhnarodna-texnichna-dopomoga/realizaciya-proektov-mezhdunarodnoj-pomowi-v-odesskoj-oblasti/>
6. Україна-Білорусь: чи можлива співпраця в обхід РФ./ Європейська Правда//. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economica.com.ua/print/vlast/article/59501391.html>
7. Хто й чому в Україні торгує з Росією? / Висновки // . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vysnovky.com/analytics/economics/1165-hto-i-chomu-v-ukrajini-torguje-z-rosijeju>
8. Чи справді в Україні є загроза конфлікту на західному кордоні? / Укрінформ // . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/1894941-zakarpatya-kishenkovi-y-separatizm-velikih-pragmatikiv.html>
9. Шамраєва В.М., Андрєєв С.С. Роль та місце транскордонного співробітництва в системі політики регіонального розвитку в умовах євроінтеграційних процесів України / В.М. Шамраєва , С.С. Андрєєва [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2010-1/doc/5/05.pdf>
10. Як спільна загроза змусила Київ і Бухарест переглянути свої стосунки. / Главком // . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavcom.ua/publications/yak-spilna-zagroza-zmusila-kijiv-i-buharest-pereglyanuti-svoji-stosunki-358965.html>

11. 155льйонів форинтів угорських інвестицій для Закарпаття. /uzhgorod.in// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uzhgorod.in/ua/novini/2015/yanvar/155_mil_joniv_forintiv_ugors_kih_investicij_dlya_zakarpattya
12. 16-тий Міжнародний семінар (Україна – Словаччина)/ Словацько-український центр культури//. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.skuacc.eu/index.php?option=com_k2&view=item&id=11:international-workshop-16th-%E2%80%93-17th-may-2013&Itemid=4&lang=ua

Perylo Inessa. THE ROLE OF UKRAINE BORDER REGIONS IN CROSS-BORDER COOPERATION

This article is dedicated to the study and analysis of topical issues of Ukraine's cooperation with neighboring countries, especially in the border regions. Consider the status of projects using potential resources of border regions and territories of two or more countries that share a border, in order to meet the challenges of spatial development within cross-border regions.

Keywords: *cross-border cooperation, border region, European region, regional policy, European integration, the European Neighborhood and Partnership Instrument*

Катринець Богдана,
студентка 5 курсу
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена розгляду актуальних проблем та перспектив розвитку відносин між двома державами: Україною та Литовською Республікою у кількох сферах, а саме, в економічній, політичній та культурній. Особливу увагу приділено двом спільним проектам: Міжнародному транспортному проекту «ВІКІНГ» та проекту «Литва– Україна. Культурне партнерство 2016».

Ключові слова: розвиток транспортних сполучень, структура експорту/імпорту, інвестиційні потоки, вплив євроінтеграційних процесів.

На зламі ХХ–ХХІ ст.ст. Україна почала самостійно проводити зовнішню політику шляхом укладання угод про співпрацю з різними країнами. Вагоме місце в цьому займало відновлення тісних контактів з экс-радянськими республіками. Поступово активізувались взаємини між Литовською Республікою та Україною в різних галузях. Пріоритетним став пошук геополітичних орієнтирів країн, скерований у бік європейської спільноти, а також розширення співробітництва як у соціально-економічній, так і в культурній сферах. Система міжнародних відносин незалежної України базується на вигідних для її розвитку соціально-економічних контактах. Акцент на економічних питаннях надає стабільність та гарантії зміцнення геополітичної позиції країни у світі, сприяє укладанню різноманітних міждержавних угод, залученню іноземних інвестицій. За такою схемою розвивається співробітництво Литви та України в економічній сфері. Основними чинниками цієї співпраці є не лише геополітичне розташування та усталені зв'язки в межах ще радянського простору, а й спільна торгівля, транзит, вирішення енергетичної проблеми з Російською Федерацією, членство Литовської Республіки в Європейському Союзі і т.д. Пошук шляхів значного збагачення при малих затратах змушує обидві сторони створювати різні економічні проекти та організовувати найбільш вигідні форми співпраці.

Вигідне геополітичне положення обох держав дозволяє зазначити, що економічний чинник є пріоритетним у розвитку українсько–литовських відносин. Свідченням цього стало створення у 2003 році Асамблеї сейму Литовської Республіки та Верховної Ради України, метою якої був розгляд різних пропозицій щодо розширення співпраці за участі українських та литовських фахівців. Учасник міжпарламентського форуму з Литви Валерій Третьяков з приводу створення цього координуючого органу зазначав: «Мої колеги по Сейму чудово розуміють, що Ваша країна з її економічним потенціалом не може бути ігнорована. Адже це величезний ринок, в якому ми дуже зацікавлені. Рівно як і у широкому спектрі українських товарів, наприклад у зерні. Я не хочу знижувати наші загальнокультурні цінності та інтереси, але економічний фактор все-таки домінує» [2]. Обидві країни тільки формують власні економічні системи, а тому налагодження вигідного товарообміну є вагомим чинником співробітництва, підкріпленим ще в радянські часи. Подібної тактики у відносинах з Україною дотримувався і экс-президент Литви Валдас Адамкус, який зазначав, що метою литовської політики є домогтися членства України в європейських альянсах і повністю включити в культурне та економічне життя не лише Литви, а й усієї Європи [4].

Зацікавленість українським питанням є актуальною і для діючого президента Далі Грібаускайте, яка прагне розвивати та поглиблювати українсько–литовські відносини й надалі. Після розпаду Союзу обидві країни почали шукати альтернативні шляхи власного економічного розвитку. Литовська Республіка почала формувати новий напрям реалізації своєї продукції через ринки різних європейських країн, однак подолати конкуренцію з провідними компаніями Західної Європи для молодої держави досить проблематично. З огляду на це керівництво країни активно почало розробляти нові торговельні зв'язки з колишніми партнерами в межах пострадянського простору. Поступово налагодилась система товарообміну Литви з Естонією, Латвією, Польщею, Білоруссю та Україною.

Метою статті є – визначити характер двосторонніх відносин Україна–Литва, простежити основні аспекти співпраці і охарактеризувати перспективи розвитку відносин в економічній, політичній та культурній площинах.

Особливо активізувалися відносини між Україною та Литвою з початком Євромайдану, наданням ЄС Україні тарифних квот на експорт товарів до країн-членів Європейського Союзу та утворення ЗВТ Україна – ЄС.

У даній статті ми спробуємо розглянути відносини між двома вищезазначеними країнами в кількох аспектах, а саме:

- Економічному,
- Політичному,
- Культурному, і спробуємо проаналізувати та визначити перспективи та проблеми для європейської інтеграції України.

Щоб зрозуміти, які відносини між країнами, треба, в першу чергу, проаналізувати їх товарообіг. Відомо, що Литва традиційно є найбільшим торговельним партнером України серед країн Балтії.

Аналіз динаміки показників двосторонньої торгівлі свідчить, що до 2005 року включно Україна мала позитивне сальдо у торгівлі з Литвою. Після приєднання Литви до ЄС та припинення дії двосторонньої угоди про вільну торгівлю український експорт різко скоротився, в той час, як імпорт продовжував зростати (за винятком 2009 року, коли імпорт та експорт скоротились майже вдвічі під впливом кризових явищ в обох країнах). Протягом 2015 р., вперше з часу економічної кризи 2009 р., відбулося скорочення обсягів двосторонньої торгівлі [6].

Обсяг двосторонньої торгівлі товарами за 2015 р. становив 788,9 млн дол. США і зменшився на 43,4% у порівнянні з 2014 роком. Український експорт становив 236,3 млн дол. США і скоротився на 34,7%, імпорт – 552,6 млн дол. США і скоротився на 46,5%. Негативне для України сальдо становило 316,3 млн дол. США і зменшилося у 2,1 раза або на 300, 8 млн дол. США порівняно з 2014 р. [3].

Обсяг двосторонньої торгівлі послугами за 2015 р. становив 47,4 млн дол. США і зменшився на 33,3%. Експорт послуг скоротився на 28,0% і становив 33,1 млн дол. США, імпорт скоротився на 47,4% і склав 14,3 млн дол. США. Сальдо торгівлі послугами для України у 2013 – 2015 рр. складалось позитивне: відповідно +4,2, +17,8 та +18,8 млн дол. США [6].

Обсяг торгівлі товарами і послугами у 2015 р. становив 836,3 млн дол. США і скоротився на 42,9% у порівнянні з 2014 роком. Український експорт становив 269,4 млн. дол. США і зменшився на 33,7%, імпорт – 566,9 млн. дол. США і зменшився на 46,5%. Негативне для України сальдо становило 297,5 млн дол. США і зменшилося порівняно з 2014 р. у 2,2 раза, або на 355,8 млн дол. США.

Показники двосторонньої торгівлі у 2012 – 2015 рр. (млн. дол. США) [3]

	2012	%	2013	%	2014	%	2015	%
Товари та послуги								
- товарообіг	1253,9	4,7	1362,1	8,6	1465,5	7,6	836,3	-42,9
- експорт	310,4	-10,3	362,2	16,7	406,6	12,3	269,4	-33,7
- імпорт	943,5	10,7	999,9	5,9	1059,9	6,0	566,9	-46,5
- сальдо	-633,1		-637,7		-653,3		-297,5	
Товари								
- товарообіг	1191,0	11	1291,5	8,4	1394,3	8,0%	788,9	-43,4
- експорт	279,1	-12	324,8	16,4	362,1	12,0	236,3	-34,7
- імпорт	911,9	10,8	966,7	6	1032,2	7,0	552,6	-46,5
- сальдо	-632,8		-641,9		-670,1		-316,3	
Послуги								
- товарообіг	62,9	11,1	70,6	12,2	71,2	0,8	47,4	-33,3
- експорт	31,3	11,3	37,4	18,7	44,5	19,2	33,1	-28,0
- імпорт	31,6	6,7	33,2	4,5	26,7	-17,6	14,3	-47,4
- сальдо	-0,3		+4,2		+17,8		+18,8	

Основні статті українського експорту до Литви (за даними Держстату України): продукція АПК і харчової промисловості – 36,2% від загального обсягу експорту товарів, у тому числі зернові культури – 7,0% (з них 6,1% – кукурудза), відходи харчової промисловості – 8,9% (з них 8,6% – макуха), рослинні жири та олії – 6,0% (у т.ч. ріпакова – 2,8%, соняшникова – 1,9%), продукція машинобудування – 18,0% (у тому числі устаткування і обладнання 84-ї товарної групи – 7,3%, електричні машини – 5,4%, залізничні вагони і локомотиви – 3,2%), деревина і вироби з неї – 13,2% (з них 8,4% - пиломатеріали, 3,4% – листи фанерні), чорні метали – 4,9% [3].

Найбільший вплив на падіння експорту мало скорочення поставок чорних металів – на 31 млн дол. США, або у 3,7 р., нафти - на 29 млн дол. США, або у 40 разів, зернових культур – на 28 млн дол. США, або у 2,7 раза, насіння олійних культур – на 11 млн дол. США, або у 3,2 раза, відходів харчової промисловості – на 10 млн дол. США, або у 1,5 рази. Основною причиною падіння експорту цих товарів було погіршення цінової кон'юнктури на світових ринках.

Водночас відбулось збільшення поставок залізничних локомотивів і вагонів – на 4 млн дол. США, або у 2,1 раза, засобів наземного транспорту – на 2,8 млн дол. США, або у 4,5 раза, електричних машин – на 1,5 млн дол. США, або на 13%.

У цілому структура українського експорту більш диверсифікована, ніж структура імпорту. Так, у 2015 році помітну питому вагу – більше як 1% від загального експорту – мали 24 групи товарів (за двозначними кодами товарної номенклатури), тоді як у структурі імпорту таких груп товарів лише 5.

У структурі експорту послуг провідне місце займають транспортні послуги – 75,8% (у тому числі залізничного транспорту – 25,9%, морського – 21,4%, повітряного – 13,9%, автомобільного – 12,8%), послуги з ремонту та технічного обслуговування – 17,2%, ділові послуги – 4,1% [5].

По окремим видам товарів українські експортери займають лідируючі позиції на литовському ринку. Це стосується як товарів, які займають провідне місце у товарній структурі українського експорту до Литви (кукурудза, макуха, соєві боби), так і деяких товарів, експорт яких є порівняно невеликим (залізні та титанові руди і концентрати, кокс, шлаки, жито тощо). Зокрема, за даними литовської статистики, у 2015 р. на продукцію

українського походження припадало 64,9% від обсягу імпорту у Литву кукурудзи, 53,3% макухи, 36,6% соєвих бобів.

Продовжує зростати частка продукції українського походження на литовському ринку фанерних листів: у 2013 р. – 18%, 2014 р. – 22%, 2015 р. – 30%.

Водночас на лісоматеріали оброблені, які у 2015 р. були найбільшою статтею українського експорту до Литви, припадає лише 17,7% від обсягу імпорту цієї продукції у Литву, що свідчить про можливість подальшого нарощення експорту лісоматеріалів.

У 2015 р. українським виробникам вдалося збільшити свою частку на литовському ринку локомотивів, вагонів та запчастин до залізничного рухомого складу – до 22% проти 4% у 2014 р.

Основні статті імпорту (від загального обсягу імпорту товарів): нафтопродукти – 75,0%, пластмаси і полімерні матеріали – 10,5%. На машинотехнічну продукцію 84 – 91 товарних груп загалом припадає 7,7%, продукції АПК і харчової промисловості – 2,8%.

У структурі імпорту з Литви до України питома вага нафтопродуктів (безперечний товар-лідер) зростала протягом 11 років з 40% у 2003 р. до 86% у 2014 р. Саме домінування і постійне збільшення цієї товарної позиції в структурі литовського експорту обумовлювало негативне сальдо України у двосторонній торгівлі. У 2015 р. імпорт нафтопродуктів з Литви скоротився більше ніж вдвічі – на 53,4%, що стало основною причиною зменшення загального імпорту з Литви та різкого поліпшення сальдо двосторонньої торгівлі [5].

Крім того, у 2015 р. припинився імпорт з Литви мінеральної продукції 25-ї групи (сірки, землі, каміння) та значно скоротилися поставки вати, алкогольних напоїв, паперу і картону. Водночас зріс імпорт пластмас і полімерних матеріалів – у 1,8 раза, різної хімічної продукції – у 5,7 раза, добрив – у 3,2 раза, оптичних приладів – у 1,8 раза. Значна частина товарів, які у 2015 р. імпортувалися в Україну з Литви, походять з інших країн (в основному з ЄС). За даними литовської статистики, на реекспортні товари припадає 27,1% від загального обсягу експорту товарів з Литви до України (у 2014 та 2013 рр. частка таких товарів становила відповідно 20,4% та 20,1%). Зокрема, на товари, які походять з інших країн, у 2015 р. припадало майже 100% готових текстильних виробів, 99% наземного транспорту, понад 80% ввезеної з Литви іншої машино-технічної продукції, близько 99% рибної продукції, 95% міндобрив тощо.

У структурі імпорту послуг провідне місце займають транспортні послуги – 64,7% (з них 50,1% – залізничного транспорту, 5,4% – автомобільного, 5,0% – повітряного, 3,5% – морського), послуги, пов'язані з подорожами – 11,7%, послуги з ремонту та технічного обслуговування – 5,6%, ділові послуги – 5,4%, поточний ремонт та техобслуговування транспортних засобів – 5,0%, державні та урядові послуги – 3,9%.

За даними Держстатслужби України, обсяги литовських інвестицій в економіку України на початку 2015 р. становили 188,2 млн дол. США, на кінець 2015 р. – 153,3 млн дол. США. Падіння обсягу інвестицій у 2015 р. відбулося за рахунок переоцінки акціонерного капіталу, утрат та перекласифікації, в першу чергу, за рахунок курсової різниці, що пов'язано з економічною ситуацією в Україні та є загальною тенденцією.

Зокрема, за даними Держстату України, у 2015р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3763,7 млн дол. та вилучено 891,3 млн дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу), тобто відбувся чистий притік інвестицій майже на 2,9 млрд дол. США. Водночас зменшення вартості акціонерного капіталу за рахунок переоцінки, утрат та перекласифікації становило 5245,8 млн дол., у т.ч. за рахунок курсової різниці 5024,3 млн дол.

Більшість литовських інвестицій (105,5 млн дол. США, або 68,8%) вкладено у сферу оптової та роздрібною торгівлі. Обсяг литовських інвестицій у промислові галузі становить 14,2 млн дол. США (9,3% загального обсягу), у сферу інформації та телекомунікації – 14,8 млн дол. США (9,6%), будівництво – 8,8 млн дол. США (5,7%) [6].

Аналіз українських статистичних даних щодо динаміки надходжень інвестицій з Литви свідчить, що найбільші обсяги надійшли в Україну у 2003, 2005 – 2008 рр., а особливий

сплеск відбувся у 2012 році. У 2010 році спостерігався незначний відтік інвестицій (3 млн дол. США), що пов'язано з негативним впливом світової фінансово-економічної кризи на економіку обох країн.

У рамках реалізації інвестиційних проектів на території України працює (за литовськими даними) 55 підприємств з литовським капіталом. Найбільші з них – ЗАТ «БТ Інвест», ЗАТ «Арві», АТ «Ханнер», АТ «Вакару мяденос групе», ЗАТ «Грігішкес» тощо. Наприклад, ЗАТ «БТ Інвест» працює в Україні з 1995 р. у сфері житлового будівництва і роздрібної торгівлі, з 2008 р володіє мережею супермаркетів «Новус» (налічує 39 супермаркетів та магазинів у Києві, Київській області, Севастополі, Черкасах, Миколаєві, Тернополі, Рівному, Рівненській та Житомирській областях загальною площею 170 тис.кв.м.). З них 8 відкрито у 2015 р. (5 у Києві, 1 у м.Вишневе Київської області та 2 у м. Миколаїв) [3].

Держстатслужба України не оприлюднила дані щодо обсягу прямих інвестицій з України в Литву, посилаючись на їх конфіденційність відповідно до Закону України «Про державну статистику». Станом на 01.01.2010 р. (останні оприлюднені дані) загальний обсяг прямих інвестицій з України в Литву становив 3,9 млн дол. США.

Водночас дані Департаменту статистики Уряду ЛР свідчать про певну активізацію українських інвесторів на литовському ринку. Обсяги українських інвестицій в економіку Литви на початку 2015 року становили 12,5 млн євро, на кінець III кварталу 2015 р. – 17,8 млн. євро, тобто зросли за 9 місяців на 5,3 млн євро [7].

Найбільше українських інвестицій вкладено в приватну нерухомість (7,15 млн євро або 40,1%), переробну промисловість (6,91 млн євро або 38,8%) та операції з нерухомістю (2,07 млн євро або 11,6%).

Не можна не звернути увагу на міжнародний проект «Вікінг», який об'єднує три моря. Поїзд комбінованого транспорту «ВІКІНГ» є спільним проектом залізниць Литви, України і Білорусі, компаній і портів Клайпеда, Іллічівськ і Одеса. Регулярний рух поїзда комбінованого транспорту «ВІКІНГ» розпочато 6 лютого 2003 року. На сьогоднішній день до проекту приєдналися Туреччина, Болгарія, Румунія, Молдова, Грузія, Фінляндія [8].

Співпраця учасників проекту передбачає створення платформи для проведення переговорного процесу з Міністерствами транспорту, залізничними, митними та прикордонними адміністраціями (Республіки Білорусь, Литви, Республіки Туреччина, України, Грузії, Вірменії, Сирії, Болгарії, Греції) щодо спрощення здійснення митного контролю та митного оформлення вантажів, які переміщуються через митні кордони країн-учасниць процесу перевезень поїздом «Вікінг».

Ще однією метою проекту є залучення вантажів для перевезення залізничним транспортом в напрямі Європа–Кавказ–Азія коридором ТРАСЕКА, а також перевезення вантажів з Туреччини і країн Близького Сходу в північні країни Європи і в зворотному напрямі. Всіма учасниками проекту ведеться активна робота з оптимізації схеми доставки вантажів в напрямі «Балтійське море – Чорне море» шляхом вироблення рекомендацій для створення правової основи і організаційної структури змішаних (мультимодальних) та інтермодальних перевезень, організації маршрутних контейнерних і контейнерних поїздів. Планується організувати попереднє бронювання місць для вантажу в поїзді, а також відкритість та публічність тарифів з чітким розкладом і часом доставки вантажу. Особливу увагу буде приділено уніфікації накладної ЦІМ / СМГС і можливості її використання як електронної накладної та документа доставки в мережі NCTS (Нова система митного транзиту).

На форумі міністрів транспорту Європи і Азії проект «Вікінг» оголошений найліпшим з організаційної точки зору способом транспортування вантажів. Комісія Європейського Союзу з транспорту визнала потяг комбінованого транспорту «Вікінг» кращим європейським проектом в 2009 році з перевезення вантажів.

За 9 місяців 2015 року в складі поїзда «ВІКІНГ» залізницею України перевезено понад 4 тис. TEU (Twentyfoot Equivalent Unit) – одиниця виміру вантажу, яка дорівнює

об'єму 1x20-футного контейнера, що на 64% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Значне збільшення обсягів перевезень контейнерів відбулося в повідомленні Литви, також на 19% збільшився обсяг перевезень між Україною і Білоруссю. Також на нараді в Грузії було прийнято рішення зберегти чинні в нинішньому році тарифні умови на транзитні перевезення контейнерів і контрейлерів у складі поїзда «Вікінг» на перше півріччя 2016 року [8].

На мою думку, не варто нівелювати значення і культурного співробітництва між країнами. Адже культурна спорідненість або ж відмінності можуть слугувати як рушієм, так і гальмом в розвитку міжнародних відносин. Щодо відносин Литви та України, то тут можна вважати, що у нас більше спільного, ніж відмінного. Прикладом цього є новий проект «Литва – Україна. Культурне партнерство 2016» – це найбільший спільний культурний проект Литви та України, організований Інститутом культури Литви. Проект покликаний через творчі доробки відомих митців Литви представити українській аудиторії різноманітну і багатогранну сучасну литовську культуру: фотографію, архітектурний дизайн, літературу, музику, театр, живопис, моду. До проекту та співпраці долучилися провідні українські галереї, музеї, міжнародні фестивалі, виставки та інститути. Протягом року відбудуться понад 20 культурних заходів у Києві, Львові, Одесі, Івано-Франківську, Дніпропетровську, Кривому Розі, Тернополі, Запоріжжі, Вінниці та інших містах України [1].

Проект мав реалізуватися у два етапи: у березні-липні та у вересні-листопаді 2016 року. Протягом цього часу у різних містах країни пройдуть тематичні виставки, концерти, спектаклі, литовська культура буде також представлена на кількох фестивалях, працюватимуть творчі майстерні.

Отже, можна з впевненістю сказати, що головна ідея – представлення повсякденного життя кількох поколінь литовців і проведення паралелей з життям українського народу знайдуть своє відображення у налагодженні більш тісних стосунків між країнами.

Висновки. Литва є давнім та надійним партнером України, допомогу якого наша країна особливо відчуває зараз. Литовці одними із перших виступили на підтримку українців під час Революції гідності і подальших подій, а сьогодні сприяють тому, щоб світ більше знав про Україну і її культуру. Яскравим прикладом став цьогорічний міжнародний Вільнюський книжковий ярмарок, на якому Україні і українській книжці було приділено особливу увагу. Крім того, литовська сторона забезпечила українській делегації спеціальні умови, щоб український видавець зміг гідно представити країну на міжнародному рівні. До речі, литовці вже не вперше надають таку допомогу: у 2014 році всі українські галереї – учасники Міжнародного ярмарку сучасного мистецтва ARTVILNUS брали участь у фестивалі безкоштовно. А на ARTVILNUS-2015 Україна взагалі була центральною темою події. Сьогодні, відносини України і Литви у сфері культури найтісніші за всю історію незалежності Литовської Республіки.

Литва активно підтримує Україну і на політичній та економічній арені. Прикладом цього є показники товарообігу між країнами, які можна простежити як у розрізі функціонування ЗВТ Україна – ЄС, так і до моменту її створення. Литва була і залишається найбільшим торговельним партнером України серед країн Балтії. І саме 2016 рік, рік 25-ої річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Литвою, став плідним та насиченим у культурній сфері обох країн. А спільний проект «ВІКІНГ» допоможе збільшити транспортні перевезення обох країн приблизно на 88%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтернет версія всеукраїнського часопису (Політика. Право. Життя), проект «Литва – Україна. Культурне партнерство 2016» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polpravozhit.in.ua/2016/04/2016.html>
2. Каленюк А. Ассемблированная дружба / А. Каленюк // Еженедельник 2000. – 24–30 января 2003. № 3–4 (156).

3. Показники двосторонньої торгівлі(Україна – Литовська Республіка) у 2012 – 2015 рр. (млн дол.США) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Бондаренко В. Президент Литви Валдас Адамкус: «Україна – європейська держава» /В. Бондаренко // Дзеркало тижня. – 18–24 грудня 2004. – № 51 (526); Бик Т. Європейська Україна / Бик. Т. // Львівська газета. – 14 січня 2005. – № 6 (572).
5. Сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]// Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
6. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Сайт Посольства України в Литовській Республіці [Електронний ресурс]: Торговельно-економічне співробітництво – Режим доступу: <http://lithuania.mfa.gov.ua/ua/ukraineit/Investment+projects+of+Ukrainian+enterprises>
8. VIKING TRAIN [Електронний ресурс]// Сайт «Вікінг» – залізничні контейнерні перевезення – Режим доступу: <http://www.vikingtrain.com>

Katrynets Bohdana. LITHUANIAN RELATIONS: PROBLEMS AND PERSPECTIVES FOR THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

The article deals with the actual problems and prospects of development of relations between the two countries: Ukraine and Lithuania in several areas, namely economic, political and cultural. Particular attention is paid to two joint projects, international transport project "Viking" and the "Lytva- Ukraine. Cultural Partnership 2016".

Keywords: *development of transport links, the structure of exports / imports, investment flows, the impact of European integration processes.*

Мелеганич Ганна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Дорошевич Руслан,
аспірант кафедри політології
та державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗАГАЛЬНІ РИСИ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

У статті здійснюється аналіз формування політичної культури в Україні. Розглядаються основні риси та особливості політичної культури країни. Робиться висновок, що розвиток політичної культури в Україні буде можливим лише за умов консолідації громадян, формування активістської політичної культури та подолання страху йти вперед, незважаючи на минулі помилки та поразки.

Ключові слова: політична культура, громадянське суспільство, демократія, політична участь.

Вступ та постановка проблеми. Поняття політичної культури є базовим у вивченні та аналізі процесів політичного розвитку. Політична культура – це складний суспільний феномен, що визначає характер і темпи розвитку суспільства. Що ж таке політична культура? В сучасній Україні, зокрема з огляду на радянське тоталітарне минуле, дві революції, прагнення вступити до ЄС, це поняття потребує детального вивчення як теоретиками, так і практиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На цю проблематику науковці привернули свою увагу ще на початку незалежності України, оскільки саме тоді відбувались системні зміни в країні. Але оскільки актуальною тема залишається і сьогодні, то доробок праць поповнюється. Серед останніх досліджень, на яких зосередив увагу автор під час з'ясування особливостей формування політичної культури в Україні, це стаття А.М. Солов'я та В.Ю. Штерна «Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика)» [8]; стаття В. Нагорного «Сутнісні проблеми політичної культури України» [4], у якій досліджується характер і стан політичної культури України та її вплив на формування політичної системи країни; стаття О. Волянської «Компоненти національної ментальності в контексті базових соціально-політичних цінностей української політичної культури» [2], де робиться акцент на вивченні ментальності українців, а саме на таких її основних рисах як: волелюбність, демократизм, миролюбність, толерантність, політичний конформізм і схильність до анархізму.

Мета дослідження. До цього часу більшість науковців, досліджуючи політичну культуру України та її особливості, зосереджували свою увагу на її негативних явищах. Ця стаття покликана не тільки висвітлити позитивні та негативні риси політичної культури в Україні, вона спрямована й на пошук причин і шляхів щодо вирішення проблем, які мають місце у політичній культурі країни.

Результати дослідження. Політична культура є невід'ємною частиною загальнонаціональної культури людства. Політична культура – це складний суспільний феномен, що визначає характер і темпи розвитку суспільства; це сукупність різноманітних форм політичної свідомості та поведінки, характеру та способів функціонування політичних інститутів у рамках певної політичної системи, які проявляються в діяльності суб'єктів політичного життя суспільства. Це такий спосіб діяльності соціальної спільноти, який відображає певний досягнутий рівень політичної активності та політичної зрілості суб'єктів. Він включає такі компоненти й рівні, як культура ставлення суб'єктів до здійснення

політичної влади; культура формування політичних і громадсько-політичних інституцій; культура електорального процесу; культура політичної поведінки; культура політичної свідомості і т.д. Поряд із цим, політична культура не включає в себе всю політичну свідомість і політичну поведінку. Вона включає в себе лише те, що характерне для політичного життя суспільства, для політичної свідомості і поведінки населення, те, що стало звичкою для соціальної спільноти.

За словами О. Рудакевича, основними чинниками, що сприяють формуванню власної політичної культури, є:

- лібералізація і демократизація суспільних відносин;
- пропаганда знань про історичний досвід українського народу;
- підтримка різноманітних вітчизняних ініціатив, новацій;
- широке залучення наукової еліти до розробки політичних технологій і програм;
- законодавче закріплення та врегулювання продуктивних політичних ідей, норм, інституцій, тощо [3, с. 209].

У сучасній українській суспільно-політичній думці можна виділити три основні напрями у вивченні феномену політичної культури. Перший напрям – це соціологічний аналіз сучасного стану політичної культури, де основну увагу звертають на пізнавальні та практичні компоненти формування суспільної свідомості, їх засвоєння на рівні групи, особи. Другий напрям базується на дослідженні взаємодії ментальності та самої політичної культури. Третій напрям виходить із того, що політична культура – це сфера взаємодії політики, культури і моралі [8].

Для політичної культури України характерний плюралізм, однак українському народу треба сформувати свої відчуття культурно-історичної єдності. За роки незалежності Україна значно оновила власні структурні елементи політичної культури, свої політичні цінності, орієнтації, методи і прийоми політичної діяльності. Українське суспільство й надалі продовжує звикати до багатоманітності підходів до розв'язання нагальних політичних проблем, відкритого висловлення свого ставлення до політичних інститутів і процесів. Загальноприйнятою нормою стає позитивне ставлення до засвоєння світового досвіду, зростає почуття включеності України у світовий політичний процес.

Незважаючи на це, існують певні складності для толерантного розв'язання суспільних проблем в Україні. Перш за все це спричинено консервативністю політичної культури (її тоталітарним минулим). Не менш важливими є такі чинники, як вплив територіальної розчленованості на формування ментальності українців, різнополюсні ціннісні орієнтації, поглиблення процесів політичного розмежування.

Політичній культурі України притаманні такі явища як: політична індиферентність громадян, соціальна апатія, рецидиви конфронтаційного мислення, ерозія моральних цінностей та ідеалів, дискредитація принципів демократії, деструктивна діяльність радикальних сил [4, с. 92]. Все більше і більше політична культура українського суспільства набуває демагогічного забарвлення, політичного критиканства, а також популізму. Демагогія у політичній культурі України проявляє себе: у популістських гаслах; у продукуванні обіцянок, які неможливо реалізувати; у відході від конструктивної співпраці між політичними силами; у появі політиків-демагогів, які особливо акцентують увагу на національних почуттях громадян, які ідейно й іміджево протистоять політикам-прагматикам; у поширенні неконструктивного способу мислення серед населення країни.

Вищеперераховані проблеми української політичної культури обумовлені нерозвиненістю демократичних політичних інститутів, низькими темпами реформ та нестачею часу, який суспільство прожило в умовах демократичних цінностей.

Для того, щоб сформувати політичну культуру на зразок Заходу, потрібно кілька десятиліть або навіть століть. Її неможливо створити за кілька років. Саме на це звертав увагу Б. Цимбалістий, який підкреслював, що: «політична культура — це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким... Для того, щоб зрозуміти політичну культуру українців, треба звернути увагу на джерела впливу,

які протягом історичного шляху стимулювали чи спиняли розвиток української політичної культури» [6]. Дослідник виокремлював три особливості історії України, які суттєво впливають на розвиток української політичної культури. Перша особливість – багатовікова бездержавність, а саме відсутність нагоди здобувати досвід влади, бути рівноправними у стосунках з іншими народами й почуватися вільним господарем на своїй землі. Друга особливість – розчленування української території, входження її частин у різні держави з різними культурами, що в результаті призвело до психологічного, побутового і політичного відчуження між різними частинами українського народу. І третя особливість історії України у даному контексті – це багатократна денаціоналізація провідних верств населення України. Так, у XVI–XVII ст. бояри і шляхетська верства спольщилася. А у XVIII–XIX ст. нащадки козацьких старшин перейшли на бік Росії. У XX ст. пролетаріат як провідна верства населення служив інтересам російської імперії.

Становлення суверенної Української держави було б неможливим без врахування історичного досвіду державотворення, без врахування національних традицій культурної спадщини минулого. Процес формування демократичної політичної свідомості громадян і набуття ними навичок активної політичної поведінки, процес подолання фрагментарності історичної пам'яті і становлення громадянської політичної культури має для України першочергове значення на шляху політичного розвитку. Ці перераховані завдання мають вирішуватись чітко визначеними шляхами загальної політичної соціалізації та політичного виховання громадян. Будь-яка політична чи економічна реформа приречена на провал, якщо вона не буде спиратися на реформу політичної культури громадян. Проте, на жаль, політична культура України початку XXI століття продовжує зберігати риси пострадянської епохи. Цій культурі притаманний розвиток за інерцією. На сьогоднішній день політична культура українського народу є постколоніальною, свідченням чого є її зрусіфікований стан, нездатність до адекватної оцінки власних національних інтересів, комплекси національної меншовартості, орієнтація на зовнішню допомогу, а не на власні сили та можливості. Поряд із цим політична культура України стає національною та незалежною.

В Україні протягом останніх років спостерігаються процеси відродження принципів народовладдя, толерантності, ліберального ставлення до держави. Усе це, без сумніву, позитивно впливає на розвиток політичної культури.

Спробуємо виділити особливості політичної культури сучасної України.

По-перше, це заідеологізованість мислення, непримиренність будь-яких нетрадиційних поглядів. Мислення громадян, незважаючи на усі здійснені кроки на шляху до подолання минулого, все ще заповнене старою комуністичною ідеологією, у той час, як нові ідеології досить активно пропагуються народу, що спричиняє своєрідну заангажованість політичної свідомості громадян. За словами О. Волянської: «у той час, як старі цінності та установки зберігаються, влада намагається сформувані нові ідеали та цінності, які у більшості випадків абсолютно протилежні своїм попередникам» [2, с. 231].

По-друге, це низька компетентність в управлінні справами держави. Більшість чиновників не зацікавлені у підвищенні свого рівня професіоналізму, їх більше турбує їхній матеріальний стан, процвітання бізнесу, власне приватне життя.

По-третє, це правовий нігілізм. По всій Україні спостерігається нехтування нормами права та закону з боку вищих органів державної влади. Тобто, самі органи влади створюють і здійснюють норми, і у той же час їх порушують. Нівелюючи правові норми, державна влада провокує населення на такі ж саме вчинки, за які вона вже починає вимагати від громадян несення відповідальності.

По-четверте, це нерозвиненість громадянської позиції. Громадяни України мають власні ідеї, думки та відповіді щодо подій в державі, однак втілити та донести ці позиції до влади, як правило, не доводиться. Здавалося, що після Помаранчевої революції 2004 року відбудуться зміни, народ отримає реальні важелі впливу на владу, розпочнеться довгоочікуваний процес формування реального громадянського суспільства. Однак цього не сталося. Революція гідності кінця 2013 – початку 2014 років, здавалося, назавжди покінчить з

диктатурою влади, авторитаризмом та корупцією в країні. За демократію, євроінтеграцію та права людини і громадянина на майдані полягла «Небесна сотня». Український народ повірив у себе, у те, що разом вони здатні стати на шлях демократичного розвитку, шлях становлення нової європейської політичної культури. Повірили, що віднині ефективно функціонуватиме громадянське суспільство, пануватиме закон і справедливість, але реальних змін у зростанні впливу громадськості на процес управління державою так і не сталося.

По-п'яте, це недостатньо розвинутий індивідуалізм. Індивідуальні пріоритети громадян втрачають свою роль та актуальність на фоні колективних пріоритетів бізнесструктур та влади.

І нарешті, остання особливість української політичної культури полягає в підданських відносинах до будь-якого центру реальної влади. Цю проблему можливо вирішити шляхом децентралізації влади, яку наша нинішня влада так активно намагається втілити. Існує думка, що децентралізація країни сприятиме поглибленню географічного розколу та розвитку сепаратизму, який дасть можливість незаконним терористичним угрупованням остаточно відділити від України Донбас. Насправді така думка має право на існування, однак проведення децентралізації за європейськими зразками допоможе Україні уникнути загострення ситуації, яка склалася в державі.

Важливими рисами політичної культури України також є: орієнтація на харизматичних лідерів, етатизм, патерналізм, підпорядкованість церкви державі. Політична культура народу не є цілісною і продовжує свій процес формування. Політико-культурні елементи не відповідають традиціям української нації, що говорить про те, що політичній культурі властива неорганічність. Політична культура має елемент невідповідності між очікуваннями громадян і реальністю, вона є своєрідним розщепленням дійсності. Цей високий рівень очікувань зумовлений ейфорією після проголошення незалежності України та революційних подій 2004 року та 2013-2014 років. Населення висловлює невдоволення діяльністю більшості політичних партій, громадських рухів та владних структур. Зворотня реакція на це – постійні пошуки внутрішніх та зовнішніх ворогів і поляризація населення країни. Такий стан речей суттєво впливає на політичну культуру України, де поєднуються тоталітарні та демократичні компоненти. Українській політичній культурі властиві маргінальність (вона складається з культур різних соціальних груп, які ще не інтегрувалися в єдину політичну спільноту) та регіональність (орієнтація, насамперед, на вирішення регіональних інтересів і питань) [4, с. 91]. Регіональні відмінності політичної культури зумовлені об'єктивними чинниками: історичними, соціально-економічними, психологічними, мовними, духовними і т.д.

Досвід незалежної України сприяє усвідомленню необхідності формування базових елементів політичної культури на основі спільного життя, мови, традицій. Ці компоненти політичної культури сприятимуть об'єднанню певних регіонів України, етнічних груп на основі консолідуючої політичної ідеї в модерну єдину політичну націю.

Важливим інтегрованим показником структурних змін у базових елементах політичної культури є зміна статусу особи. Посилюється активність усього населення, що, у свою чергу, дає змогу обирати народу України із запропонованих орієнтирів ті, що відповідають його внутрішнім переконанням.

Політичне життя України вимагає культивування таких найважливіших елементів політичної культури у свідомості її населення, як:

- національно-класова толерантність як гарантія стабільності та недопущення збройного протистояння;
- примат прав та свобод громадянина над державними та груповими інтересами;
- руйнування стереотипів неповноцінності, хуторянства;
- віра у незалежний розвиток як основу для рівноправних стосунків з іншими державами [8].

Висновки. Отже, ситуація, що склалася в Україні, потребує формування активістської політичної культури. Ця культура дозволяє уникати маніпулювання електоратом, який

керується стереотипами та політичними міфами. Для досягнення цього необхідна політична воля, яка здатна внести певні доповнення у освітню політику, розвинути активну громадянську позицію. Крім цього, варто проводити широку інформаційну кампанію, яка має бути спрямована на розвиток конструктивної зацікавленості населення в активній його участі у політичному житті держави. В Україні слід підвищувати рівень засвоєння громадянами і суспільством політичних ідей, поглядів, концепцій, програм, розвивати політичну етику. Прогрес українського суспільства та розвиток політичної культури залежить і від рівня патріотичності та громадянськості, від спільної відповідальності за долю країни кожного. А це залежить від консолідації українців, з точки зору використання багатоманітності заради усвідомлення спільної мети. Об'єднати східних і західних українців за умов війни на Сході України сьогодні досить складно. Проте це можливо у випадку, якщо реалізувати ідею існування соборної України та українців як єдиного цілісного організму – загальнонаціональної української спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береза С. Особливості політичної культури як частина загальної культури суспільства: сучасні виміри / С. Береза // Часопис Київського університету права. – №4. – 2009. – С. 15–19.
2. Волянська О. Компоненти національної ментальності в контексті базових соціально-політичних цінностей української політичної культури / О. Волянська // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – № 8. – 2011. – С. 230–232.
3. Кіндратець О.М. Політична культура як чинник демократичних перетворень / О.М. Кіндратець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Випуск №39. – 2009. – С. 204–211.
4. Нагорний В. Сутнісні проблеми політичної культури України / В. Нагорний // Політичний менеджмент. – №5. – 2006. – С. 83–94.
5. Войтович Н. Розвиток політичної культури в Україні та політична реклама в ЗМІ / Наталія Войтович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk34/Visnyk%2034_P6_02_Voytovych.pdf
6. Політична культура громадян України: вектори змін / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Zdioruk2/02.pdf>
7. Поліщук І.О. Політична культура: дефініція, структура та функції / І. О. Поліщук [Електронний ресурс] // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 194–196. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_3_29
8. Соловей А.М. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика) / А.М. Соловей, В.Ю. Штерн [Електронний ресурс] // Панорама політологічних студій. – 2012. – Вип. 9. – С. 26–32. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2012_9_6

Melehanych Hanna, Doroshevich Ruslan. GENERAL FEATURES OF POLITICAL CULTURE IN UKRAINE

The features of forming of political culture in Ukraine was analyzed in this article. The main features and peculiarities are considered here. It is concluded, that the development of political culture in Ukraine will be possible only under conditions of consolidation of citizens, creating of the activity political culture and overcoming the fear to go forward, despite the past mistakes and failures.

Keywords: *political culture, civil society, democracy and political participation.*

Єдін Дмитро,
*студент магістратури спеціальності «Політологія»
факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: докт.іст.наук, проф. М.М. Вегеш*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РОЗМЕЖУВАНЬ НА РЕГІОНАЛІЗАЦІЮ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті охарактеризовано вплив соціально-політичних розмежувань на політичні процеси в державі. Проаналізовані соціально-політичні поділи в Україні, які мають у своїй основі територіальні, етномовні, ціннісно-культурні та релігійні відмінності. Показана характеристика регіонів України за мовною та етнокультурною ознаками. Зроблені відповідні висновки щодо основних причин регіоналізації політичних процесів в Україні.

Ключові слова: Україна, соціально-політичні поділи, регіональні політичні процеси, регіональні партії, ціннісно-культурні відмінності регіонів.

Соціально-політичні розмежування притаманні будь-якому суспільству. Відмінними є лише їх кількість, причини виникнення і політичні наслідки, до яких вони призводять. Дослідники підкреслюють, що в країнах зі стійкою (політичною) національною ідентичністю і усталеною системою демократичного врядування основними є соціально-економічні, а також так звані постматеріалістичні лінії розмежувань. Саме вони є основою утворення найбільш впливових партій і груп інтересів, що змагаються за владу та/або вплив на неї. Натомість у країнах, що розвиваються, молодих демократіях і новоутворених державах значно більшу роль відіграють етнокультурні, ціннісно-культурні (на відміну від ціннісно-ідеологічних) та регіональні поділи, які набувають політичного значення [5, с. 310]. У більшості випадків, особливо якщо ці поділи підсилюються зовнішніми силами, вони здатні вести до розколу і занепаду держав. І саме вони поставили на межу виживання й Українську державу.

Мета наукової статті – дослідити вплив соціально-політичних розмежувань на регіоналізацію політичних процесів в Україні. Досягнення мети потребує вирішення таких дослідницьких завдань: а) охарактеризувати вплив соціально-політичних поділів на політичні процеси; б) виокремити і описати головні соціально-політичні поділи в Україні, які обумовлюють регіоналізацію політичних процесів.

Соціальні розмежування мають домінуючий вплив на суспільно-політичні процеси, формування партійної системи, електоральні уподобання. «Соціальні розмежування, – на думку А. Рьоммеле, – це довготривалі структурні конфлікти, що призводять до появи протилежних позицій, які, в свою чергу, можуть бути (чи не бути) представлені політичними партіями» [11, с. 30].

Феномен «розмежування» (cleavage), що перекладається також і як «розкол», описаний С. Ліпсетом і С. Рокканом у спільній праці «Структура розмежувань, партійні системи і вподобання виборців. Попередні зауваження» (1976 р.) [7, с. 206].

На основі дослідження європейської історії, починаючи з Нового часу, С. Ліпсет і С. Роккан показали, як унаслідок розмежувань виникли відносини статусної нерівності між центром і периферією, які особливо відчутні у питаннях мовно-етнічних; між церквою і державою, насамперед, за вплив на освіту, виховання, культуру; між селом і містом, головним чином, у зв'язку із розподілом ресурсів і проблемою еквівалентного обміну; між класом власників засобів виробництва і класом найманих робітників. Ці розмежування трансформують відмінності за наведеними ознаками у політично значимі суспільні протиріччя [7, с. 208]. Кожному з цих розмежувань відповідає ідеологічний маркер, що, в

свою чергу, відображається в існуванні певних політичних партій та електоральних уподобань, утворюючи різні його сегменти.

Політичні еліти можуть замовчувати або, навпаки, актуалізувати ті чи інші суспільні протиріччя, залежно від очікуваної від такої мобілізації вигоди. Це, в свою чергу, супроводжується штучно викликаною хвилею настроїв суспільного невдоволення, відмови від діалогу, нетерпимості до опонентів, пошуком ворогів тощо.

Незважаючи на наявність великої кількості нових суспільно-політичних поділів у модерних суспільствах, ми в своєму дослідженні зупинимося на аналізі тих, які обумовлюють особливості регіоналізації політичних процесів в Україні. Тому ми сконцентруємо увагу на аналізі поділів, які мають у своїй основі територіальні, етномовні, ціннісно-культурні та релігійні відмінності.

Попри глибоке соціально-класове розшарування, яке маємо в Україні (і в регіональному вимірі, і в індивідуальному), соціально-економічний чинник не став у нас основним критерієм політичних розмежувань. Через особливості суспільної трансформації в країні відбулася «сублімація» класового невдоволення та пов'язаних з ним ідеологічних протилежностей, заміщення їх реально менш глибокими, але більш актуалізованими політичним середовищем, міжрегіональними відмінностями, піднесеними в ранг основних питань внутрішньополітичної боротьби (етнолінгвістичний чинник та ціннісно-культурний). І саме тут роль Росії, з одного боку, та українських олігархів, з іншого, була визначальною. Вони виявилися природними союзниками у своїх зусиллях використовувати наявні розмежування та поділи, доводячи їх до стадії розколу, якому не змогли належно протистояти ані українські владні інституції, ані громадянське суспільство [6, с. 69–91].

Під територіальною основою соціополітичного поділу ми розуміємо відмінності між групами людей, які склалися за територіальною ознакою і є базою для наступної політичної інституалізації. Такий тип поділів має кілька форм виявів: регіональні та центр – периферія.

Територія є простором для проживання громадян, організованих у державу, на ній дислокуються етнічні групи, які охоплюють корінні нації та національні меншини, вона може окреслювати кордони мовних, релігійних, електоральних та інших суспільних груп. Територія набуває політичного характеру лише внаслідок ціннісної та ідеологічної інтерпретації, яку виконують громадяни, незалежно від того, чи це окремі особистості, політичні партії, державні інститути або інші політичні актори.

Етнічні та релігійні поділи можуть збігатися з територіальними, що особливо помітно у Бельгії, Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії у складі Сполученого Королівства, Каталонії та Країні Басків в Іспанії тощо. Відповідно, це може призвести до взаємного підсилення кожного з означених поділів. Водночас територіальний чинник може набувати самостійного значення, коли державна влада стає непропорційно поділеною між групами еліт, які представляють різні території, або коли існують суттєві відмінності у соціально-економічному та культурному розвитку окремих територій країни, що досить часто виникає внаслідок попередньо зазначеної селективності у підборі політичної еліти [10, с. 114].

Крім того, характерною ознакою соціополітичного поділу на територіальній основі є наявність регіональних партій або загальнонаціональних партій, які підтримані більшістю громадян певного регіону і у своїй діяльності відстоюють його інтереси.

Сучасна Україна являє собою типове багатоскладове, або сегментарне суспільство, в якому політичні й ідеологічні розбіжності загалом збігаються із лініями соціальних розмежувань (регіональних, етнічних, мовних, конфесійних та інших). У таких умовах сегментованість соціуму різко поглиблюється, що знаходить свій вияв у різноспрямованості суспільних (соціально-економічних, геополітичних, ментально-ідеологічних, інституційно-правових та інших) пріоритетів, у формуванні груп інтересів переважно на корпоративній основі, у потенційно конфліктних міжрегіональних, міжетнічних, міжконфесійних відмінностях, у виразних особливостях політичних субкультур. А головне – у різному баченні зовнішньополітичних орієнтацій, оптимальних моделей майбутнього, у різних версіях «віртуального» минулого.

Йдеться про те, що в умовах українського соціуму суспільно-політичне розмежування на територіальній основі практично збігається із соціально-політичними розмежуваннями на соціально-економічній, етнолінгвістичній та конфесійній основі.

На Заході та в Центрі найбільша питома вага належить власне титульній нації, а в Криму, а також на Сході і Півдні зосереджено мешкає багатомільйонна меншина генераційно укорінених етнічних росіян. Причому обидва етноси розглядають Київ та Київську Русь як джерела своєї історії, культури, державності. Майже половина населення є україномовною, і приблизно така ж кількість – російськомовною. При цьому перша територіально зосереджена на Заході й у Центрі, тоді як друга – на Сході і Півдні, перша – переважно у селі, друга – переважно у містах [4, с. 197].

Різна історична і відмінна етнічна основи західноукраїнської і східноукраїнської ідентичності зумовили один із важливих параметрів розмежування між Сходом та Заходом – мовний. Мовне питання завжди було в Україні надто політизованим і займало помітне місце у формуванні політичної ідентифікації мешканців різних регіонів.

Як стверджує О. Михайлич, експлуатація мовної проблематики приносить непогані електоральні дивіденди, особливо у поєднанні з популістськими гаслами, формуванням упевненості виборців щодо можливостей об'єкта електорального вибору втілити обіцянки в життя. Однак, приносячи швидку тактичну віддачу, лінгвістичний чинник у довгостроковій перспективі втрачає впливовість, особливо за умов відсутності реальних здобутків щодо вирішення питань, які хвилюють виборців [8, с. 12].

Важливо відзначити, що відставання у рівні соціально-економічного розвитку таких західноукраїнських областей, як Закарпатська та Чернівецька, зумовило й зниження рівня добробуту розселених у їхніх межах угорської та румунської етнічних меншин, у порівнянні з населенням сусідніх національних держав, яке до початку 90-х р. ХХ ст. було менш помітним. Внаслідок цього у середовищі етнічних меншин не лише створюється більш привабливий образ історичної батьківщини і культивується сподівання на її підтримку, але й збільшується сумарний негатив у ставленні до Української держави. Очевидно, цим пояснюються відмінна від решти населення цих областей політична ідентичність і електоральна поведінка угорської та румунської громад [2, с. 175].

О. Вишняк за мовною ознакою виокремлює чотири типи регіонів:

1. Галичина і Волинь, де українська мова домінує, а російська мало поширена.
2. Північна та Центральна Україна – Поділля, Закарпаття, Буковина, Порубіжжя та Полісся, де українська мова суттєво переважає, але дуже поширеною є й україно-російська двомовність.
3. Південь та Південний Схід, де переважає російська мова, але дуже поширена російсько-українська двомовність.
4. Донбас – де переважно домінує російська мова [1, с. 31–32].

Досить близькою до мовної типології є типологія регіонів за культурною ідентифікацією. О.Вишняк виокремлює такі чотири типи регіонів: Галичина (домінують українсько-європейські культурні ідентичності); Центральна та Північна Україна (переважають українсько-європейські культурні ідентичності, але і слов'янсько-радянсько-російські становлять близько 30 %); Південь та Південний Схід (переважають слов'янсько-радянсько-російські, але українсько-європейські становлять близько третини громадян); Донбас (домінують слов'янсько-радянсько-російські культурні ідентичності) [1, с. 34].

Таким чином, з точки зору мови та культурної ідентифікації регіональна диференціація України є дуже близькою і практично збігається з політичною регіоналізацією України.

І хоча з мовно-етнічною, конфесійною диференціацією стикаються практично всі багатоукладні суспільства, ситуація в Україні, на наш погляд, є дещо специфічною. Якщо, приміром, у Бельгії, з її теперішнім станом загрози державній єдності, мовно-етнічний чинник поєднується із традиційною професійною спеціалізацією, корпоративно-організаційною особливістю упорядкування суспільного буття кожної з територіальних спільнот, які, однак, у цивілізаційному плані не протистоять одна одній, то в Україні лінія

мовно-етнічного, конфесійного (передусім, греко-католицизм – православ'я) розмежування виступає помітною ознакою кордону між західноєвропейською і євразійською цивілізаціями.

Отже, в Україні, як справедливо зазначає І.Зварич, регіональний чинник є чи не найголовнішим у формуванні етноконфліктогенної ситуації. Тому від політичного класу й особливо від засобів масової інформації слід очікувати зваженості, стриманості, поваги до відмінностей, коли йдеться про ту чи іншу регіональну та етнічну складову єдиної Української держави. Однак на практиці вони часто не дотримуються принципів максимальної об'єктивності та неупередженості в оцінках, міжетнічної толерантності. Взаємні звинувачення в «неукраїнськості» і негативні характеристики іншої регіональної чи етнічної спільноти стали невід'ємною рисою політичної боротьби останнім часом [195, с.43].

Культурно-мовно-етнічні відмінності між регіонами країни, які завжди були лише відмінностями і ніколи не переходили в розряд пріоритетних у свідомості простих людей, зусиллями КПУ, Партії регіонів, ПП «Наша Україна», регіональних олігархів (Р. Ахметов, Д. Фірташ та інші), керівників держави (В. Ющенко, В. Янукович), а також російської пропаганди перетворилися в основні лінії партійно-політичного розмежування, на яких, починаючи з 2004 р. базується партійна і електоральна політика в Україні і які нарешті призвели до розколу країни.

Регіональне розмежування політичних симпатій та антипатій було присутнє в українській політиці упродовж усього періоду незалежності. Фактор регіону накладався на всі види політичної та культурної диференціації, був основним диференціувальним чинником, містячи в собі потенційні загрози для єдності країни. Сила цих загроз упродовж тривалого часу не була усвідомлена повною мірою як через те, що географічні межі можливого розколу України не були чіткі й зрозумілі, так і тому, що увиразнення поділу та його перетворення на розкол було б неможливе без вирішального впливу зовнішньої сили (має рацію Микола Рябчук, що без Росії взагалі нічого не було б) [5, с. 315].

Починаючи з президентських виборів 1994 р., коли карта голосувань за Л. Кравчука і Л. Кучму у другому турі майже повністю співпала з поширенням російської мови, політологи в Україні й за кордоном почали використовувати метафору «двох Україн», пов'язуючи російсько- чи україномовність із низкою інших культурних та політичних особливостей Сходу й Заходу України.

І. Зварич у своїй статті «Регіональні особливості етнополітичних процесів у контексті електоральних настроїв українського суспільства» виступає категорично проти поділу України на Схід і Захід [3]. Він підкреслює, що одним із важливих ресурсів подальшого розвитку України на шляху збереження міжрегіонального порозуміння і єдності громадян є активізація регіонального чинника державотворення та визначення належного місця в гармонізації міжетнічних і міжрегіональних відносин органів місцевого самоврядування.

Але головним викликом незалежності України, її територіальній цілісності виступають не стільки самі по собі етнічні чинники, скільки деструктивні дії окремих політизованих регіональних еліт, котрі з метою мобілізації прихильнішого до них електорату штучно загострюють питання мовної, регіональної політики, міжконфесійних відносин, впливу зовнішніх збудників на ситуацію в Україні та окремих її регіонах [3, с. 43].

На цьому також акцентує свою увагу українська дослідниця Л. Нагорна. Вона вважає, що робити на основі регіональних розбіжностей висновки про серйозну загрозу «східного сепаратизму» і ймовірного розколу України підстав немає, «бо реальну загрозу розколу створюють не орієнтаційні незбіги, а конкуренції націоналізмів, коли вони входять у стадію ворожості та «перемоги будь-якою ціною» [9, с. 112].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що в молодих демократіях і новоутворених державах значно більшу роль відіграють етнокультурні, ціннісно-культурні (на відміну від ціннісно-ідеологічних) та регіональні поділи, які набувають політичного значення. Причому у випадках, якщо ці поділи підсилюються зовнішніми силами, вони здатні вести до розколу і занепаду держав.

Констатуючи наявність значної кількості нових суспільно-політичних поділів у модерних суспільствах, в дослідженні проаналізовано ті з них, які обумовлюють особливості регіоналізації політичних процесів в Україні. Такими, на нашу думку, є поділи, які мають у своїй основі територіальні (регіональні), етномовні, ціннісно-культурні та релігійні відмінності.

Акцентовано на тому, що культурно-мовно-етнічні відмінності між регіонами країни, які завжди були лише відмінностями і ніколи не переходили в розряд пріоритетних у свідомості простих людей, зусиллями КПУ, Партії регіонів, ПП «Наша Україна», регіональних олігархів, керівників держави, а також російської пропаганди перетворилися в основні лінії партійно-політичного розмежування, на яких, починаючи з 2004 р., базується партійна і електоральна політика в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишняк О. Історичні регіони України: критерії типологізації, соціокультурні відмінності та політична свідомість / О. Вишняк // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2015. – С. 24–37.
2. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі / М. Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.
3. Зварич І. Регіональні особливості етнополітичних процесів у контексті електоральних настроїв українського суспільства / І. Зварич // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К., 2010. – С.41–48.
4. Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості: монографія. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. – . К.:2011. – 396 с.
5. Колодій А. Міжрегіональні поділи в Україні і деякі принципи публічного врядування / А. Колодій // Будуємо нову Україну: збірник конференції (26-27 листопада 2014 р., м. Київ) / упоряд. Т.О. Ярошенко. Українське Фулбуртівське коло. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015 [407 с.]. – С. 309–327.
6. Колодій А. Український регіоналізм як стан культурно-політичної поляризованості / А. Колодій // Агора. Україна – регіональний вимір. – Випуск 3. – Київ, 2006. – С. 69–91.
7. Липсет С. Структури размеживаний, партийные системы и предпочтения избирателей. Предварительные замечания / С. Липсет, С. Роккан // Политическая наука: Социально-политические размеживания и консолидация партийных систем. – 2004. – № 4. – С. 204–235.
8. Михайлич О. Етнорегіональний та лінгвістичний чинники електоральних орієнтацій виборців сучасної України: автореферат дис. к. соц. н.: 22.00.04. – Спеціальні та галузеві соціології / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2007. – 22 с.
9. Нагорна Л. Феномен регіоналізму і національна ідентичність в Україні: історичні витоки / Л. Нагорна // Регіональна історія України: зб. наук. статей. – К.: Ін-т історії НАН України, 2007. – С. 107–122.
10. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія / А. Романюк. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 391 с.
11. Рёммеле А. Структура размеживания и партийные системы в Восточной и Центральной Европе / А. Рёммеле // Политическая наука. – 2004. – № 4. – С.30–51.

Yedin Dmytro. INFLUENCE OF SOCIOPOLITICAL DIVISIONS ON REGIONALIZATION OF POLITICAL DEVELOPMENTS IN UKRAINE

The article describes the impact of sociopolitical divisions on the political processes in the country. Analised sociopolitical divisions in Ukraine, which are based on territorial, ethno-linguistic, cultural and religious differences. This article shows characteristics of ukrainian regions from the language and ethnocultural sides. Author made some conclusions about the main reasons of regionalization of political processes in Ukraine.

Keywords: *Ukraine, sociopolitical divisions, regional political developments, regional consignment, cultural differences of regions.*

УДК 352/353.072.1(477)

*Леснук Ольга,
студентка магістратури
спеціальності «Публічне управління і адміністрування»
факультету суспільних наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.політ.наук, доц. Є.І. Гайданка*

ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

У статті визначено основні проблеми, напрями та етапи реформування територіальної організації влади в Україні, обґрунтовано впровадження трирівневої системи адміністративно-територіального поділу. Охарактеризовано компетенції органів влади на кожному з трьох рівнів.

Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, громада, район, область, регіон.

Актуальність дослідження. Про необхідність децентралізації влади в Україні говориться вже давно, але насправді впродовж багатьох років процес або не рухався загалом, або рухався у зворотному напрямі – зростала централізація повноважень та ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. Проте така централізація не вирішувала проблем людини у конкретному селі, селищі та місті. Виконавча влада стверджувала, що це відбувалося через те, що місцеве самоврядування неспроможне було виконувати покладені на нього функції і знову частина функцій мала перебиратися на органи виконавчої влади.

В Україні закладені конституційні засади місцевого самоврядування, ратифікована Європейська хартія місцевого самоврядування, прийнято низку базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи його діяльності. Проте розвиток місцевого самоврядування фактично зупинився на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку фінансову базу виявилась неспроможною до виконання усіх повноважень місцевого самоврядування. Отож, існуюча в Україні система місцевого самоврядування не відповідає потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування не спрямоване на реалізацію його головного призначення – створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Міжнародний досвід показує, що неможливо здійснити перерозподіл повноважень та ресурсів між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на користь останніх без їх посилення (укрупнення) чисельно та територіально.

Мета нашого дослідження – характеристика основних етапів проведення адміністративно-територіальної реформи (АТР) в Україні. Для досягнення мети необхідно вирішити такі **дослідницькі завдання**: а) розкрити сутність та основні завдання адміністративно-територіальної реформи; б) виокремити та охарактеризувати основні етапи адміністративної реформи; в) показати особливості реформування адміністративно-територіального устрою у контексті утворення об'єднаних територіальних громад.

Отже, у ході проведення адміністративної реформи повинні бути розв'язані такі завдання: а) формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління; б) формування сучасної системи місцевого самоврядування; в) запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних і громадських послуг; г) організація на нових засадах державної служби та

служби в органах місцевого самоврядування; д) створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів; ж) запровадження раціонального адміністративно-територіального устрою [3].

Адміністративна реформа поділена в своїй реалізації на кілька напрямків:

- створення нової правової бази, що регламентує державне управління в Україні;
- формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління;
- кадрове забезпечення нової системи державного управління;
- зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління;
- наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування [3].

Якщо прослідкувати алгоритм уже завершених дій, то можна виділити такі етапи АТР в Україні:

1995–2000 рр. – початок роботи в Комісії Верховної Ради над проектом Концепції адміністративної реформи, утворення Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи, схвалення Концепції адміністративної реформи Президентом, розробка теоретичних основ щодо проведення усіх складових адміністративної реформи. Так само для цього періоду характерне прийняття законів «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування», указів Президента щодо складу уряду та впорядкування системи центральних органів виконавчої влади, запровадження урядових комітетів, прийняття Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів [2];

2001–2005 рр. – уведення посад державних секретарів міністерств, скасування інституту державних секретарів міністерств; запровадження посади віце-прем'єр-міністра з адміністративної реформи. Фактично цей період можна охарактеризувати як період становлення складових системи виконавчої влади та «приспособлення» цих елементів до реальних умов;

2006–2009 рр. – прийняття за основу проекту Концепції реформування публічної адміністрації на засіданні Національної Ради з питань державного управління та місцевого самоврядування при Президентові, прийняття першого Закону України «Про Кабінет Міністрів України», прийняття двох редакцій Закону України «Про Кабінет Міністрів України» у 2006 та 2008 роках, схвалення Розпорядженням Кабінету Міністрів України робочої групи з підготовки проекту Концепції реформування публічної адміністрації;

2010–2013 рр. – етап, що характеризується внесенням суттєвих змін до законодавства щодо організації системи органів виконавчої влади. Передусім потрібно відзначити той факт, що 1 жовтня 2010 року було оголошене рішення Конституційного Суду України щодо визнання неконституційним Закону України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222 від 8 грудня 2004 р. [6], що спричинило низку суттєвих подальших змін у законодавстві. Так, 7 жовтня 2010 р., з урахуванням внесення змін на підставі згаданого Рішення Конституційного Суду України, було прийнято Закон «Про Кабінет Міністрів України». Згодом, 9 грудня 2010 р., видано Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», відповідно до якого стара система центральних органів виконавчої влади, що складалася з міністерств, державних комітетів і центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, припинила своє існування. На зміну державним комітетам прийшли служби, агентства та інспекції, а кількість центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом було скорочено з двадцяти дев'яти до трьох. Крім того, цим Указом було змінено застарілий «галузевий» принцип класифікації органів виконавчої влади на «функціональний», що більше відповідає світовим тенденціям і сучасним реаліям.

Також прийнято довгоочікуваний Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», який уперше за історію української незалежності на рівні закону визначив види центральних органів виконавчої влади, їх систему та компетенцію. 2012 року було прийнято

Закон України «Про адміністративні послуги», який уперше визначив поняття таких послуг, установив чіткий порядок їх надання та відповідальність органів державної влади за неналежне надання/ненадання таких послуг.

2014 р. – початок нового етапу адміністративної реформи. Прийняття змін до Конституції України 21 лютого 2014 р. [5] майже з одночасним прийняттям нового Закону України «Про Кабінет Міністрів України», внесення змін до законів «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про місцеві державні адміністрації» ми вважаємо безсумнівним початком нового етапу адміністративної реформи в Україні. Більше того, цей етап, як передбачається, має стати найскладнішим і найбагатоаспектнішим за часів проведення реформи, оскільки зараз, реформування системи державної влади в Україні набуває комплексного характеру [3].

Під комплексним реформуванням ми розуміємо одночасне проведення трьох реформ, кожна з яких частково охоплюється попередньою, а саме:

1) конституційної, зумовленої внесенням змін до Конституції – переходом до парламентсько-президентської форми правління, за якої відбувається повний перерозподіл повноважень гілок влади з переформатуванням системи стримувань і противаг;

2) адміністративної, основна частина якої ще не реалізована з огляду як на Концепцію адміністративної реформи 1998 року, так і на вимоги, що ставляться до України міжнародними інституціями, враховуючи прагнення України бути невід’ємною частиною об’єднаної Європи та з урахуванням тих цінностей, що проголошені нашою державою. Таким чином, адміністративна реформа є складником реформи конституційної;

3) адміністративно-територіальної реформи, яка в свою чергу є стратегічно важливою частиною реформи адміністративної, оскільки система публічної адміністрації, до побудови якої Україна так прагне, передбачає, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування є її невід’ємними складовими, які діють між собою на засадах координації, співпраці та взаємодії для досягнення визначених цілей [1, с. 187].

Сутність адміністративно-територіальної реформи полягає у наданні більших повноважень органам місцевого самоврядування і зміні адміністративно-територіального поділу. В Україні нині існує 11338 сільських, селищних та міських рад. Звісно, немало з них об’єднують ще й по кілька сіл. В результаті АТР очікується, що має утворитися близько 1500–2000 спроможних громад. Спроможних – у широкому, комплексному розумінні цього поняття, яке включає ресурсний потенціал та високі рівень і якість життя громадян, надання їм переважної більшості послуг як місцевого самоврядування, так і від державної влади. Термін «спроможна громада» був введений Постановою КМ України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» (8 квітня 2015 р.) [7]. Для утворення спроможних громад та консолідації їх ресурсів для вирішення місцевих проблем було ухвалено закони «Про співробітництво територіальних громад»; «Про добровільне об’єднання територіальних громад» (5 лютого 2015 р.) [10]; «Про зміни до Бюджетного кодексу України»; «Про зміни до Податкового кодексу України» та низка інших.

Модель адміністративно-територіальної реформи викладено у відповідному Проекті змін до Конституції України, який був попередньо схвалений Верховною Радою 31 серпня 2015 року. Ініціатором законопроекту став Президент України П. Порошенко [9].

Законопроектом про внесення змін до Конституції України запропоновані зміни щодо децентралізації державної влади в Україні та посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування. Змінюються окремі положення Конституції України щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, закріплено, що територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України.

Законопроектом передбачено, що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом субсидіарності, що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування. Передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є

підконтрольними і підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу, районна рада, обласна рада обирають зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради.

Для нагляду за додержанням Конституції і законів України пропонується запровадити інститут префектів. Проектом передбачено, що префекта призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Кабінету Міністрів України Президент України. Префект зупиняє дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду [9].

Станом на 1 грудня 2016 р. утворено 367 об'єднаних територіальних громад. Найбільша кількість громад утворена у Дніпропетровській області (34), Житомирській (32), Тернопільській (36), Хмельницькій (26), а найменша кількість у Київській (2), Закарпатській (3), Луганській (3), Донецькій (6), Черкаській (6). В інших областях України утворено від 10 до 20 об'єднаних територіальних громад [4].

Висновки. Актуальність проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні не викликає заперечень, але ставить проблему визначення шляхів, рівнів та етапів здійснення цього реформування.

Трирівнева схема адміністративно-територіального устрою дозволить оптимізувати систему управління територіальними утвореннями різного рівня, а також суттєво спростити бюджетний процес, зробивши його прозорішим.

Найважливішим етапом реформування адміністративно-територіального устрою на засадах децентралізації є формування спроможних територіальних громад на основі соціально-економічної моделі з забезпеченням визначеної часової доступності найважливіших соціальних послуг. Для успішного проходження цього етапу мають бути розроблені перспективні плани об'єднання територіальних громад для кожної області, визначені часові рамки, формат проведення консультацій з членами територіальних громад, гнучкий механізм усунення протиріч.

В основу об'єднання територіальних громад має бути покладено досягнення такого рівня спроможності, коли забезпечується мінімальний перелік стандартних послуг, передбачених для рівня громади за принципом субсидіарності. Це потребує оцінки перспектив та можливостей забезпечити самодостатність та спроможність до саморозвитку кожної громади з огляду на її ресурсний потенціал. У випадку неможливості забезпечити самодостатність територіальної громади – визначити необхідний обсяг залучення зовнішніх ресурсів та механізмів такого залучення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою / за ред. Л. Шевчук. – Львів, 2007. – 254 с.
2. Концепція адміністративної реформи в Україні від 11 червня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.
3. Міхровська М. Адміністративна реформа в Україні: аналіз, періодизація, перспективи М. Міхровська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/348-administratyvna-reforma-v-ukrayini-analiz-periodyzatsiya-ta-perspektyvu-mikhrovska-m-s>
4. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/>
5. Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21 лютого 2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 11. – Ст. 143.
6. Про внесення змін до Конституції України: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо

відповідності Конституції України Закону України від 8 грудня 2004 р. № 2222-ІМ // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 77. – Ст. 2597.

7. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 8 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>
8. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 234.
9. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади : Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 р. № 656-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>
10. Проект Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 0915 від 27.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52379

Lespukh Olga. STAGES OF REFORMING ADMINISTRATIVE DIVISIONS IN UKRAINE

In the article the main problems areas and stages of reform of the territorial organization of power in Ukraine, justified the introduction of three-tier system of administrative-territorial division. Characterized competence of the authorities in each of the three levels.

Keywords: *administrative territorial reform, community, district, region.*

Наукове видання

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК
Випуск 2(13)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC HERALD
Edition 2(13)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №20546-10346Пр, видане Міністерством юстиції України 15.01.2014 р.*

***Редакція не несе відповідальності за зміст статей
та може не поділяти думку авторів***

*Відповідальна за випуск:
Мелеганіч Г.І.*

*Коректура: Алексєєва Т.М.
Технічне редагування: Іванова М.І.
Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки: Бродич А.І.*

*Ум.друк.арк. 25,3
Гарнітура Times New Roman
Формат 60x84/8 Зам.№6
Тираж 100 прим.*

*Оригінал-макет виготовлено
у редакційно-видавничому відділі видавництва УжНУ «Говерла»
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua*

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року*

M-72

**Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / Відп. за вип. Г.І. Мелеганич. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2016. – Вип. 2(13). – 218 с.
ISSN 2218-5348**

У Міжнародному науковому віснику представлено основні результати наукових досліджень науковців та студентів УжНУ щодо сучасних тенденцій розвитку країн Європи, визначено теоретичні та історичні аспекти розвитку міжнародних відносин, з'ясовано здобутки та втрати України на шляху до вступу до Європейського Союзу, а також проаналізовано білатеральні зв'язки України з сусідніми державами.

The International Scientific Herald presents the main results of UzhNU scientists' and students' research of current trends in the European countries, covers theoretical and historical aspects of international relations, ascertains the gains and losses of Ukraine on its way to joining the European Union, as well as analyses bilateral connections of Ukraine with neighboring states.

УДК 001:378